د لیکوالۍ عملي لارښود

لیکوال: محب الله زغم نسیمي

Ketabton.com

۱۳۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

کتاب :   **د لیکوالۍ عملي لارښود**

لیکوال: **محب الله زغم نسیمي**

چاپ کال: **۱۳۹۹**

چاپ شمېر: **۱۰۰۰**

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروانباد عاشق الله یعقوب

ډالۍ!

گرانه ملگریه! زما استاده!

هغه وختونه مې ښه په یاد دي. د ۱۳۸۳ هجري کال منی و. تازه تازه مې په پښتو ژبه مقاله لیکل پیل کړي وو. په هره جمله یا دوو جملو کې به مې یوه تېروتنه خامخا وه. ته به د چهلستون په جگړو ځپلي کنډواله باغ کې پر پوله راسره ناست وې او په نرمه غاړه به دې زما تېروتنې اصلاح کولې. دا دی اوس، د چهلستون باغ او ماڼۍ ښه ښایسته رغول شوي او زما نثر هم دومره ښه شوی دی چې داسې کتابونه پرې لیکلی شم.

خو، دریغه چې ته نه یې!

د دې کتاب ټول مادي او معنوي امتیاز تا ته ډالۍ کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب مې ولې ولیکه؟

موږ ډېر پښتانه کادرونه لرو چې په مختلفو مسلکونو کې يې تر ماسټرۍ او ان تر پي ايچ ډي پورې زده کړې کړې دي، خو له يو څو تنو پرته، نور يې په خپل مسلک کې، په خپله ژبه مقاله نه شي ليکلی. همدارنګه د پښتو ادبياتو د پوهنځي خورا لږ فارغان د ليکوالۍ جوګه وي. همدارنګه، ځينې کسان ښې ښکلې مفکورې لري، خو ليکلی يې نه شي او که ويې ليکي، د خبرو هغه خوند او رنګ يې په ليکنه کې نه وي. دوی ګرم په دې نه دي چې نه په ښوونځي او نه په پوهنځي کې چا د ليکوالۍ تخنيکونه او د نثر ليکلو هنر ورښوولي دي.

يو کال کېږي چې د پوهنې وزارت د تعليمي نصاب د رياست له پښتو څانګې سره د نوي نصاب په جوړولو کې همکاري کوم. تېر کال زموږ د همکارانو ډېر وخت د پخوانيو کتابونو پر ايډېټ تېر شو. ما هم په ايډېټ کې ورسره برخه واخيسته. ځينې کتابونه دومره خراب ليکل شوي وو چې تر سم ناسم په کې زيات وو: د کلمو املاء غلطه، د جملو جوړښت فارسي، مفهوم ګونګ او په ځينو ځايونو کې معلومات ناسم ... جالبه دا چې د پښتو ژبې کتابونه يې هم، په دې لحاظ، تر نورو مضمونونو ډېر ښه نه وو.

د ښوونځيو د تعليمي نصاب نوي مفردات د بهرنيو متخصصانو په همکارۍ برابر شوي دي چې بشپړ متفاوت او ښه دي. په نويو کتابونو کې به مختلف معلوماتي، روايتي، او اقناعي متنونه، او له خاطرې رانيولې تر لنډې کيسې، ناول او شعره پورې بېلابېل تخيلي او ناتخيلي ژانرونه راغلي وي. زموږ نوي کتابونه به شاګردانو ته د مقالې د مختلفو ډولونو او همدارنګه د خاطرې، کيسې، ډرامې، بيوګرافۍ او نورو ژانرونو ليکل ورزده کړي او که دا نصاب له خيره سره سم تطبيق شو، راتلونکي نسلونه به مو په ليکوالۍ کې تکړه وي.

خو زموږ هغه نسلونه چې تر دې دمخه له ښوونځيو او پوهنځيو فارغ شوي دي يا د نويو کتابونو تر تأليف او تطبيق مخکې فارغېږي، هغوی به د ليکوالۍ مهارتونه څنګه زده کوي؟ دې پوښتنې د دې کتاب ليکلو ته وهڅولم. دا چې سر و کار مې له تعليمي نصاب سره و، نو فکر مې وکړ چې د ليکوالۍ لارښود بايد د درسي کتاب غوندې ولیکم چې لوستونکو ته عملي تمرينونه ولري، يعنې د فعالې زده کړې ميتود به کاروم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا کتاب د ښوونځیو شاګردانو، د پوهنتون محصلانو او د لیکوالۍ ځوانو مینه‌والو ته لیکل شوی دی او پنځه برخې لري. لومړۍ برخه یې د ژانر تعریف، د ژانر ډولونه، او د لیکوالۍ عمومي تخنیکونه رانغاړي. دا داسې تخنیکونه دي چې د ډېرو ژانرونو د لیکلو لپاره په کارېږي. دوهمه برخه یې د پراګراف او مقالې د مختلفو ډولونو لیکل درزده کوي. په درېیمه برخه کې هغه ادبي ژانرونه راغلي دي چې لیکل یې نسبتاً آسانه دي. څلورمه برخه د متنونو تحلیل، ارزونې او نقد ته ځانګړې شوې ده. د کتاب په وروستۍ برخه کې به د ژبې (املاء، انشاء، ګرامر، لیکنښې ...) په اړه زما مقالې ولولئ. په دې مقالو کې زموږ د متنونو عامې تېروتنې، ناسمې ژباړې، د نثر ښکلا او ځینې نورې خبرې راسپړل شوې دي. البته، د کتاب په څلورو لومړیو برخو کې یوازې د لیکلو نه، بلکې د مختلفو متنونو د درک او فهم، تحلیل او ارزونې، تغییر او خلاصه کولو فعالیتونه هم راغلي دي چې د زده‌کوونکو او محصلانو لپاره به ګټور وي.

لیکوالي داسې مهارت دی چې ډېر تمرین او ریاضت غواړي نو که غواړې چې نثر دې ښه او لیکوالي دې پخه شي، د دې کتاب د هرې برخې ټول فعالیتونه ترسره کړه. که غواړې پوه شې چې د دې کتاب تمرینونو څومره ګټه درته کړې ده، د کتاب تر لوستلو مخکې د یوې موضوع په اړه مقاله ولیکه. دا لیکنه درسره وساته او بیا چې دې کتاب تمام کړ، پر هماغه موضوع یو ځل بیا مقاله ولیکه. بیا یې له لومړۍ مقالې سره مقایسه کړه.

د ایلینو خپرندویې ټولنې او قدرمن زاهد صمدزي مننداوی یم چې دا کتاب یې راته چاپ کړ. دوی له لیکوال/ ژباړن سره د واضح او روښانه لیکلي قرارداد پر اساس کتابونه چاپوي او د لیکوال/ ژباړن حق الزحمه مني. دا به په افغانستان کې د کتاب او تألیف په کار و بار کې نوی باب وي.

همدارنګه د ډاکټر عبدالحمید بهیج زیاته مننه کوم چې د پښتو ژبې لپاره یې ښایسته فونټونه جوړ کړي دي. زه چې هره لیکنه کوم، د بهیج صاحب فونټونه کاروم او که یې مننه ونه کړم، پور به یې راباندې شي.

په دې هیله چې دا کتاب به دې د لیکوالۍ مهارتونه لا زیات وغوړوي.

په مینه او درنښت

چهلستون – کابل – جمعه د ۱۳۹۹ د ثور ۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

دا کتاب مې ولې وليکه؟ 2
لومړۍ برخه 7
۱. د ليکوالۍ عمومي تخنيکونه 7
۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه/ Genres 7
۱. ۲. تشبيه/ Simile 8
۱. ۳. توصيف/ Description 10
۱. ۴. صحنه/ Scene 13
۱. ۵. مکالمه/ Dialogue 16
۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization 19
۱. ۷. ليدلوری/Point of View 23
۱. ۸. روايت/Narrative 27
دوهمه برخه 31
۲. پراګراف او مقاله 31
۲. ۱. پراګراف/ Paragraph 31
۲. ۱. ۱. د پراګراف ليکلو پړاوونه 36
۲. ۱. ۲. د پراګراف ډولونه 41
۲. ۲. ۱. د مقالې تحليل 61
۲. ۲. ۳. د مقالې جوړښت 64
۲. ۲. ۴. د مقاله ليکنې پړاوونه 82
۲. ۲. ۵. د مقالې ډولونه 88
درېيمه برخه 113
۳. ادبي ژانرونه 113

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. غیر تخیلي ادبي ژانرونه 113
۳. ۱. ۱. خاطره Memoir 113
۳. ۱. ۲. یونلیک/ سفرنامه Travelogue..................118
۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch 122
۳. ۱. ۴. ژوندلیک Biography 125
۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography.................135
۳. ۲. تخیلي ادبي ژانرونه 140
۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه 140
۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony 143
۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story............................148
د کیسې تحلیل 154
څلورمه برخه...172
۴. نقد او تحلیل 172
۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading 172
۴. ۲. تحلیل Analysis 179
۴. ۳. نقد Critique/ Review 192
پنځمه برخه 202
۵. ژبه، املأ او انشأ...202
۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه 202
۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟ 203
۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې..............................206
۵. ۴. معیاري ژبه، اړتیا که هوس؟ 208
۵. ۵. د لهجو کمال...211
۵. ٦. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د» 213
۵. ۷. دقت، ګردان او ښکلا.......................................215

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۸. د لیکوال سبک او د ژبې ظرفیت 217
۵. ۹. فاصله 220
۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د ځاځکو څڅېدل 222
۵. ۱۱. لیکنښې..222

مأخذ: 237

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

۱. د ليکوالۍ عمومي تخنيکونه

۱.۱. ژانرونه/ د متنونو ډولونه/ Genres

ژانر هغه قالب، چوکاټ يا فارمټ دی چې يو متن په کې ليکل کېږي. هر ژانر داسې ځانګړنې لري چې له نورو ژانرونو يې بېلوي. دغه ځانګړنې د متن له شکل او محتوا دواړو سره رابطه لري. ژانر دا هم معلوموي چې يوه موضوع په کوم ډول ژبه بايد وليکو؛ مثلاً: د خاطرې موضوع زموږ شخصي تجربې دي او خاطره په صميمي ژبه ليکو او خپل احساسات او عواطف هم په کې بيانولی شو خو د علمي مقالې موضوع ثابت شوي واقعيتونه او علمي تجربې وي چې په رسمي ژبه ليکل کېږي او د عواطفو له پاره چندانې ځای په کې نشته. مثلاً، په خاطره کې وايم: «بې درکه خوشحاله وم. هغه مې ډېره موده وروسته وليده. له هيجانه مې زړه ټوپونه وهل. لاسونه مې رېږدېدل.» خو په علمي مقاله کې ليکم: «ناولې اوبه د نس ناستي، پېچش او ځينو نورو ناروغيو عمده سبب دی.»

ژانرونه له لويه سره په دوو عمده ډلو وېشل کېږي:

تخيلي او غيرتخيلي (Fiction and Non Fiction).

تخيلي ژانرونه هغه دي چې محتوا يې د ليکوال د تخيل زېږنده وي يا لږ تر لږه تخيل په کې دخيل وي يعنې نږه واقعيت نه وي، لکه: شعر، لنډه کيسه، ادبي ټوټه، ناول، ډرامه، سناريو. دغه ژانرونه ليکوال په خيال کې جوړوي. سره له دې چې د دې ژانرونو د محتوا خام مواد په ټولنه او/ يا په طبيعت کې وي خو پخول کېږي د هنرمند (شاعر، ليکوال) په ذهن کې. کله کله تخيلي ژانرونه د واقعيتونو پر بنا هم پنځول کېږي؛ مثلاً: تاريخي ناولونه چې د تاريخي واقعاتو له مخې ليکل کېږي يا ځينې ناولونه، ډرامې يا فلمنامې چې د يو چا د ژوند په اړه جوړېږي او د هغه/ هغې د ژوند واقعي پېښې بيانوي خو د پېښو ځينې جزيات، د کرکټرونو تر منځ ځينې خبرې اترې او همدارنګه ځينې پېښې او صحنې ليکوال د تخيل په مټ ورته جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غیرتخیلي ژانرونه هغه دي چې د عیني واقعیتونو د بیان له پاره کارېږي؛ لکه: خاطره، یونلیک، ژوندلیک، خپل ژوندلیک، مقاله، گزارش، او نور. خاطره زموږ د سترگو لیدلی حال وي، یونلیک/ سفرنامه د هغو پېښو او ځایونو بیان دی چې په واقعیت کې مو لیدلي دي، مقاله د علمي واقعیتونو پر بنا لیکل کېږي، ژوندلیک او خپل ژوندلیک (Autobiography) د خاطرې په شان د چا د ژوند واقعي کره وره او پېښې رانغاړي. په دې ټولو ژانرونو کې خیالي پېښې نه ځایېږي خو په خاطره، یونلیک او ژوندلیک کې د تخیل ځینې عنصرونه لکه تشبیه، استعاره، کنایه، او سیمبولیک بیان راتلی شي.

په دې کتاب کې به عمدتاً د غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو تخنیکونه له بېلگو او تمرینونو سره بیان کړو خو د ځینو تخیلي ژانرونو اساسات به هم راوسپړو. پر دې سربېره، په پیل کې به ځینې داسې تخنیکونه تشریح کړو چې د ډېرو تخیلي او غیرتخیلي ژانرونو د لیکلو له پاره په کارېږي، لکه: تشبیه، توصیف، صحنه، مکالمه، لیدلوری، کرکټرکښنه، او روایت.

۱. ۲. تشبیه/ Simile

د آشنا شیانو په مرسته د ناآشنا شیانو توضیح کولو ته تشبیه وایي. تشبیه د شیانو، منظرو، او پېښو د بیان له پاره په کارېږي او تقریباً په هر ډول لیکنه کې ورنه گټه اخیستلی شو. موږ او تاسې په عادي خبرو اترو کې د دې له پاره چې مخاطب مو یو شی سم درک کړي، له تشبیه څخه کار اخلو. مثلاً وایو:

په اتن کې داسې تېز تاوېده لکه برېبوکی.
رنگ یې د تبې غوندې تور و.
داسې مړ بوی ترې لتېده لکه د ماهي.
لاسونه یې داسې څیره وو لکه رېگمال.
نه یو مخ خوږ و، نه بېخي تروش، د انارو غوندې ترسکون و.
هوا یې داسې سړه وه لکه سایبریا.

موږ پوهېږو چې مخاطب مو د بوړبوکي په چټکتیا پوهېږي؛ تبې پېژني او د توروالي اندازه یې ورته معلومه ده؛ د ماهي بوی، د رېگمال څیږوالی او د انارو ترسکون خوند یې تجربه کړي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کله چې دا آشنا شيان ورته يادوو، تمه مو دا وي چې هغه ناآشنا شيان به په ذهن کې ښه مجسم کړی شي.

که فرضاً ووايم چې بوی يې داسې و لکه د شنل (Chanel) عطر، خوند يې د پاين اپل (Pine Apple) غوندې دی، شونډې يې د انجلينا جولي غوندې وې، غږ يې د استاد قاسم افغان په شان دی ... دلته دا سمه ده چې شنل د دنيا يو مشهور عطر دی خو زموږ د وطن څو کسانو به دا عطر ليدلي او بوی کړي وي؟ پاين اپل يا اناناس به د هماغه شي د خوند له پاره ښه مثال وي، خو دا مېوه زموږ په وطن کې څو کسانو خوړلې وي؟ د يو چا شونډې به کټ مټ د انجلينا جولي د شونډو په شان وي خو زموږ کليوالو به د دې فلمي ستورې عکسونه ليدلي وي؟ د يو چا غږ به د استاد قاسم افغان آواز ته ډېر ورته وي، خو استاد قاسم د امان الله خان د دور سړی و او ډېرې کمې سندرې يې ثبت شوې دي نو زما مخاطب چې د افغانستان عام لوستونکی دی، د هغه غږ به وپېژني؟ سايبريا خورا يخ وطن دی خو ټول لوستونکي به د سايبريا د هوا په اړه معلومات ولري؟ نو کله چې غواړو يو شی د تشبيه په وسيله خپلو لوستونکو ته ښه ور وپېژنو، بايد د مخاطب سويه، د معلوماتو اندازه او د ليدلو، اورېدلو او د تجربو دايره يې په پام کې ونيسو. هسې نه چې د هغه ړانده ټوکه ځنې جوړه شي.

وايي چا ړانده ته وويل چې پلانکی شی تک سپين دی.

هغه پوښتنه وکړه چې سپين څنګه وي؟

ده وويل: سپين د زانې رنګ دی.

ړانده بيا وپوښتل: زانه څه شی دی؟

هغه وويل: هغه اوږده غړۍ چې لري.

بيا يې د ړانده لاس د هغه پر امسا تېر کړ، ويې ويل: لکه دغه.

ړانده وويل: پوه شوم. معنا دا چې سپين زما د امسا غوندې شی وي.

په تشبيه کې بايد واقعيت په پام کې ولرو او مبالغه ونه‌کړو. مثلاً که يو غنمرګی انسان له کارغه يا تبۍ سره تشبيه کړو، دا مبالغه ده. که د چا اورمېږ يوه لوېشت اوږده وي او ووايو چې د اوښ په شان يې غاړه ده، مبالغه به مو کړې وي. البته په شعر کې مبالغه عامه ده خو په نثري ژانرونو کې په تېره بيا په غيرتخيلي ژانرونو کې تشبيه بايد واقعيت ته نژدې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: خپل شاوخوا ته وګوره. یو څو شیان انتخاب کړه. ښه ورته ځیر شه. اوس یې د اندازې، رنګ، بڼې، بوی، خوند ... د بیان له پاره په ذهن کې داسې شیان پیدا کړه چې د انتخاب شویو شیانو ځانګړنو ته ورته وي، نورو ته آشنا وي او بل چا ته یې درک آسانه کړي. اوس یې ولیکه.

دوهم فعالیت: خپلې جملې ولوله او وګوره چې:

۱. هغه آشنا شی چې تا د ناآشنا شي د تشبیه له پاره غوره کړی، مناسب دی که نه؟ یعنې مشبه او مشبه‌به یو بل ته څومره ورته دي؟

۲. ستا مخاطب (عام لوستونکی) به دغه شیان پېژني چې تا د تشبیه له پاره ورنه کار اخیستی؟

۳. تشبیه دې واقعیت ته نژدې ده که مبالغه دې په کې کړې ده؟

۴. جملې دې بل چا ته ولوله او وګوره چې په ذهن کې یې د تشبیه شویو شیانو سم تصور پیدا کېږي که نه؟

۱. ۳. توصیف/ Description

توصیف د یوه ځای یا یوې منظرې تفصیلي او مشرح بیان دی. توصیف د لنډې کیسې، ناول، ادبي ټوټې، خاطرې، یونلیک، ژوندلیک او ګزارش د لیکلو له پاره په کارېږي.

بېلګه

خوندور وږم مې حس کړ. دغه خوشبویي راته آشنا غوندې وه، خو داسې بوی پخوا هېڅکله راباندې نه و نښتی. دا وږم داسې و لکه د سنځلو او د ګلابو خوشبویي چې سره ګډه شوې وي.

اسمان تک شین و، داسې روڼ لکه له بارانه وروسته چې وي. لمر نېغ زما پر سر ولاړ و. نه ګرمي وه، نه یخني. چارچاپېره ونې وې، ګلان وو. سره، سپین، زېړ، نارنجي، ګلابي، تور، او نیلي ګلونه. د ونو پاڼې او د ګلونو ګلپاڼې داسې پاکې، داسې ځلېدونکې وې لکه هره یوه دې چې په خپل لاس په رڼو اوبو مینځلې وي. ټوله ځمکه په شنه چمن پوښلې وه. چمن داسې پوست و لکه بخمل. نري سپین کالي مې پر تن وو. کالي مې داسې پاسته او ښوی وو لکه د ګلابو ګلپاڼې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګ ته مې د منهو ونه، ډکې ځانګې ولاړه وه. په هره ځانګه کې یې هر رنګه منې ځړېدې، زېړې، شنې، نیلي، ګلابي، سرې او تورې. منې یې د سپنج غوندې وې، خورا نرمې، خورا خوږې. منې په خوله کې داسې وېلې کېدې لکه شیریخ چې په خوله کې اوبه کېږي او ژویولو ته یې حاجت نه وي. منهو نه زړي لرل، نه خلي. د ایسته غورځولو هېڅ شی په کې نه و. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» یوه برخه]

د دې له پاره چې ښه توصیف ولیکو، باید هر شي ته په ځیر وګورو. باید د هر شي فیزیکي خصوصیاتو یعنې بڼې، رنګ، اندازې، بوی، کلکوالي/ پوستوالي، او (که د خوراک شی وي) خوند ته یې دقت وکړو.

کله چې د یوه ځای توصیف لیکو، هر څه باید هماغسې تشریح کړو چې پخپله مو درک کړي دي. د دې کار له پاره جملې باید داسې ولیکو چې هماغه ځای او شیان د لوستونکو سترګو ته ودروي. که ووایو چې:

«د پغمان دره ډېره ښکلې ده – هوا یې سړه ده. د پغمان په دره کې لوی سیند بهېږي – هلته دنګې ونې او رنګ رنګ ګلونه دي.»

دلته «ښکلې، لوی، دنګې، رنګ رنګ» مبهم او ګونګ صفتونه دي ځکه چې ښکلا، لویوالی، دنګوالی او رنګ رنګوالی نسبي مفاهیم دي. لوی یعنې څومره؟ د کوټې په اندازه؟ د غونډۍ په اندازه؟ د غره په اندازه؟ د سمندر په اندازه؟ دنګ بوټی ممکن دوه متره وي او دنګه ونه کېدای شي دېرش متره وي. یو منار که شل متره لوړ وي، دنګ بلل کېږي او که شپیته متره وي هم. نو د دې له پاره چې دغه توصیف واضح شي، باید ابهام ځنې وباسو.

دا بېلګه وګوره:

«د پغمان درې هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم څوک نه خولې کېږي. هلته یو سیند دی چې پنځه ګزه یې سور دی او دومره ژور چې سړی تر اوږو پورې په کې ډوبېږي. دا سیند ډک بهېږي او اوبه یې داسې تېزې روانې وې چې که دې ځپلی یوسي، په منډه هم ورپسې نه شې رسېدلی. د اوبو شرهار یې له سل متره لرې واټن څخه اورېدل کېږي. اوبه یې دومره روڼې دي چې په تل کې یې سپینې ګردې تیږې لیدلی شې او د ګوتې په اندازه واړه واړه سپین او زرین کبان په کې وینې چې دې خوا ها خوا ګرځي. د سیند په دواړو غاړو کې د چنار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره دنګې ونې ولاړې دي چې دوه پوړیز کورونه یې تر نیمایي هم نه دي. تر ونو ها خوا د مرسل سره، زېړ، نارنجي، سپین او ګلابي ګلونه قطار دي.»

په دې دوهمه بېلګه کې د تشبیه، مقیاس او مقایسې، او د مخاطب د عیني تجربو په مرسته د هر شي وصف داسې شوی دی چې لوستونکي ته یې درک آسانه کړی او مبهم په کې څه پاتې نه شي. د سیند لویوالی د ګز په مقیاس، د اوبو د شرهارو د غږ تېزي د متر په مقیاس توضیح شوي دي. د چنارونو دنګ والی د دوه پوړیزو کورنو له دنګوالي سره پرتله شوی دی. د اوبو رونډوالی د عیني تجربې په مټ ښودل شوی دی. کېدای شي ډېر کسان د سیند په تل کې د تیږو او کبانو د لیدلو تجربه ولري نو له همدې عیني تجربې څخه د اوبو د رونډوالي له پاره یو مقیاس جوړوو. لوستونکی د اوړي د سختې ګرمۍ تجربه لري او کله چې ورته وایې د پغمان هوا داسې سړه ده چې د اوړي په سره غرمه کې هم په کې نه خولې کېږې نو د دې سوړوالي تصور خامخا کولی شي.

توصیف باید داسې ولیکو چې د لوستونکو پنځه ګونو حواسو ته خطاب وکړي. د اوبو شرهار د اورېدلو حس ته، د ګلونو رنګ، د سیند د اوبو رونډوالی او د ونو دنګوالی د لیدلو حس ته، د ګلونو وږم د بویولو، خوږوالی د ذایقې حس ته او د هوا سوړوالی د لامسې حس ته خطاب کوي. کله چې لوستونکی داسې بیان لولي، هر څه داسې احساسوي لکه په خپلو حواسو یې چې درک کوي.

لومړی فعالیت: په هر ځای کې چې یې، شاوخوا ته دې ښه ځیر شه. د هر شي بڼه، رنګ، اندازه یا حجم، پوستوالی، ځیږوالی او نورې ځانګړنې په ذهن کې وساته. خپل ټول حواس وکاروه. څه وینې، څه اورې، څه بویوې، څه لمس کوې؟

اوس نو سترګې پټې کړه او دا هر څه په ذهن کې مجسم کړه. بیا سترګې پرانیزه او وګوره چې د هر څه ځانګړنې دې سمې په یاد وې که نه؟ یو وار بیا هر شي ته ځیر شه. کاغذ او قلم راواخله. خپله مشاهده داسې ولیکه چې لوستونکي ته هر څه له جزییاتو سره واضح بیان کړي. په یاد ولره چې د لوستونکي ټول حواس به په پام کې نیسې او د منظرې بیان به ورته داسې کوې چې هر څه ووینې، واوري، بوی کړي، لمس کړي او (که د څکلو شی وي) وڅکي.

دوهم فعالیت: اوس خپل متن ولوله، یو ځل بیا شاوخوا ته وګوره او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. په متن کې هر څه واضح بیان شوي دي؟
۲. کله چې متن لولې، داسې احساس کوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې یې؟
۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟
۴. مبهم یا گونگ صفتونه په کې راغلي دي؟
۵. داسې څه شته چې هلته وي او تا نه وي بیان کړي؟

۱. ۴. صحنه/ Scene

تعریف: څنگه چې توصیف د یوه ځای یا منظرې تشریح ده، صحنه هم د پېښو تفصیلي بیان ته وایي. استاد اسدالله غضنفر په یوه مقاله کې صحنه داسې تعریفوي: «هغه څه ته چې په واحد زمان و مکان کې پېښېږي او لوستونکي ته په مستقیم ډول وړاندې کېږي؛ د داستان صحنه وایو. د ادبي اصطلاحاتو په یوه ډکشنري کې لولو: د داستاني آثارو په بحث کې صحنه د روایت نمایشي [ډراماتیک] ډول ته وایي چې پېښې پکې هماغسې، لکه څنگه چې د پېښېدلو تصور یې کوو، وړاندې کېږي.»

البته صحنه یوازې په داستاني ادبیاتو (لنډه کیسه، ناول، ډرامه) پورې محدوده نه ده، بلکې د توصیف په شان د خاطرې، یونلیک، ژوندلیک او گزارش د لیکلو له پاره هم په کارېږي.

بېلگه

لمر د چهلستون د غره له سره لا یو نیزه پورته شوی و چې لارۍ ښېرته راغله. د خیرآباد د غونډۍ په ښخ کې یوه سپینه کرولا ولاړه وه. بانټ یې پورته و. یوه سړي د موټر په ماشین کې گوتې وهلې.

بل سړي لارۍ ته لاس ونیو، و یې ویل: استاده! ته خو یو وار دا موټر وگوره. سم دم روان و، ناڅاپه گل شو.

موټروان په ملنډو وویل: تاسې ټول د شټرنگ ډرېوران یئ.

له جلوه راکښته شو. د کرولا خوا ته روان شو.

ناڅاپه «ټک» شو.

شا ته یې مخ واړاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میوند ورته تمانچه نیولې وه.

ده چې شا ته کتل، فهیم رامنډې کړې او په څټ کې ورته کلکه لغته ورکړه.

سړی پړمخې ولوېد.

فهیم یې لاسونه شا ته وروتړل.

سړي چیغه کړه: څه مې کړي دي؟ تاسې څوک یئ؟

میوند یې خوله په پلن رابړ ټېپ سره بنده کړه.

فهیم او میوند موټروان له مټو ونیو، د کرولا په شاتني سیټ کې یې څملاوه. پښې یې هم وروتړلې.

میوند کرولا چالانه کړه.

فهیم له لارۍ څخه پل موندونکی راواخیست او په منډه کرولا ته وروخوت.

[«د ولسمشر فرمان» له ناول څخه]

صحنه به یا واقعي پېښه بیانوي یا خیالي. د واقعي پېښې بیان د گزارش، خاطرې، یونلیک او ژوندلیک له پاره په کارېږي او خیالي صحنه بیا د لنډې کیسې، ادبي ټوټې، ډرامې او ناول له پاره جوړېږي. هماغسې چې د یوه ځای یا منظرې د توصیف له پاره لیکوال باید هر څه ته په ځیر وگوري او په خپل ټول حس سره یې درک کړي، د صحنې د لیکلو له پاره هم باید همداسې وکړي.

کله چې صحنه لیکو، باید هڅه وکړو چې تر ممکنه حده پورې د لوستونکو بېلابېلو حسونو ته خطاب وکړو. په پورتنۍ بېلگه کې یوازې دوو حسونو، لیدلو او اورېدلو، ته خطاب شوی دی. د کرکټرونو ترمنځ خبرې او په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ «ټک» په لوستونکي اورېدل کېږي او د کرکټرونو حرکتونه، د لمر موقعیت، د کرولا موټر سپین رنگ او پورته شوی بانټ ... د لیدلو حس ته مخاطب دي. خو که په پېښه کې فرضاً د عطرو بوی، سوړ باد، تېزه گرمي ... هم وي، باید داسې بیان شي چې لوستونکی فکر وکړي چې پخپله د پېښې په ځای کې ولاړ دی او هر څه په خپلو حواسو درک کوي.

دا مهمه ده چې پېښه په زماني ترتیب سره بیان شي؛ یعنې اول څه پېښېږي، بیا څه کېږي او همداسې تر پایه پورې. په دې مثال کې اول د لارۍ ډرېورویني چې یوه سپینه کرولا ولاړه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بانټ يې پورته دی. بیا یو سړی د لارۍ مخې ته درېږي او لاس ورته نيسي چې ودرېږي. ورپسې ميوند ورته وايي چې موټر يې خراب دی. بيا موټروان کوزېږي. وروسته په تمانچه کې د مرمۍ د تېرولو غږ اوري. بيا د شا له خوا په لغته وهل کېږي ....

پېښه هم د توصيف په شان، د صفتونو او مقياسونو په مرسته بيانېږي خو دا چې په پېښه کې حرکت او عمل هم وي نو د عملونو د توصيف له پاره ممکن قيدونه هم وکارول شي. دا صفتونه او قيدونه بايد مناسب او دقيق وي او د پېښې د مجسم کولو چاره آسانه کړي. په راغلې بېلګه کې «سپينه، کلکه او پلن» صفتونه دي چې د کرولا رنګ، د لغتې شدت او د رابرټېپ اندازه راښيي. «سم دم، ناڅاپه، په ملنډو، په منډه» قيدونه دي چې د موټر د روانېدو او درېدو، د موټروان د خبرو انداز او د فهيم د حرکت څرنګوالی ښيي.

لومړی فعاليت: په کلي، ښار، مکتب، پوهنتون يا هر ځای کې چې يې، خامخا يوه نيمه پېښه پېښېږي. حتمي نه ده چې دا پېښه دې عجيبه او حيرانوونکې وي. هره عادي پېښه چې وينې، ښه ورته ځير شه. د پېښې جزياتو ته دقت وکړه. مثلاً:

⇐ ليني موټر ته منتظر يې. ماښام نږدې دی. ډېر خلک د سړک په غاړه ولاړ دي خو موټر نشته. اوس نو هر موټر چې رارسېږي، وګوره چې خلک د موټر خوا ته څنګه ځي؟ ورو ورو ځي که منډې کوي؟ نوبت ته ګوري که هر څوک هڅه کوي پخپله موټر ته وخېژي؟ د ښځو، سپين ږيرو، ماشومانو پروا کوي که يوازې د ځان غم کوي؟

⇐ له دوکان څخه سودا اخلې. وګوره چې دوکاندار شيان څنګه بيه کوي؟ څنګه يې تلي؟ څنګه يې په کڅوړه کې اچوي؟ پيسې چې ورکوې، څنګه ورته ګوري؟ پيسې په جيب کې اچوي که په دخل کې؟

⇐ په صنف کې ناست يې. استاد لا نه دی راغلی. شاګردان څه کوي؟ څه وايي؟ استاد صنف ته په کوم انداز راننوځي؟ شاګردان د استاد په راتلو سره څه کوي؟

⇐ د سړک پر غاړه ولاړ يې. د موټرو ټکر کېږي. وګوره چې دا ټکر څنګه پېښېږي؟ موټروانان له ټکر وروسته څه کوي او څه وايي؟ ټرافيک څه وايي؟ خلک څه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلم او کاغذ راواخله او څه دې چې لیدلي، اورېدلي او حس کړي دي، په تفصیل سره یې ولیکه. کولی شې د هغو پېښو بیان هم ولیکې چې پخوا دې لیدلې دي. حافظه دې وکاروه. د پېښې جزیات در یاد کړه او ویې لیکه.

دوهم فعالیت: اوس دې نو لیکلی متن ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د پېښې جزیات واضح بیان شوي دي؟

۲. پېښه په ترتیب سره راغلې ده؟

۳. کله چې متن لولې، داسې احساسوې چې ته پخپله په هماغه ځای کې یې؟

۳. په متن کې مختلفو حواسو ته خطاب شوی دی؟

۴. د پېښې د بیان له پاره کارول شوي صفتونه او قیدونه، مناسب او دقیق دي؟

۵. داسې څه شته چې په پېښه کې وي خو تا لیکلي نه دي؟

که واقعي پېښو ته ښه ځیر شې او د لیکلو چل یې زده کړې، بیا به تخیلي پېښې هم ولیکلای شې. کله چې په ذهن کې یوه خیالي پېښه جوړوې، داسې یې جوړه کړه چې د واقعي پېښې غوندې وي یعنې منطقي وي او لوستونکو ته داسې ښکاره شي چې په رښتیا به پېښه شوې وي.

۱. ۵. مکالمه/ Dialogue

د دوو یا څو کسانو ترمنځ خبرو اترو ته مکالمه یا ډیالوګ وایي. مکالمه هم د صحنې غوندې کېدای شي واقعي وي چې دا ډول یې په خاطرو، ګزارشونو، ژوندلیکونو او یونلیکونو کې راوړل کېږي او یا به خیالي وي چې لیکوال یې په خپل ذهن کې جوړوي. خیالي مکالمه د تخیلي ژانرونو (لنډه کیسه، ناول، ډرامه) برخه وي.

د واقعي مکالمې په لیکلو کې باید صداقت په پام کې ولرو. د هر چا خبرې باید هماغسې راواخلو چې کړې یې دي، نه دا چې د هغه له خبرو خپل تعبیر ولیکو. [خبریالونو څو وارې راسره ټیلفوني مرکې کړې دي خو کله یې چې لیکلې دي، بل شی یې ترې جوړ کړی. اوس که څوک د هغوی لیکنه ولولي، فکر کوي چې ما به هماغسې خبرې کړې وي. دا کار ناسم دی.] کله چې د بل خبره لیکو، باید امین وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د هر چا د خبرو انداز متفاوت وي او هر څوک له خپلې پوهې او سویې سره سمې کلمې او جملې کاروي. یو بېسواده کس به «ارواپوهنه، بنسټپالنه، ترهګریز، روزنیز، ښوونه او روزنه، ...» کلمې په خپلو خبرو کې نه وایي.

خیالي مکالمه چې لیکوال یې د خپلې لنډې کیسې، ناول یا ډرامې له پاره جوړوي هم باید د هر کرکټر له سویې، پوهې، اروایي حالت، مقام، سیمې او لهجې سره اړخ ولګوي. د خیالي مکالمې لیکل نورې باریکۍ هم لري او که غواړې تخیلي ژانرونه ولیکې نو په دې باره کې د استاد اسدالله غضنفر مقاله ولوله.

د خیالي مکالمې بېلګه:

د جومات له بل سره په پاکو سپینو جامو، تور واسکټ او سپینې پګړۍ کې یو نوراني سړی زما خوا ته راغی.

په لویه ږیره کې یې ګوتې وهلې. څنګ ته مې کېناست. ویې ویل: مهاجر یې؟

- هو.

- خه، خه، خه، خه. ماشأالله، ماشأالله. سه روزګار کیې؟

- د ټاییلونو په فېکټرۍ کې مزدوري کوم.

- ګوره، بچیه! د دنیوي کارونو ختمېدا نیشتې. لګ لګ د آخرت کارونه هم کوه کنه، سه پوی شوې؟

- څنګه؟

- جي، هغه داسې چې تبلیغ وکه. د نبي کریم سنت. ګوره ته خو خپله خه سړی یې، مونږ دې قایم کړې خو د نورو بنده ګانو غم به هم کیې که نه. نورو له به هم تبلیغ کیې، امر بالمعروف و نهی عن المنکر به کیې.

- مولانا صیب! زه کله په څه پوهېږم. ایله مې یو څو سورتونه زده کړي چې په لمانځه کې یې ووایم. نور نو «ان پړهـ» سړی یم. قرآن شریف له رویه لا نه شم ویلی.

- جي، هېس پروا نیشتې. دومره خو پوییګې چې مونږ فرض دې، روژه فرض دې، زکات فرض دې، حج فرض دې. تبلیغ خو بل سه نه دې، همدقه خبرې به خلکو له کیې کنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په دې خو نو هر څوک پوهېږي. مولانا صيب! زه غريب سړی يم، خپله مزدوري به کوم.
- خو زم درله همدا وايم چې مونګه سره رايشه. خرما او ثواب دواړه به وګټې جي. خرچه به درله درکو. نورو زايونو له به دې لېګو. لاهور له، پېښور له، اسلام آباد له. که دې وخت راسره تېر کو، بيا دې يورپ له لېګو، امريکې له دې لېګو. سوچ وکه جي. [زما د ناچاپ ناول «دوزخ په جنت کې» يوه برخه]

لومړی فعاليت: هره ورځ د يو څو کسانو خبرو ته غوږ شه. وګوره چې څه رقم غږېږي، کوم تکيه کلام کاروي، کومې کلمې او څه ډول جملې وايي. بيا د هغوی خبرې ټکي په ټکي هماغسې وليکه چې دوی کړې وي. بله ورځ بيا د هماغه کسانو خبرو ته ځير شه او خپله ليکلې مکالمه وګوره چې د دوی له خبرو څخه څه توپير لري. که د واقعي مکالمو ليکل زيات تمرين کړې بيا خيالي مکالمې هم ليکلی شې.

دوهم فعاليت: که غواړې چې خيالي مکالمه وليکې، دوه کسان په ذهن کې مجسم کړه. د هر يوه د پوهې او معلوماتو اندازه، تحصيل، مقام او دنده په پام کې ونيسه او بيا پر يوې موضوع د دوی ترمنځ کېدونکې خبرې اترې وليکه. د کار د آسانۍ له پاره لاندې د کرکټرونو ځانګړنې او د خبرو اترو موضوعګانې درکړل شوې دي. ته ورته مکالمې وليکه.

- ✓ يو ډاکټر چې حرص يې زيات دی، له لابراتوار او اکسرې والا سره لاره لري او د معايناتو په بدل کې کمېشن ورنه اخلي. بل کرکټر يو بې‌وسه او بې‌سواده کليوال ناروغ دی. ډاکټر غواړي هغه قانع کړي چې ډېر معاينات وکړي. اوس د دوی تر منځ يوه مکالمه په ذهن کې جوړه کړه او ويې ليکه.
- ✓ يو رشتخوره مامور چې د پنځوسو کالو دی او يو ځوان چې هروخت يې د رشوت او فساد پر ضد په خپل فېسبوک کې ليکنې کړې دي. د ده کار قانوني دی خو مامور يې ورته نه کوي. دی ډېره بېړه لري او که کار يې همدا نن اجرا نه شي، ډېر تاوان به وکړي. د دوی ترمنځ مکالمه جوړه کړه.
- ✓ يو تکړه محصل چې په امتحان کې يې نومرې کمې شوې دي او دی باور لري چې بايد يې نومرې پوره وای. دی له هغه استاد سره خبرې کوي چې د ده نومرې يې کمې کړې دي. محصل ته ويل شوي دي چې دا استاد پيسې خوري.
- ✓ په اډه کې وار د يوه موټر دی خو بل موټروان سپرلۍ خپل موټر ته خېژولې دي. دغه موټروان هر وخت سرزوري کوي او د بل وار ته نه ګوري خو هغه بل د اډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون مني، عاجز انسان دی خو له خپل حقه هم نه تېرېږي. درېیم کس د اړې منشي دی. هغه ډارن دی او له سرزوري ډېر ځخه وېرېږي. د درې واړو تر منځ یوه مکالمه جوړه کړه.

۱. ٦. کرکټر کښنه/ Characterization

د وګړو د ظاهري او باطني ځانګړنو بیان ته کرکټر کښنه وايي. هماغسې چې د ځایونو او منظرو د بیان له پاره توصیف او د پېښو د انځورولو له پاره صحنه لیکل کېږي، د کسانو پېژندګلوي هم په کرکټر کښنه کېږي.

کرکټر کښنه د توصیف، مکالمې او صحنې غوندې هم د تخیلي ژانرونو له پاره په کارېږي هم د غیرتخیلي هغو ته. که د چا په اړه خپله خاطره لیکو، که د چا یا خپل ژوندلیک او یا خپل یونلیک لیکو، نو د دې له پاره چې کرکټرونه د لوستونکي سترګو ته ودروو، سم یې باید معرفي کړو.

۱. ظاهري ځانګړنې: د کرکټر په ظاهري ځانګړنو کې د هغه ونه، بڼه، رنګ، مخ، سترګې، پوزه، خوله، اندامونه، کالي ... شامل دي.

بېلګه

یو دنګ غنم رنګی هلک د ښوونځي په دروازه راننوت. برګ نیم لستونی کمیس یې د پتلانه پر سر پروت و. نه دومره ډنګر و، نه چاغ. له چابک تګ سره یې تور وېښتان پورته پورته غورځېدل. لاسونه یې ډېر خوځول. نرۍ شونډې یې موسکې وې. کله یې ښي طرف ته کتل او چا ته یې د سلام لپاره لاس پورته کاوه او کله چپ طرف ته. په شنو سترګو کې یې اثرناکه ځلا وه. [«ترلی» لنډه کیسه «د ... فلسفه» له ټولګې ځخه]

په دې بېلګه کې د کرکټر ځینې ظاهري ځانګړنې او ځینې باطني خصوصیتونه بیان شوي دي. جامې، د پوستکي، ویښتانو او سترګو رنګ، جسامت، ونه ... یې ظاهري خصوصیات دي. دا چې موسک وی او هر چا ته د سلام له پاره لاس جګوي، د ده اجتماعي توب ښيي او باطني ځانګړنې یې دي. البته که د یوه کرکټر د ظاهر او باطن په اړه ټول معلومات یوستوي او په یوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې ولیکو، د لوستونکي زړه ورسره تنګیږي. ښه به دا وي چې د داستان یا بلې لیکنې په اوږدو کې په مختلفو پېښو او صحنو کې کرکټر ورو ورو معرفي کړو. پورته مثال له یوې لنډې کیسې اخیستل شوی دی. کرکټر ایمل نومیږي او لوستونکی د هغه شخصیت هغه مهال سم پېژني چې کیسه تر پایه پورې ولولي.

د کرکټرونو یا وګړو ظاهري بڼه معمولاً په دوو لارو بیانیږي. یوه دا چې د یو چا ټولې ځانګړنې یوستوې بیان کړې؛ مثلاً:

په ونه ټیټ و خو داسې چاغ لکه بېلر. خېټه یې راوتلې وه. غمبوري یې له ډېرې چاغۍ نه پر ژامې راځړېدلي وو. له رنګه تک تور و. مخ یې ګرد لکه دایره، سترګې یې وړې او پوزه یې پېړه وه. د پوزې سر یې د یوه غټ متک په اندازه و. ږیره یې تر ټټره پورې رسېده او برېتونه یې خریيلي. غاړه یې دومره لنډه وه چې ته وا سر یې په اوږو کې ننوتلی دی. د سر څېړۍ یې پک و خو د ټېکونو له پاسه او په څټ کې یې تار تار ویښته ښکارېده. سپین کمیس پرتوګ یې په خیرو کې زېړبخون شوي وو. په تور واسکټ کې یې سپېره خاپونه وو لکه پر غوړ ټوکر چې دوړې ناستې وي.

دا ډول بیان که اوږد شي، ممکن د لوستونکي زړه تنګ کړي او د «و، وه، وو» فعلونو ډېر تکرار هم بې‌خوندي جوړوي.

د کرکټر د انځورولو بله لاره دا ده چې د کرکټر ځانګړنې د هغه د حرکتونو په ترڅ کې بیان کړې، لکه ښاغلي نصیر احمد احمدي چې په «رڼا» ناول کې دا کار کړی دی. دلته به یې بېلګه وګورې:

« په وره کې یو ګردی سړی ودرېد. دی له ونې ټیټ و، راوتلې ګېډه یې درلوده او پاسنۍ شونډه یې په ګڼو سپینو ویښتو کې پټه وه ... سړي خپل پټکی په غولي کېښود، د ککرۍ تار، تار سپین ویښته یې په خولو لانده وو. بیا یې په خپله ګڼه ږیره کې د ښي لاس لنډې ګوتې تېرې کړې.»

څنګه چې په دې بېلګو کې یې ګورې، کرکټر کښنه هم د صفتونو او تشبیه‌ګانو په مټ کېږي.

لومړی فعالیت: هغه چا ته چې غواړې ظاهري بڼه یې بیان کړې، ښه په ځیر وګوره. سترګې دې پټې کړه او د هغه بڼه له ټولو جزیاتو سره په ذهن کې راژوندۍ کړه. سترګې دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرانیزه او بیا ورته ځیر شه. وګوره چې کومې ټکي درنه هېر وو. هماغو ټکو ته بیا هم وګوره. اوس نو د مناسبو صفتونو او تشبیه‌ګانو په مرسته، د هغه ظاهري ځانګړنې یوستوې ولیکه.

دوهم فعالیت: اوس د هماغه کس ظاهري خصوصیتونه په تدریج سره د پېښې یا حرکتونو په ترڅ کې بیان کړه چې له یوستوي حالت څخه راوځي.

که د واقعي کسانو د ظاهري بڼې لیکل ښه تمرین کړې، بیا کولی شې خیالي کرکټرونه هم په کامیابۍ سره وکاږې.

۲. باطني ځانګړنې: د کرکټر باطني ځانګړنې یعنې شخصیت، اخلاق، مفکورې او باورونه د هغه په کړو وړو او خبرو اترو کې معلومېږي. لکه دغه فارسي شعر چې وايي:

تا مرد سخن نگفته باشد

عيب و هنرش نهفته باشد

ځینې کسان وي چې په ظاهره کې به یې هر څه ښه برابر وي، ښه لوکس کالي یې اغوستي وي، خو کله چې خبرو ته خوله خلاصه کړي، بیا ګورې چې هېڅ کمال نه لري. داسې هم کېږي چې د چا خبرې ښې وي خو چې کارونو ته یې وګورې، د خپلو خبرو خلاف، په عمل کې چندان سړی نه وي.

په هره توګه، د کرکټر د کړو وړو او خبرو اترو بیان هماغسې کېږي چې د صحنې او مکالمې په برخه کې مو وویل. د یوه کرکټر د خوی بوی د تشریح کولو له پاره معمولاً له صفتونو څخه کار اخیستل کېږي؛ لکه: هغه ډېر شوم و. کریم مهربانه انسان دی. ګل ببو زړه سواندې ده. جبار سخت غوسه ناک سړی و.

خو که د یوه کرکټر باطني ځانګړنې د صفتونو په مرسته بیان کړو، دا به د هغوی په اړه زموږ قضاوت وي او پر لوستونکو به چنداني اغېزه ونه کړي. که غواړې چې لوستونکي دې پخپله د یوه کرکټر د شخصیت په باره کې قضاوت وکړي، د کرکټر خویونه، باورونه او اخلاق د هغه/ هغې په خبرو او عملونو کې وښییه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه

ډاکټر د سپين ږيري ناروغ د وينې د معاينې نتيجه وکتله. ويې ويل: هماغه زما خبره ده. محرقه يې.

نسخه يې وليکله. ناروغ ته يې ورکړه.

ناروغ په ټيټ غږ وويل: ډاکټر صيب! امممم. دا دوايي به د څو روپيو وي؟

ډاکټر نسخه بېرته واخيسته، څو شېبې يې ورته وکتل. د هرې کرښې په کتلو سره به تر شونډو لاندې بونګېده. په آخر کې يې وويل: يو دوه – دوه نيم زره افغانۍ.

نسخه يې بېرته سپين ږيري ته ورکړه.

ډاکټر پوښتنه وکړه: کاکا، څه کار و بار کوې؟

ناروغ وويل: روز مزدوري کوم، خووو ... که پيدا شي.

ډاکټر وويل: دوايي دې واخله، ښه به شې. خدای مهربانه دی.

ناروغ د زاړه واسکټ له بغلي جېب څخه څو زاړه سلګون نوټونه راوايستل. مخ يې دېوال ته واړاوه. په ځيرو ګوتو يې وګڼلې. څلور دانې وې. پيسې يې بېرته جېب ته کړې. اسويلی يې وکيښ.

ډاکټر مخ بلې خوا ته کړی و خو د سترګو له کونجه يې ناروغ څاره.

ناروغ پاڅېد. ويې ويل: خير يوسې ډاکټر صيب.

دی لا د کتنځي وره ته نه و رسېدلی چې ډاکټر پرې غږ وکړ: کاکا! دوايي دې بيا راوړه چې ويې ګورم.

ناروغ مخ راواړاوه، ويې ويل: ولا ډاکټر صيب، اوس خو پيسې نه لرم. چې پيدا مې کړې، وابه يې خلم.

ډاکټر له ځايه پاڅېد. درې چابک ګامونه يې واخيستل. ناروغ ته يې ځان ورساوه. له لاسه يې نسخه واخيسته.

ناروغ وويل: خير دی ډاکټر صيب، ستا فيس به پرې کړم، نسخه مه رانه اخله.

ډاکټر له وره ووت، ويې ويل: ته راځه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نسخه يې درملتون والا ته ورکړه، ويې ويل: کاکا ته دوايي پوره ورکړه، پيسې يې په ما پسې وليکه.

که دغه بېلګې ته ځير شې، وبه وينې چې د کرکټرونو د معرفۍ لـه پـاره هـيڅ صـفت نـه دی راغلی خو د ناروغ او د ډاکټر د شخصيتونو او وضعيت په اړه دې خپل تصور او قضـاوت جـوړ شـوی دی.

لومړی فعاليت: پورتنۍ بېلګه يو ځل بيا ولوله. د نـاروغ او ډاکـتر خـبرو اتـرو او کـړو وړو تـه ځير شه او د هر يـوه لـه پـاره درې درې صـفتونه وليکـه. مـثلاً د نـاروغ يـو صـفت دا دی چـې هغـه غريب دی.

دوهـم فعاليـت: لاندې د يـو څـو کرکټرونـو لـه پاره مـې صـفتونه راوړي دي. تـه د هـر يـوه صفت د هغه/ هغې په عملونو کې داسې راوښـيه چـې د خيـرمن، مهربـان، ظـالم، سـخي، ... کلمې په کې رانه شي.

- خيرمنه ښځه
- ظالم قوماندان
- مهربانه نجلۍ
- سخي دوکاندار
- غوسه‌ناک موټروان
- ډارن هلک
- ريشخند ځوان
- ټوکي سپين ږيرى

۱ .۷. ليدلوری/Point of View

ليدلوری يعنې پېښو ته له کوم لوري څخه ګورې. په دې کې دوې خبرې دي: سـتا موقعيـت او ستا مفکوره. همدا اوس چې په هر ځای کې يې، تا ته هغه څه ښکارېږي چې مخې ته دې پراتـه دي يا پېښېږي خو څه چې ستا له سـترګو پنـاه دي، درتـه نـه ښـکارېږي. دلتـه سـتا موقعيـت سـتا ليدلوری تعيينوي خو دا چې پېښو يا شيانو ته په کومه سترګه ګـورې، دا هـم د ليـدلوري برخـه ده. په بله وينا ليدلوری يعنې دا چې څه وينې او څنګه يې وينې. دې پېښې ته ځير شه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد او محمد په یوه وخت کې یوې حجرې ته ورننوځي. هلته یو سپین ږیری سړی د حجرې په بر سر کې پر چوکۍ ناست دی. اوږده ږیره یې ده او وېښتان یې په تورې پګړۍ کې پټ دي. سپین کالي یې په تن او امسا یې په لاس کې ده. په یوه لیکه کې ځوانان، ماشومان او بوډاګان ولاړ دي. یو یو کس په وار سره سپن ږیري ته ورځي، مخې ته یې سجده کوي. پښې یې ښکلوي. لاس یې مچوي او پر سترګو یې موښي. بیا د کوټې له دېوال سره د نورو کسانو په څنګ کې کېني. په لیکه کې ټول ولاړ کسان چې دا وار تېر کړي او کېني، بیا ذکر شروع کېږي. «هی، هو، الله هو» نارې کوي او سر او سټه وړاندې وروسته خوځوي. بیا د دې کسانو له منځه یو تن راپاځي او په لوړ غږ د «هل و هو» نارې کوي او ګرد تاوېږي راتاوېږي. سترګې یې د کوټې چت ته نیولې دي او لکه بړبوکۍ ځرخېږي، ځرخېږي، ځرخېږي. وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې ګرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کمیس تر لمنې پورې څیروي. بیا نور کسان پاځېږي او هغه راټینګوي.

پېښه هماغه ده چې پورته مو ولوسته. اوس نو په دې دوو کسانو کې چې دې حجرې ته تللي دي او دا پېښه یې لیدلې ده، احمد صوفي‌وزمه سړی دی او په پیرانو عقیده لري خو محمد دا کارونه غیرشرعي ګڼي. همدا پېښه به د دواړو له لیدلوریو جلا جلا ولیکو.

الف. د احمد له لیدلوري:

قربان یې شم، د پیر صاحب حجرې ته تللی وم. محمد هم راسره و. پیر صاحب مبارک نو داسې نوراني و چې له مخ څخه یې نور ورېده. پیر صاحب د کوټې په بر سر کې پر مبارکه چوکۍ ناست و. مریدان ورته په لیکه کې ولاړ وو. یو یو به د مبارک مخې ته تعظیم وکړ. مبارکې پښې به یې ښکل کړې. مبارک لاسونه به یې مچو کړل او بیا به د نورو مریدانو په خوا کې کېناستل او د کوټې یوه دېوال ته به یې ډډه ولګوله. دا څومره بختور کسان دي چې د پیر صاحب زیارت یې په نصیب شوی دی. ترې جار مې کړې، پیر صاحب نو پر مریدانو دومره مهربانه دی چې ټولو ته یې اجازه ورکړه چې خپلې شونډې او سترګې د ده مبارک په پښو او لاسونو متبرکې کړي. بیا نو ذکر شروع شو. اخ چې څومره راباندې ښه لګېده. «هی، هو، الله هو» دې نارو داسې اثر راباندې وکړ چې د بدن ویښتان مې نېغ ودرېدل. زړه مې په ټوپو و. په رګونو کې مې عشق جاري و، د پیر صاحب عشق. بیا نو یو مرید جذباتي شو. راپاڅېد او ګډ شو. څومره بختور مرید و. که په چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې د پیر صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مرید سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بیا یې ګرېوان ته لاس واچاوه، خپل کمیس یې تر لمنې پورې یې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مریدانو هغه غریب راټینګ کړ او پرې یې نه ښود چې د جذبې کیف یې پوره شي.

ب. د محمد له لیدلوري:

له یو چا سره یوې حجرې ته تللی وم خو په تلو پښېمانه شوم. داسې خرافاتي کارونه مې ولیدل چې نه په شرع کې شته، نه په عقل کې. یو سپین ږیری چې پیر پیر یې باله، د کوټې په بر سر کې پر چوکۍ ناست و. ښه اوږده ږیره یې وه خو داسې په کبر ناست و چې ته وا فرعون دی. یو څو جاهل او له دینه ناخبره کسان ورته په لیکه کې ولاړ وو. هر یوه به په وار سره ورته سجده کوله. خدای دې یې غرق کړي چې دومره هم نه پوهېږي چې سجده یوازې الله ته کېږي، بنده ته نه کېږي. بیا به یې د پیر خیرنې پښې ښکلولې، لاسونه به یې داسې مچو کول او پر خپلو سترګو یې موښل چې ته وا بالاتشبیه قرآن شریف وي. دا خو یې لا څه کوې چې وروسته یې د لېونیانو غوندې شور جوړ کړ: «هی، هو، الله هو» الله هو مو ملا ماته کړه، دا نو څه شی شو؟ بیا نو یو چرسي غوندې ببر سری راپاڅېد. داسې ګرد تاوېده او څرخېده چې ته وا پېریان پرې ناست دي یا خو کوم لېونی دی چې پړې یې شکولې دي. وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بیا یې ګرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کمیس یې تر لمنې پورې وشکاوه. خدای خبر چې څومره نور لېونتوب به یې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه یې راټینګ کړ.

پېښه یوه ده خو پاس د روایت درې بڼې وینې. په اول روایت کې یوازې یوه پېښه بیان شوې ده. راوي (څوک چې پېښه بیانوي) نه ورته ښه وایي، نه بد. هغه یوازې هغه څه بیانوي چې لیدلي اورېدلي یې دي او خپل نظر راته نه وایي. دوهم روایت احمد راته کوي. هغه چې پخپله هم په پیرانو عقیده لري، دا هر څه ورته ښه ښکاري او محمد چې د دې شیانو خلاف دی، پېښه بل رقم بیانوي او غندي یې. د دې له پاره چې د لیدلوري اهمیت ښه واضح شي، د پېښې دغه برخه په درې واړو روایتونو کې بیا وګوره:

۱. بیا د دې کسانو له منځه یو تن راپاڅي او په لوړ غږ د هل و هو ناري کوې او ګرد تاوېږي راتاوېږي. سترګې یې د کوټې چت ته نیولې دي او لکه بړبوکۍ څرخېږي، څرخېږي، څرخېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وار په وار سره تېزېږي او په آخر کې ګرېوان په دواړو لاسو راشکوي او خپل کميس تر لمنې پورې څیروي. بیا نور کسان پاڅېږي او هغه راټینګوي.

۲. بیا نو یو مرید جذباتي شو. راپاڅېد او ګډ شو. څومره بختور مرید و. که په چا باندې د پیر صاحب خاص نظر نه وي، هغه هېڅ کله نه جذباتي کېږي. نو دا مرید سخت بختور و. دومره جذباتي شو چې وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بیا یې ګرېوان ته لاس واچاوه، خپل کميس یې تر لمنې پورې وشکاوه. خو افسوس چې نورو مریدانو هغه غریب راټینګ کړ او پرې یې نه ښود چې د جذبې کیف یې پوره شي.

۳. بیا نو یو چرسي غوندې ببر سرى راپاڅېد. داسې ګرد تاوېده او څرخېده چې تا وا پېریان پرې ناست دي یا خو کوم لېونی دی چې پرې یې شکولي دي. وڅرخېد، وڅرخېد، وڅرخېد او بیا یې ګرېوان ته لاسونه بند کړل، خپل کميس یې تر لمنې پورې وشکاوه. خدای خبر چې څومره نور لېونتوب به یې کاوه خو ښه شو چې نور جاهلان راپاڅېدل او هغه یې راټینګ کړ.

لومړی فعالیت: په ټلوېزیون کې یوه نجلۍ/ ښځه سندره وایي. سر یې لوڅ دی. اوږد تنګ کميس یې اغوستی دی چې د بدن لوړې ژورې یې اوچتې ښکاري. له سندرې سره لړه لړه ګډېږي هم. ډېر سینګار یې کړی دی. هغه کتونکي چکچکو ته رابولي او پر شونډو یې موسکا ده. مخامخ ډېر خلک ورته ناست دي، سړي، ښځې، هلکان او نجونې. ټول خاندي خوشحالي کوي، چکچکې وهې او ځینې یې نارې کوي او شپېلکې وهي. یو نیم ځوان د سندرې په منځ کې راپاڅي او ګډېږي.

اوس نو:

۱. دغه پېښه د هغه چا له لیدلوري بیان کړه چې سخت مذهبي دی. سندرې او موسیقي ورته حرامه ښکاري. سندرو ته کېناستل او چکچکې وهل او نڅا کفري اعمال بولي.

۲. همدغه پېښه د داسې کس له لیدلوري ولیکه چې موسیقي او نڅا ته د هنر په سترګه ګوري، خوشحالي، شور او هیجان د روغتیا په ګټه بولي او په دې باور دی چې هنر د انسان د ذوق د خړوبولو له پاره مهم دی.

دوهم فعالیت: یوه داسې دردوونکې خاطره دریاده کړه چې چا خپه کړی وې او ته فکر کوې چې سل په سلو کې ګرم هغه و او تا هېڅ ګناه نه درلوده. لومړی هغه پېښه څنګه چې تا

(c) ketabton.com: The Digital Library

احساس کړې ده، ولیکه. د هغه کس په اړه خپل نظر او خپل احساسات بیان کړه. وروسته هماغه پېښه د هغه بل کس له لیدلوري ولیکه. د هغه په سترګو پېښې ته وګوره او فکر وکړه چې هغه به ستا په اړه څه نظر لري او د خپل کار له پاره به څه دلیلونه لري.

یادونه

د روایت لومړۍ بڼه، هغه چې راوي د کامرې غوندې یوازې هغه څه راښکاره کوي چې پېښ شوي دي او د ښه یا بد قضاوت یې لوستونکو ته پرېږدي، د تخیلي او غیرتخیلي ژانرونو دواړو له پاره په کارېږي، په تېره بیا کله چې واقعي ژانرونه یعنې خاطره، یونلیک، ژوندلیک او ګزارش لیکې؛ بهتره ده چې په همدې بڼه یې ولیکې خو علمي مقاله باید خامخا په همداسې ناپلوي نثر ولیکل شي.

که د تخیلي ژانرونو یعنې لنډې کیسې، ډرامې، ناول ... د لیکلو شوق لرې نو دا باید زده کړې چې څنګه د بل چا په سترګو پېښو ته وګورې. دا کار کټ مټ د تمثیل غوندې دی. تکړه ممثل هم د غله نقش ډېر ښه لوبوي او هم د پولیس. تکړه لیکوال واقعیتونه د نورو له لیدلوري هم بیانولی شي او له خپل لیدلوري هم او ان کولی شي عین پېښه له متضادو لیدلوریو بیان کړي.

۱. ۸. روایت/ Narrative

هر متن چې لولې، داسې احساس کوې چې یو څوک درته خبرې کوي. په همدې وجه د داستاني ژانرونو بیان ته روایت ویل کېږي او هغه چا ته چې یوه پېښه روایت کوي، راوي وایو.

لومړۍ فعالیت: دغه درې بېلګې ولوله او د روایتونو توپیر ته یې ځیر شه.

۱. راباندې ناوخته و. په بیړه مې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه مې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتم. چابک ګامونه مې واخیستل او پاخه سړک ته مې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس مې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه مې و نه کړه، په زړه کې مې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدم، پوښتنه مې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې رایاده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حیران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۲. ورباندې ناوخته و. په بېړه یې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه یې ژر ژر په پښو کړل. له کوره ووت. چابک ګامونه یې واخیستل او پاخه سړک ته یې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس یې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه یې ونه کړه. په زړه کې یې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېد، پوښتنه یې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته یې لاس کړ. تش و. رنګ یې والوت. اوتر اوتر یې دې خوا اخوا وکتل. بټوه یې په کور کې پاتې وه. یو همکار یې له دفتره راووت. د هغه په لیدو موسکی شو. غږ یې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

۳. درباندې ناوخته و. په بیړه دې جامې بدلې کړې. جورابې او بوټونه دې ژر ژر په پښو کړل. له کوره راووتې. چابک ګامونه دې واخیستل او پاخه سړک ته دې ځان ورساوه. هر موټر چې تېرېده، ډک به و. یوه ټکسي راغله. لاس دې ورته ونیو. ټکسي ودرېده. د کرایې پوښتنه دې و نه کړه، په زړه کې دې وویل چې دا یې شل دېرش افغانۍ زیاتې اخیستې، مقصد چې ژر مې ورسوي. دفتر ته چې ورسېدې، پوښتنه دې وکړه: کرایه دې څو شوه؟

جېب ته دې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې دریاده شوه چې بټوه دې په کور کې پاتې ده. حیران شوې چې اوس به څه کوې. ګورې چې همکار دې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوې. غږ دې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

راوي درې ډوله وي. هغه راوي چې د متکلم په ژبه روایت کوي اول ګړی راوي بلل کېږي. دغه راوي خپله کیسه درته کوي، لکه لومړی ببلګه. هغه راوي چې د بل چا کیسه کوي، درېیمګړی راوي دی. دی په خپله د روایت په پېښو کې دخیل نه وي او نقش په کې نه لري بلکې پر بل چا تېره شوې پېښه بیانوي، لکه دوهمه ببلګه. په درېیم مثال کې راوي ستا کیسه کوي. د هغه مخاطب ته یې او کله یې چې روایت لولې، فکر کوې چې پر تا باندې تېره شوې پېښه بیانوي. دغه راوي دوهم ګړی راوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې خپله خاطره، یونلیک یا ژوندلیک لیکو، روایت مو د اول ګړي راوي وي. کله چې د بل چا په اړه څه لیکو مثلاً د بل چا ژوندلیک یا کیسه لیکو، دریم ګړی راوي غوره وو. په داستاني ادبیاتو کې که چېرې کیسه د هغه چا له خولې کوو چې پخپله د کیسې کرکټر وي، راوي به مو اول ګړی وي. دا کرکټر معمولاً، خو نه همېشه، د کیسې اتل یا مرکزي کرکټر وي. خو که یو داستان د داسې کس له خولې بیانوو چې په کیسه کې دخیل نه وي او د کیسې پېښې او کرکټرونه لکه یو نندارچي له پاسه یا له لرې ویني، راوي به یې دریم ګړی وي. اکثره داستانونه یا د اول ګړي روایت وي یا د دریم ګړي. داسې داستانونه خورا کم دي چې راوي یې دوهم ګړی وي او کله چې داستان لولې، فکر کوې چې ستا کیسه کوي. مقالې بیا معمولاً د دریم ګړي راوي په ژبه لیکل کېږي.

دوهم فعالیت: د اول ګړي او دریم ګړي راویانو د روایت دغه برخه بیا ولوله او توپیر ته یې ښه ځیر شه.

اول ګړی راوي: جېب ته مې لاس کړ. تش و. په همدې وخت کې مې رایاده شوه چې بټوه مې په کور کې پاتې ده. حیران شوم چې اوس به څه کوم. ګورم چې همکار مې له دفتره راووت. سخت خوشحاله شوم. غږ مې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

دریم ګړی راوي: جېب ته یې لاس کړ. تش و. رنګ یې والوت. اوتر اوتر یې دې خوا اخوا وکتل. بټوه یې په کور کې پاتې وه. یو همکار یې له دفتره راووت. د هغه په لیدو موسکی شو. غږ یې ورباندې وکړ: جمیله! یو دوه سوه افغانۍ راکړه.

څه فکر کوې چې په راویتونو کې دا توپیر ولې راغلی دی؟

خپل دلیل/ دلیلونه په کتابچه کې ولیکه.

دریم فعالیت: دغه بېلګه ولوله او بیا یې د اول ګړي راوي له خولې بیان کړه، داسې چې راوي یې ابراهیم وي.

«هغوی لاړل او ابراهیم کور ته راغی.

بلنداژ ته ورکښېناسته شو.

ببو سونګېده.

ټول غلي وو.

ابراهیم یې څنګ ته کېناست: ببو! ولې ژاړې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببو د تور پړوني په پیڅکه اوښکې وچې کړې، ویې ویل: خدای دې یې وبخښي. څومره ښه سړی و.

ابراهیم ورغبرگه کړه: تېر کال منی دې په زړه دی. په خپله کراچۍ کې یې لرگي راته راوړل. غریب و خو غیرتي. یوه روپۍ یې رانه وانه خیسته.»

څلورم فعالیت: دا بل مثال د اول گړي راوي روایت دی. ته یې د درېیم گړي راوي په روایت واړوه.

«د عاشقان و عارفان مکتب ته تلم. په صنف کې راسره یو څو تنه هندوان او سیکهان هم وو. دوی به د قرآن کریم په ساعت کې له صنفه وتل. کله کله به مو هغوی ځورول. سیکهـ ماشومان د سر ویښتان د سر په څېړۍ کې لکه غونډاره تړي. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونگۍ کې کچالو پټوي. زما زړه ته هم لوېدلې وه چې رښتیا به وي. د دوی لونگۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسه کچالو دې. دوی به رانه تښتېدل. یوه ورځ یې سرمعلم ته شکایت وکړ. سرمعلم په چپړاسي باندې قف پایي کړم. داسې یې ووهلم چې بیا نه پوهېدم پر ځمکه روان یم که پر سکروټو. ان بوټونه مې په پښو کې تنگ شوي وو. خو سبا بیا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

۲. پراګراف او مقاله

۲. ۱. پراګراف/ Paragraph

پراګراف د هر نثري متن واحد دی. پراګراف څو جملې دي چې یوه اصلي مفکوره بیانوي. د پراګراف هره جمله باید د اصلي مفکورې له شرحې او بیان سره مرسته وکړي. پراګراف باید داخلي انسجام ولري او د جملو تر منځ یې منطقي تړاو وي. یو پراګراف کېدای شي ډېرې جملې ولري خو که ډېر اوږد شي د لوستونکي زړه تنګوي.

هر پراګراف درې برخې لري: موضوعي یا اساسي جمله، ملاتړې جملې، او رانغاړونکې جمله. موضوعي جمله د پراګراف اصلي موضوع مطرح کوي. په حقیقت کې موضوعي جمله یوه ادعا کوي او یا یوه خبره کوي. ورپسې جملې ملاتړې جملې بلل کېږي چې په موضوعي جمله کې د شوې ادعا د اثبات له پاره دلیلونه، شواهد، مثالونه، ثبوتونه او د نورو وینـاوې رانغاړي او یا د موضوعي جملې په اړه نور معلومات او تفصیل وړاندې کوي. ملاتړې جملې باید د لوستونکي د قانع کولو له پاره کافي وي. رانغاړونکې جمله بیا هماغه خبره چې په موضوعي جمله کې شوې ده، په نورو ټکو کوي.

ښه پراګراف لیکل د لیکوالۍ اساس دی. که ښه پراګراف ولیکلی شې، ښه مقاله، رساله او کتاب به هم ولیکې ځکه چې مقالې له پراګرافونو رغېږي او رسالې او کتابونه د مقالو ټولګه وي. نو که غواړې چې ښه نثر لیکونکی شې، د ښه پراګراف لیکل زده کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګه

افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري. د بهیر په اونیزو غونډو کې کره کتنه او مشاعره کېږي، لکچرونه وړاندې کېږي او ورکشاپونه دایرېږي. د ادبیاتو محصلان د بهیر په غونډو کې عملي کره کتنه زده کوي او د ادبیاتو د تیورۍ په اړه خبرې اوري. نوي شاعران او لیکوال د تکړه بهیروالو تجربې خپلوي. ځوانان د ادبیاتو او ځینو نورو موضوعاتو په اړه لکچرونه اوري او نوي معلومات ترلاسه کوي. په ورکشاپونو کې بهیروال د لیکوالۍ هنر او تخنیکونه په عملي بڼه زده کوي. د دې دور اکثره نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي. لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.

تشریح

په پاسني مثال کې لومړۍ جمله موضوعي جمله ده. هغه اساسي مفکوره چې دا جمله یې بیانوي «د ځوانانو په روزولو کې د افغان ادبي بهیر نقش» دی. دلته ادعا کېږي چې افغان ادبي بهیر د ځوانانو په روزلو کې لوی لاس لري.

وروسته څو نورې جملې د همدې ادعا د اثبات له پاره راغلې دي. دا جملې هغه فعالیتونه چې د افغان ادبي بهیر په غونډو کې ترسره کېږي، بیانوي او دا چې د ادبیاتو محصلان او ځوان لیکوال او شاعران له دې فعالیتونو څخه څنګه ګټه اخلي، همدارنګه وایي چې اوسني اکثره تکړه او نوموتي لیکوال او شاعران په افغان ادبي بهیر کې روزل شوي دي.

وروستۍ جمله، رانغاړونکې جمله ده « لنډه دا چې افغان ادبي بهیر د نوي نسل د فکر او هنر په وده کې مهم نقش لوبولی دی.» دا جمله په حقیقت کې هماغه خبره کوي چې په لومړۍ جمله یعنې په موضوعي جمله کې شوې ده.

موضوعي جمله معمولاً د پراګراف په سر کې راځي خو کله کله د پراګراف په آخر کې هم راتلی شي او که داسې شوې وي، رانغاړونکې جمله به خپل ځای موضوعي جملې ته ورکوي او په پراګراف کې به رانغاړونکې جمله نه وي.

هغه مفکوره چې موضوعي جمله یې بیانوي باید نه ډېره لویه وي، نه ډېره وړه او جزئي. که موضوع لویه وي، په یوه پراګراف کې یې نه شو تشریح کولی. که ولیکو چې «په تېرو شلو کلونو کې د افغانستان داستاني ادبیات بڼه غوړېدلي دي.» دا موضوع په یوه پراګراف کې نه ځایېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موضوعي جمله دا وي چې «ور او دروازه سره مترادفې کلمې دي.» دلته د خبرو له پاره څه پاتې شول چې په نورو جملو کې يې وکړو؟ نو د پراګراف موضوعي جمله بايد داسې څه ووايي چې نه ډېره کُلي خبره وي او نه ډېره وړه خبره.

موضوعي جمله بايد تلوسه وزېږوي او لوستونکی د پراګراف د نورو جملو لوستلو ته لېواله کړي. په همدې وجه کله کله موضوعي جمله د پوښتنې په انداز ليکل کېږي. مثلاً د پورتني پراګراف موضوعي جمله داسې هم ليکلی شو: «افغان ادبي بهير د ځوانانو په روزلو کې څومره لاس لري؟» يا «د ځوانانو په روزلو کې د افغان ادبي بهير نقش څه دی؟»

رانغاړونکې جمله د پراګراف مهم ټکي په لنډ ډول بيانوي او موضوعي جمله په متفاوتو کلمو سره بيا تکراروي. رانغاړونکې جمله بايد کومه نوې موضوع يا نوې مفکوره مطرح نه کړي. رانغاړونکې جمله عموماً د اوښتلو په کلمو لکه: نو، بناً، لنډه دا چې، نتيجه دا چې، د پای خبره دا چې ... پيلېږي.

لومړی فعاليت: دغه پراګراف ولوله او موضوعي جمله، اصلي مفکوره، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله په کې په نښه کړه.

په کلاسيکو غربي نقاشيو کې د شيانو يا کسانو موقعيتونه ځانته معناګانې لري. هغه څه چې د تابلو په ښی او پاسنۍ برخه کې کښل شوي دي، بر يا مهم دي او کوم شيان چې د تابلو په کيڼه يا کښتنۍ څنډه کې وي، کم اهميته وي. په دې تابلوګانو کې اصل په منځ کې او فروع په حاشيو کې وي. د غرب په کلاسيکو تابلوګانو کې معمولاً نارينه د تابلوګانو په مهمه برخه کې ځای لري او ښځمنې يې په کم اهميته څنډه کې. همدارنګه مذهبي نښې او سېمبولونه د نرينه‌وو غونډې مرکزي موقعيتونه لري. نو د غربي نقاشانو په کلاسيکو آثارو کې د وګړو يا شيانو موقعيت هسې اټکلي نه وي انتخاب شوی بلکې په ټولنه کې د هغوی اهميت او مقام ته په کتلو سره شوی وي.

دوهم فعاليت: دا بل پراګراف رانغاړونکې جمله نه لري. ته د موضوعي او ملاتړو جملو له مخې ورته يوه مناسبه رانغاړونکې جمله وليکه.

په تابلوګانو کې ځينې شيان سېمبوليکه معنا لري. مثلاً کله کله وينو چې د يوه تابلو په کښتنۍ برخه کې ښځې او ماشومان ښکاري او لړ اخوا ته مېړې او پسونه انځور شوي دي. بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغوی او د څارويو شاوخوا ته د شپاله په شان لرګينه کټاره راتاوه ده. په داسې تابلوګانو کې هنرمند غواړي ووايي چې د هغه په ټولنه کې ښځې او ماشومان د څارويو هومره کم اهميته دي. دلته کټارې د ايسارولو او محدودولو په معنا دي او هنرمند پر ښځو باندې د ټولنې لګول شوي محدوديتونه انځور کړي دي.

رانغاړونکې جمله:

....

....

درېيم فعاليت: د دې موضوعګانو په اړه موضوعي جملې وليکه.

- ښه ملګری
- د مطالعې ګټې
- زموږ ښه دودونه
- ناوړه چلند
- زما د خوښې سيمه

اوس خپلو موضوعي جملو ته په انتقادي نظر وګوره او دا پوښتنې ځواب کړه:

۱. جمله دې د موضوع په اړه يوه اصلي مفکوره لري؟

۲. جمله دې واضحه او روانه ده؟

۳. جمله دې کشش لري او لوستونکي ته تلوسه پيدا کوي؟

۴. په جمله کې کومه ادعا شوې ده؟

۵. جمله دې داسې څه لري چې ملاتړې جملې يې بايد تشريح کړي، مثالونه او دليلونه ورته راوړي او اثبات يې کړي؟

څلورم فعاليت: د دغو درېيو موضوعي جملو له پاره ملاتړې جملې او نتيجه وليکه.

- د فېسبوک ډېر کارول تاوان لري.
- فيزيکي لوبې د ماشومانو له بدني او ذهني ودې سره مرسته کوي.
- ښه استاد کومې ځانګړنې لري؟

پنځم فعاليت: د پورتنيو موضوعګانو په اړه خپل ليکلي پراګرافونه وارزوه او وګوره چې:

۱. ملاتړې جملې د اصلي مفکورې د اثبات او توضيح له پاره کافي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ملاتړې جملې لوستونکي قانع کولی شي؟
۳. په ملاتړو جملو کې راغلي دلیلونه او شواهد منطقي او واقعي دي؟
۴. ملاتړې جملې انسجام لري؟
۵. ملاتړې جملې یوه له بلې سره منطقي تړاو لري که نه؟
٦. رانغاړونکې جمله اصلي مفکوره په نورو ټکو تکراروي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۱. ۱. د پراګراف لیکلو پړاوونه

۱. تر لیکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د پراګراف لیکلو له پاره یوه موضوع غوره کوې او په باره کې یې معلومات، مفکورې او خبرې راټولوې. د موضوع په اړه مفکورې او خبرې په څو لارو راټولولی شې. که موضوع علمي یا د بل چا په اړه وي، باید لومړی دا معلومه کړې چې کوم اړخونه به یې څېړې. بیا د هماغو برخو په اړه یې مطالعه وکړه او یادښتونه واخله. که موضوع شخصي یا ستا د کور کلي په اړه یا داسې څه وي چې معلومات یې ستا په ذهن کې تیار پراته دي نو د مغزي باران له میتوده کار واخله. داسې چې د کاغذ په سر کې موضوع یا عنوان ولیکه او بیا د موضوع په اړه هره کلمه او هر خبره چې دې په ذهن کې تېرېږي، ویې لیکه. په دې پسې مه ګرځه چې دا کلمې او خبرې به دې د پراګراف د لیکلو پر مهال پکارېږي که نه. هر څه چې درپادېږي، ویې لیکه.

لومړۍ فعالیت (د مفکورو مغزي باران)

د پراګراف موضوع ده: هغه څوک چې زما په برياوو کې لوی لاس لري. د هغو کسانو لست جوړ کړه چې ستا په برياوو کې یې مهم نقش لرلی دی؛ مثلاً:

پلار	نیکه	تره	مور
مشر ورور	ملګری	د تره زوی	شاه‌ولي خان (زما معلم)

اوس په دې منځ کې یو کس انتخاب کړه. فرضاً دا کس ستا پلار دی. اوس د پلار په باره کې چې هره خبره ذهن ته درځي، پر کاغذ یې ولیکه؛ لکه دا:

بې سواده	خواري کښ (د خلکو دهقاني)
غریب	صادق او امانت کاره

پخپله به یې سپوره خوړله خو موږ ته به یې شیدې مستې راکولې

تنباکي لاسونه او چاودې پښې

مهربانه (موږ یې نه وهلو)

ښار یې نه و لیدلی	ډېر نه غږېده
مکتب کې یې شامل کړم	کیسې به یې راته کولې
د چا حق یې نه خواړه	نفلي روژې
په اخترونو کې جامې	د درسونو پوښتنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسونو ته به یې هڅولم   تربیه

دوهم فعالیت

اوس هغه ټکي چې د پلار په اړه دې لیکلي دي، بیا ولوله او وګوره چې کوم یې د موضوع بیانولو ته په کارېږي او کوم یې باید پرېږدې. هغه ټکي چې نه غواړې په پراګراف کې یې ولیکې، کرښه پرې وکاږه. په انتخاب کې باید دقیق وې او یوازې هغه څه باید انتخاب کړې چې اصلي موضوع پرې توضیح کېدای شي؛ مثلاً:

بې سواده   خواري کښ (د خلکو دهقاني)

غریب   صادق او امانت کاره

پخپله به یې سپوره خوړله خو موږ ته به یې شیدې مستې راکولې

تڼاکې لاسونه او چاودې پښې

مهربانه (موږ یې نه وهلو)

ښار یې نه و لیدلی   ډېر نه غږېده

مکتب کې یې شامل کړم   کیسې به یې راته کولې

د چا حق یې نه خواړه   نفلي روژې

په اخترونو کې جامې   د درسونو پوښتنه

درسونو ته به یې هڅولم   تربیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د معلوماتو او مفکورو ترتيبول

په دې پړاو کې هغه معلومات او مفکورې چې د پراګراف د ليکلو له پاره دې راټول کړي دي، په ځو ډلو ترتيب او تنظيم کړه. هره ډله به يې يوه اساسي مفکوره (main idea) شي او دغه ټولې اساسي مفکورې به د اساسي موضوع په توضيح کې مرسته وکړي. پاسنۍ بېلګه بـه راواخلو او معلومات به يې ترتيب کړو:

زما پلار زما په برياوو کې لوی لاس لري ځکه چې:

۱. تعليم

- پخپله بې‌سواده و خو په ما باندې يې ښه تعليم وکړ.
- هر وخت به يې د درسونو پوښتنه راڅخه کوله.
- درسونو ته به يې هڅولم.

۲. اخلاق

- غريب و خو صادق او امانت کاره.
- موږ يې نه وهلو.
- کيسې به يې راته کولې.

۳. فداکاري

- پخپله به يې سپوره خوړله.
- په اخترونو کې به يې ځان ته جامې نه کولې.

۴. زيار

- خواري کښ و او د زيار ايستلو درس يې راکړ.

په پاسنۍ بېلګه کې ځلور عمده مفکورې ترتيب شوې. اوس بايد پر دې فکر وشي چې کومه يې بايد په اول سر کې راشي، کومه ورپسې او کومه په آخر کې. دا انتخاب بايد منطقي وي.

۳. د پراګراف خاکه

په دې پړاو کې له راټولو شويو او ترتيب شويو معلوماتو او مفکورو څخه پراګراف ليکل کېږي. عنوان، موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله ورته جوړېږي؛ لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما پلار او زما برياوې

زما پلار زما په برياوو کې لوی لاس لري. پلار ښه تعليم راباندې وکړ، ښه تربيه يې راکړه، د زيار ايستلو درس يې راکړ او له نورو سره خواخوږي او مهرباني يې رازده کړه. پلار مې پخپله بې سواده و خو زه يې په مکتب کې شامل کړم. هره شپه به يې رانه پوښتنه کوله چې نن مو په مکتب کې څه زده کړل. نورو کليوالو به د غنملو په وخت کې خپل زامن مکتب ته نه پرېښودل او لو به يې ورباندې کاوه خو زما پلار به ويل چې مکتب به نه قضا کوې. پلار مې غريب و خو د بل مال ته به يې سترګې نه وې. هغه خواري کوله. د نورو دهقاني به يې کوله، لاسونه به يې هر وخت تناکي وو خو په حرام مال به يې لاسونه نه ټکورول. مور ته به يې ويل: «حرامه ګوله به له ستوني نه تېروئ.» پلار مې مهربانه انسان و. مور به يې نه وهلو. لکه ملګري به يې را ته کيسې کولې. ما له پلار څخه دا زده کړل چې څنګه د نورو په اړه فکر وکړم. هغه به تر ځان مور ته ډېر پام کاوه. پخپله به يې سپوره ډوډۍ خوړله خو پر مور به يې شيدې او مستې خوړې. پخپله به يې يوه جوړه جامې درې څلور کال اغوستلې خو مور ته به يې په هر اختر کې نوې جامې کولې. دا چې پلار راباندې ښه تعليم وکړ نو په آسانۍ سره مې کار پيدا کړ. هغه زيارکښ، صادق او امانت کاره روزلی يم نو اداره مې له کاره خوشحاله ده او ورځ تر بلې په کې ترقي کوم. همدارنګه دا چې پلار مې له نورو سره خواخوږي رازده کړې ده، له همکارانو او دوستانو سره مې اړيکي ښه دي او پر هغوی ګران يم او دا ټول زما د پلار له برکته دي.

فعاليت:

١. په پاسني پراګراف کې موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله وښيه.
٢. پخپله ورته نوې موضوعي او رانغاړونکې جملې وليکه.
٣. د عمده مفکورو ترتيب يې وارزوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د پراګراف د خاکې ایډېټ

په دې پړاو کې د پراګراف خاکه د ژبې، ګرامر، او ترتیب او تنظیم په لحاظ ایډېټ کېږي.

لیکوال باید وګورې چې:

۱. د کلمو املأ او د جملو ترتیب او اوډون یې سم دی؟

۲. د متن ژبه یې ساده، واضحه، روانه او ښایسته ده که نه؟

۳. کوم فعلونه، صفتونه، قیدونه یې مناسب نه دي او باید بدل شي؟

۴. معلومات او عمده مفکورې یې په منطقي ترتیب راغلي دي که نه؟

۵. کله چې پراګراف بل چا ته لولي، هغه یې په مفهوم او مطلب سم پوهېږي که نه؟

۵. د پراګراف له سره لیکل

تر ایډېټ وروسته پراګراف له سره لیکل کېږي او که کومه نیمګړتیا پـه کـې پـاتې وي، هغـه هم لرې کېږي.

یادونه: پاخه لیکوال مجبور نه دي چې ټـول پـورتني پړاوونـه عمـلي کـړي. دوی کـولی شي چې خپل معلومات او مفکورې مخامخ په پراګـراف کـې ولیکـي او تـه هـم کـه د لیکلـو ډېـر تمـرین وکړې، همداسې به وکولی شې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۱. ۲. د پراگراف ډولونه

پراگرافونـه لـه لويـه سره درې ډولـه دي. ۱) معلومـاتي پراگـراف، ۲) روايتـي پراگـراف، ۳) اقناعي پراگراف. معلومـاتي پراگـراف حقـايق او معلومـات وړانـدې کـوي. روايتـي پراگـراف د يـوې پېښې کيسه راته کوي. اقناعي پراگراف يو نظر يا مفکوره بيانوي، يا مو د يـوه فکـر او بـاور منلـو تـه هڅوي.

د پراگراف هره ډله بيا څو نور ډولونه لري چې په دې ډياگرام کې يې گورې.

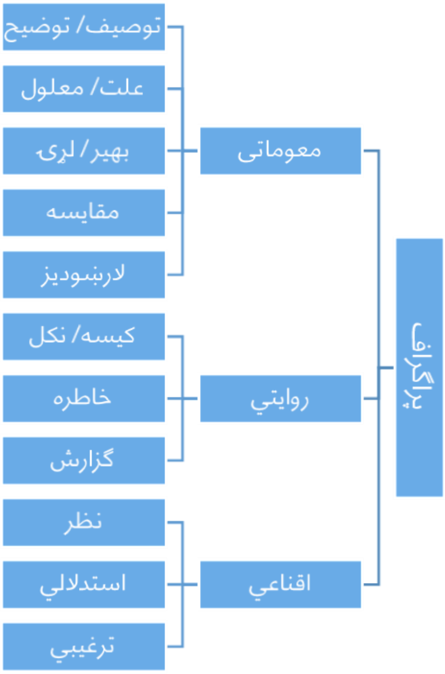

دلته به د پراگراف د هرې ډلې څو نمونې وړاندې شي.

۱. توضيحي پراگراف/ Expository Paragraph

دا ډول پراگراف د يوې موضوع پـه بـاره کـې معلومـات د توضيـح او تشريـح پـه بڼـه وړانـدې کوي. معلومات بايد دقيق، واضح او په روانه ژبه وي. د دې ډول پراگـراف تـر ليکلـو مخکـې بايـد د دې پوښتنو په اړه فکر وکړو: دا معلومات ولې ليکم؟ چا ته يې ليکم؟ څنگه يې بايد وليکم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د «ولې يې ليكم؟» پوښتنه ليكوال مجبوروي چې د موضوع د اهميت په باره كې فكر وكړي يعنې دا معلومات څومره ګټور دي او زما د مخاطب په كوم درد به ولګېږي. هوښيار ليكوال داسې معلومات انتخابوي چې مخاطبانو ته يې خير ورسوي، ښو ته يې وهڅوي، په عملي ژوند كې ورته په كار شي او ستونزه يې پرې لرې شي. دنيا له معلوماتو ډكه ده خو د دغو خورا ډېرو معلوماتو له منځه انتخاب دقت غواړي. يو حكايت دی وايي چې يو سړی يوه حكيم ته ورغی. ورته يې وويل: يوه خبره مې درته كوله.

حكيم وويل: څه چې راته وايې، رښتيا دي؟

سړي وويل: امممم. رښتيا او دروغ خو يې راته نه دي معلوم.

حكيم پوښتنه وكړه: د خير خبره ده كه د شر؟

سړي ځواب وركړ: د خير خبره خو نه ده.

حكيم وويل: نو داسې خبره ولې راته كوې چې رښتيا او دروغ يې نه دي معلوم او د چا خير هم په كې نشته؟

نو كه معلومات سم او رښتياني هم وي خو د ټولنې په زيان وي، ليكل يې نه دي په كار.

- «چا ته يې ليكم؟» د ليكوال مخاطب معلوموي. هر ډول ليكنه چې كوو بايد مخاطب مو مشخص وي. د مخاطب عمر، سويه، او د معلوماتو كچه بايد په پام كې ونيسو. د وړو ماشومانو له پاره ليكنه بايد په ډېره ساده ژبه او لنډو جملو وليكل شي. انتزاعي او مجرد مفاهيم ورته ونه ليكل شي او داسې كلمې بايد په متن كې نه وي چې ماشوم پرې نه پوهېږي. د ماشومانو له پاره ساده مثالونه او عيني مفاهيم بايد راوړل شي. همدارنګه عامو خلكو ته ليكل له هغو ليكنو بايد توپير ولري چې مسلكي كسانو ته يې كوو. طبي معلومات د طب د محصلانو له پاره په علمي ژبه او د طب په اصطلاحاتو ليكل كېږي خو عامو خلكو ته په عامه او آسانه ژبه. همدارنګه د متن اوږدوالی هم په مخاطب پورې فرق كوي. د ماشومانو له پاره متنونه بايد لنډ وي خو د لويانو يا د مسلكي كسانو له پاره تفصيلي معلومات په كار وي. هغو تجارتي اعلانونو او د مختلفو ادارو پيغامونو ته ځير شه چې په راډيوګانو او ټلويزيونو كې خپرېږي. عام خلك به د دې پيغامونو په مفهوم پوه شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- «ښکلی لیکل» په موضوع او مخاطب دواړو پورې اړه لري. هره موضوع د لیکلو خپل طرز غواړي او دا هم چې د چا له پاره لیکل کېږي، باید په پام کې ونیول شي. په ټوله کې لیکنه باید په زړه پورې وي. ژبه یې ساده، روانه او خوندوره وي. لیکنه باید داسې تلوسه ولري چې لوستونکی یې تر پایه پورې په خوند ولولي. که موضوع هر څومره په زړه پورې او ګټوره هم وي خو د لیکنې ژبه یې ستومانوونکې وي، څوک یې نه لولي.

بېلګه

منډیګک د افغانستان د پنځه زره کلن تمدن ثبوت دی. له میلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا یعنې له نن څخه پنځه – پنځه نیم زره کاله مخکې، دلته یو تمدن ایجاد شوی و. ډېر خلک دلته په یوه سیمه کې اوسېدل، کورونه او معبدونه یې جوړ کړي وو، کر کیله یې کوله او هنر یې ایجاد کړی و. دا ټول د تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډیګک د اوسېدونکو هنر له دې معلومېږي چې پر کولالي لوښو یې د پیچک ګل او ښکلي هندسي شکلونه کښلي وو. دوی له خټو څخه د انسان څېرې یا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې یوه د اناهیتا وه. اناهیتا د پخوانیو آریاییانو الهه وه. دوی باور درلود چې اناهیتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي. د منډیګک په راسپړل شویو خونو کې یوه خونه تر نورو لویه ده او د سالون بڼه لري. داسې ښکاري چې دا به د هاغه وخت د واکمنانو دفتر و او د اداري چارو له پاره به کار ځنې اخیستل کېده. د دې خونې تهدابونه په ځینو ځایونو کې راوتلې او په ځینو ځایونو کې ننوتلې برخې لري یعنې دوی د ودانۍ ښکلا ته هم پام کاوه. له دې ځای څخه د مختلفو دورو آثار کشف شوي دي. د نوي ډبرپېر، د مسو ـ ډبر پېر او نورو دورو آثار په کې موندل شوي دي، لکه له مسو څخه جوړې شوې ګانې، کولالي لوښي، د اوبدلو وسایل، د کر کیلې سامان، د غَلو دانو کندوان، او ډبرینې مجسمې. نو د منډیګک په کشف او راسپړلو سره، دا ثابته شوه چې افغانستان د تمدن پنځه زره کلن تاریخ لري.

لومړی فعالیت: پورتنی پراګراف یو ځل بیا ولوله. دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. موضوع یې په زړه پورې ده؟

۲. ورکړل شوي معلومات د لوستونکي په درد لګېږي؟

۳. دا معلومات لوستونکو ته څه پیغام ورکوي؟

۴. متن تلوسه لري، که د لوستونکي زړه تنګوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. کومه خبره په کې گونگه او مبهمه ده؟

٦. د متن ژبه څنگه ده؟ (د وضاحت، روانوالي، او خوند په لحاظ يې ورازوه)

دوهم فعاليت: لاندې د يوې موضوع په باره کې په څو جملو کې معلومات راغلي دي. ته يې د توضيحي پراگراف په بڼه وليکه. البته موضوعي جمله او نتيجه به يې پخپله ورته ليکې.

⇐ آکسيجن د انسانانو او حيواناتو له پاره ډېر مهم دی.

⇐ ونې د هوا کاربن ډای اکسايډ جذبوي او له دې سره د هوا د بې درکه توديدو مخه نيسي.

⇐ ونې آکسيجن توليدوي.

⇐ د ونو پاڼې د هوا گرد او دوړې جذبوي.

⇐ د ونو ولې/ ريښې د ځمکې خاوره کلکوي او نه پرېږدي چې د واورې او باران اوبه ځمکه وښويوي.

⇐ هماغسې چې د اخېر له پاره له ختې سره بوس گډوو او بې له بوسو خټه پر دېوال يا بام نه ټينگېږي، د ونو ريښې هم همدغه کار کوي.

⇐ ونې د مختلفو مرغانو او ژويو د اوسېدو ځالې دي.

⇐ ونې انسانانو او ډېرو ژويو ته خواړه برابروي.

⇐ د ونو له لرگيو څخه کړکۍ، دروازې، تيرونه، الماری، مېزونه، څوکۍ، کاغذ او ځينې نور شيان جوړېږي.

درېيم فعاليت: لاندې څو موضوعي جملې راغلې دي. د هرې موضوعي جملې له پاره څو ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله وليکه چې توضيحي پراگراف ورنه جوړ شي.

❖ په دولتي ادارو کې فساد ناامني زياتوي.

❖ د هوا بې درکه گرمېدل، ډېر تاوانونه لري.

❖ زموږ په سيمه کې اخترونه خوندور دي.

❖ د کوکنارو له کرلو سره په افغانستان کې معتادان زيات شوي دي.

څلورم فعاليت: دغه توضيحي پراگراف داسې وليکه چې جملې يې سمې، روانې او خوندورې شي.

دموکراسي اخيستل شوې ده د دوه کلمو څخه چې عبارت ده له دمو او کراسي څخه. دمو په معنا د وگړي ده چې دا يوناني لغت دی او کراسي حکومت کولو ته ويل شوي دي او دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت هم ریښه په یوناني کې لري. نو د دې کلمې څخه مراد عبارت ده له حکومت د خلکو څخه. د دموکراسي په صورت کې خلک د خپلو رایو په کار وړلو سره خپل حاکمان ټاکي او خپل حکومت ته مشروعیت وربخښي. خلک باید د خپل نظر وړ نوماند څخه بشپړه پېژندنه ولري او بیا هغه ته د خپلې رایې په کار وړلو ته اقدام وکړي. هغه کس چې د خلکو د رایو په لاس ته راوړلو سره مشروعیت په لاس راوړي صلاحیت لرونکی وي.

۲. ترغیبي پراګراف/ Persuasive Paragraph

دا پراګراف د لوستونکي د قانع کولو او هڅولو له پاره لیکل کېږي. لیکوال د هغې خبرې له پاره چې غواړي په لوستونکو یې ومني، دلیلونه او شواهد وړاندې کوي. دلیلونه باید منطقي او شواهد واقعي وي. بله خبره دا ده چې ډېر ټینګار او تأکید لوستونکي ستا پر خبرې بې باوره کوي نو که غواړې چې لوستونکي دې خبره ومني، بې ځایه ټینګار مه کوه.

بېلګه

د خپلې ناروغۍ د تشخیص له پاره د اضافي معایناتو مخه ونیسئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخیص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو یې د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکایتونه وایي، مثلاً وایي چې تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږېږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکایتونه واوري، څو ناروغۍ یې ذهن ته ورځي چې یا به دا وي، یا دا او یا هغه ناروغي. بیا ډاکټر د ناروغ فیزیکي معاینه کوي. په دې معاینه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سیستمونه او حیاتي علایم یعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخیصولو ته نژدې کوي. په دریم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخیص یقیني شي ډاکټر ځینې لابراتواري معاینات لیکي. که په دې معایناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي یعنې نور پرمخ تللي معاینات چې معمولاً قیمتي وي، تجویزوي. نو څومره چې ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ډېر او دقیق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخیص ورته آسانه شي او اضافي معاینات به درباندې نه کوي.

لومړی فعالیت: پورتنی ترغیبي پراګراف بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. دلیلونه یې درته واقعي ښکاري؟

۲. دا دلیلونه به لوستونکی قانع کړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. لیکوال پر خپلو خبرو ټینګار کړی دی؟

ښه به دا وي چې توضیحي او ترغیبي پراګرافونه په خنثی نثر ولیکل شي یعنې لیکوال خپل عواطف او احساسات په کې دخیل نه کړي.

دوهم فعالیت: دلته د توضیحي او ترغیبي پراګرافونو بله بېله ولولې. چېرته چې د لیکوال عواطف او احساسات یا مبالغه درته ښکاري، په نښه یې کړه.

د توضیحي پراګراف بېلګه:

منډیګک زموږ د ګران افغانستان د ویاړلي پنځه زره کلن تمدن داسې ښکاره ثبوت دی چې غلیم تري انکار کولی نه شي. له میلاد څخه ۳۵۰۰ تر ۳۰۰۰ کاله پخوا یعنې له نن څخه پنځه – پنځه نیم زره کاله مخکې، زموږ باتورو آریایي نیکونو دلته یو تمدن ایجاد کړی و. ډېر خلک دلته په یوه سیمه کې اوسېدل، ښایسته کورونه او معبدونه یې جوړ کړي وو، کر کیله یې کوله او لوړ هنر یې ایجاد کړی و. دا ټول د رښتیني تمدن نښې او ځانګړنې دي. د منډیګک د اوسېدونکو لوړ هنر پر کولالي لوښو د پیچک ګل او ښکلو هندسي شکلونو له انځورونو معلومېږي. زموږ نیکونه د مجسمو په جوړولو کې هم ډېر تکړه وو. دوی له خټو څخه د انسان ډېرې ښکلې څېرې یا مجسمې جوړې کړې وې. په دې مجسمو کې یوه د اناهیتا وه. اناهیتا د پخوانیو آریاییانو یعنې زموږ د نیکونو سپېڅلې الهه وه. دوی باور درلود چې اناهیتا بارانونه اوروي او ځمکه ښېرازه کوي.

د ترغیبي پراګراف بېلګه

زړه ته رانژدې لوستونکو! تاسې په ډېرې آسانۍ سره د خپلې ناروغۍ د تشخیص له پاره د اضافي معایناتو مخه نیولی شئ. د هرې ناروغۍ د سم تشخیص له پاره څلور پړاوونه وي. لومړی پړاو یې چې خورا زیات مهم دی، د ناروغ خبرې دي. ناروغ ډاکټر ته خپل شکایتونه وایي، مثلاً وایي چې تېزه تبه مې ده، ملا او هډونه مې خوږېږي، اشتها مې نشته ... ډاکټر چې د ناروغ شکایتونه واوري، څو ناروغۍ یې ذهن ته ورځي چې یا به دا وي یا دا او یا هغه ناروغي. بیا ډاکټر د ناروغ فیزیکي معاینه کوي. په دې معاینه کې ډاکټر د ناروغ مختلف سیستمونه او حیاتي علایم یعنې نبض، فشار، د تنفس اندازه او د بدن حرارت ګوري. دا کار ډاکټر د ناروغۍ تشخیصولو ته بیخي نژدې کوي. په دریم پړاو کې، د دې له پاره چې تشخیص پوره یقیني شي ډاکټر ځینې لابراتواري معاینات لیکي. که په دې معایناتو هم ونه شو، څلورم پړاو ته ځي یعنې نور پرمخ تللي معاینات چې معمولاً ډېر قیمتي وي، تجویزوي. نو ښاغلو او آغلو! څومره چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر ته د خپلې ناروغۍ په باره کې ښه ډېر او پوره دقيق معلومات ورکړئ، هماغومره به د ناروغۍ تشخيص ورته آسانه شي او پر تاسو عزيزانو به هسې غير ضروري اضافي معاينات نه کوي.

درېيم فعاليت: د دغو موضوعاتو په اړه ترغيبي پراگراف وليکه.

- ❖ د پوليو واکسين
- ❖ د مطالعې گټې
- ❖ بل ته احترام
- ❖ د جگړې تاوانونه

څلورم فعاليت: اوس خپل ليکلي پراگرافونه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووايه.

١. دليلونه او شواهد يې لوستونکی قانع کولی شي؟
٢. جملې يې واضحې او روانې دي؟
٣. د ليکوال احساسات او عواطف په کې ښکاري؟
۴. مبالغه په کې شته؟
۵. دليلونه يې منطقي دي؟
٦. بې ځايه ټينگار په کې وينې؟

۳. روايتي پراگراف/ Narrative Paragraph

روايتي پراگراف د يوې پېښې روايت دی. دا پېښه به يا واقعي وي يا خيالي. که پېښه پر تا تېره شوې وي او پر تا يې اغېزه کړې وي کولی، شې خپل احساسات او عواطف هم په کې شامل کړې خو مبالغه به نه کوې. روايتي پراگراف به په داسې صميمي انداز ليکې چې گواکې له يوه ملگري سره خواله کوې.

بېلگه

ورمه شپه د يوه ملگري (فريد خوشبخت) مېلمه وم. زه چې نه وم، مجيب الله، وړوکی زوی مې چې شپږ کلن دی، بستره په شا کړې وه، د بابا کره تللی و. مور ته يې ويلي وو: «زه پوه شوم چې دی له مېلمستياوو نه درېږي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېګاه چې کور ته راغلم، ګیله یې وکړه چې ته هر وخت د فرید کره ځې او ما یوازې پرېږدې. بیا یې بستره واخیسته چې بابا ته ځم.

مور یې وویل: «زوی درنه ولاړ، نور به هره شپه د بابا کره وي.»

ومې ویل چې داسې نه ده. اوس به یې وګورې چې څنګه به بېرته راځي.

نهه نیمې بجې به وې چې ور یې راوټکاوه. بېرته راغلی و. را ته کړه یې: «راشه نو کیسه راته ووایه چې ویده شم.»

ومې ویل: سمه ده. خو یو څو شېبې صبر وکړه.

پخلنځي ته ولاړم. اوبه مې وڅښلې. د انګړ ور مې قلف کړ، نو په دې کې څو دقیقې تېرې شوې.

چې بېرته راغلم، ویې ویل: چېرې ورک وې؟

ومې ویل: ته پخپله تر اوسه پورې چېرې ورک وې؟

لنډ ځواب یې راکړ: د فرید کره.

فعالیت: درې داسې پېښې چې اغېزه یې دربانده کړې وي، په جلا جلا پراګرافونو کې ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. توصیفي پراګراف/ Descriptive Paragraph

څرنګه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، په توصیفي پراګراف کې د یوې سیمې یا منظرې جزیات تشریح کېږي. هڅه وکړه چې د لوستونکو مختلفو حسونو (لیدلو، اورېدلو، بویولو، څکلو او لمس کولو) ته خطاب وکړې.

بېلګه

د آیوا سیند منظره ډېره په زړه پورې ده. د آیوا سیند لوی او آرام دی. تقریباً ۱۲۰ متره سور به یې وي او هر وخت ډک بهېږي خو اوبه په کې په کراره درومي، داسې ورو ورو چې د بهیدو په لوري هم نه پوهېږې. د آیوا د سیند په غاړو کې دنګې څانګورې ونې ولاړې دي. دوی د اوړي په ګرمیو کې خپل سیوری له لارویو څخه نه دریغوي، لکه سخي مالدار چې په تنګسه کې د خلکو مرسته کوي. د سیند په غاړو کې سپېره ځمکه نه وینې. چې هرې خوا ته ورشې، شنه چمنونه دي. د سیند په غاړه کې هوا یو څه نمجنه وي او چې ساه اخلې، د اوبو خوږ لوند بوی په کې احساسوې. د مختلفو مرغانو چغهار اورې او نرۍ شمال دې پوستکی نازوي. د شپې چې ورشې، د سیند اوبه د سپوږمۍ رڼا ته د سپینو زرو په شان ځلېږي. د اوبو پر سر د سپوږمۍ تصویر پروت وي او د سیند د داوړو خواوو د کورونو ژېړ، سره او شنه څراغونه په اوبو کې داسې انعکاس کوي چې ته وا تر اوبو لاندې بلېږي.

فعالیت: هغه درې ځایونه دریاد کړه چې ډېر دې خوښېږي. د هر یوه په باره کې یو توصیفي پراګراف ولیکه چې د لوستونکو مختلفو حسونو ته په کې خطاب شوی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د علت او معلول پراګراف Cause/ Effect Paragraph

په دې ډول پراګراف کې هغه سببونه چې په اثر کې يې يوه پېښه رامنځته شوې ده، بيانېږي. هغه عاملونه چې بيانېږي، بايد منطقي او پر واقعيتونو ولاړ وي.

بېلګه

په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زياتېدل درې عمده سببونه لري. د دولت مخالفانو خپل بريدونه زيات کړي دي چې د سولې په خبرو اترو کې زورور ښکاره شي او زيات امتياز ترلاسه کړي. د لويو ښارونو نيول ان که د لنډ وخت له پاره هم وو، د دوی له پاره لويه بريا ګڼل کېده. په همدې وجه دوی د کندوز، غزني او فراه پر ښارونو لويې حملې وکړې چې په نتيجه کې يې ډېر کسان ووژل شول. همدارنګه طالبانو پر مختلفو ولسواليو باندې بريدونه وکړل او په کابل کې پر دولتي تأسيساتو يې حملې وکړې چې د دې پېښو اکثره قربانيان ملکي وګړي وو، لکه د مخابراتو پر وزارت باندې حمله. له بلې خوا د دولت په بمباريو کې هم ډېر ملکي کسان تلف شول. له يوې خوا دولت هم د خپل قوت د ښودلو له پاره پر مخالفانو خپل بريدونه زيات کړل چې په دې کې هوايي حملې هم زياتې شوې. له بلې خوا ناسم استخبارتي راپورنه د دې سبب شول چې د عامو خلکو پر کورونو بمباري وشي. درېيم سبب يې په کليو، جوماتونو او د خلکو په کورونو کې د طالبانو دېره کېدل دي. کله چې دولت پر داسې ځايونو حملې کوي، خامخا د طالبانو تر څنګ ملکي وګړو ته هم مرګ ژوبله اوړي. نو ملکي تلفات ځکه زيات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقيق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.

تشريح

په دې ډول پراګراف کې هم موضوعي جمله، ملاتړې جملې او رانغاړونکې جمله وي. موضوعي جمله په واضحو ټکو سره د علت او معلول خبره کوي لکه په دې پراګراف کې چې وايي: « په تېرو دوو کلونو کې د ملکي تلفاتو زياتېدل درې عمده سببونه لري.» ملاتړې جملې هغه سببونه تشريح کوي چې نتيجه او اثر يې په موضوعي جمله کې ياد شوي دي. رانغاړونکې جمله: «نو ملکي تلفات ځکه زيات شوي دي چې جنګ تېز شوی دی، د دولت استخباراتي معلومات دقيق نه دي او طالبان د ملکي وګړو په منځ کې ځانونه پټوي.» سببونه او نتيجه يې په لنډو ټکو رانغاړي. رانغاړونکې جمله يو ځل بيا د لوستونکي پام د پراګراف عمده ټکو ته وراړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د علت او معلول دغه پراګراف موضوعي او رانغاړونکې جمله نه لري. ته ورته مناسبه موضوعي او رانغاړونکې جمله ولیکه.

موضوعي جمله: ....

د ناروغیو په تشخیص کې ستونزه وي ځکه چې ځینې لابراتوارونه معیاري نه دي او که د عین ناروغ معاینات په څو لابراتوارونو کې وکړې، مختلفې نتیجې راوځي. په بازار کې بې کیفیته درمل خرڅیږي ځکه چې د چارواکو په وینا د افغانستان سرحدونه خلاص دي او دولت یې د کنټرول توان نه لري نو قاچاقچیان په قاچاقي لارو بې کیفیته درمل واردوي. بله دا چې پر صحي سیستم کافي نظارت نشته نو په ځینو ځایونو کې نرسان هم ناروغان ګوري او نسخې ورکوي او په ډېرو ځایونو کې ځینې ډاکټران د خپلې څانګې او تخصص خلاف ناروغان تداوي کوي؛ مثلاً: که د یوه ډاکټر مسلک به جراحي وي خو هغه به د داخله ناروغیو مریضان هم ګوري.

رانغاړونکې جمله:

....

دوهم فعالیت: د دغو موضوعي جملو له پاره د علت او معلول پراګرافونه ولیکه.

⇐ په روژه کې د خوراکي موادو ګرانېدل څو سببونه لري.

⇐ د کابل – کندهار پر لویه لاره د ټرافیکو پېښو عمده عاملونه کوم دي؟

⇐ څلور عاملونه د دې سبب شوي دي چې شاګردان د ساینسي مضمونونو د زده کړې له پاره کورسونو ته ورشي.

⇐ د نړۍ د اقلیمي بدلون عمده سببونه درې دي.

درېیم فعالیت: د خپلې سیمې (کور، کلی، ښار) د یوه لوی بدلون په اړه فکر وکړه. هغه عاملونه پیدا کړه چې د دې بدلانه سبب شوي دي. بیا ورته د علت او معلول پراګراف ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. د تعريف پراګراف/ Definition Paragraph

دا پراګراف د ځينو انتزاعي مفاهيمو، د معنا اسمونو او د دودونو د تعريفولو له پاره ليکل کېږي. انتزاعي مفاهيم او د معنا نومونه هغه دي چې د انسان په ذهن کې شته خو په فيزيکي نړۍ کې نشته، په بله وينا مادي بڼه نه لري؛ لکه: مينه، کرکه، سوله، مېړانه، زړورتوب. همدارنګه ځينې دودونه چې ممکن د نورو له پاره ناآشنا وي؛ مثلاً: نذر، د نوروز مېله، عاشورا، په زرمت کې د طالبانو مېله او نور.

د طالبانو مېله

د طالبانو مېله د زرمت ډېره پخوانۍ مېله ده خو د پيل تاريخ يې دقيق نه دی معلوم. ليکوال او قومي مشر ميراجان سيقي وايي چې دی په ځواني کې يعنې په ۱۳۱۹ لمريز کال دغې مېلې ته ورغلی و چې هغه وخت هم دا مېله کافي پخوانۍ وه. د طالبانو يا د توتو مېله په لومړي سر کې د زرمت د مرکز تعمير په جنوب ختيځ کې د مموزو په کلي کې جوړېدله. وروسته د منځ زيارت ته راغله او بيا د خواجه فتح الله زيارت ته چې د ډمانو په زيارت هم مشهور دی او د توتو ډېر باغونه لري، ولېږدول شوه. بيا تر پايه پورې هر کال د جوزا په مياشت يعنې د توتو د رسېدو په موسم کې همدلته جوړېدله. دغه مېله به کله درې ورځې او کله هم اوه ورځې روانه وه. د سيمې ملايانو او طالبانو به د دغې ميلې چارواکي وو. دوی به يو ځانګړی حکومت جوړاوو. پاچا، صدراعظم او وزيران به يې لرل او د مېلې د تنظيم لپاره به يې ځانګړي پوليس، چې زياتره به طالبان او چړيان وو، موظف کړل. پاچا او صدراعظم به دريشي اغوستلې. دوی به په مېله کې ګرځېدل. مېلهوالو به يې هر امر مانه. دغه حکومت به ځانګړي نرخونه ټاکل چې پر ټولو به منل کېدل. د زيارت خوا ته به طالبانو د سندرو او ګډا ځانګړي مراسم جوړ کړي وو چې ډېر خلک به يې ننداري ته ولاړ وو. خو په دغه مېله کې په ساز او سرود بنديز و. د توتو يا طالبانو مېلې ته به د پکتيا د نورو ولسواليو او شاوخوا ولايتونو لکه غزني، ميدان وردګ، زابل، لوګر او کله له کابل او له ختيځو ولايتونو څخه هم خلک راتلل. د نورو سيمو خلکو به خپل ځينې حاصلات، حيوانات او نور شيان د خرڅلاو لپاره دغې مېلې ته راوړل چې د مېلې په څو ورځو کې ټول خرڅېدل. په دغه مېله کې به اکثره وخت ملا عبيداله يا د خواجه ګانو د کلي ملا چې په خواجه صاحب مشهور و، د طالبانو پاچا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدراعظم به یې ډېر وخت د ظفرخېلو کلي ملا، ګل رسول و. [د زرمت ولسوالۍ پخوانیو مېلو ته کتنه، د ښاغلي علم ګل سحر مقاله. د مقالې دا برخه مې د سحر صاحب په اجازه راخیستې او رالنډه کړې ده.]

لومړی فعالیت: د پورتني پراګراف موضوعي جمله پیدا کړه. هغه موضوع چې په دې جمله کې بیان شوې ده، په نښه یې کړه. د موضوع د تعریفولو له پاره څو عمده ټکي بیان شوي دي؟ په یوه لست کې یې ولیکه.

بله بېلګه

خواخوږي هغه احساس دی چې د بل په درد دردېږي او د بل غم احساسوي. خوا د زړه معنا لري او خوږ درد ته وایي؛ معنا دا چې زړه دې په نورو وخوږېږي. کله چې پر چا ظلم شوی وي، د چا یو عزیز مړ شوی وي، چا ماتې خوړلې وي، څوک په امتحان کې ناکام شوی وي یا په بله وجه غمجن وي؛ انسان ورسره د خواخوږۍ احساس کوي. په دې وخت کې خواخوږی انسان هغه ته داد او تسلي ورکوي او داسې خبرې ورته کوي چې غم یې هېر شي. خواخوږي یوازې له انسان سره نه، بلکې له حیواناتو سره هم په کار ده. که څوک له نورو سره خواخوږي ولري، په آسانۍ سره چا ته زیان نه رسوي نو که خواخوږي زیاته شي، په ټولنه کې ظلم، تېری او جنایت کمېږي.

دوهم فعالیت: وګوره چې د خواخوږۍ د تعریف او توضیح له پاره کوم ټکي یاد شوي دي. دغه ټکي په کټګوریو ووېشه. فکر کوې چې دا خبرې به د خواخوږۍ د تعریفولو له پاره کافي وي؟

درېیم فعالیت: د خپلې سیمې داسې دود چې ممکن نورو ته ناآشنا وي، پیدا کړه او بیا یو تعریفي پراګراف ورته ولیکه.

څلورم فعالیت: د دغو مفاهیمو له پاره خپل ذهن څخه یو یو تعریفي پراګراف ولیکه خو په قاموسونو او یا انټرنټ کې به یې په معنا پسې نه ګرځې بلکې هماغسې به یې تعریفوې چې تا درک کړي دي.

- انسانیت
- زړورتوب
- بخیلي/ کنجوسي
- مرسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷. د مقایسې یا پرتلې پراګراف Comparison/ Contrast Paragraph

ډېرځله لیکوال مجبوربږي چې دوه پدیدې سره پرتله کړي. د دوو پدیدو تر منځ د توپیرونو او ورته والیو په بیانولو سره لیکوال کولی شي لوستونکو ته مهم معلومات وړاندې کړي. د مقایسې تخنیک په تجارتي اعلانونو، انتخاباتي کمپاینونو، علمي بحثونو او ادبي څېړنو کې ډېر کارول کېږي. که مو په یاد وي، د ۲۰۱۴ په انتخاباتو کې به اشرف غني احمدزي ویل: «موږ د کابل بانک ټیم نه یو، موږ د افغانستان بانک ټیم یو.» ده به په همدې دوو جملو کې د خپلې او مخالفې ډلې یو لوی توپیر بیاناوه. د ده مطلب دا و چې رقیبان یې هغه کسان دي چې کابل بانک یې لوټ کړ.

بېلګه

خاطره او لنډه کیسه ځینې شباهتونه او ځینې توپیرونه لري. خاطره او لنډه کیسه دواړه روایتي ژانرونه دي. په دواړو کې توصیف، صحنه، کرکټرکښنه، او مکالمې وي. خو خاطره غیرتخیلي ژانر دی او لنډه کیسه تخیلي. په خاطره کې هغه څه بیانېږي چې په واقعیت کې پېښ شوي وي خو د لنډې کیسې پېښې د لیکوال په تخیل کې پنځول کېږي. همدارنګه د خاطرې ځای زمان او کرکټرونه ربښتیاني وي خو د لنډې کیسې زمان، مکان او شخصیتونه کېدای شي خیالي وي. بل توپیر یې په جوړښت کې دی. لنډه کیسه منظم پلاټ غواړي چې د پېښو ترمنځ یې باید منطقي تسلسل وي. همدارنګه غوټه په کې وي چې دا غوټه د کرکټرونو یا نورو عاملونو ترمنځ له ټکر څخه پیدا کېږي او د غوټې په حل کېدو سره کیسه ختمېږي. معنا دا چې لنډه کیسه پیل، اوج او پای لري چې دا هره برخه یې د خاصو اصولو له مخې لیکل کېږي خو خاطره داسې نه ده. خاطره ځنګه چې ده، هماغسې بیانېږي او همدا ورته بس دي چې په زړه پورې وي. نو خاطره او لنډه کیسه ځینې توپیرونه او ځینې ورته‌والي لري. دا چې دواړه روایت کېږي، په دواړو کې کرکټرونه، ځای، پېښې او خبرې اترې وي دا ژانرونه سره ورته کوي خو په دې چې خاطره واقعي پېښه بیانوي او لنډه کیسه خیالي پېښه او همدارنګه لنډه کیسه ځان ته منظم جوړښت لري، له یو بله توپیر لري.

لومړی فعالیت:

۱. په پاسني پراګراف کې موضوعي جمله او اصلي مفکوره کومه ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي بيان شوي دي؟

۳. رانغاړونکې جمله/ جملې يې په نښه کړئ.

۴. د لنډې کيسې او خاطرې تر منځ کوم توپير/ توپيرونه په دې پراګراف کې نه دي ياد شوي؟

۵. ستا په فکر، خاطره او لنډه کيسه نور ورته‌والي هم لري؟

دوهم فعاليت: لاندې د مقايسې بل پراګراف لولې چې يوازې ملاتړې جملې لري. موضوعي او رانغاړونکې جملې به ورته پخپله ليکې.

موضوعي جمله:

....

ډسک ټاپ کمپيوټر سکرين، سي پي يو، کيبورډ او موس لري. لپ ټاپ کمپيوټر هم سي پي يو، سکرين، کيبورډ او موس لري خو دا هرڅه په يوه وسيله کې ځای پر ځای شوي دي او بېل بېل نه دي. ډسک ټاپ کمپيوټر لوی وي خو لپ ټاپ وړوکی او سپک دی او له ځانه سره يې وړلی شې. لپ ټاپ بېټری لري او بې له برقه هم يو يا څو ساعته کار کوي خو ډسک ټاپ خپله بېټری نه لري او که برق نه وي، کار نه کوي. که په ډسک ټاپ کمپيوټر دې ځينې کارونه کړي وي خو خوندي کړي دې نه وي، د برق له پرې کېدو سره کړی کار دې په اوبو لاهو کېږي خو په لپ ټاپ کې بيا دا ستونزه نشته. ډېر کارونه په لپ ټاپ او ډسک ټاپ دواړو کې کېږي خو ځينې کارونه لکه ډيزاين او انيمېشن چې لوړ ګرافيک غواړي، په خاصو ډسک ټاپونو کې ښه ترسره کېدای شي.

رانغاړونکې جمله:

....

دريم فعاليت: په دې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د مقايسې پراګرافونه ورته وليکه.

- ❖ په قلم او په کمپيوټر سره ليکل
- ❖ خصوصي او دولتي پوهنتونونه
- ❖ په وطن او په بهر کې اوسېدل
- ❖ په وطن او په بهر کې د ناروغانو علاج
- ❖ کرېکټ او فوټبال
- ❖ فيزيکي او کمپيوټري لوبې (فيزيکي لوبې لکه خوسی، توپ ډنډه، غېره نيول ...)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸. د پروسې يا بهير پراګراف Process Paragraph

دا ډول پراګراف د هغه څه د توضيح کولو له پاره ليکل کېږي چې مختلف پړاوونه لري. په دې ډول پراګراف کې د تخنيکي وسايلو د کارونې، د مختلفو خوړو د پخولو طريقه، يوه هدف ته د رسېدو لارې چارې ... ليکلی شو. ليکوال بايد پړاوونه په زماني ترتيب سره بيان کړي؛ يعنې څه چې اول بايد وشي، په سر کې او څه چې په آخر کې بايد وشي، په پای کې وليکي.

بېلګه

فعاله غوږ نيول

فعاله غوږ نيول يو اساسي مهارت دی چې درې پړاونه لري. تر وينا مخکې، د وينا په بهير کې، او تر وينا وروسته. که د وينا له پيله مخکې د موضوع په اړه مطالعه وکړې، وينا به درته په زړه پورې شي او د ويناوال پر خبرو به لا ښه پوه شې. کله چې څوک وينا کوي، سترګو ته يې وګوره، نرۍ موسکا وکړه، د تأييدولو له پاره سر ورته وخوځوه، همدارنګه کله چې د ويناوال له خبرو سره موافق يې، په خوله ورته ووايه «هو»، «همداسې ده»، «امممم»، «ډېر ښه». البته دا ټکي دومره ډېر بايد ونه وايې چې د ويناوال خبرې اخلال کړي. يوې خوا ته د سر کوږ نيول يا مخې ته لږ کاږه کېناستل هم د فعاله غوږ نيولو نښې دي. د ويناوال د خبرو مهم ټکي وليکه او که په اړه يې تبصره يا پوښتنه لرې، په مناسب وخت کې يې مطرح کړه. د وينا په پای کې خپل يادښتونه بيا ولوله او که ممکن وي خلاصه يې په واضحو ټکو ويناوال ته ووايه.

لومړی فعاليت:

۱. د پاسني پراګراف موضوعي جمله او رانغاړونکې جمله په نښه کړه.

۲. په ملاتړو جملو کې کوم عمده ټکي ياد شوي دي؟ لست يې کړه.

۳. د فعاله غوږ نيولو له پاره سپارښتنې په زماني لحاظ ترتيب کړه: ۱) د وينا له پيلېدو څخه مخکې؛ ۲) د وينا په بهير کې؛ او ۳) تر وينا وروسته

د پروسې په پراګراف کې رانغاړونکې جمله کله کله لکه پورتني پراګراف کې يې چې وينې، د پروسې وروستی پړاو بيانوي. دا بېلګه هم ولوله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر متن څان څنگه وپوهوو؟

د دې له پاره چې پر متن سم وپوهېږئ، دغه کارونه باید وکړئ. لومړی، متن له سره تر پایه له نظره تېر کړئ. په دې کار سره به د متن کُلي موضوع درته ښکاره شي چې لیکوال د څه شي په اړه خبرې کړې دي. بیا متن له سره په دقت ولولئ. پنسل راواخلئ او هغه کلمې او اصطلاحات چې په معنا یې نه پوهېږئ، په نښه یې کړئ. بیا یې معنا له قاموس یا انټرنټ څخه راوباسئ او د هماغه پراگراف په څنگ کې یې ولیکئ چې دا اصطلاح په کې راغلې ده. په دې پړاو کې به د متن لوستلو ته کافي وخت ورکوئ. وروسته، متن یو ځل بیا ولولئ او عمده خبرې یې پیدا کړئ. تر مهمو کلمو یې کرښې وباسئ. ښه متن معمولاً په هر پراگراف کې یوه عمده خبره بیانوي. د هر پراگراف اصلي مفکوره په نښه کړئ او وگورئ چې د موضوع په اړه یې څه ویلي دي. وروسته متن کېږدئ او عمده ټکي او اصلي مفکوره یې په ذهن کې تېر کړئ. بیا قلم او کاغذ راواخلئ او د متن د عمده خبرو توضیح لنډه ولیکئ خو د لیکوال عبارتونه او جملې به ټکي په ټکي نه تکراروئ، بلکې له خپل ذهنه به یې په نویو جملو کې لیکئ.

لومړی فعالیت:

۱. د دې پراگراف موضوعي او رانغاړونکې جملې ته ځیر شه او فکر وکړه چې د نورو پراگرافونو له موضوعي او رانغاړونکې جملې څخه څه توپیر لري.

۲. د دې پراگراف لارښوونې په جلا جلا جملو کې په ترتیب ولیکه خو جملې به دې په نویو کلمو او عبارتونو وي، نه دا چې کټ مټ د پراگراف جملې رانقل کړې، لکه:

۱. پر متن یو ځغلنده نظر واچوئ.

۲. ...

۳. ...

۴. ....

۵. ....

دوهم فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې دوه انتخاب کړه او د بهیر یا پروسې پراگرافونه ورته ولیکه.

* خپله غوسه څنگه قابو کړو؟
* اي میل آدرس څنگه جوړولی شو؟
* که څوک غواړي چې تذکره واخلي، څه باید وکړي؟
* کاغذ څنگه جوړېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. مقاله Essay

د پراگراف په بحث کې مو وویل چې که د پراگراف لیکل زده کړې، مقاله به هم په آسانۍ سره ولیکې. مقاله هم د جوړښت په لحاظ د پراگراف غوندې درې برخې لري: موضوعي پراگراف یا د معرفۍ برخه، ملاتړي پراگرافونه او رانغاړونکی پراگراف. په حقیقت کې په مقاله کې د موضوعي جملې پر ځای موضوعي یا پیلوونکی پراگراف، د ملاتړو جملو پر ځای ملاتړي پراگرافونه او د رانغاړونکې جملې پر ځای رانغاړونکی پراگراف یا نتیجه لرو. د مقالې او پراگراف توپیر دا دی چې مقاله اوږده وي او یوه موضوع له څو اړخونو بیانوي. په تېره برخه کې دې د پراگراف لیکلو تمرین وکړ، اوس به مقاله لیکل زده کړې. لومړی به د توضیحي مقالې یوه بېلگه وگورو.

د علم په وده کې د مسلمانانو ونډه

مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده. که په تېرو پېړیو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختگونه، عصري ټکنالوجي او هوساینه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو ۱۰۰۰ داسې اختراعگانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم گڼل کېږي.

د نړۍ لومړنی پوهنتون یوې مسلمانې نجلۍ جوړ کړی دی. دا نجلۍ فاطمه الفهري نومېده او د مراکش وه. فاطمې په ۸۵۹ میلادي کال کې د «القرویین» په نامه پوهنتون تأسیس کړی و چې ساینس او دیني علوم به په کې تدریسېدل. [۱]

په منځنیو پېړیو کې پر ټوله اروپا د کلیسا واکمني خپره وه. کلیسا د خلکو فکرونه یرغمل کړي وو. د کلیسا کسانو به ریاضي، فزیک، کیمیا او نورو علمونو ته د کفر په سترگه کتل. هغوی به پوهان جادوگران بلل او ژوندي به یې په اور کې اچول. دوی د علم او حکمت ټول پخواني کتابونه وسوځول. خو په همدې وخت کې مسلمانان د علم او فلسفې په راټولولو، خوندي کولو او بډای کولو لگیا وو. مسلمانانو د لرغوني یونان علمي او فلسفي آثار عربي ته راوژباړل. دوی پر دې سربېره چې د لرغوني یونان پوهه یې خوندي کړه، نقد یې هم ورباندې وکړ، د هغوی پوهه یې اصلاح کړه او نوې مفکورې یې په کې ورزیاتې کړې. وروسته بیا همدغه آثار د څو پېړیو په ترڅ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاتین او نورو اروپایي ژبو ته وژباړل شول. نو که مسلمانانو دغه آثار نه وای خوندي کړي، اوس به یې څرک هم نه وو پاتې. [۴]

ډېر خلک په دې باور دي چې د امریکا لویه وچه، کریستوف کولمب کشف کړه. خو واقعیت دا دی چې ابوریحان البیروني تر هغه ۵۰۰ کاله مخکې ویلي وو چې داسې یوه لویه وچه به وي. هغه د دې وچې موقعیت هم ښودلی و چې څومره لرې به وي. اوس چې له آسیا او افریقا څخه د امریکا واټن اندازه شوی، له هغه څه چې البیروني ښودلي وو، یوازې ۱۱۷ مایله توپیر لري. البیروني د هندسې او مثلثاتو په مرسته د ځمکې شعاع او د ځمکې محیط داسې دقیق اندازه کړي وو چې له اوسنیو محاسبو ډېر کم توپیر لري. [۲]

مسلمانو پوهانو د طب په وده کې مهم کارونه کړي دي. د عباسي خلافت په دور کې ابوبکر رازي یو طبي شاهکار «فی الجدری و الحصبه» ولیکه. دا کتاب چې د انتاني ناروغیو لومړنی دقیق او سم کتاب و، تر اتلسمې پېړۍ یعنې تقریباً زر کاله د اروپا د طبي پوهنتونونو معتبر کتاب و. «الحاوي» د ده بل کتاب و چې معنا یې ده جامع. د دې کتاب لوستل د اروپا په طبي پوهنځیو کې تر پنځو سوو کلونو پورې لازمي وو. همدارنګه ابن سینا بل لوی مسلمان طبیب و چې د «القانون فی الطب» په نوم کتاب یې تألیف کړ. دغه کتاب تر اتلسمې پېړۍ پورې په اروپا کې د طب معیاري درسي کتاب و. [۴]

په ستورپوهنه کې هم مسلمانانو ډېر شیان کشف کړي دي. د ستورو، سیارو، لمر او سپوږمۍ د حرکت په اړه د ابو عبدالله البطاني لیکنې دومره ارزښتناکې وې چې شپږ سوه کاله وروسته کوپرنیک او ګالیلیو یې ځینې برخې راواخیستې. عمر خیام لومړنی ریاضي پوه و چې د جذرالمکعب معادله یې حل کړه. خیام د یوه لمریز کال موده تر شپږمې اعشاریې پورې ډېره دقیقه محاسبه کړه او ویې ویل چې یو کال ۳۶۵،۲۴۲۱۹۳ ورځې دی. [۴]

کیمیا هغه علم دی چې مسلمانانو له ډېر پخوا څخه په کې تجربې کولې. ابوریحان البیروني د قیمتي کاڼو او نورو ډبرو مخصوص وزن معلوم کړي وو. د ده کتاب «الجماهر فی الجواهر» د کیمیا معتبر او مهم کتاب و. همدارنګه ابوبکر رازی او نورو مسلمانو پوهانو هم په دې برخه مهم کارونه کړي دي. د انګلیسي ژبې «کمیسټري» د عربي ژبې له الکیمیا څخه اخیستل شوې ده. [۳]

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک په دې باور دي چې الوتکه د امریکایي رایټ ورونو له تجربې وروسته جوړه شوه. هغوی په خپلو مټو پورې وزرونه وتړل او له یوه لوړ ځای څخه یې ځانونه راخوشي کړل. خو همدغه کار تر دوی څو پیړۍ د مخه عباس ابن فرناس هم کړی و. [۱]

په اوسنۍ نړۍ کې چې څومره علمي پرمختګونه شوي دي، اساس یې مسلمانو پوهانو ایښی دی. د عباسیانو، غزنویانو او عثماني ترکانو دربارونه د نامتو طبیبانو، عالمانو، سایسنپوهانو او فیلسوفانو پالنځایونه وو. مسلمانانو د علم، فلسفې او هنر په وده او پراختیا کې نه هېرېدونکې ونډه اخیستې ده. ځینې پوهان خو وایي چې د اروپا د رنسانس په دور کې ځینو غربي پوهانو د مسلمانانو علمي څېړنې په خپلو نومونو خپاره کړې دي.

مأخذ:

۱. زغم، محب الله د ابیاتو ښار، د امریکا یونلیک، کابل، ۱۳۹۴

۲. ستار، فریدریک، د منځنۍ آسیا زرین پېر، ژباړن محب الله زغم، ۲۰۱۸

۳. قیومي، ډاکټر محمد همایون، د علم په وده کې د البیروني ونډه، کابل، ۱۳۹۷

۴. ګراهام، مارک، اسلام او مډرنه نړۍ، ژباړن سترجنرال شیر محمد کریمي، کابل، ۱۳۹۸

لومړی فعالیت: پورتنۍ مقاله یو ځل بیا ولوله او:

۱. د هر پراګراف موضوعي او رانغاړونکې جمله پیدا کړه.

۲. د مقالې عمده ټکي په نښه کړه او د هر عمده ټکي په اړه یې څو جملې ولیکه خو د مقالې عبارتونه او جملې به کټ مټ نه تکراروې.

۳. د پیل په پراګراف کې کومه ادعا شوې ده؟

۴. د مقالې له پاره یو بل موضوعي پراګراف ولیکه.

معمولاً د مقالو په لومړي پراګراف کې لومړی د موضوع په اړه یوه عمومي خبره کېږي چې د لوستونکي پام وراوړي: «مسلمانانو د ساینس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لویه برخه اخیستې ده.» بیا یوه ادعا کېږي، لکه په دې مقاله کې چې ادعا شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه واى، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه واى. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم دي.»

همدې ادعا ته فرضيه يا تيسز thesis وايي. ملاتړي پراګرافونه د همدې ادعا د اثبات له پاره شواهد، مثالونه، ارقام او د نورو قولونه رانقلوي او يا د ليکوال مشاهدې او تجربې او موندنې بيانوي. که دغه معلومات له نورو منابعو څخه راخيستل شوي وي، بايد د هر پراګراف په پاى کې هماغه مأخذ شمېره ياده شي چې دا معلومات ورنه نقل شوي دي؛ لکه په دې مقاله کې چې د پراګرافونو په پاى کې په لويو ليندېو [ ] کې شمېرې وينئ. د مقالې په آخر کې مأخذونه بايد په تفصيل سره وليکل شي.

۲. ۲. ۱. د مقالې تحليل

لاندې مقاله ولوله او د هر پرګراف معلوماتو ته يې ځير شه.

اشاري - بدني ژبه Body Language

په يوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره يوازې د هغوى د ژبې زده کول بس نه دي. تر ژبې ورهاخوا، د رابطې نيولو نورې وسيلې لکه اشاري ژبه هم په هماغه اندازه مهمه ده. انسان په خپله څېره، د بدن په حرکتونو او فيزيکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پيغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي. نو هر څوک چې په يوه بل هېواد کې ژوند، کار، يا زده کړه کوي؛ بايد د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فيزيکي تماس بڼه زده کړي.

لومړى، راځئ وګورو چې خلک په مخ سره څه ډول رابطه نيسي- او څه بيانوي. څېرنه يې راښيي چې د هر ځاى خلک خپل اساسي احساسات او عواطف لکه خوښي، خپګان، هيجان، حيراني او نور د مخ د عضلاتو په مختلفو حرکتونو سره بيانوي. خو دا چې خلک خپل عواطف څومره بيانوي، په مختلفو خلکو کې متفاوت وي. د بېلګې په توګه، د اسپانيې او ايټاليې خلک د احساساتو د بيانولو له پاره د څېرې او مخ له حرکتونو څخه خورا زيات کار اخلي. دوى خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

عواطف او احساسات ډېر او په آسانۍ سره څرګندوي. د آسيايي هېوادونو خلک بيا خپل احساسات هغومره زيات او چټک نه ښيي. د څېرې د رابطې يوه مهمه برخه د سترګو تماس دی. د امريکا په متحدو ايالتونو کې ويناوال له مخاطبانو سره د سترګو تماس ساتي او مخاطبان هم د ويناوال سترګو ته په کتو سره وينا ته خپله لېوالتيا ښکاره کوي. خو که مخاطب د ويناوال سترګو ته همداسې نېغ وګوري او سترګې بيخي ونه څمبي، معنا يې دا ده چې وينا ورته ستومانوونکې ده او دی ګنګس، په غوسه او بېزاره شوی دی. د لاتينې امريکا په ځينو فرهنګونو کې سترګې کښته اچول او چا ته مخامخ نه کتل، د احترام او درناوي معنا لري.

د سر، اوږو، لاسونو او متو خوځول هم د اړيکو مهمې وسيلې دي. په اکثرو هېوادونو کې دواړو خواوو ته د سر خوځول د «نه» او د سر کښته پورته خوځول د «هو» او تأييد معنا لري خو په بلغاريا کې بيا اپوټه ده. هلته د سر کښته پورته خوځول يعنې «نه» او ښي او چپ طرف ته د سر خوځول يعنې «هو». د اوږو پورته خوځول په داسې حال کې چې متې پرانيستې او د لاسونو ورغوي لږ غوندې پورته کېږي، په غربي فرهنګونو کې مختلفې معناوې لري. په اکثرو فرهنګونو کې د دې حرکت معنا «شک او نه اطمينان» دی خو دا معنا هم لري چې «جالبه راته نه ده/ زه يې پروا نه لرم.» په اکثرو فرهنګونو کې د بټې ګوتې پورته کول د تأييدولو او قبلولو په معنا دي خو په ايران، عراق او ځينو نورو ځايونو کې دا بده او سپکه معنا ښندي. همدارنګه په اکثرو غربي فرهنګونو کې داسې اشاره چې بټه ګوته د اشارې له ګوتې سره لګېږي او کړۍ يا د (O) علامه جوړوي، يعنې «هر څه سم دي.» خو په فرانسه او بلجيم کې بيا د «صفر، هېڅ» او «بې اهميته» معنا لري. همدغه اشاره په جاپان کې د «پيسو» په معنا ده خو په روسيه، برازيل او ترکيه کې سپکاوی دی. ښکاره ده چې دغه اشارې چې خلک يې هره ورځ کاروي، که بې ځايه وکارول شي، سؤتفاهم پيدا کوي ځکه چې ستا مطلب به يو شی وي خو مخاطب به بله معنا ورنه اخلي.

د مخ پر اشارو او د بدن پر حرکتونو سربېره، د بدن فيزيکي تماس هم د اشارې ژبې بل اړخ دی. جالبه دا ده چې فکر کېږي د امريکا د متحدو ايالتونو خلک صميمي دي خو د بدني تماس په لحاظ داسې نه دي. امريکايان د نورو فرهنګونو خلکو ته ساړه او ناصميمي ښکاري ځکه چې دوی غوره ګڼي له مخاطب څخه لږ لرې ودرېږي. دوی اغلباً هغه مهال هوسا وي چې له نورو څخه دوه درې فوټه (۶۰-۹۰ سانتي متره) لرې وي. کله چې څوک غواړي ورنژدې شي، دوی شا ته ځي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې له هغه څخه په دومره واټن کې ودرېږي چې ځان په کې هوسا احساسوي. همدارنګه امریکایان کله چې له چا سره په لومړي ځل ګوري، د روغبړ په وخت کې لاس یې د لنډې مودې له پاره په لاس کې نیسي، ټکان ورکوي او بېرته یې خوشې کوي. دوی که له چا سره ډېر نژدې روابط ونه لري، په عام محضر کې په غېږه سترې مه شي ورسره نه کوي. پر دې سربېره، امریکایان که له چا سره د مینې رابطه ونه لري، په عام محضر کې ورسره لاس په لاس نه ګرځي. که څوک د فیزیکي تماس په برخه کې د امریکایانو په اړه معلومات ونه لري، ممکن د هغوی په باره کې غلط فکر وکړي او دا به یې پر بین الفرهنګي روابطو منفي اغېزه وښندي.

لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې یوه مهمه برخه ده چې په هر ځای کې یو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقیقت کې، څنګه چې خلک د یوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعالیت: مقاله له سره ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې په موضوعي یا د پیل په پراګراف کې کوم تیسز وړاندې شوی دی؟

۲. هر پراګراف د اشاري ژبې کوم اړخ څېړلی دی؟

۳. په مقاله کې معلومات پر کوم اساس ترتیب شوي دي؛ منطقي ترتیب، زماني ترتیب (بهیر/ پروسه)، یا د پرتلې پر اساس؟

درېیم فعالیت: په خپل فرهنګ کې د اشاري – بدني ژبې اړخونو ته فکر وکړه. بیا د پورتنۍ مقالې له معلوماتو څخه په استفادې سره یوه مقاله ولیکه چې زموږ او د نورو فرهنګونو تر منځ د اشاري – بدني ژبې توپیرونه او شباهتونه (د پرتلې پراګراف غونډې) په کې بیان شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۲. د مقالې جوړښت

مقاله له درېو برخو رغېږي: مقدمه یا موضوعي پراګراف، ملاتړي پراګرافونه، نتیجه.

الف. مقدمه یا موضوعي پراګراف

د مقالې لومړی پراګراف موضوعي پراګراف یا مقدمه ده چې دوې برخې لري. لمړۍ برخه یې د موضوع په اړه عمومي خبره یا د موضوع مخینه بیانوي او لوستونکي ته تلوسه پیدا کوي چې مقاله تر پایه ولولي. دوهمه برخه یې د موضوع په اړه یوه فرضیه یا تیسز وړاندې کوي یعنې یوه ادعا کوي. نو د موضوعي پراګراف دوې دندې دي: ۱) د لوستونکي د پام راخپلول؛ ۲) د تیسز طرح کول.

موضوعي پراګراف مختلف ډولونه لري. یو ډول یې قیف ډوله مقدمه ده. په دې ډول موضوعي پراګراف یا مقدمه کې د موضوع په اړه څو کُلي او عمومي خبرې او یو تیسز وړاندې کېږي. کُلي او عمومي بیانونه لوستونکو ته د موضوع په اړه معلومات ورکوي. دغه معلومات باید لوستونکی له یوه کُلي موضوع څخه ورو ورو جزئي او مشخصې موضوع ته بوځي. یعنې څومره چې له پاسه کښته خوا ته ځو، د قیف غوندې د معلوماتو ساحه ورو ورو راکمېږي او مشخص کېږي. د پاسنۍ مقالې مقدمه یا موضوعي پراګراف به وڅېړو:

۱. په یوه نوي هېواد او نوې ژبه کې له خلکو سره د مؤثرې رابطې لپاره یوازې د هغوی د ژبې زده کول بس نه دي.

په دې جمله کې د مؤثرې رابطې خبره شوې ده چې دا ډېره کُلي موضوع ده. همدارنګه د لوستونکي توجه راخپله شوې ده.

۲. تر ژبې ورهاخوا د رابطې نیولو نورې وسیلې لکه اشاري ژبه هم د ژبې د زده کولو هومره مهمه ده.

دوهمه جمله موضوع له «مؤثرې رابطې» څخه چې ډېره کُلي ده، د رابطې یوې مشخصې وسیلې «اشاري ژبې» ته رالنډه کړې ده.

۳. انسان په خپله څېره، د بدن په حرکتونو او فیزیکي تماس سره هم مخاطب ته داسې غښتلي پیغامونه ورکوي چې تر کلمو ورتېر دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه جمله د «اشاري ژبې» درې مشخصې بڼې «څېره، د بدن حرکتونه، او فيزيکي تماس» يادوي او د موضوع ساحه لا پسې کموي.

۴. نو هر څوک چې په يوه بل هېواد کې ژوند، کار، يا زده‌کړه کوي، بايد د هماغه هېواد د وګړو اشاري ژبه لکه د مخ او لاس حرکتونه، د بدن حرکتونه او د فيزيکي تماس بڼه زده کړي.

وروستۍ جمله د ليکوال تيسز يا ادعا «خلک بايد د بل هېواد اشاري ژبه زده کړي» بيانوي.

وينو چې په دې پراګراف کې موضوع لکه په قيف کې چې اچول شوې وي، وار په وار سره له عمومي‌توب څخه د مشخص‌توب خوا ته ځي.

لومړی فعاليت: د لومړۍ مقالې مقدمه يا موضوعي پراګراف يو ځل بيا ولوله او د اشاري ژبې د مقالې له موضوعي پراګراف سره يې پرتله کړه.

«مسلمانانو د ساينس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لويه برخه اخيستې ده. که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه وای. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.»

پوښتنه: دا موضوعي پراګراف هم د قيف په بڼه موضوع له کُل څخه جز ته رالنډوي؟

وړاندې مو وويل چې موضوعي پراګرافونه څو ډولونه لري. د دې پراګراف جملو ته ځير شه.

۱. مسلمانانو د ساينس، فلسفې او بېلابېلو علمونو په وده کې لويه برخه اخيستې ده.

۲. که په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو هلې ځلې نه وای، نن به دومره ډېر علمي پرمختګونه، عصري ټکنالوجي او هوساينه نه وای.

۳. د غربي پوهانو په باور، مسلمانانو زر داسې اختراع‌ګانې او کشفونه کړي دي چې د علم په انکشاف کې خورا مهم ګڼل کېږي.

لومړۍ جمله د ساينس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو د ونډې خبره کوي. دا جمله د لوستونکو پام مقالې ته را اړوي.

دوهمه جمله د سبب/ اثر تخنيک کاروي او وايي چې په تېرو پېړيو کې د مسلمانو پوهانو د هلو ځلو په سبب نني علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساينه رامنځته شوي دي. دا جمله د لوستونکو تلوسه لا زياتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ جمله وايي مسلمانانو زر داسې اختراعګانې او کشفونه کړي دي چې د غربي پوهانو په باور د علم په انکشاف کې ډېر مهم ګڼل کېږي. دا جمله هم د دوهمې جملې په شان، تلوسه لا پسې زياتوي. له بلې خوا د مقالې تيسز هم په همدې جمله کې بيان شوی دی او بل کار يې دا دی چې د مقالې په نورو پراګرافونو کې د راغليو معلوماتو په اړه لوستونکو ته يو څرک ورکوي. لوستونکي د دې جملې په لوستلو سره پوهېږي چې په مقاله کې به د همدغو اختراعګانو او کشفونو ځينې نمونې راغلې وي.

له بلې خوا دغه پراګراف هم د قيف په بڼه عمل کوي:

«د ساينس، فلسفې او علمونو په وده کې د مسلمانانو نقش»

«نني علمي پرمختګونه، ټکنالوجي او هوساينه»

«زر علمي اختراعګانې او کشفونه»

دوهم فعاليت: لاندې د څو مقالو له پاره موضوعي پراګرافونه راغلي دي. د هر موضوعي پراګراف جملې داسې ترتيب کړه چې وار په وار سره عمومي موضوع لا وړوکې او لا مشخصه کړي.

لومړی پراګراف

له هنري آثارو خوند اخيستل

۱) د انځورګرۍ د آثارو له کتلو څخه لا زيات خوند اخيستلی شو خو که يې چل زده کړو. ۲) له هنري آثارو څخه خوند اخيستل زده کېدای شي. ۳) د هنري تابلوګانو په خوند د پوهېدا لپاره درې کارونه کولی شو: د تابلو جزئياتو ته پام کول؛ په تابلو کې د مختلفو موقعيتونو په معنا ځان پوهول؛ او د موضوع د مخينې په اړه معلومات پيدا کول. ۴) څنګه له هنري آثارو څخه خوند واخلو؟ [د ادبياتو ښار، د امريکا يونليک، محب الله زغم]

دوهم پراګراف

د اخلاقو فلسفه

۱) په هره ساحه کې فلسفه بنيادي سوال طرحه کوي. ۲) همدارنګه د خير او شر په مسأله کې همدا بنيادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده. ۳) د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معياره لري: (ا) يا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرې خبرې کوي. یا (II) د حقیقت او خطا ارزش دی چې د پوهې د تیوري موضوع ده. یا (III) د ښه او بد (خیر او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقیق کوي. ۴) مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې د انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پیدا کوي چې موږ د حقیقت او خطا تمیز څرنګه کوو؟ حقیقت څه ته وایي؟ [د جبر او اختیار دیالکتیک، پوهاند ډاکټر سید بهأالدین مجروح، کابل،]

دریم پراګراف

ژبه باید جدي وګڼو

۱. بنيآدم ډېر مفاهیم د ژبې له لارې زده کوي او د ژبې په وسیله یې نورو ته لېږدوي. خو دا د ژبې یوازینی کار نه‌دی، مشهور فیلسوف ویتګنشتاین وایي: «زما ژبه زما نړۍ ده. ګواکې موږ د ژبې په مرسته په دنیا کې ساه اخلو او له دنیا سره او په دنیا کې، د ژبې په مرسته اوسېږو.»

۲. ژبه یعنې د بنيآدم ناطقه ځواک.

۳. د ابن رشد په وینا انسان ځکه «ناطق حیوان» بلل شوی دی چې نطق د انسان د پوهېدا نښه ده.

۴. د پخوانو په نظر، څه چې انسان له حیوانه بېلوي او د بنيآدم امتیاز ګڼل کېږي، همدغه ناطقه ځواک دی.

[والیل اذا عسعس، د استاد محمد محق لیکنه، ژباړونکی محب الله زغم]

د مقالې په مقدمه یا موضوعي پراګراف کې باید د مقالې د محتوا په اړه خبره وکړې خو ټوله محتوا به یې نه افشا کوې. که داسې وکړې، لوستونکی به داسې وګڼي چې ټوله مقاله یې لوستې ده او د مقالې نور پراګرافونه به ونه لولي. مقاله که لنډه وي، که اوږده، مقدمه یې باید لنډه وي. معمولاً درې – څلور یا پنځه جملې به بس وي. د دې له پاره چې د لوستونکي تلوسه وپاروې، کولی شې د مقالې په مقدمه کې یوه پوښتنه مطرح کړې؛ یا یو په زړه پورې واقعیت په کې بیان کړې؛ او یا یوه جالبه یا خندوونکې خبره وکړې.

دوهم فعالیت: لاندې د دوو مقالو موضوعي پراګرافونه راغلي دي. پراګرافونه په ځیر ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. کومه جمله د مقالې لوستلو ته د لوستونکو پام او لېوالتیا اړوي؟
۲. کومه جمله د مقالې تیسز یا د بحث موضوع بیانوي؟
۳. په پراګراف کې یوه عمومي موضوع مشخصې موضوع ته رالنډه شوې ده که نه؟

دین او تاریخ

د اسلام د تاریخ په تعبیر او تفسیر کې اختلاف وینو. دغه اختلاف د رسول الله مبارک له وفاته وروسته د هغه د ځای ناستي د ټاکنې له موضوع پیلېږي. تاریخ راته وایي چې ان د خلفای راشدین په زمانه کې، د څلورم خلیفه په دوران کې د مسلمانانو مخالفې ډلې له یو بل سره وجنګېدلې او د خپلو ایماني ورونو وینې یې وبهولې.

[د ډاکټر مبارک علي لیکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

زور او مذهب

په سیاست باندې مذهب معمولاً هغه وخت غلبه کوي چې دولت او موسسې یې کمزورې وي. کله چې حکومت د خلکو د اړتیاوو په پوره کولو کې پاتې راشي او د خارجي و داخلي خطرونو په مقابل کې د خلکو د ساتلو وس ونه لري نو دغه وخت مذهبي عناصر چې له فاسد سیاسي نظامه د ټولنې د ژغورلو او د عدالت د راوستلو خبره کوي، د قدرت د حصول په لور ګام اخلي. په دغسې حالت کې مذهب په سیاست لاسبرى کېږي او د خپلو شعایرو د عملي کولو ذریعه ورنه جوړوي.

[د ډاکټر مبارک علي لیکنه، ژباړن استاد اسدالله غضنفر]

درېیم فعالیت: دلته به دوې مقالې ولولې چې مقدمه یا موضوعي پراګرافونه یې لرې شوې دي. مقالې په ځیر سره ولوله او د هرې مقالې له پاره مقدمه پراګراف ولیکه.

فلسفي سوال

....

....

....

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان يعنې څه؟ انسان يعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي ځکه چې په هر يوه کې يو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټينگه کړي، ځکه: «يعنې څه» يوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی بايد په «يعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «يعنې څه» څخه مراد څه دی؟

فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهيمو کې حرکت او جنبش را پيدا شي. او که سوال غلط طرح شي، نو فکر له ځايه نه خوځېږي او د سکون په حالت کې پاتې کېږي. او يا د تخيلاتو او تصوراتو لار نيسي او فکر صحيح په کار اچول همدې ته وايي چې انسان د فکر اصلي او حقيقي حرکت او ژوند پيدا کړي. ځکه چې هر فکر ځان ته ژوند او حرکت لري او د افکارو له حرکت او تصادم څخه حقيقت راوځي.

همدارنگه که موږ ووايو: «جبر او اختيار يعنې څه؟» دا يو مبهم سوال دی او موږ مجبور يو چې په يو بل شکل يې طرح کړو او مثلاً ووايو: «انسان مجبور دی که مختار؟» دلته موږ يو نوی مفهوم يعنې «انسان» په مسأله کې داخل کړ او سوال لږ څه له ابهام څخه راووت او د «انسان» او «جبر»، «انسان» او «اختيار» په مفکورو کې څه رابطه او حرکت را پيدا شو. اوس که موږ د دې مفاهيمو حرکت ته په ځير وگورو، نو را معلومه به شي کوم تصادم چې د دوی په منځ کې واقع کېږي، د دې تصادم په نتيجه کې دا دواړه مفاهيم، انسان او جبر له يوې خوا، انسان او اختيار له بلې خوا يو په بل کې ننوځي او يو نوی مفهوم ترې جوړېږي په دې ډول: «مجبور انسان»، «مختار انسان» او زموږ طرح شوی سوال بيا خپل د اولني مفهوم حالت ته راگرځي، په دې شکل: «مختار انسان يعنې څه؟»، «مجبور انسان يعنې څه؟» دلته بيا موږ ته په کار دی چې د «يعنې څه» په ځای «نور څه» داخل کړو چې په افکارو کې بيا حرکت را پيدا شي او زموږ سوال معنا راپيدا کړي. نو به وايو: مجبور يا مختار انسان د څه شي په مقابل کې؟ د دې «څه شي» له سر سري تحليل څخه دا لاندې مفاهيم راوځي: مجبور يا مختار انسان د طبيعت په مقابل کې، د ماوراألطبيعت په مقابل کې، د خپل ځان په مقابل کې، د بل انسان په مقابل کې... په دې ډول د جبر او اختيار په مسأله کې جلا جلا جنبې را پيدا شوې او موږ اوس کولای شو په هرې يوې جلا جلا بحث وکړو. [د جبر او اختيار ديالکتيک، پوهاند ډاکټر سيد بهاألدين مجروح، کابل،]

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاقي دیانت، غیراخلاقي دیانت

....

....

....

....

اخلاقي دیانت هغه دی چې د اخلاقي مکارمو او فضایلو پر اساس بنا کېږي. په دې ډول دیانت کې، انسان دغه فضایل د خپلې دینداری معیار او محک ګڼي او په خپل ژوند کې د نېکو اخلاقو د پالنې همت کوي. سره له دې چې اخلاقي ارزښتونو ته پام کول، د دین د عبادي واجباتو له التزام سره په ټکر کې نه دي او دیني مناسک نه بې ارزښته کوي؛ خو په اخلاقي دیانت باورمن کسان پوهېږي چې که دغه کارونه د هغوی د اخلاقي شخصیت په وده کې مرسته و نه کړي، بې ګټې دي. دا وګړي عبادتونه داسې تمرینونه ګڼي چې له بلې دنیا سره د پیمان د تجدید په وسیله، د هغوی د اخلاقو له دوامدارې ودې او ښه کېدو سره مرسته کوي (محمد غزالي: اسلامي اخلاق، سریزه). که دوی احساس کړي چې عبادت دغه نتیجه نه ده لرلې، د خپلو عبادتونو په ګټه او اغېزې باندې شک کوي او پوهېږي چې عبادتونه یې یوازې د دینداری کاذبه نندارہ ده. دا خلک دیني مناسکو او تعبدي چارو ته له پابندی سره هم مهاله پر خپلو اخلاقي فضایلو او له رذایلو په اجتناب باندې تمرکز کوي او د همداسې دیانت له لارې اخلاقي انسان ځنې جوړېږي..

په مقابل کې یې، غیر اخلاقي دیانت هغه دی چې پر دیني مناسکو او سېمبولیکو چارو تمرکز لري او همدا د دینداری معیار ګڼي. دا وګړي څومره چې زیات عبادتونه کړي، هماغومره ځانونه له نېکو اخلاقو بې نیازه ګڼي (فقهي دیانت). د دې دیانت پالونکي د فضایلو او رذایلو ترمنځ پوله چنداني نه پېژني او حتی فضایل یوازې د یو څو سېمبولیکو مذهبي عملونو د ترسره کولو سطحې ته راټیټوي. د دې ډلې کسان خپلې اخلاقي نیمګړتیاوې په عبادت جبیره کوي او ان د یو څو تعبدي عملونو په ترسره کولو چې د دوی د دیانت اصلي معیارونه دي، خاص غرور پیدا کوي او بې له دې چې خپلو اخلاقي نیمګړتیاوو ته یې پام وي، نورو ته په سپکه سترګه ګوري او ځان ته په درنه (ابن الجوزي: تلبیس ابلیس)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدمرغي هله يو په دوه کېږي چې غيراخلاقي ديانت له سياست سره او واک ته د رسېدو له هڅو سره غوټه شي. دليل يې ښکاره دی: سياست په سختۍ سره له اخلاقي فضايلو سره جوړېږي. غيراخلاقي ديانت له سياست سره چې له اخلاقو تښتي، په يوه ډول سره همرنگي لري. (سياست مو ديانت دی او ديانت مو سياست!!)

په دې ديانت کې د جمعې لمونځ، اعتکاف، د روژې پروگرامونه، حج، ډله‌ييز نفلونه، د قران او حديث درسونه، او دې ته ورته نورې چارې د سياسي هدفونو لپاره په وسايلو بدلېږي. سياسي هدفونه يې د خلکو د اعتماد جلبول او په ټولنه کې ځای موندل دي چې د هغوی خورا زياتې مرستې راجلب کاندي او په خپلو مدرسو، مرکزونو، او بنسټونو يې ولگوي او دا هغه ځايونه دي چې د دوی د قدرت مرکز گڼل کېږي. دوی له همدې ځايونو څخه د خپلو رقيبانو او حريفانو پر ضد کار اخلي او حاکمان او مخالف گوندونه ورباندې ډاروي او په غير مستقيم ډول هغه کسان گواښوي چې نور فکرونه لري.

[سترگې به پرانيزو، ليکوال محمد محق، ژباړن محب الله زغم]

د مقالې مقدمه يا موضوعي پراگراف د مقالې په مختلفو ډولونو کې څه نا څه توپير لري. دلته به د مقالې د مختلفو ډولونو مقدمې وگورې.

۱. د استدلالي/ Argumentative مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې خپل نظر او ليدلوری بيانوې؛ لکه:

ليکوالي فطري ده که کسبي؟

د ليکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځينې وايي چې ليکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبيعي استعداد غواړي. ځينې په دې باور دي چې ليکوالي په تمرين او رياضت زده کېدای شي. زما په نظر د ليکوالۍ له پاره دوه شيان په کار دي: تخيل او د ليکلو مهارت. تخيل هر روغ بنيآدم لري او د ليکلو مهارت هم په تمرين سره زده کېږي نو هر څوک ليکوالي کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د ترغیبي/ Persuasive مقالې مقدمه: د ترغیبي مقالې په مقدمه کې هم مهمه ده چې د موضوع په اړه خپل شخصي نظر وړاندې کړې؛ د دې بېلګې غوندې:

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

دا مشهوره مقوله ده چې وايي هر کتاب په یو ځل لوستلو ارزي. خو ځینې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبیني زیاتوي؛ ځینې نور یې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځینې کتابونه یوازې د یوې خاصې ایډیالوژۍ تبلیغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بیا که لوستونکی د نوې ځوانۍ په عمر کې وي چې لا یې د تعقل او تفکر ځواکونو پوره وده نه وي کړې. نو زه وایم چې ځینې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.

۳. د مقایسې/ Comparison and Contrast مقالې مقدمه: د دې ډول مقالې په مقدمه کې د دوو موضوعاتو یا مفاهیمو یا لیدلوریو تر منځ مشابهتونو او توپیرونو ته اشاره کېږي. په سر کې به مسئله په لنډه توګه تشریح کېږي او بیا به یې دواړه اړخونه بیانېږي؛ لکه:

استدلالي او ترغیبي مقالې

استدلالي او ترغیبي مقالې ځینې شباهتونه لري. په دواړو مقالو کې لیکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او لیدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې لیکوال باید منطقي دلیلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځینې توپیرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپیرونه او مشابهتونه وڅېړو.

لومړی فعالیت: په پورتنیو دریو مقدمو کې:

۱. هغه جملې په نښه کړه چې د مخاطب د پام راخپلولو لپاره لیکل شوې دي.

۲. د لیکوال تیسز یا اصلي موضوع په نښه کړه.

۳. د درې واړو پراګرافونو توپیرونه پیدا کړه.

دوهم فعالیت: د مقالې د هر ډول لپاره له لاندې موضوعاتو څخه یوه انتخاب کړه او مقدمه پراګراف ورته ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استدلالي مقاله

* اخلاق څه دی؟
* سوله په کومه بیه؟
* څه ډول مطالعه؟
* څومره دیني زده کړې؟

ترغیبي مقاله

- د ورزش اهمیت
- د شوق پالل
- پر ځان باور
- هڅه او هاند

د مقایسې مقاله

- لنډه کیسه او ناول
- خصوصي او دولتي مکتبونه
- ښار او کلی
- د چاپي او الکټرونيکي کتابونو مطالعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. ملاتړي پراګرافونه

ملاتړي پراګرافونه لکه د پراګراف ملاتړي جملې د مقالې د ادعا د اثبات لـه پـاره شـواهد، دلیلونه، قولونه، شمېرې او ثبوتونه وړاندې کوي. هر ملاتړی پراګراف باید یو اساسي ټکی راونغاړي معنا دا چې د پراګرافونو وېش د اساسي ټکو له مخې کېږي. پـه دې پراګرافونـو کـې دلیلونـه بایـد منطقي وي؛ شواهد واقعي او ثبوتونه معتبر وي. که د موضوع پـه اړه د چـا خـبره رانقلـوو، دوه لارې په مخ کې لرو: که یې خبرې هو بهو را اخلو، د غبرګو وړو لیندیو «» په منځ کې به یې لیکو او کـه د خبرو مفهوم یې په نویو ټکو کې بیانوو، بیا لیندیو ته حاجت نشته. هـر ملاتـړی پراګـراف موضـوعي جمله لري چې ورپسې ملاتړې جملې راځـي خـو رانغـاړونکې یـا د نتیجـې جملـه کېـدای شي ونـه لري؛ په تېره بیا کله چې دغه پراګرافونـه سره تړلـې موضـوعات بیـانوي نـو بیـا حتمـي نـه وي چـې رانغاړونکې جمله دې ولري.

بېلګه

د تخیل اهمیت

....

....

اینشـتین وایـي: «تخیـل تـر پـوهې لا زیـات مهـم دی.» پوهـه د معلومـو شیانو پـه بـاره کـې معلومات دي چې انسان یې باید زده کړي؛ مثلاً: پوهه راته وایي چې ځمکه جاذبه لري او هـر شـی د ځان خوا ته راکاږي. خو تخیل د هغه څه خـبره کـوي چـې لا ممکـن نـه دي. انسـان څـو پېړۍ مخکې تر دې چې الوتکې او فضایي بېړۍ جوړې کړي، د تخیـل پـه مرسـته الـوځي، د ځمکـې لـه جاذبې څخه تښتي او د ځمکې له مداره وځي. په نکلونو او افسانو کې اتل پـر جـاینماز دوه رکعتـه نفل کوي او جاینماز الوځي. ابن سینا تقریباً زر کاله پخوا د «سلامان او ابسال» کیسه ولیکلـه چـې د کیسې اتل سپوږمۍ او ستورو تـه سـفر کـوي او هلتـه لـه فضـایي موجوداتـو او پـردي تمـدن سره مخامخ کېږي. دغه تخیل انسان فکر کولو ته اړ باسي چې څنګه کېـدای شي پـه واقعیـت کـې هـم داسې وسایل جوړ کړي چې دی په هوا کړي. هره اختراع او هر کشف د تخیل له برکتـه کېـږي. نـو همدا وجه ده چې اینشتین وایي چې تخیل تر پوهې زیات اهمیت لري.

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف بیا ولوله او:

۱. اساسي ټکی یې په نښه کړه.

۲. نقل قولونه په کې پیدا کړه او معلومه کړه چې کوم قول هو بهو را اخیستل شوی او کوم یې د ویناوال د خبرو مفهوم ویلی دی.

۳. لیکوال د تخیل د اهمیت له پاره کوم دلیل راوړی دی؟

اوس به د مقالې د یو څو ډولونو له پاره د ملاتړي پراګرافونو نمونې وګورو.

۱. د استدلالي مقالې ملاتړی پراګراف

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

مقدمه

د لیکوالۍ په اړه دوه نظرونه شته. ځینې وایي چې لیکوالي هنر دی او د نورو هنرونو په شان طبیعي استعداد غواړي. ځینې په دې باور دي چې لیکوالي په تمرین او ریاضت زده کېدای شي. زما په نظر د لیکوالۍ له پاره دوه شیان په کار دي: تخیل او د لیکلو مهارت. تخیل هر روغ بنيآدم لري او د لیکلو مهارت هم په تمرین سره زده کېږي. نو هر څوک لیکوالي کولی شي خو په دې شرط چې تمرین وکړي.

ملاتړی پراګراف

د لیکوالۍ له پاره یو ضروري عنصر تخیل دی. تخیل هغه ځواک دی چې یوازې انسان یې لري او د الن لیسلي په باور د انسان او حیوان توپیر په همدې کې دی چې حیوان تخیل نه لري. د تخیل په وسیله انسان د بل پر ځای فکر کولی شي؛ د بل درد درک کولی شي؛ د بل پر احساساتو او عواطفو پوهېدی شي. په لیکوالۍ کې لیکوال باید د خپل داستان د مختلفو کرکټرونو حال بیان کړي؛ د هغوی په خوله خبرې وکړي؛ او د پېښو په مقابل کې د هغوی غبرګونونه وښیي. دا کار هله کېدی شي چې لیکوال ځان د داستان د کرکټرونو پر ځای وګڼي؛ د هغوی غوندې فکر وکړي؛ او د هغوی غوندې احساس ولري. څرنګه چې یو ممثل په تمرین سره تکړه کېږي؛ لیکوال هم د تخیل په تمرین کولو سره دا هنر زده کولی شي.

لومړی فعالیت: پورتنی ملاتړی پراګراف یو ځل بیا ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. د پراګراف اساسي ټکی څه دی؟

۲. دغه پراګراف د لیکوال د تیسز له کومې برخې سره مرسته کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د لیکوال استدلال منطقي بریښي؟

۴. په پراګراف کې راغلی نقل قول څه ډول دی؟

دوهم فعالیت: د دې مقالې لپاره یو بل ملاتړی پراګراف ولیکه چې عمده مفکوره یا اساسي ټکی یې «د لیکلو مهارت» وي.

۲. د ترغیبي مقالې ملاتړی پراګراف

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

مقدمه

دا مشهوره مقوله ده چې وایي هر کتاب په یو ځل لوستلو ارزي. خو ځینې کتابونه دي چې تعصب خپروي او د خلکو په زړونه کې کرکه او بدبیني زیاتوي؛ ځینې نور یې ناسم معلومات وړاندې کوي؛ او ځینې کتابونه یوازې د یوې خاصې ایډیالوژۍ تبلیغ کوي. نو د داسې کتابونو لوستل د زهر غوندې اثر کوي؛ په تېره بیا که لوستونکی د نوې ځوانۍ په عمر کې وي چې لا یې د تعقل او تفکر ځواکونو وده نه وې کړې. نو زه وایم چې ځینې کتابونه هېڅ په لوستلو نه ارزي.

ملاتړی پراګراف

د پاکستاني لیکوال نسیم حجازي ناولونو زموږ د ډېرو ځوانانو ژوند اخیستی دی. پاکستان یو ناڅاپه ظاهراً د دین په نوم رامنځته شو او د یوه هېواد په حیث یې تاریخ او مخینه نه درلوده او له بلې خوا په پاکستان کې مختلف قومونه له مختلفو ژبو او فرهنګونو سره اوسېدل نو پاکستاني لیکوالو باید داسې څه تولید کړي وای چې دغه ټول قومونه متحد کړي. همدا و چې د اسلامي فتوحاتو تاریخي ناولونه یې ولیکل چې په پاکستانیانو کې دیني جذبه راوپاروي او په زړونو کې یې د نورو دینونو او فرهنګونو له خلکو سره دښمني او له هغوی څخه کرکه پیدا کړي؛ البته د دوی اصلي موخه هندوان او هندي کلتور و. خو د جهاد په کلونو کې دغه ناولونه پښتو ته راوژباړل شول او تر ننه پورې هم زموږ د کلیوالو سیمو ځوانان د همدې کتابونو په لوستلو سره ټوپک را اخلي او د جګړې ډګر ته وردانګي او سرونه بایلي.

لومړی فعالیت: د مقالې ملاتړی پراګراف بیا ولوله او:

۱. عمده ټکی په کې پیدا کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. په پراگراف کې لیکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره څه راوړي دي: نقل قول، دلیل، مثال، یا احصائیه؟

۳. پراگراف د مقالې له تیسز سره څه رابطه لري؟

دوهم فعالیت: د همدې مقالې لپاره یو بل ملاتړی پراگراف د هغو کتابونو په اړه ولیکه چې ناسم معلومات خپروي.

۳. د مقایسې مقالې ملاتړی پراگراف

استدلالي او ترغیبي مقالې

مقدمه

استدلالي او ترغیبي مقالې ځینې شباهتونه او ځینې توپیرونه لري. په دواړو مقالو کې لیکوال هڅه کوي چې لوستونکی د خپل نظر او لیدلوري منلو ته وهڅوي. په دواړو مقالو کې لیکوال باید منطقي دلیلونه او شواهد وړاندې کړي. خو ځینې توپیرونه هم لري. په دې مقاله کې به دغه توپیرونه او مشابهتونه وڅېړو.

ملاتړی پراگراف

استدلالي او ترغیبي مقالې د موضوع په لحاظ سره توپیر لري. په استدلالي مقاله کې معمولاً داسې موضوع را اخیستل کېږي چې په اړه یې دوه یا څو مختلف او متضاد نظرونه وي او لیکوال د یوه نظر په پلوي دلیلونه راوړي؛ مثلاً د نجونو او هلکانو د ګډ تعلیم په اړه دوه متضاد نظرونه دي. ځینې خلک وایي چې نجونې او هلکان باید په ګډو مکتبونو کې تعلیم وکړي خو ځینې وایي نه، باید د هلکانو مکتب بېل وي او د نجونو بېل. نو لیکوال که هره خوا نیسي د مخالف لوري نظرونو ته په پام سره داسې استدلال کوي چې د هغوی نظر غلط وښیي. خو په ترغیبي مقاله کې لیکوال یوه کار یا مفکورې ته د مخاطب د هڅولو هڅه کوي؛ بې له دې چې مخالف نظرونه په پام کې ونیسي؛ مثلاً د مطالعې د اهمیت په اړه دلیلونه، شواهد او مثالونه راوړي چې لوستونکي مطالعې ته وهڅوي.

لومړی فعالیت: د مقالې ملاتړی پراگراف بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د پراگراف عمده ټکی څه شی دی؟

۲. په پراگراف کې د استدلالي او ترغیبي مقالو کوم توپیر بیان شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د لیکوال دلیل څومره منطقي دی؟

دوهم فعالیت: د استدلالي او ترغیبي مقالو یو شباهت په بل ملاتړي پراګراف کې ولیکه.

ج. رانغاړونکی یا د نتیجې پراګراف

د مقالې وروستی پراګراف د نتیجې پراګراف دی. رانغاړونکی پراګراف درې کارونه کوي:

۱. د مقالې پای رابښيي.

۲. لوستونکو ته د لیکوال خبرې بیا ور په زړه کوي.

۳. مخاطب ته د لیکوال وروستۍ خبره کوي.

د رانغاړونکي پراګراف په لومړۍ برخه کې لیکوال د خپل تیسز خبره په نورو ټکو کې تکراروي او/ یا د مقالې د عمده ټکو خلاصه بیانوي. په دوهمه برخه کې یې لیکوال خپله وروستۍ خبره کوي چې دا کېدای شي د هغه نظر، وړاندیز، قضاوت او پرېکړه یا د موضوع په اړه وړاندوینه وي. د رانغاړونکي پراګراف وروستۍ خبره باید له هغې موضوع سره پوره تړاو ولري چې په ټوله مقاله کې بیان شوې ده؛ نه دا چې بله نوې موضوع یاده کړي.

لاندې د اشاري – بدني ژبې د مقالې وروستی پراګراف یو ځل بیا ولوله.

«لنډه دا چې اشاري – بدني ژبه د رابطې یوه مهمه بڼه ده چې په هر ځای کې یو شان نه وي. کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي. په حقیقت کې، څنګه چې خلک د یوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.»

وګوره چې دلته لیکوال د رانغاړونکي پراګراف درې موخې څنګه رانغاړلې دي.

۱. په لومړۍ جمله کې وایي «لنډه دا چې ...» دغه عبارت راته وایي چې مقاله پای ته ورسېده.

۲. بیا د تیسز موضوع په نورو ټکو بیانوي: «کله چې څوک بل ځای ته سفر کوي، باید داسې ونه ګڼي چې د دوی د خپل فرهنګ اشاري – بدني ژبه به په هر ځای کې وچلېږي.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. لیکوال خپله وروستۍ خبره داسې کوي: «څنګه چې خلک د یوې ژبې د ګرامر او لغاتو په زده کولو کې هڅه کوي، هماغسې باید خپل وخت او انرژي د هماغه ژبې، هېواد او فرهنګ د اشاري – بدني ژبې په زده کولو کې هم ولګوي.»

لومړۍ فعالیت: دلته د یوې مقالې مقدمه لولې. وروسته د مقالې د ملاتړي پراګراف له پاره څلور جملې درکړل شوې دي. وګوره چې د موضوعي جملې لپاره کومه جمله تر ټولو زیاته مناسبه ده او کړۍ ترې تاوه کړه. بیا دوه رانغاړونکي پراګرافونه درکړل شوي دي. مناسب هغه یې په نښه کړه.

تجارتي اعلانونه

د ځمکې پر مخ له لرې پراته ټاپو نه به غیر چې په هر ځای کې واوسې، له تجارتي اعلانونو نه دې خلاصی نشته. په اوسنۍ موډرنه نړۍ کې هر انسان مدام له تجارتي اعلانونو سره مخ کېږي. راډیو، ټلویزیون، بل بورډونه، انټرنټ او ټولنیزې شبکې له اعلانونو ډک دي. خو تجارتي اعلانونه نوې پدیده نه ده. د اعلانونو تاریخ یې رانښيي چې له ډېر پخوا وخت راهیسې دا شی و.

د ملاتړي پراګراف لپاره جملې

الف. له میلاد څخه ۳۰۰۰ کاله مخکې به سوداګرو پر خپلو دوکانونو له لرګیو، خټې او ډبرې څخه جوړې شوې لوحې لګولې.

ب. په لرغوني مصر کې به سوداګرو جارچیان ګومارل چې په واټونو کې وګرځي او د دوی د مالونو او بېړیو د رارسېدو خبر خپور کړي.

ج. د منځنیو پېړیو په اروپا کې به دوکاندارانو جارچیان ګومارل چې مشتریان د دوی د دوکانونو خوا ته وروبولي.

د. په پنځلسمه پېړۍ کې د مطبعې اختراع د هغو تجارتي اعلانونو پیل ګڼل کېږي چې نن ورسره آشنا یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رانغاړونکي پراګرافونه

۱. نتیجه دا چې اعلانونه لږ تر لږه د ۵۰۰۰ کلونو له پاره د کاروبار او تجارت یوه برخه پاتې شوې ده. اعلانونه د لرغوني بابل د دوکانونو له لوحو رانیولې تر هغو پیغامونو پورې چې نن سبا زموږ د کمپیوټر پر ښېښې راڅرګندېږي، د ورځني ژوند یوه برخه وه او ده. کېدای شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

۲. نتیجه دا چې تجارتي اعلانونه هم د پلورنکي او هم د پېرېدونکي له پاره ګټور دي. پلورونکو ته یې ګټه دا ده چې خلک د دوی له مالونو او خدمتونو خبروي. پېرېدونکو ته دا ګټه کوي چې کولی شي د اخیستلو له پاره مناسب دوکان انتخاب کړي. کېدای شي د تجارتي اعلانونو بڼه بدله شي خو بې له شکه چې په ډېرو نورو راتلونکو وختونو کې به هم پاتې وي.

[Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014]

دوهم فعالیت: پورته دې د استدلالي، ترغیبي، او پرتلنې د مقالو مقدمې او ملاتړي پراګرافونه ولوستل. اوس یې بیا ولوله او د هرې مقالې له پاره د لاندې رانغاړونکو پراګرافونو له منځه، مناسب هغه یې په نښه کړه.

لیکوالي فطري ده که کسبي؟

۱. لنډه دا چې لیکوالي کسبي هنر دی. د لیکوالۍ دواړه ضروري عنصرونه یعنې تخیل او تفکر او د لیکلو مهارت زده کېدای شي. ځوک چې غواړي ښه لیکوالي وکړي؛ باید مطالعه، تمرین او ریاضت وکړي چې فکر یې پوخ، تخیل یې پیاوړی او د لیکوالۍ مهارت یې زیات شي.

۲. وروستۍ خبره دا چې ښه لیکوال باید د ټولنې خیر او نېکمرغي په پام کې ونیسي. ښه لیکوال باید داسې څه ونه لیکي چې د لوستونکي په زړه کې د کرکې او دښمنۍ زړي وکري. لیکوالي سپېڅلی هنر دی او باید سپېڅلی پاتې شي.

د مطالعې لپاره د کتابونو انتخاب

۱. نتیجه دا چې د کتابونو مطالعه ډېرې ګټې لري. ځوک چې ډېره مطالعه کوي، معلومات یې ډېرېږي او ذهن یې پراخېږي. مطالعه که د چاپي کتابونو وي که د الکترونیکي؛ ضروري ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غواړئ چې په ټولنه کې مو قدر زيات وي او د ژوند لارې چارې زده کړئ نو هره ورځ مطالعه وکړئ.

۲. نو د هر کتاب مطالعه ګټوره نه ده. د کتابونو په انتخاب کې بايد دقت وکړو. مخکې له دې چې د مطالعې له پاره يو کتاب غوره کوو، بايد د ليکوال په اړه يې تحقيق وکړو چې هغه څه رنګه انسان دی؛ په کومې ايډيالوژۍ باورمن دی؛ خيرمن دی که شرپسنده. په تېره بيا خپلو ماشومانو او ځوانانو ته بايد داسې کتابونه واخلو چې ګټور معلومات، سوله‌ييز ژوند، او له خلکو سره مينه او خواخوږي وروښيي.

استدلالي او ترغيبي مقالې

۱. د پای خبره دا چې استدلالي او ترغيبي مقالې د دې له پاره ليکل کېږي چې د مخاطب فکر بدل کړي. د مخاطب د فکر د بدلولو لپاره بايد کافي شواهد او دليلونه وړاندې شي. که داسې ونه شي، د ليکوال خبرې به پر لوستونکو اغېز ونه کړي.

۲. لنډه دا چې استدلالي او ترغيبي مقالې سره له دې چې د موضوع او د ليدلوريو په لحاظ سره توپير لري خو د ليکلو تخنيکونه يې سره ورته دي. د مقالې په دې دواړو ډولونو کې ليکوال بايد قوي منطق او فصيحه ژبه وکاروي چې پر مخاطب خپل نظر په آسانۍ سره ومنلی شي. په استدلالي او ترغيبي مقالو کې تر احساساتي خبرو، علمي او منطقي خبرې اغېزناکې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۳. د مقاله لیکنې پړاوونه

د پراګراف لیکلو پړاوونه مو مخکې تشریح کړل. د مقالې د لیکلو لپاره هم هماغه پړاوونه په مخ کې لرو. لومړی معلومات راټولوو، بیا راټول شوي معلومات ترتیبوو، وروسته د مقالې خاکه لیکو، بیا د مقالې خاکه ایډېټ کوو، په پای کې مقاله له سره لیکو.

۱. تر لیکلو مخکې پړاو

په دې پړاو کې د مقالې لپاره موضوع انتخابېږي او بیا د موضوع په اړه معلومات راټولېږي. د معلوماتو او مفکورو د راټولولو له پاره مختلفې لارې شته. ځینې تکړه لیکوال چې د موضوع په اړه کافي معلومات او خبرې لري، بې له دې چې معلومات راټول، ترتیب او په پراګرافونو ووېشي- نېغ په نېغه د مقالې په لیکلو شروع کوي او ذهني بهیر یې دومره منظم او چټک وي چې مقاله په آسانۍ سره لیکلی شي. خو مبتدي او تازه کاره لیکوال کولی شي چې د موضوع په اړه څه چې په ذهن کې یې ګرځي، نوټ کړي؛ موضوع په نورو وړو موضوعاتو ووېشي- او د هرې فرعي موضوع لپاره یې مفکورې یا معلومات ولیکي؛ د ملګرو او دوستانو نظرونه او مفکورې وپوښتي؛ یا د موضوع په اړه تحقیق او مطالعه وکړي.

په دې لاندې بېلګه کې لیکوال غواړي د دروغو د ډولونو په باره کې مقاله ولیکي نو په لومړي پړاو کې هر هغه څه چې د دروغ ویلو په اړه یې په ذهن کې تېرېږي؛ په یوه لست کې داسې لیکي.

د دروغو ډولونه

- د یو چا تحفه دې خوښه نه ده خو وایې چې خوښه مې شوه.
- صنف ته ناوخته راغلی یې خو معلم ته دروغ وایې.
- ټرافیک دې موټر د زیات سرعت په وجه دروي او ته دروغ وایې چې عاجل مریض لرم.
- نقل کوې.
- ملګري دې خپل ویښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وایې چې ښه ښکارېږي.
- داسې ژمنه کوې چې پوره کولی یې نه شې.
- یو کار کولی شې خو وایې چې نه یې شم کولی.
- د کار په غوښتنلیک کې دې د ځان په اړه داسې څه ولیکې چې هغسې نه یې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- معلم ته وايې چې کورنۍ دنده مې په کور کې هېره ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- يوه محفل ته د ورتلو ژمنه کوې؛ په داسې حال کې چې ډېر بوخت يې او ورتلی نه شې.

۲. د معلوماتو ترتيبول

- په دې پړاو کې راټول کړي معلومات او مفکورې په منطقي لحاظ ترتيبوې او په ډلو کې يې وېشې. په هره ډله کې به يوه اساسي مفکوره يا عمده ټکی تعيينېږي. په دې وخت کې کولی شي چې ځينې معلومات کم يا زيات کړې.
- بيا د مقالې طرحه جوړوې چې کومه مفکوره په کوم پراګراف کې بايد راشي.
- د خپلې طرحې له مخې د مقالې ليکل پيلوې.

د دروغ ويلو د ډولونو په اړه دې لومړی پړاو وکوت. په دوهم پړاو کې ليکوال هغه څه چې لست کړي يې وو، په کټګوريو وېشي. دې ته ځير شه چې په دوهم پړاو کې ليکوال په دې لست کې څه زيات کړي دي او څه يې ورنه کم کړي دي.

• د نورو د نه خپه کولو په خاطر دروغ ويل	• له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره دروغونه	• هغه دروغونه چې نورو ته زيان اړوي
د چا تحفه دې خوښه نه ده خو وايې چې خوښه مې ده.	صنف ته د ناوخته ورتلو په خاطر د دروغو پلمه جوړوې.	نقل کول.
ملګري دې خپل ويښتان خراب جوړ کړي دي خو ته وايې چې ښه ښکارېږي.	معلم ته وايې چې کورنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.	داسې دروغ چې د بل شهرت او اعتبار خرابوي.
داسې ژمنه کوې چې پوره کولی يې نه شې.	د ډېر سرعت په خاطر ټرافيک ته د دروغو پلمه کوې.	ادبي غلا (د چا د ليکنې، هنر يا مفکورې غلا کول)

وينې چې ليکوال د دروغو ډولونه په دريو کټګورېو وويشل. اوس هره کټګوري په يوه ملاتړې پراګراف کې بيانوي نو درې ملاتړي پراګرافونه به وليکي. دی د پراګرافونو ترتيب داسې جوړوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دروغو ډولونه

۱. مقدمه: خلک د ډېرو عمده دلیلونو په خاطر دورغ وايي. کېدای شي د دې لپاره چې څوک خپه نه شي، د زړه خبره پټه کړي؛ یا له مجازاتو څخه د ځان د خلاصولو لپاره رښتیا ونه وايي او یا قصداً دروغ ووایي چې چا ته زیان واړوي.

۲. ملاتړي پراګرافونه

الف. لومړی دا چې خلک د دې لپاره چې د چا احساس زخمي نه کړي، دروغ وايي.

۱. د چا د تحفې په اخیستلو سره

- وايي تحفه مې خوښه شوه خو خوښه یې نه وي.
- تحفه یوازې هغه مهال کاروي چې د تحفې ورکوونکی ورسره وي.

۲. د یوه ملګري د څېرې او ظاهر په اړه

- ویښتان یې خراب جوړ کړي دي خو ورته وایې چې ښه درسره ښکاري.
- په نویو جامو کې ښه نه ښکاري خو ته یې ستایې چې زړه یې خپه نه شي.

۳. داسې ژمنه کوې چې پوره کولی یې نه شې

- زه به درته ټیلفون وکړم.
- محفل ته به مو درشم.

ب. د دروغ ویلو دوهم ډول لا جدي وي ځکه چې د خپل مسوولیت له منلو د ډډه کولو لپاره ویل کېږي.

۱. په مکتب کې پلمې

- وایې چې کورنۍ دنده دې په کور کې پاتې ده؛ حال دا چې ترسره کړې دې نه ده.
- وایې کورنۍ دنده مې ځکه پاتې شوه چې انټرنټ مو کار نه کاوه؛ حال دا چې خبره داسې نه ده.

۲. ټرافیک ته پلمې کول

- وایې چې پام مې نه و چې سرعت مې زیات دی.
- وایې خبر نه وم چې د برېک اشاره مې کار نه کوي؛ حال دا چې خبر وې.

ج. د دروغ ویلو دریيم ډول ډېر بد دی ځکه چې خورا بدې نتیجې به ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. داسې دروغ چې نورو ته زيان اړوي.

- د يو چا د اعتبار او شهرت د خرابولو لپاره له ځانه کيسې او خبرې جوړول.
- په يو چا پسې دروغ وايې چې لانجه ورته جوړه شي.

۲. نقل او ادبي غلا

- په امتحان کې د اصولو او قواعدو نه مراعاتول.
- د بل چا ليکنه په خپل نوم تېرول؛ ادبي غلا

۳. نتيجه

ښکاره ده چې خلک په مختلفو دليلونو دروغ وايي. خو څه چې څرګنده نه ده، دا ده چې کوم ډول دروغ د منلو دی او کوم ډول يې نه دی. د چا د نه خپه کولو په خاطر دروغ په ښه نيت ويل کېږي او د دروغو د نورو ډولونو په پرتله يې منفي نتيجې کمې دي خو بيا هم دروغ دی. ښه به دا وي چې موږ ټول له ځان سره فکر وکړو چې څنګه له دروغ ويلو ډډه وکړو.

نوټ: پورتنۍ بېلګه له دې کتاب څخه راخيستل شوې ده: {Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014}

لومړی فعاليت: لاندې د بېادبيو د ډولونو لست درکړل شوی دی. لست په ځير ولوله او د بېادبيو ډولونه په کټګوريو ووېشه.

پر چا ملنډې وهل
سپکې خبرې کول
په بنده فضا کې سګرټ څکول
د خبرو په وخت مخاطب ته خوله ورنژدې کول
د وره له ټکولو پرته، د چا دفتر ته ننوتل
د ملګري په رسمي دفتر کې بنډار کول
په صنف کې مزاحمت کول
نوبت نه مراعاتول
په رسمي ځايونو کې په لوړ غږ خبرې کول
د چا په خبرو کې ورلوېدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټوخېدو په وخت کې مخ نه اړول
داسې پرنجېدل چې د پوزې اوبه مو پر چا ولوېږي
په عامه ځایونو کې سپکې ټوکې کول
مېرمنو ته بیا بیا کتل
په لارو کوڅو کې د نجونو څورول
په رسمي غونډو کې خپل منځي خبرې
په رسمي غونډو کې د ټیلفون نه غلی کول
په مجلس کې په خپل موبایل کې بوخت کېدل
د غم په مراسمو کې خندل
بې له اجازې د چا شخصي وسایل اخیستل
بې له اجازې د چا له موبایل نه زنګ وهل
د بل چا د ټیلفون ځوابول
د بل چا فیسبوک یا اي مېل ته ورننوتل
د چا د شخصي لیکونو او یادښتونو لوستل
بې له اجازې چا ته ویډیوکال کول
بې له اجازې د چا د ټیلفون نمبر یا نور شخصي معلومات نورو ته ورکول

دوهم فعالیت: د بې‌ادبیو د ډولونو هره کټګوري د یوه پراګراف په قالب کې ترتیب کړه. بیا لکه پورتنۍ بېلګې ورته مقدمه او نتیجه هم ولیکه.

درېیم فعالیت: په لاندې موضوعاتو کې یوه خوښه کړه. د موضوع په اړه هر څه چې ذهن ته درځي، ویې لیکه. بیا یې په کټګوریو ووېشه، د هرې کټګورۍ لپاره یو پراګراف ولیکه او مقاله ترې جوړه کړه.

⇐ د افغانستان د جګړې عاملونه
⇐ بد اخلاقي څه ده؟
⇐ د افغان مېرمنو ستونزې
⇐ د مکتب په کتابونو کې تېروتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

⇐ د لوبو ګټې

۳. د مقالې د لومړۍ خاکې ليکل

په دې پړاو کې وروسته له هغې چې د موضوع په اړه معلومات دې راټول، لست، ډلبندي او پر پراګرافونو وويشل، د مقالې لومړۍ خاکه ليکې.

۴. د لومړۍ خاکې ايډېټ او بياکتنه

کله چې د مقالې لومړۍ خاکه بشپړه شوه، يوه ملګري يا ټولګيوال ته يې ورکړه چې ويې لولي او خپل نظر درسره شريک کړي. د هغه نظر وګوره چې د مقالې په ښه کولو کې څه مرسته درسره کوي او منطقي وړانديزونه يې په مقاله کې عملي کړه. وروسته سمه شوې مقاله دې د ګرامر، ليکنښو او د جملو د جوړښت په لحاظ ايډېټ کړه.

۵. د مقالې وروستۍ بڼه

تر ايډېټ او بيا کتنې وروسته، مقاله دې له سره وليکه. بيا مقاله په لوړ غږ ولوله. که د مقالې په کوم ځای کې دې ژبه ونښته، يا کومه جمله روانه او آهنګينه نه وه، اصلاح يې کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ۲. ۴. د مقالې ډولونه

مقالې هم د پراګراف غوندې درې عمده کټګورۍ لري: معلوماتي، روايتي او اقناعي. معلوماتي مقاله د يوه شي په اړه واقعيتونه او فکټونه بيانوي او هدف يې د معلوماتو وړاندې کول وي. دا معلومات کېدای شي د دوو شيانو يا پديدو مقايسه وي (د مقايسې مقاله)؛ يا د يوې پروسې پړاوونه راته تشريح کړي (د بهير/ لړۍ مقاله)؛ يا يوه موضوع شرح او توضيح کړي (توضيحي/ تشريحي مقاله)؛ يا هم د يوه مهارت د کسبولو پړاوونه يا د يوې وسيلې د کارولو طريقه راوښيي (لارښوديزه مقاله). روايتي مقالې تېرې پېښې راته بيانوي لکه خاطره، ګزارش، د تاريخي پېښې بيان او داسې نور. اقناعي مقالې چې ترغيبي، د نظريې مقاله او استدلالي مقاله يې ډولونه دي، خپلې مفکورې ته د لوستونکو د راماتولو لپاره ليکل کېږي او ليکوال داسې دليلونه او شواهد وړاندې کوي چې مخاطب قانع کړي. د پراګراف ليکنې په برخه کې مو د پراګراف د ځينو ډولونو ليکل تمرين کړل، دلته به د مقالې لاندې ډولونه وګورو:

۱. اقناعي مقالې

*د نظريې مقاله

*ترغيبي مقاله

*استدلالي مقاله

۲. روايتي مقالې

*روايتي مقاله (خاطره)

۳. معلوماتي مقالې

*د مقايسې مقاله

*توضيحي/ تشريحي مقاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د نظریې مقاله

په دې مقاله کې لیکوال د یوې موضوع په اړه خپله نظریه بیانوي. لیکوال غواړي مخاطب د ځان هم نظره کړي نو د خپلې نظریې د سموالي په اړه دلیلونه او شواهد وړاندې کوي. په لاندې مقاله کې وګوره چې ډاکټر احسان الله درمل د خپلې نظریې له پاره څه ډول استدلال کوي.

لیکوالي او مسوولیت

د لیکوالۍ ذاتي تخنیکونه کسبي دي او که یو کس ځیرک وي، د لویو لیکوالو له لیکنو یې هم زده کولای شي. املاً، لیکنښې، د جملو اوډون او سمه ژبه لیکل به زده شي خو تر ټولو لوی مسوولیت تر دې وروسته پیلېږي. اوس به وایې څه؟

له لیکواله د خلکو تمه دا وي چې نوې خبره ورته وکړي. هغه خبره چې د جومات په پیتاوي، د زړو ښځمنو په بنډار او د ښاري ټیکسیو له مساپرو یې نشو اورېدلای. دقیق لیکوال هغه دی چې د لیکلو تر موضوعاتو د نه لیکلو موضوعات ښه وپېژني. دا خبره کوم انګرېز لیکوال کړې چې: "د لیکلو تر هنر د نه لیکلو هغه ډېر مهم دی."

د لیکوال فکر و منطق د ټولنې تر عادي وګړو لوړ او ظریف وي. دی په بدرنګیو کې حسن پیدا کولای شي او د حسن له بدرنګیو نقابونه ښویوي. لوی لیکوال عموماً معتدل فکر لري او لکه خامه میوه په خپل ښاخ پورې کلک نه نښلي. لیکوال د ساینسي- لابراتوار غوندې د پدیدو له حقیقت سره کار لري او د خپل عقدو، عقایدو او افکارو پر بنسټ د پدیدو هویتونه په لوی لاس نه مسخه کوي. دی له لیکوالۍ د لوښي استفاده کوي او په دې ښایسته لوښي کې خلکو ته زهر نه، بلکې د ژوند اوبه ورکوي.

لیکوال په بیه او معاش د قلم عفت نه پلوري. دی په یو څو پیسو خپلو روغو سترګو ته د بل چا رنګینې عینکې نه اچوي او حقایق یوازې هغسې تعبیروي چې دي.

لیکوال د څلورلاري کاریګر نه دی چې کولنګ او بېلچه پر مټ له هر چا سره روان شي. کاریګر خپل ګولنګ او بېلچه د ټاکلي مزد په بدل کې پلوري. که بادار وویل چې بام وران کړه؛ دی یې اخېړولای نشي او که یې وویل چې دېوال جوړ کړه؛ دی یې ورانولای نشي. د کاریګر د کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوښي کرایه کېدای شي خو قلم د کرایې ګولنګ نـه دی چې کـه چا درتـه وویـل چـې د پـلاني د شخصیت ماڼۍ په ونړوه، ته سمدستي لاس ورته په ناړو کړې.

لیکوالي د ارزښتونو د ساتلو کلا ده؛ د وطن او خلکو د علیا ګټو د څلولو او ساتلو هـنر دی او بالاخره خپلو نسلونو ته د سمې او منځنۍ لارې په ګوته کول دي.

ښايي د لیکوال یوه نیمه خبره د ټولنې د مزاج مخالفه وي؛ ښايي لیکـوال پـه ځینـو خـبرو د ستایلو پر ځای ورټل شي خو دی بیا هم هغه خبره کوي چې سمه وي او د خلکو پکې خیر وي.

لیکوال دوکاندار نه دی چې باید پر دوکان یې ګڼه ګوڼه وي. دوکانداران د ګټـې لپـاره هغـه شیان هم پلوري چې ممکن د روغتیا لپاره مضر وي؛ خو لیکوال یوازې هغـه اجنـاس وړانـدې کـوي چې د لوستونکیو ذوقي او فکري وده ورسره تړلې وي.

لیکوالي صرف سترګې پټول او خوله خلاصول نه دي؛ بلکې د خپلې هرې کلیمې مسوولیت اخیستل دي. هغه لیکوال چې د لیکلو او د کلیماتو د دقیق استعمال له مسوولیته خـبر وي؛ د زړه وینې یې خوراک وي. داسې لیکوال د یوې مهمې موضوع او حتی یـوې دقیقـې کلیمـې د مونـدلو لپاره شپه ورځ پر ځان یوه کوي خو په عادي موضوع او نامناسبه کلیمه قناعت نه کوي.

د ښې لیکوالۍ لپاره لیکوال ښې ذهني تغذیې ته اړتیـا لـري. ذهنـي تغذیـه د لویـو لیکوالـو شهکارونه او د لویو مفکرینو اثار دي چې اول ډول اثار لیکوال ته د څنګه ویلـو او دوهـم ډول یـې د څه ویلو تخنیکونه ور زده کوي.

افغانستان ته چې سوشیل میډیا راغله، ګڼو لوسـتو او نالوسـتو د لیکـوالۍ عـادي تخنیکونـه زده کړل خو د لیکوالۍ ډېره مهمه برخه چې فلسفي تفکر او تعمق دي، هېر شول. زلمکیو لیکوالـو د یو څو عقده‌یي او تش مغزو ښـکنځلمارو لاره ونیـوه او پـه دې توګـه لیکـل زیـات شـول خـو د کـار خبرې بیخي د مرغۍ پۍ شوې. بله لویه غمیزه دا چـې لیکـوالي د نـوي فکـر او خـبرې پـر ځـای د خپلو سیاسي او ټولنیزو ګروهونو او عقدو د ازادېدو وسیله شوه. فلهذا، د دلیل او منطق ځای پوچـو ښکنځلو او چټیاتو ونیو. اوس چې څوک نوی کس زموږ سوشیل میډیا ته راشي نو د سـپکو سـپورو، بې منطقیو، خرافاتو، تورونو، پیغورونو او ښکنځلو شور دومـره لـوړ وي چـې د کـار خـبره دې کـه تـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوړه شوه، بختور به يې. لوستونکی نه پوهېږي چې دی د ليکوالو نظريات لولي که د جومات په پيتاوي، د ښځمنو په جنګ او یا د ټيکسي په منځ کې ناست دی.

لوی لیکوال د لوستونکیو له سترګو د جهل، عقدو او خرافاتو پردې لرې کوي خو زموږ لیکوال روغو سترګو ته خاورې شېندي. د لیکوال کار د خلکو سترګور کول دي خو موږ خلک ړندوو. هره پدیده چې د خپل فطرت مخالف کار وکړي، پاراډوکس رامنځته کېږي. زموږ لیکوالي د پاراډوکس تر ټولو جالبه بېلګه ده. د غالب خبره ده چې:

غلطیهای مضامین مت پوچھ !

لوگ نالے کو رسا باندھتے ہیں

لومړی فعالیت: قلم او کاغذ راواخله. لاندې چوکاټ کاپي کړه او بیا د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه:

د لیکوال نظر/ ادعا	د لیکوال دلیلونه	زما نظر
۱. لیکوال دوکاندار نه دی	دوکاندار مضر شیان هم خرڅوي خو لیکوال یوازې د لوستونکو فکري او ذوقي ودې لپاره لیکل کوي.	دا دلیل منطقي دی. لیکوال باید د ټولنې خیر وغواړي. موږ وینو چې ځینې لیکوال داسې کتابونه خپروي چې لوستونکو ته غلطه لاره ښيي.
۲.		
۳.		

پوښتنې:

۱. په دې مقاله کې لیکوال د لیکوالۍ په باب کوم نظر وړاندې کوي؟

۲. د خپل نظر د توجیه لپاره کوم دلیلونه وايي؟

۳. د لیکوال دلیلونه منطقي او رښتیاني دي؟

۴. لیکوال په دې بریالی شو چې تا له ځان سره همفکره کړي؟

دوهم فعالیت: پورته مقاله له سره ولوله او عمده ټکي يې نوټ کړه.

دريم فعالیت: د مقالې خلاصه داسې ولیکه چې یوازې عمده ټکي يې په کې راشي، نه تفصیل او جزیات یې؛ د لیکوال جملې به نه کاپي کوې؛ بلکې د هغه د خبرو مفهوم په خپلو کلمو بیانوې؛ او خپل نظر به په کې نه لیکې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. ترغيبي مقاله

د ترغيبي مقالې ليکوال غواړي چې مخاطب يوه کار يا د يوې نظريې منلو ته وهڅوي. د دې کار له پاره بايد د خپل تيسز لپاره کافي دليلونه، شواهد او مثالونه راوړي. لکه څنګه چې د ښاغلي ډاکټر احسان الله درمل په مقاله کې مو ولوستل؛ ښه ليکوال خپلو لوستونکو ته د خير ښېګڼې خبرې کوي او هغوی داسې کارونو او فکرونو ته هڅوي چې د انسان او ټولنې په ګټه وي خو ځينې شر پسنده ليکوال هم شته چې د ليکوالۍ له مهارتونو په استفادې سره د مخاطبانو، په تېره بيا د ځوانانو، له احساساتو ناوړه ګټه اخلي او هغوی ورانکاريو ته هڅوي. نو ترغيبي مقالې کېدای شي لوستونکو ته مثبت پيغام ورکړي او کېدای شي منفي فکر ورته ورکړي. لاندې د ترغيبي مقالې بېلګه لوستلی شې.

هغه څه چې په وېشلو نه کمېږي

علم، فن او هنر په وېشلو او له نورو سره په شريکولو نه کمېږي. دا لکه د کوهي اوبه دي چې که ويې نه باسې، خوسا به شي خو که يې وباسې تازه او رڼې به پاتې شي. پخوا خلک په دې باور نه وو. پخوا به عالمان او هنرمندان غوښتل چې پر خپل علم او هنر انحصار ولري او ډېر کم کسان د دوی غوندې تکړه وي؛ ګنې د دوی قدر به کم شي.

د لرغوني يونان مشهور طبيب هايپوکرات يوه لوړه جوړه کړې وه چې تر ننه پورې هم د طب محصلان د همدې لوړې نوې ښه د فراغت په ورځ په لوړ آواز لولي او قسم کوي. د دې لوړې په اصلي نسخه کې راغلي دي: «زه به د خپل استاد کورنۍ خپل ورونه وګڼم او که وغواړي چې دا هنر زده کړي، زه به يې بې له فيس يا قرارداده ورزده کړم. زه به د طب ټول درسونه يوازې خپلو زامنو او د خپل استاد زامنو او يوازې هغو متعهدو شاګردانو ته ورزده کړم چې د طبيبانو لوړه ادا کوي خو بل چا ته به يې نه ورزده کوم.»

زموږ په هېواد کې به پخوا اکثرو جراحانو خپله پوهه او هنر په آسانۍ سره چا ته نه ورزده کول. که به چا غوښتل چې جراحي زده کړي؛ نو مجبور به و چې د استاد راز راز نخرې او نازونه پر ځان ومني، منونکی پاتې شي او ان استاد ته چاپلوسي وکړي.

د پهلوانانو په اړه ويل کېږي چې پهلوان هر څه خپل شاګرد ته ښيي خو وروستی چل ځان ته ساتي. هر پهلوان داسې يو چل لري چې هېچا ته يې نه ورزده کوي. دا د دې لپاره چې که

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد يې د دوی په وينا نا اهله وخېژي او د خپل استاد مخې ته ودرېږي نو استاد به يې په هماغه چل مات کړي.

پخوا به که چا د خياط، نجار يا د کوم بل کسبګر شاګردي کوله؛ نو کلونه به يې په وړو او بې ارزښته کارونو تېرول. استاد نه غوښتل چې خپل کمال په آسانۍ سره چا ته ورزده کړي. دليل به يې دا و چې که کسبګر زيات شي، د دوی پيدا به کمه شي. دغه کار د ټولنې د وروسته پاتې کېدو سبب ګرځېده. له بلې خوا به کسبګرو خپل شاګردان د بګۍ د آس په شان رزول چې يوازې خپله مخه ليدای شي او اړخونو ته نه شي کتلی.دوی به يوازې هغه څه کول چې له استاده به يې زده کړي وو. په همدې وجه به پخوا په ټولو کسبونو کې نوښت خورا لږ و. تر هغې پورې چې زموږ خلك پاکستان ته نه وو مهاجر شوي، نژدې دوه لسيزې د خت پرتوګ هماغه يو ډول ګنډل دود وو؛ خو مهاجرت خياطانو ته نوي موډونه او نوي ډولونه ورزده کړل. زموږ نجاري، معماري او نور کسبونه هم همداسې وو.

وايي چې د يوه سپين ږيري متقاعد ډاکټر زوی موټر وواهه. کله چې دی روغتون ته ورسېد، خبر شو چې دوه شاګردان يې د ده د زوی عمليات کوي. ده اجازه واخيسته او پخپله هم عملياتخانې ته ورغی. عمليات ډېر وخت ونيو. ده وليدل چې ډاکټران هڅه کوي د ده د زوی يو عصبي رګ وګنډي خو دا کار يې نه شو کولی. بوډا ډاکټر ته ورپه زړه شو چې ده دغه چل له خپلو شاګردانو پټ ساتلی و. ده بل چا ته دا کار نه و ورزده کړی او اوس يې پخپله هم نه شو کولی.

خو ټول داسې نه دي. په طب کې زموږ د دورې اول نمره همايون سعيدي و. همايون ته خدای له زيات استعداد سره خورا ښه اخلاق هم ورکړي دي. لا د طب په درېيم صنف کې وو چې ده د طبي انګليسي کورس راته شروع کړ. موږ شل پينځه ويشت ټولګيوال به هر سهار وختې دغه کورس ته ورتلو. همايون په شپږو مياشتو کې داسې مطلوبه انګليسي- رازده کړه چې موږ له هر ډول انګليسي طبي کتابه استفاده کولی شوه. په ستاژ دوره کې يې د زړه د ګراف کورس راته جوړ کړ. په تېرو لسو کلونو کې يې هر کال د ګراف د کورسونو دوه درې دورې فارغې کړې، چې په هره دوره کې يې شل دېرش تنه محصلان او ډاکتران ګډون کړی دی. البته ډاکترانو ته ضروري ده چې د زړه په ګراف وپوهېږي خصوصاً هغو ته چې په داخله څانګه کې کار کوي. د ده به چې هر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه زده وو، نورو ته به یې هم ورزده کول. ده په دې کار باندې هېڅ شی له لاسه نه دی ورکړی، بلکې د نورو احترام او مینه یې هم خپله کړې ده.

د نیکولي په نامه یوه ښځه یو انټرنټي سایټ لري چې بې بي سلیپ سایټ (Baby sleep site) یا د ماشوم د خوب سایټ نومېږي. دا نه ډاکتره ده، نه نرسه، نه د ماشوم متخصصه؛ دا یوازې د یوې مور په توګه خپلې تجربې له نورو سره شریکوي. د دې اولادونه به په سختۍ سره ویده کېدل. نو د ماشوم د ویدولو په اړه یې پوښتنې ګروپړنې او پلټنې وکړې؛ کتابونه یې ولوستل او تجربې یې وکړې؛ بالاخره یې داسې لارې چارې وموندلې چې ماشوم په آسانۍ سره ویده کړي. اوس د دې لپاره چې نورې میندې هم د دې په شان دومره ډېرې ستونزې ونه ګالي، خپله تیاره تجربه یې د نورو مخې ته ایښې ده. ممکن د غربي ملکونو د پرمختګ یو اساسي او مهم راز همدا وي چې دوی خپل معلومات او خپلې تجربې له نورو نه پټوي.

هغه کسان چې نورو ته خپل کمال له دې وېرې نه ښيي چې کسبګر به زیات شي او د دوی کمال به کم ارزښته شي، تېروتنه کوي. که سړی واقعاً هنرمن او باکماله وي، هغه به ورځ تر بلې مخ ته ځي او نوي شیان به خلقوي. هر انسان د تخلیق استعداد لري. که شاګرد تر استاد مخته هم شي او نوي شیان خلق کړي؛ نو ګټه به یې استاد ته هم ورسېږي ځکه چې د دوی په کسب او هنر کې به رنګارنګي او تنوع پیدا شي او استادان به هم نوي شیان زده کړي. په نتیجه کې به یې په ټولنه کې معلومات، پوهه، هنر او کمال زیات شي.

نو د پوهې او هنر په وېشلو او خپرولو کې بخیلي نه ده په کار. ځوک چې خپله پوهه، تجربه او هنر له نورو سره شریکوي، تاوان نه کوي بلکې ګټه کوي. پوهه او هنر لکه مینه ده؛ څومره چې نورو ته مینه ورکوې، بېرته هماغومره مینه ترلاسه کوې.

لومړی فعالیت: مقاله یو ځل بیا ولوله او دغه پوښتنې ځواب کړه.

۱. په دې مقاله کې لوستونکي څه شي ته هڅول کېږي؟

۲. د لیکوال نیت د خیر دی که د شر؟

۳. راغلي دلیلونه د مخاطب د قانع کولو له پاره کافي دي؟

۴. د مقالې د لا اغېزناکه کېدو لپاره نور کوم ټکي باید په کې راشي؟

دوهم فعالیت: که د مقالې له تیسز سره موافق یې، نو د تأیید لپاره یې درې نور ملاتړي پراګرافونه ولیکه. په هر پراګراف کې به جلا دلیل، شواهد، یا احصائیوي معلومات لیکې. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر کوئ چې د مقالې خبره سمه نه ده او ته یې مخالف یې نو په مخالفت کې یې یوه بله مقاله ولیکه او خپل دلیلونه، شواهد او معلومات په جلا جلا پراگرافونو کې ترتیب کړه.

درېیم فعالیت: په لاندې ادعاگانو کې یوه خوښه کړه او د اثبات لپاره یې دلیلونه، شواهد، او نقل قولونه پیدا کړه. بیا د هر دلیل او نقل قول لپاره یو پراگراف ولیکه. وروسته د مقدمې یا موضوعي پراگراف او همدارنگه د پای یا رانغاړونکی پراگراف هم ورته ولیکه.

- له بېوزلو سره مرسته، له ځان سره مرسته ده.
- نارینه د کور په کارونو کې باید مرسته وکړي.
- له مېرمنو سره خشونت غیر اسلامي او غیر اخلاقي چاره ده.
- هره خبره د کولو نه وي.
- ښه ملگری د ملگري ښه غواړي.

۳. استدلالي مقاله

په استدلالي مقاله کې داسې موضوع څېړل کېږي چې په اړه یې مختلف او متضاد نظرونه وي. لیکوال موافق او مخالف نظرونه دواړه راسپړي، توضیح کوي یې او هغه خوا چې د ده په نظر سمه ده، د استدلال او شواهدو په وړاندې کولو سره تأییدوي. لیکوال باید منطقي دلیلونه او عیني او مستند شواهد وړاندې کړي چې لوستونکي قانع کاندي. د دې کار لپاره لیکوال باید کافي مطالعه او څېړنه وکړي؛ همدارنگه د موضوع له مسلکي او متخصصو کسانو سره مرکې وکړي؛ شواهد، احصایې او نورې څېړنې راټول کړي چې د استدلال لپاره استفاده ځنې وکړي. په دې مقاله کې لیکوال باید د مخالف نظر قوي ټکي یو په یو یاد کړي او وروسته یې د ردولو لپاره خپل دلیلونه، شواهد او موندنې بیان کړي او مخاطب ته ثابته کړي چې هغه نظر سم دی. په لاندې بېلگه کې ډاکټر مبارک علي د زرین وختونو نظریه څېړلې ده او خپل نظر یې وړاندې کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زرین وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوریو طلایـي دورې هـم لرلـې دي چې ظلم، تبعیض او استثمار پکې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرینو وختونو پـه زړه غوښـتونکو شېبو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نـه کشمکشـونه. ټـول پـه سـوله او پـه اتفـاق کـې سره اوسېدل. خواړه پريمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جايدادونه وو، نه حـرص او نه په کمزوريو باندې د حکومت کولو شوق. طبيعت په انسان باندې مهربان و، انسان يې په سـخې غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبيعت او انسان د يو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاييـدوي. تـاريخ راتـه وايـي چـې بشرـ لـه پيلـه لا پـه اختلافونو او ميرڅيو کې ايسار و او زورورو يـې د کمزوريـو زبېښـلو تـه مټـې رانغښـتې وې. لـوږه وه، کاختۍ وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حيوانات ښکارول، مېوې يې خـوړې او نباتـات يې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچـولې وه او کمـزوري بـه مجبـور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکـر هـابس پـه قـول، ژونـد خـورا بـې خونده او وحشي و.

د زرينو زمانو اسطورې شايد د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنو مشکلاتو د خلاصـون او د هاغه زرين دوران د احيا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پيدا کړي.

د زرين زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چـې پـه تـاريخ کـې يـې د هغې د ځايولو کوښښونه کړي دي. مـثلاً د مسـلمانانو تـاريخ د عبـاسي خلافـت د اوج زمـانې تـه د زرين دوران په سترګه ګوري او فخرورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحـې وکـړې، ډېرې سيمې يې ونيولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ يې داسې امپراطوري جـوړه کـړه چـې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پياوړې او شانداره وه. نوی پايتخت، بغداد، د تجـارت او کلچـر پـه مرکز بدل شو؛ يوناني حکمت په عربي ترجمه شـو او د يـو زر او يـو شـپې شـهکار وپنځېـده. د دغـه زرين دوران داسې په زړه وړونکی انځور جوړ شو چې را وروسته نسلونو د عربو د وياړ د زمـانې د بيـا راتلو ارزوګانې وکړې او تر ننه پورې د يو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس يا اوسنۍ اسپانيا بانـدې د مسلمانانو حکومـت هـم زريـن دوران بلـل شـوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسـلمانانو، عيسـويانو او يهـودو جـوړه څـو کلتـوري ټولنـه پـه سـوله کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېده او د مختلفو عقيدو کسانو د يو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی يو داسې فرهنګ ايجاد کړ چې اروپايانو ورباندې هغه د چا خبره زړه بايلود او په اندلس کې د لويو پوهانو په قلم ليکل شوي کتابونه يې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاريخ کې زرينې زمانې په نخښه کړې او ځلولې دي. د هندوانو په عقيده د راما [هندو بګوان او افسانوي پاچا، ژباړن] زمانه زرينه وه، حال دا چې نور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوايزم قوانين بشپړ شول او دغه دين وغوړېد. په هند کې د آشوکا امپراطوري ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېږي، ځکه آشوکا قدرت او عظمت ته د رسېدو لپاره جګړه نامناسبه وسيله وبلله، جنګ يې وغانده او د تشدد نه کولو ايديولوژي يې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلايي برخه معرفي شوې ده. په دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټينګ او سلطنت خورا شتمن شو. مونږ د اکبر د دوران د قدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وينو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخلي او په تېر وياړ به ځان ته تسل ورکوي. سياستوال د زرين دوران تصورات د ځان په ګټه استعمالوي او خلکو ته وايي چې که يې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلی دوران به بيا راژوندی کړي. دغسې سياستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرين دوران پسې نه ګرځي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅه کوي او د لا روښانه او نېکمرغې سبا فکر ورسره وي. راديکال مفکران او انقلابيان هم د زرينې زمانې نظريه نه مني. دوی ماضي ته د ترقي په لاره کې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقيده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکار ده چې نه يوازې په پرون چليپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کړو. د دوی په نظر طلايي دوران په پرون کې نه، په سبا کې پټ دی او د رسېدا لاره يې دا ده چې له ظلم او استثمار سره مبارزه وشي. د مارکسيستو په اند، طلايي دوران ته هغه وخت رسېدای شو چې په ټولنه کې مساوات قايم شي. ديندراه خلک په دې دنيا کې د زرينې زمانې تمه نه لري. د دوی په نظر، زرين وختونه د هغې دنيا دي او هلته به ښې شېبې د ګناهګارو نه بلکې د متقيانو په نصيب وي.

[د تاريخ سبقونه، ډاکټر مبارک علي، ژباړن اسدالله غضنفر، مازيګر کتاب پلورنځی، ۱۳۹۲]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د زرین وختونو مقاله بیا ولوله او د دغو پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. لیکوال د ادعا شویو زرینو وختونو کومې نمونې یادې کړې دي؟

۲. د لیکوال په باور د زرینو وختونو د موجودیت تصور ولې پیدا شوی دی؟

۳. د لیکوال په فکر، د زرین وختونو د شتون په اړه د خلکو له باور څخه څوک ګټه اخلي؟

۴. لیکوال د زرینو وختونو نظریه په کومو دلیل رد کړې ده؟

۵. د لیکوال استدلال به مخاطب قانع کړي؟

۶. د مقالې لیکوال به دا مقاله په کوم نیت لیکلې وي؟

۷. ستا په نظر، د زرینو وختونو پر موجودیت باور ټولنې ته ګټه لري که زیان؟ خپل دلیلونه ولیکه.

دوهم فعالیت: په دریو پراګرافونو کې د مقالې خلاصه ولیکه. البته د لیکوال جملې به نه نقلوې، بلکې د وینا مفهوم به یې له خپل ذهنه او په خپل طرز لیکې.

دریم فعالیت: ستا په نظر، په تاریخ کې زرین وختونه وو که نه وو؟ د خپل نظر د اثبات لپاره شواهد او دلیلونه راټول کړه او په یوه مقاله کې یې ولیکه. شواهد دې باید مستند او دقیق او دلیلونه دې منطقي وي. دا مهمه ده چې شواهد دې له معتبرو سرچینو څخه راواخلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. روايتي مقاله

د روايتي پراګراف غونډې په دې مقاله کې هم ليکوال خپله کيسه بيانوي. د کيسې موضوع بايد په زړه پورې وي او مخاطب ته يو نوى فکر ورکړي يا دا چې د ژوند يوه تجربه وروښيي او بصيرت يې زيات کړي. داسې هم کېداى شي چې ليکوال يوه ډېره عاطفي موضوع د روايتي مقالې لپاره انتخاب کړي او وغواړي چې د لوستونکو عواطف وپاروي. د نورو مقالو په شان، روايتي مقاله هم درې برخې لري. په مقدمه کې به يې د لوستونکي د جذبولو لپاره يوه خبره کېږي او د مقالې عمومي موضوع په کې بيانېږي. ملاتړي پراګرافونه يې معمولاً له درېو تر پنځو پراګرافونو پورې وي چې هر يو يې د عمومي موضوع په ګټه يوه خبره کوي. رانغاړونکی پراګراف يې د مقالې عمده ټکي خلاصه کوي او د ليکوال وروستۍ خبره رانغاړي. دلته به يې بېلګه وګورې.

پښتونولي

کله کله د ناهيلۍ په اوج کې داسې څه راپېښ شي چې بېرته مو هيلې راتازه کړي. له ما سره همداسې وشول. په هغو کلونو کې چې جګړو د انسانانو اخلاق او ټول ارزښتونه پر بل مخ اړولي وو، ما د پښتونولۍ ځرکونه وليدل.

د تنظيمي جګړو اوږدې ورځې وې. خوست ته روان وو. جنګي ډلو د کابل - خوست لاره بنده کړې وه. موږ مجبور وو چې د پېښور په لاره مېرانشاه ته او له هغه ځايه خوست ته ولاړ شو. تر تورخمه پورې په هر ځاى کې پاټکونه وو. ټوپکوالو به د ډرېورانو او سپرليو پيسې لوټلې. هماغه مجاهدانو چې د خداى او قرآن په پار يې جهاد کړی و، د موټروانانو «د خداى په پار» نارې يې نه اورېدلې. دوی يوازې پيسې پېژندلې؛ نور هر څه ځنې هېر وو .

مازديګر مهال پېښور ته ورسېدو. شپه مو په بورډ کې د ترور کره تېره کړه. سهار وختي د مېرانشاه اډې خوا ته په ټېکسي کې روان شو. له ما سره مې مور، خورکۍ او دوه وروڼه راسره وو. ګورا قبرستان ته چې ورسېدو، دوو پوليسانو موټر ودراوه. يو يې دنګ ډنګر، بل يې لنډی خېټور. لنډي پوليس پوښتنه وکړه: چېرته ځئ؟

ومې ويل: مېرانشاه ته.

- مهاجر يې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- هو.
- شناختي پاس لرې؟
- نه.

په ښي لاس کې نيولې ډنډه يې ورو ورو د چپ لاس پر ورغوي ووهله. ويې ويل: ښه نو چې مهاجر هم يې او شناختي پاس هم نه لرې اوس ته ووايه چې څه درسره وکم.

ما ورته وويل: وينې چې زنانه راسره دي. که پښتون يې نو پښتونولي راسره وکه.

پوليس ډېرپور ته وويل: څه مړه! پښتونولي چې رانه غواړې نو شابه ورځه.

ما چې د پاکستاني پوليسو د شوکو کيسې اورېدلې وې، گومان مې نه کاوه چې د پښتونولۍ پروا دې ولري. همدغه پوليس به ډېر افغانان شوکولي وي؛ له ډېرو به يې پيسې اخيستې وي؛ خو زما په دې خوښ شو چې يوازې د پښتونولۍ په پار يې خوشې کړم.

د مېرانشاه په فلاينگ کوچ موټر کې سپاره شوو. په هر سيټ کې به څلور کسان کېناستل. ما هم يو سيټ ونيو. موږ پينځه کسان وو. کلينر رټ شو چې د پينځو کسانو کرايه به پرې کوئ. په اډه کې سپرلۍ کمې وې نو کلينر غوښتل چې په دې ډول کرايه پوره کړي. موږ سره هماغومره پيسې وې چې د څلورو کرايه ورکړو. هسې هم وړکی ورور مې د اوو اتو کالو و. کلينر ته مې وويل چې هغه به په غېږ کې کېنوم؛ خو هغه همدا يوه خبره ټينگه کړې وه چې نه کېږي. له شرمه مې دا هم ورته نه شو ويلی چې نورې پيسې راسره نشته. لانجه مو سره اوږده شوه. تر گرېوانه يې ونيوم. اخر چې پوه شوم چې کلينر له پيسو نه تېرېږي نو ورته مې وويل: سمه ده پيسې به درکړم خو په مېرانشاه کې به دته خپلو ته راسره ځې. پيسې به هلته درکړم.

کلينر وويل: ولې هلته؟

ما ورته وويل چې پيسې راسره نشته. هلته مې د تره کور دی. له هغه به يې واخلم.

د کلينر د تندي گونځې ړنگې شوې. ويې ويل: مړه! خو داسې ووايه چې پيسې نه لرم. بې غمه کېنئ نورې پيسې نه درنه غواړم.

نو پښتونولي کومه لويه توره نه غواړي. په ډېرو آسانو کارونو هم خپله پښتونولي ښيېلې شو. زه هم د کلينر او هم د هغه پوليس احسان او پښتونولي منم. پښتونولي کله کله د ناهيلۍ په توره

(c) ketabton.com: The Digital Library

تروږمۍ کې د هیلې ډېوه بلوي او کله هم د وحشت په وچه صحرا کې د عواطفو د خوږو اوبو چینه خوټوي.

لومړی فعالیت: مقاله یو ځل بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ورکړه.

۱. د مقالې تیسز څه دی؟

۲. د تیسز په ګټه کوم عمده ټکي راغلي دي؟

۳. پراګرافونه په کوم اساس ترتیب شوي دي؟

دوهم فعالیت: د مقالې خلاصه په یو پراګراف کې داسې ولیکه چې د لیکوال جملې په کې رانه شي او یوازې د مقالې مفهوم په نویو ټکو کې بیان شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د مقایسې مقاله

په دې ډول مقاله کې دوې پدیدې سره پرتله او مشابهتونه او توپیرونه یې ښودل کېږي. هغه شیان چې د مقایسې لپاره غوره کېږي چې ورباندې مقاله ولیکل شي؛ باید په اصل کې سره یو وي او ځینې اساسي شباهتونه ولري؛ نه دا چې یو مخ متفاوت شیان وي؛ مثلاً: که څوک وغواړي کاغذ او ډبره سره پرتله کړي نو د دې دوو شیانو تر منځ مشترک څه دي؟ دوه براعظمونه، دوه هېوادونه، دوه سیندونه، سیند او سمندر، غر او غونډۍ، دوه یا څو اقلیمونه، دوه تيوالـه ژوي، دوه هندسي شکلونه ... د مقایسه کولو لپاره مناسب دي. دلته به د افغان او غربي لیکوالو د لنډو کیسو مقایسه ولولې.

زموږ او د نورو لنډې کیسې

سره له دې چې لنډې کیسې د جوړښت او تخنیک په لحاظ سره ورته دي خو زموږ د لیکوالو او د نورو ملکونو، د لنډو کیسو تر منځ ځینې توپیرونه شته. دغه توپیرونه د لیکوال په مقصد، سبک، تخیل، او همدرانگه په لوستونکو پورې اړه لري. په دې مقاله کې به دا توپیرونه وڅېړو.

زموږ او د غربي لیکوالو د لنډو کیسو یو لوی توپیر دا دی چې د دوی کیسې ډېرې اوږدې دي او معمولاً د کتاب لس – پنځه‌لس او لا زیات مخونه نیسي خو زموږ اکثره لنډې کیسې تر څلورو یا پنځو مخونو نه اوړي. زموږ په کیسو کې پېښې لکه غشي نېغ د موخې (د کیسې پای) خوا ته په منډه وي؛ خو د دوی په کیسو کې تخیل لکه مست وحشي مارغه الوځي. روان د خپل منزل خوا ته وي؛ خو په لاره کې هرې خوا ته سر ورښکاره کوي؛ په هر څه باندې ټیټېږي او د هرې منظرې له لیدلو خوند اخلي. زموږ کیسې لکه هغه مسافر دي چې غواړي تر ماښام د مخه خپل منزل ته ورسېږي؛ خو د دوی لکه هغه ډله چې په مېلې وتلې وي او د ژر رسېدلو غم ورسره نه وي.

زموږ اکثره لیکوال د کیسې پیغام ته زیات اهمیت ورکوي. کله چې غواړي چا ته خاصه خبره یا نصیحت وکړي، معمولاً ژر اصل مطلب ته راځي او حاشیه روي نه کوي؛ خو که خواله ورسره وکړي نو ممکن ډېرې غیرضروري خبرې هم وکړي. د نورو ملکونو کیسې تر ډېره بریده د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواله کولو رنګ لري. د دوی په کیسو کې ډېرې داسې پېښې او خبرې لولې چې کېدای شي اضافي درته واېسېږي.

بله مسأله د سبک ده. غربیان تشریحي سبک خوښوي. دوی غواړي په کیسه کې ډېرې منظرې په تفصیل سره بیان کړي. لکه زموږ استاد سعدالدین شپون او نصیر احمد احمدي چې د پېښو تفصیلي او تصویري بیان ته تمایل لري. خو زموږ ډېر لیکوال د منظرو او پېښو د جزئیاتو بیان ته چنداني زړه نه ښه کوي. ښایي وجه یې نه دقت وي. د جزئیاتو موندل او بیانول دقت غواړي.

موږ چې په محفلونو او غونډو کې خپله کیسه لولو، موخه مو دا وي چې اورېدونکي زموږ ټوله کیسه واوري او پوه شي چې د کیسې په پای کې څه پېښ شول؛ خو غربي لیکوال بیا یوازې د کیسې یوه برخه لولي او داسې ښکاري چې دوی غواړي د خپل نثر او تخیل کمال وښیي، نه د کیسې پای او پیغام. له دې ښکاري چې موږ تر اوسه پورې هم «څه ویلو» ته ډېر اهمیت ورکوو او دوی «څنګه ویلو» ته.

د کیسو د لنډوالي او اوږدوالي په موضوع کې کېدای شي د تخیل قوت هم برخه ولري. د تخیل غځول او د اوږدو کیسو لیکل، مهارت غواړي. هندي سریالونه له غربي هغو سره پرتله کړئ. په ټولو هندي سریالونو کې مې یوازې یو سریال «کورنی تجارت» خوښ شوی دی. نور هندي سریالونه چې څومره غځېږي، هماغومره له منطقه لرې کېږي. که د فلم او داستان د پېښو لپاره منطقي زمینه برابره نه کړې، د لیدونکي او لوستونکي په زړه کې تېرېږي چې ته وربانديې ملنډې وهې، تا د لېوني یا د احمق ګومان وربانديې کړی دی. دغه د «کورني تجارت» سریال د ټولو هندي سریالونو بر خلاف پر منطق برابر و او ممکن وجه به یې دا وه چې قسطونه یې ډېر کم وو. البته که د تخیل غځول او پېښو ته منطق برابرول کمال دی؛ په عین حال کې په لنډ وخت کې خپل مطلب بیانول هم هنر غواړي. دغه مسأله مې د امریکا د یوې خورا لویې لیکوالې چې د لنډو کیسو کتابونو یې جایزې ګټلې دي او ایزنبرګ نومېږي، مطرح کړه. هغې وویل: «کاشکې زه خورا لنډې کیسې ولیکلای شم.»

په دې مسأله کې لوستونکي هم رول لري. موږ ډوډۍ د نس د ډکولو لپاره خورو او معمولاً ژر ژر ګوله تېروو چې ځان موړ کړو؛ خو غربیان ډوډۍ په کراره خوري او د هرې ګولې له ژوولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوند اخلي. د غرب لوستونکي هم غواړي چې د کیسې له هرې جملې خوند واخلي؛ نو دې ته یې بېړه نه وي چې ژر د کیسې پای ته ورسېږي. زموږ اکثره لوستونکي اول د کیسې مخونه ګوري چې ډېر دي که لږ، ځکه چې د اوږدو متنونو د لوستلو حوصله نه لري.

البته په امریکا کې د لنډو کیسو خورا لنډې بڼې هم شته چې فلش فکشن (flash fiction) یې بولي او په دې وروستیو کې رواج شوې دي. دا ډول کیسې باید د کتاب په دوو مخونو کې ځای شي یعنې له ۶۵۰ تر ۹۰۰ کلمې باید ولري. ناشران وایي دا کیسې په دې ښې دي چې لوستونکی مجبور نه وي چې د یوې کیسې د لوستلو لپاره د کتاب پاڼه واړوي. کیسه د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې چاپېږي او د ډیزاین په لحاظ ښکلې برېښي.

د پښتنو او د نورو ملکونو د لیکوالو په کیسو کې بل توپیر دا دی چې زموږ اکثره کیسې په پای کې لوستونکی یوې نتیجې ته رسوي؛ خو د نورو کیسې د پای په لحاظ نور ډولونه هم لري. طالب الرفاعي کویتي لیکوال دی. دی وایي: «زما اکثره کیسې په داسې ځای کې ختمېږي چې لوستونکي رانه پوښتنه کوي چې نور به څه پېښېږي؟ او زما ځواب دا وي چې نور یې ته په خپل ذهن کې جوړوه.» د ده په یوه کیسه کې سړی مین دی خو لیلا یې پرې خبره نه ده. دی له ځان سره په لانجه کې وي چې باید هغې ته حال ووایي. هره ورځ یې ذهن په همدې خبرو بوخت وي. آخر یو مازدیګر ورروانېږي. نجلۍ د سمندر په غاړه کې ناسته ده، زلفې یې د سمندر شمال ته ناڅي او پخپله په شګو کې رسمونه باسي. سړی یې خوا ته ورشي. او کیسه همدلته ختمه شي. طالب الرفاعي وایي: «زه ځکه داسې کیسې لیکم چې د انسان د ژوند کیسې نیمګړې دي؛ انسان خپلو ارزوګانو ته نه شي رسېدلی؛ ژوند په خپله نیمګړی دی او بله دا چې ژوند ختمېږي نه. موږ که ومرو له ځانه خامخا داسې یو څه پرېږدو چې زموږ د بقا تداوم ګڼل کېږي: اولادونه، جایداد، لیکنې، خاطرې ...»

نو زموږ او د نورو لنډې کیسې له ډېرو مشابهتونو سره سره، ځینې توپیرونه هم لري. دا توپیرونه د کیسو په اوږدوالي، سبک، پای، هدف او مخاطبانو کې دي چې لیکوال او لوستونکي دواړه په کې نقش لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعاليت: مقاله بيا ولوله او د لاندې چارټ په کارولو سره د افغان او غربي ليکوالو د لنډو کيسو ورته‌والي او توپيرونه وليکه.

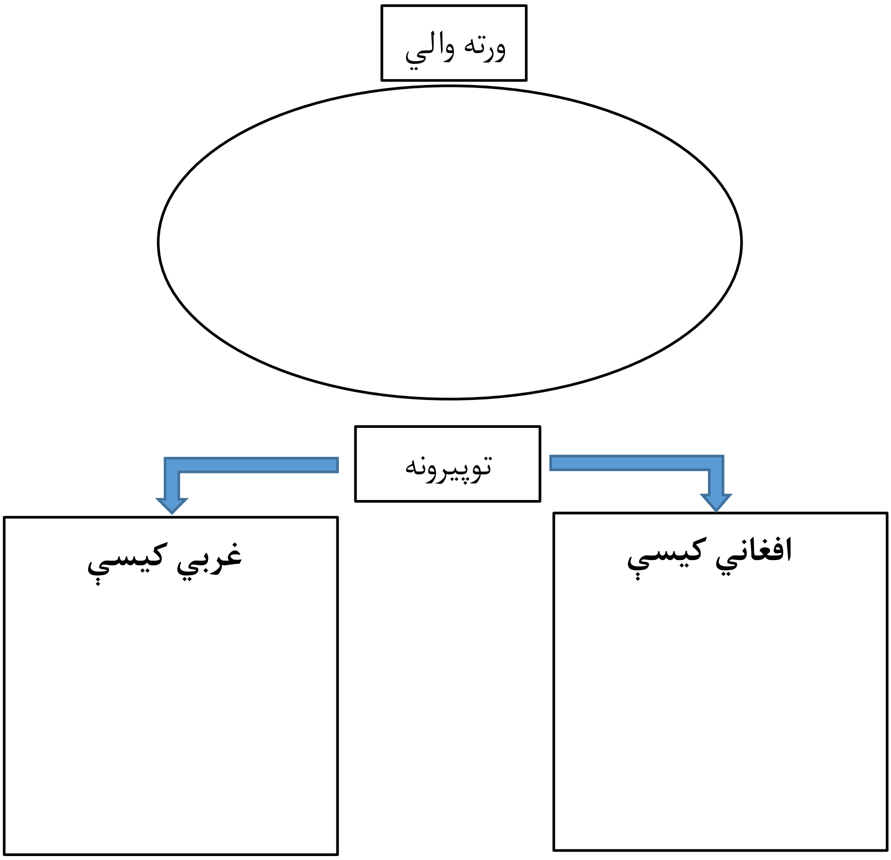

دوهم فعاليت: د لاندې موضوعګانو له منځه يوه خوښه کړه. بيا د پورته چارټ غوندې شکلونه رسم او د دواړو موضوعاتو ورته‌والي او توپيرونه جلا جلا وليکه. وروسته د مقايسې مقاله ورته وليکه.

- د کلي او ښار اخترونه
- رسمي او شخصي جامې
- بايسيکل او موټرسيکل
- شيريخ او آيسکريم
- باران او ږلۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦. معلوماتي توضيحي/ Expository مقاله

معلوماتي مقاله د يوه شي يا پديدې په اړه معلومات وړاندې کوي. دا معلومات بايد واقعي او دقيق وي. د معلوماتي مقالې د ليکلو لپاره څېړنې او مطالعې ته اړتيا وي ځکه چې دا تخليقي ليکنه نه ده چې ليکوال دې د خپل زړه او ذهن خبرې په کې وکړي؛ بلکې هره خبره يې بايد مستنده وي. د علمي ژورنالونو مقالې، څېړنې، مونوګرافونه، تيسزونه، د درسي کتابونو متنونه ... ټول د معلوماتي مقالې ډولونه دي.

د هورمونونو د ناوړه استعمال زيانونه

د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ سګرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغيو لپاره نور مساعدوونکي عوامل (ريسک فکټورونه) يې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بيلډران) وو. څه چې د دوی زړونه يې په دې ځوانه ځوانۍ کې خراب کړي وو، د انابوليک سټيرويډونو ناوړه استعمال و.

انابوليک سټيرويډونه هغه هورمونونه دي چې د ټيسټسټيرون په شان عمل کوي. ټسټسټيرون هغه هورمون دی چې په نارمل ډول په خوټو کې جوړېږي او په سړي کې نارينه خواص لکه پر مخ، تخرګونو او تناسلي ناحيه کې د ويښتانو شنه کېدل، د غږ ډېر کېدل او نورې ځانګړنې پيدا کوي. ځينې ورزشکاران دا هورمونونه ځکه استعمالوي چې بدني ځواک يې ورسره زياتېږي؛ د عضلاتو وده يې چټکېږي او په کم وخت کې يې خپلو ارمانونو ته رسولی شي. ورزشکاران معمولاً دغه هورمونونه د پيچکارۍ په وسيله اخلي خو ځينې يې ګولۍ خوري يا يې جېل او کريم استعمالوي.

په ټوله نړۍ کې د دې هورمونونو دا ډول استعمال ناقانونه دی او که په ورزشي سياليو کې د ډوپنګ ټسټ په وسيله څرګنده شي چې چا هورمون اخيستی دی، جريمه او له مسابقې شړل کېږي. خو ځينې کمپنۍ په ناقانونه توګه داسې هورمونونه توليدوي چې دغه ټسټ يې په آسانۍ سره نه شي پيدا کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سټیرويیدي هورمونونه که د ورزشکار عضلات ژر غټوي او بدني ځواک يې زياتوي نو ورسره ګڼ زيانونه هم لري چې ځينې يې د دوی ژوند لـه خطر سره مخ کـوي. يـو عمـده زيـان يـې د زړه حمله ده. دغه هورمونونه هماغسې چې د بدن نور عضلات غټوي، د زړه عضلات هم غټوي. څومره چې د زړه عضلات غټېږي، هماغومره ډېرې وينې ته اړتيا پيدا کوي خو د زړه رګونه دا وينه نه شي رسولی. له بلې خوا پـه نـابـرابره توګـه د زړه د عضـلاتو غټېـدل د دې سـبب کېـږي چـې د زړه پـر وړو رګونو فشار راوړي او د وينې بهير تـه يـې خنـډ جـوړ کـړي نـو همـدا وي چـې پـر دوی د زړه حملـه راځي. دغه حمله که ډېره سخته وي، انسان وژني او که په اوله حملـه کـې ژونـدی هـم پـاتې شي، زړه يې له ښې ووځي او عمري ستونزې به ورته پيدا کړي.

سټیرويیدي هورمونونه د وينې پـر غـوړو بـد اثـر لـري، بـد کولسـټرول (LDL) زيـاتوي او ښـه کولسټرول (HDL) کموي. بد کولسټرول د وينې د رګونو د تنګېدو سبب کېږي او رګونه چې تنـګ شي، کېدای شي پر ناروغ د زړه حمله يا دماغي سکته راشي.

بل زيان يې دا دی چې پر ينې (ځيګر) منفي تاثير کوي او ان د ځيګر د عدم کفـايې سـبب کېدای شي. له دې درملو سره د ځيګر د سرطان د پيدا کېدو چانس زياتېږي.

دغه هورمونونه د وينې د کلکېدو (لخته کېدو) سبب کېږي. وينـه کـه پـه هـر رګ کـې کلکـه شي، هماغه رګ بندوي. که يو رګ پوره بند شي، وينـه ځنـې نـه شي تېرېـدای او د بـدن هـر ځـای چې دغه رګ ورته وينه ورکوله، له مرګ سره مخ کېږي.

د سټیرويیدي هورمونونو په وجه، عضلات بې درکه غټېږي او پر پلو (وتر يا د عضـلې پـه آخـر سر کې هغه کلک پړي چې عضلات له هډوکو سره نښلوي) فشـار راوړي، دغـه فشـار پلـې شـکولی شي.

د دې هورمونونو زيات استعمال نرانو ته نور تاوانونه هم لري. خـوټې (خصـيې) يـې کـوچنۍ کوي ځکه چې د ټېسټېرون نارمل توليد ورسره کمېږي؛ د سپرم (نرينه هګـۍ) شـمېر يـې کمـوي او ممکن له اولاده پاتې شي؛ د سر ويښته يې تويوي؛ تيونه يې غټوي؛ پر بدن يې دانـې (ځـوانکۍ) راخېژوي.

که ښځې سټیرويیدي هورمونونه وکاروي پر نورو زيانونو سربېره، نرينـه خـواص پـه کـې پيـدا کېږي؛ تيونه يې وړوکي کېږي؛ غږ يې ډډ کېږي؛ کليټوريس (د تناسلي الې د پاسنۍ برخـې زخـه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې غځېږي چې دا بيا عمري همداسې پاتې کېږي؛ همدرانګه د بدن وازده يې وېلې کېږي او پر بدن يې ويښتان راشنه کېږي.

د دې هورمونونو بل زيان دا دی چې د هډوکو وده زياتوي، خصوصاً د کوپړۍ هډوکي غټېږي؛ تندی مخې خوا ته راووځي؛ او غاښونه سره لرې کېږي ځکه چې د ژامې هډوکي غټېږي. که کم عمره ځوانان يا ماشومان چې لا يې طبيعي وده نه وي بشپړه شوې، دا هورمون واخلي، د هډوکو وده يې ختمېږي او په ونه ټيټ پاتې کېږي.

دا چې اکثره وګړي دا هورمون د پيچکارۍ په وسيله اخلي نو کېدای شي په هيپاتيت (تور زېړی)، ايډز او نورو ناروغيو اخته شي. همدرانګه د پيچکارۍ د لګولو ځای کېدای شي ميکروبي شي او ګزک وکړي.

ستېرويېدي هورمونونه انسان ته رواني ناروغۍ هم پيدا کوي؛ مزاج يې خرابوي؛ ځيږ او خشن چلند په کې پيدا کوي؛ او په هذيان او برسام يې اخته کوي. هذيان يعنې اپلتې ويل او برسام د داسې شيانو ادراک چې هېڅ نشته. مثلاً ناروغ ماران ويني، مختلف غږونه اوري خو په واقعيت کې هېڅ شی هم نه وي.

هغه کسان چې ستېرويېدي هورمونونه په دوامداره توګه اخلي، کېدای شي ورسره روږدي شي او که دا درمل ورباندې ودرېږي، ممکن ځينې ستونزې ورته پيدا شي. مثلاً د ناکرارۍ او بې وسۍ احساس، ستوماني، بې اشتهايي، بې خوبي، خلق تنګي او ژور خپګان احساس کوي او جنسي فعاليت يې کمېږي. تر ټولو خطرناک يې ژور خپګان دی چې کله کله د ځانوژنې سبب کېږي.

نو د ستېرويېدي هورمونونو ناوړه استعمال که له يوې خوا په ورزش کې غيرقانوني دی او د ورزشکار مسلکي ژوند تباه کوي؛ له بلې خوا ګڼ بدني او اروايي تاوانونه لري؛ ان تر دې چې د مړينې سبب کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ فعاليت: مقاله له سره ولوله او:

- عمده ټکي يې نوټ کړه.
- مقاله په دې لحاظ وارزوه چې معلومات يې د عام لوستونکي لپاره واضح بيان کړي دي که نه.
- د لاندې چوکاټ غوندې يو جدول جوړ کړه. په عمودي ستونونو کې يې د غړو او سيستمونو نومونه او په افقي هغو کې يې پر هماغه غړو د سټيروييدي هورمون ناوړه اغېزې وليکه.

زړه	سکليټي عضلات	...	...
- د زړه د عضلاتو غټېدل - د زړه د رګونو تنګېدل - د زړه حمله			

دوهم فعاليت: هره موضوع چې ستا خوښېږي، انتخاب کړه. په اړه يې مطالعه او څېړنه وکړه. په باره کې يې دقيق معلومات پيدا کړه او يوه معلوماتي مقاله وليکه. پام دې وي چې په هر پراګراف کې به يوازې يوه موضوع څېړې.

يادونه: معلوماتي مقاله ډېر ډولونه لري لکه:

- **توضيح او تعريف:** په دې ډول معلوماتي مقاله کې د يوه مفهوم تعريف او تشريح راځي.

– **لړۍ او پروسه:** د يوه شي د جوړېدو، د ودې بهير، د استحصال/ استخراج پړاوونه او هر هغه معلومات چې د يوې لړۍ او پروسې په ترڅ کې واقع کېږي، بيانوي. مثلاً د کاغذ د جوړېدو بهير چې «ونې پرې کېږي، پوستکی ترې لرې کېږي او بيا په ماشين ميده کېږي؛ وروسته په اوبو کې خيشته کېږي چې ښه حل شي او بيا ځينې کيميايي مواد په کې ګډېږي چې سپين شي او مقاومت يې زيات شي؛ وروسته په ماشين هوارېږي چې د ورقو بڼه خپله کړي؛ بيا وچېږي او تخته تخته پرې کېږي.» که دې ښېلګې ته پام وکړې، وبه وينې چې معلومات د زماني تسلسل يا کرونولوژۍ په اساس ترتيب شوي دي؛ يعنې اول څه پېښېږي – وروسته څه کېږي – بيا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

– **مقايسه:** دا دول معلوماتي مقاله مخکې تشريح شوه.

– **علت او معلول:** څنګه چې د علت/ معلول په پراګراف کې بيان شوه، مقاله يې هم هماغه ځانګړنې لري.

– **تصنيف او ډلبندي:** په دې معلوماتي مقاله کې يوه پديده ډلبندي کېږي لکه په بيالوژي کې چې ژوندي موجودات له لويه سره په حيواناتو او نباتاتو وېشي او بيا هره ډله يې په څو نورو ډلو وېشل کېږي. يا په کيميا کې چې عناصر په فلزاتو او غيرفلزاتو وېشل کېږي يا دا چې ژانرونه په تخيلي او غيرتخيلي وېشو او بيا هره ډله يې نورې فرعي ډلې او ډولونه لري. د شيانو يا پديدو ډلبندي د مشترکو او متفاوتو اړخونو په اساس کېږي؛ يعنې څه چې په ځينو ځانګړنو کې سره ګډ دي په يوه ډله کې راځي او څه چې په ځينو اړخونو کې له نورو متفاوت دي، په بله ډله کې راوړل کېږي. دا چې د معلوماتي مقالې نور ډولونه مخکې راغلي دي دلته به يوازې د لړۍ او پروسې او تصنيف او ډلبندۍ د مقالو لپاره فعاليت ترسره کړو.

لومړی فعاليت: په لاندې موضوعاتو کې يوه انتخاب کړه او پړاوونه يې د زماني تسلسل پر اساس د لړۍ او پروسې په مقاله کې وليکه.

* د تابعيت تذکره څنګه اخيستل کېږي؟
* مقاله څنګه ليکلی شو؟
* د پتنګ د ودې پړاونه
* کړايي څنګه پخېږي؟
* د کېک د پخولو طريقه
* موټر څنګه چلېږي؟

دوهم فعاليت: له لاندې لست څخه درې شيان انتخاب او ډلبندي کړه.

- کورونه
- شعرونه
- بشري علوم
- دودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

- خوراکي توکي
- ټلويزيوني خپرونې
- مجلې
- انسانان د اخلاقو په لحاظ
- دينونه
- کتابونه

بله يادونه: له روايتي او تخيلي ليکنو پرته، نور د هر ډول مقالې په ليکلو کې بايد په عاطفي لحاظ خنثی نثر وکارول شي؛ معنا دا چې ليکوال بايد احساساتي او عاطفي خبرې په کې ونه کړي. البته د اقناعي مقالو ځينې ليکونکي دا کار کوي، په تېره بيا هغه کسان چې ادعا يې کاذبه وي او په واقعي او منطقي دليلونه خپله ادعا ثابتولی نه شي. دوی معمولاً داسې احساساتي خبرې کوي چې د مخاطب عواطف راپاروي او ځينې مخاطبان د دوی خبرې بې له تحقيقه مني.

لومړی فعاليت: دغه دوه پرګرافونه ولوله او هغه کلمې چې احساسات او عواطف څرګندوي، په نښه کړه.

۱. د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ سګرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ د شکرې ناروغي او د زړه د ناروغيو لپاره نور ريسک فکټورونه يې نه درلودل. دواړه ورزشکاران (باډي بيلډران) وو. د زړه حمله ځکه ورباندې راغلې وه چې سټيروييدي هورمونونه يې کارولي وو.

۲. د 2015 په مې مياشت کې دوه داسې ناروغان زموږ روغتون ته راغلل چې عمرونه يې تر دېرشو کم وو خو په خواشينۍ سره بايد ووايم چې د زړه حمله ورباندې راغلې وه. د دې ګلاليو ځوانانو په کورنيو کې چا د زړه حمله نه وه تېره کړې معنا دا چې فاميلي تاريخچه يې منفي وه؛ له بده مرغه سګرېټ يې نه څکول؛ د لوړ فشار سابقه يې نه درلوده؛ شکر د شکرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناروغي او د زړه د ناروغیو لپاره نور ریسک فکټورونه یې نه درلودل. د حیرانۍ خبره دا وه چې دواړه ورزشکاران (باډي بیلډران) وو. خو له بده مرغه د زړه حمله ځکه ورباندې راغلې وه چې دوی بې پروایي کړې وه او سټیرویيدي هورمونونه یې کارولي وو.

دوهم فعالیت: دغه پراګراف ولوله او بیا یې له سره داسې ولیکه چې احساساتي خبرې په کې نه وي.

په افغانستان کې تر شلو زیاتې وحشي ترهګرې ډلې فعالیت کوي. دغه بې رحمه ډلې په هر ځای کې د بې ګناه خلکو وینې تویوي. دوی په خورا بې رحمۍ سره په ښارونو، بازارونو، ورزشي میدانونو، د جنازې په مراسمو او په لارو او سړکونو کې بمونه ښخوي او ځانمرګي بریدونه کوي. له بده مرغه دوی دغه وحشیانه عملونه په دین توجیه کوي. دوی د قرآن کریم مبارک آیتونه او د حضرت محمد (ص) حدیثونه په خپله خوښه تعبیروي او خپلو جنایتونو ته تش په نامه دیني دلیلونه راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه

۳. ادبي ژانرونه

ادبي ژانرونه له لویه سره په دوه ډوله دي: تخیلي او غیرتخیلي. تخیلي ژانرونه واقعي پېښې نه بیانوي، بلکې لیکوال یې په تخیل کې پنځوي، لکه: شعر، لنډه کیسه، ادبي ټوټه، ډرامه، سناریو، او ناول. که واقعي پېښې هم راواخلي د لیکوال/ شاعر تخیل به خامخا په کې ګډ وي او نږه واقعیت هېڅکله تخیلي ژانر نه ګڼل کېږي. غیرتخیلي ژانرونه بیا د هغو پېښو خبره کوي چې په واقعیت کې کټ مټ هماغسې پېښې شوې دي. د هرې واقعي پېښې بیانول صداقت غواړي او لیکوال باید له ځانه په کې څه کم یا زیات نه کړي؛ البته لیکوال کولی شي هغه څه ترې وباسي چې د چا ژوند یا شخصیت ته تاوان رسوي. په غیرتخیلي ژانرونو کې خاطره، یونلیک، خاکه یا طرحه، ژوندلیک او خپل ژوندلیک لرو.

۳. ۱. غیر تخیلي ادبي ژانرونه

۳. ۱. ۱. خاطره Memoir

خاطره د ژوند هغه مهمه، جالبه او په زړه پورې پېښه ده چې انسان غواړي له نورو سره یې شریکه کړي. د هر انسان ژوند یوه بېله دنیا ده. هر څوک په ژوند کې سړې تودې وینې؛ خوږې او ترخې تجربې کوي؛ له نورو انسانانو او له طبیعت سره تعامل کوي او په دې منځ کې ځینې داسې پېښې ورپېښېږي چې پر عواطفو یې ژوره اغېزه کوي او همدا د خاطرو مواد برابروي. انسان د کنجکاوۍ حس لري او غواړي چې د هر چا د ژوند په کیسې خبر شي نو همدا وجه ده چې د هر چا خاطرې ارزښتمنې دي. ځینې سیاستوال، فلمي ستوري، هنرمندان، لیکوال، او پوهان خپلې خاطرې لیکي. خلک د دوی خاطرې د دوی د شهرت په خاطر لولي. د چارواکو او سیاستوالو په خاطرو کې ځینې داسې خبرې وي چې د ملت او وطن د تاریخ لوری یې بدل کړی وي خو په رسمي اسنادو کې نه وي خپرې شوې نو دا ډول خاطرې تاریخ لیکونکو ته خام مواد په لاس ورکوي. البته طبیعي ده چې اکثره سیاستوال او چارواکي واقعیتونه نه، بلکې د واقعیتونو تحریف

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې بڼه په خپلو خاطرو کې لیکي. دوی د خپلو غریزي غوښتنو له مخې په واقعیتونو کې انتخاب او تحریف کوي. مثلاً که د جنرال نبي عظیمي کتاب «اردو او سیاست» ولولې نو ګورې چې ببرک کارمل یو ډېر مدبر، پوه، تکړه او بې عیبه سیاستوال دی خو ډاکټر نجیب او نور ټول مشران سل عیبونه لري؛ همدارنګه په دې کتاب کې پخپله نبي عظیمي د یوه عالي شخصیت او وطنپاله جنرال په توګه ښکاري خو د دوی په اړه د نورو کتابونه بیا داسې نه وایي؛ مثلاً د روسي جنرال ګروموف په کتاب کې کارمل یو دایم الخمره، کمزوری او ناپوه هېوادمشر راپېژندل کېږي. ځیرک مؤرخ پوهېږي چې څنګه د دغو متناقضو او متفاوتو خبرو له منځه نسبي حقیقت کشف کړي او عام لوستونکی هم باید خاطرې او بل هر اثر په انتقادي نظر ولولي او هره خبره یې په پټو سترګو ونه مني. د ښاغلي باز محمد عابد یوه خاطره به ولولو. د لوستلو په وخت کې هغو کلمو او جملو ته ځیر شئ چې تر لاندې یې کرښې ایستل شوې دي.

له هر چا سره پنج، خو له ما سره نه پنج

د ۱۹۸۷ م کال خبره ده. تازه په تازه پېښور ته کډوال شوی وم. یو څه اندازه پیسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فیلمونو په لیدو مصرف شوې او میاشت مې لا پوره شوې نه وه چې بې خرڅه شوم. کورنۍ مې په وطن کې وه. له ماما سره په کور کې اوسېدم. بل هېڅ کار مې نه و. یوازې د کور سود سودا به مې له بازاره راوړله او نور به شپه ورځ په حجره کې پروت وم. غټ تور او سپین ټلویزیون راته لګېدلی و. هاغه وخت پاکستان کې یوازې یو چینل و چې پي ټي وي یې ورته ویلو. ډېر وخت به په کې د عمران خان د کرکټ سریز مېچونه لګېدلي وو. بې روزګارۍ تنګ کړم. په صدر شفیع مارکېټ کې زموږ کلیوالو یو نیم مارکېټ کې د رختونو دوکانونه نیولي ول. د یوه کلیوال په هڅو د یوه مارکېټ چې تر شلو دوکانونو پورې په کې وو، د دوکاندارانو د اوبو د ترماسونو د ډکولو او چای والو ته د چای، کاوې د فرمایش ورکولو، نوکري راته پیدا شوه. د میاشتې زر روپۍ یې راته ټاکلې وې. په کوم مارکېټ کې چې زه نوکر وم، د یوې مخې به په کې ښځینه رختونه خرڅېدل. هسې خو زه د ټول مارکېټ نوکر وم خو ډېر کار به رانه هغه کلیوال اخیسته چې ما ته یې نوکري لیدلې وه. د دې کلیوال د چای او اوبو د خدمت نه علاوه، د رختونو د ګزولو او خریدار سره تر موټر پورې رسولو ذمه واري هم زما په غاړه وه. دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کار ته به زه ډېر خوشحاله کېدم ځکه چې د پېښور مالداره ښځې ډېرې زړه سواندې وې او چې چا سره به مې هم د رختونو غوټه تر موټره رسوله، شل دېرش روپۍ به یې راته په گوتو کې کېښودلې. د ورځې به مې تر سل دوه سوه پورې له دغه مهربانۍ له امله هم لاسته راتلې. خو دا پیسې به راسره زما کلیوال دوکاندار نیمایي کولې او دلیل دا و چې زه یې د هغه له برکته گټم. یوه ورځ یوه مالداره ښځه په دوکان کې په کرسۍ ناسته وه. ښې ډېرې ټوټې یې اخیستې وې. د صدر په دې گڼ بازار کې به هره ورځ ماسپښین درې تنه ړانده چې لاسونه به یې سره کړي کړي ول، تېرېدل او په گډه ترنم سره به یې ویل چې:

درومي حنظله، پاتې کېږي نه، غزا کوي

څومره بختور دی، ټول عالم یې تماشا کوي

درومي حنظله

زما د کلیوال په دوکان کې یوه مالداره ښځه په څوکۍ ناسته وه او ښې ډېرې ټوټې یې اخیستې وې. د مالدارې مېرمن پام یې ورواړاوه، خوا یې پرې بده شوه. د سلو لوټ یې راوایسته او ما ته کړه: بچیه! دا لوټ خو دې ړندو ته ورکړه.

په دې وخت کې خدای خبر ولې ما خپل کلیوال دوکاندار ته وروکتل او هغه راته له مخې سره په سترگو کې وویل چې ورځه خو پیسې ترینه جېب ته کړه. سر مې د افسوس په ډول وښوراه. د ړندو په لور روان شوم او په سر کې چې کوم روان و، هغه ته مې په گوتو کې لوټ کېښودو او ورته مې وویل چې دا یوې ایماندارې بي بي راکړو، دوعا ورته کوئ.

ړندو یارانو ترنم پرېښودو او یو بل ته یې د سلو لوټ د لاس ته راوړلو مخابره په ټوخي کې وکړه. ماښام چې راڅخه زما د جوالیتوب په پیسو کې زما کلیوال دوکاندار برخه غوښته نو اویا او که اتیا روپۍ مې ورته ونیولې. هغه یې راڅخه واخیستې او راته غبرگه کړه چې پچاس روپۍ ورسره کړه.

ما وې: د څه شي؟

ویل یې: ولې، د ړندو هغه حق به ځان له هضموې؟ سوال نه پیدا کېږي، شابه پچاسې راوباسه که نه سبا ته مارکېټ ته بل څوکیدار راولم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ما له مجبورۍ ورځې مې له خپله جېبه پنځوس روپۍ چې نن يې ځای پنځه سوه روپو نيولی، د کليوال په گوتو کې کېښودې.

او ورسره سم يې راته کړه: دلته چې کار کوې نو ما سره به په ايمانداری چلېږې که نه خير دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟

[د باز خاطرې، باز محمد عابد، ۱۳۹۲، خپرندوی پخپله ليکوال]

لومړی فعاليت: د متن هغه ځايونه چې په نښه شوي دي، يو ځل بيا په ځير ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه وليکه:

۱. دا جمله چې د خاطرې ليکوال وايي: «يو څه اندازه پيسې چې مې له کوره وړې وې، هغه رانه په څو ورځو کې د پښتو فيلمونو په ليدو مصرف شوې.» د ليکوال په اړه څه تصور درکوي؟

۲. ولې ليکوال د خپل «کليوال دوکاندار» نوم نه دی ياد کړی؟

۳. د «ايمانداري بې بې» عبارت ولې په نښه شوی دی؟

۴. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ايمانداری چلېږې که نه خير دې نشته. هر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پوه شوې؟» د دې جملې تر ظاهري معنا ورهاخوا، څه معنا اخلې؟

د خاطره ليکلو اصول

- خاطرې بايد په زړه پورې وي.
- نثر يې روان، واضح او ښايسته وي.
- په خاطره کې بايد ډېرې اضافي خبرې نه وي او يوازې هغه څه بايد بيان شي چې له موضوع سره نېغه اړيکه لري او يا د کرکټرونو يا پېښې په مجسم کولو کې مرسته کوي.
- د خاطرو تر منځ انتخاب مهم دی. هغه خاطرې چې ممکن د چا شخصيت يا ژوند ته خطر پېښ کړي، د ليکلو نه دي. د ښاغلي باز محمد عابد په خاطره کې وينئ چې د هغه «کليوال دوکاندار» سم غل دی. هغه د ليکوال د بخششي پيسو نيمايي ځان ته اخلي او ان د هغې پيسې غلا کوي چې يوې مېرمنې ړندو دروېزگرو ته ورکړې وې. خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عابد صاحب د هغه نـوم نـه اخـلي او «کلیـوال» يـې بـولي. دا د خـاطره لیکـونکي اخلاقـي دريځ راښيي چې نه غواړي هغه رسوا کاندي.

● خاطره بايد صادقانه وليکو، لکه عابد صـاحب چـې وايـي: «يـو څـه انـدازه پيسـې چې مې له کوره وړې وې، هغـه رانـه پـه څـو ورځـو کـې د پښـتو فيلمونـو پـه ليـدو مصرف شوې.» دی له ځانه کوم بزرګ او ولي نه جوړوي، بلکې رښتيا خبره کوي چـې پيسـې مـې په سينماګانو کې لاړې. که څوک په خپلو خاطرو کې لکـه جـنرال نبـي عظيمـي ځـان يـو مـخ ښـه، پـوره او تکـړه معـرفي کـړي، پـر لوسـتونکو ښـه نـه لګيـږي. واقعيـت دا دی چـې هېڅـوک هـم پـوره نـه دي. هـر څـوک ځينـې خـامۍ او نيمګړتيـاوې لـري، نـو بايـد ځـان هماغسې وښيي چې دی. البته هر څوک ځينې داسې رازونه لري چې نه غواړي هېڅـوک پرې خبر شي. لوستونکي له چا څخه دا تمه نه لري چې هره خبره دې ورته وکړي، خـو دا تمه ورنه کوي چې که کومه خبره ورته کوي، صادقانه دې يې وکړي.

● که په خاطره کې مو داسې څه وي چې فکر کوئ په خاطره کـې يـاد شـوی کـس خپه کوي، له خپرولو مخکې يې ورسره شريکه کړئ او اجازه يې واخلئ. البته کـه د هېـواد او ملت د برخليک خبره وي، که مو څوک په خيانت ليدلي وي، هغـه بيـا اجـازه نـه غـواړي ځکه که اجازه هم وغواړئ، نه يې درکوي. خو ليکوال بايـد اخلاقـي وي او پـه هېچـا پسـې دروغ او بهتان ونه وايي.

● ظريفې ټوکې او هنرمندانه طنزونه د خـاطرې خونـد زيـاتوي. د ښـاغلي عابـد پـه خاطره کې د هغه د کليوال دوکاندار خبره او عمل په خپلو کې ټکر لري او دغـه ټکـر طنـز جوړوي. «دلته چې کار کوې نو ما سره به په ايماندارۍ چلېږې که نه خيـر دې نشـته. هـر چا سره پنج، پنج خو ما سره نه پنج. څه پـوه شـوې؟» هغـه د ايمانـدارۍ خـبره کـوي خـو پخپله بې‌ايماني کوي. هغه چې پخپله له هر چا سره دوکه کوي، فکر کوي چې نور به هـم د ده غوندې وي. دغه تناقض ظريف طنز پيدا کوي.

● په خاطره کې مو بې‌ځايه تبصره او قضاوت مه کوئ. عابد صاحب پـه دې خـاطره کې خپل کليوال نه غل بـولي، نـه بې‌ايمانـه؛ هغـه دا صـفتونه د دوکانـدار پـه اعمالـو کـې راښيي (که دې په ياد وي د کتاب په لومړۍ برخه کې دې د دې تخنيک تمرين کـړی و).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال د خاطرې په پای کې هم کومه تبصره نه ده کړې او تبصره يې لوستونکو ته پرې ايښې ده. باز محمد عابد چې تکړه کيسه ليکوال دی، پوهېږي چې لوستونکو ته بايد د فکر کولو، قضاوت او تبصرې چانس ورکړي. په دې توگه لوستونکي د کيسې يا خاطرې په بشپړولو کې ځان شريک احساسوي او لا زيات خوند ترې اخلي.

دوهم فعاليت: خپله يوه جالبه خاطره وليکه. په خاطره کې دې د اشخاصو له پاره صفتونه لکه تکړه، سخي، کنجوس، خيرمن، غل ... مه کاروه، بلکې د هر چا صفت د هغه په اعمالو کې وښيه.

۳. ۱. ۲. يونليک/ سفرنامه Travelogue

يونليک د سفر خاطرې، گزارش او معلومات دي. سفر که لنډ وي که اوږد، لرې وي که نږدې په دې ارزي چې يونليک ورباندې وليکل شي. ځينو ليکوالو ان له يوه ولايت څخه بل ولايت ته د سفر يونليکونه هم ليکلي دي. مهمه دا ده چې خلکو، پېښو، ځايونو، او دودونو ته په غور سره وگورو. سترگور مسافر په يوه ځای کې هغه څه ويني چې عام او ځايي خلک يې نه ويني. دی په عادي شيانو کې جذابيت پيدا کوي. څه مو چې د خاطرې د اصولو په برخه کې وويل، د يونليک ليکلو لپاره هم هماغه خبرې دي خو پر هغو سربېره، په يونليک کې دغه موردونه هم مهم دي:

⇐ ليکوال د سيمو، ودانيو، خلکو او نورو پديدو په باره کې معلومات هم خپروي چې دغه معلومات بايد دقيق او معتبر وي.

⇐ له يونليکونو څخه کله کله د تاريخي منبع په توگه کار اخيستل کېدای شي. نن سبا زموږ د وطن د پخواني تاريخ او جغرافيا په اړه د معلوماتو ډېره برخه د هغو چينايي زايرانو له يونليکونو اخيستل کېږي چې زر - يونيم زر کاله مخکې دې وطن ته راغلي وو. که هغوی يونليکونه نه وای ليکلی، نن به مو د خپل وطن په اړه معلومات لا ډېر کم وو. نو په دې لحاظ هم د معلومات او مشاهدو دقيق بيان لازمي دی.

⇐ ليکوال معمولاً هغه شيان په يونليک کې ليکي چې د ده له سيمې، خلکو، دودونو او فرهنگ سره متفاوت وي؛ يا دا چې نوي او يا عجيب او په زړه پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

⇐ ښه او بد په مختلفو فرهنګونو کې متفاوت وي نو ځوک چې يونليک ليکي، بايد د کامرې غونډې عکسونه او فلمونه واخلي او لوستونکو ته يې وړاندې کړي خو قضاوت هغوی ته پرېږدي، نه دا چې پخپله د قضاوت تله په لاس کې واخلي.

⇐ وايي چې مهذب هغه ځوک دی چې په هېڅ ځای کې ځان پردی نه احساسوي. يعنې مهذب انسان دومره پراخ ليد لري چې که د بل په کلتور کې هر څومره عجيب شی هم ويني، بد رد ورپسې ونه وايي. د يونليک ليکوال بايد مهذب وي او د هېچا فرهنګ، دين، مذهب، رنګ او بڼې ته په سپکه سترګه ونه ګوري.

⇐ که په سفر کې بل ملګری هم درسره وي، نو د هغه رازونه به نه افشا کوې. که په يونليک کې د هغه په اړه داسې څه ليکې چې فکر کوې، هغه به خپه کړي نو ليکنه دې ورته وښيه او که يې خوښه وه، بيا يې خپره کړه.

⇐ د يونليک د ليکلو لپاره د توصيف، صحنې، مکالمې، مقايسې او توضيح تخنيکونه په کارېږي.

اروابناد صديق الله رښتين چې په ۱۳۲۹ کې د پښتون جرګې په بلنه د ايران په لاره هندوستان ته تللی و، «د هند سفر» په نوم يونليک يې ليکلی و. دلته به يې يوه برخه ولولو او بيا به يې وارزوو.

بصره

دا هغه ځای دی چې يو وخت د اسلامي تهذيب او مدنيت لوی مرکز و مګر بې له نامه نور څه نه دي ورپاتې. مونږ په بصره کې «فندق الاعيان» نومي هوټل کې دوه شپې تېرې کړې او لږ ډېر مو د بصرې وضعيت او حالت له نظره تېر کړ. په بصره کې نوی او زوړ تهذيب ګډوډ ليدل کېږي. عربي او اروپايي لباس دواړه په کې شته، دلته هم د ايران غوندې ټکسي موټرونه ډېر دي. په بصره کې ځای په ځای ځينې ښه ښه عمارتونه ليدل کېده مګر د دننه ښار وضعيت يې بې خونده او په تېره د پاکۍ نظافت په لحاظ ډېر وروسته و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بصرې په دننه بازار کې د عربو ښځې سابه او نور شیان خرڅوي او په ډېر بد حالت لیدل کېږي. سوالگر هم ډېر دي. ټکسي والا خو بیخي شوکې ته ناست دي چې یو نابلد سړی پرې پېښ شي نو پوټکی ترې وکاږي.

په بصره کې مازدیگر مهال د شط العرب د غاړې ننداره د لیدو ده. مازدیگر شط العرب غاړې ته راووتو. د ونو په منځ کې یو څو بېړۍ ولاړې وې. زمونږ د پاره له دې نه بل لوی سیل نه و ځکه چې دغسې یو عجیب شی مو کله نه و لیدلی. سترگو خو په ظاهر کې سیل او تماشه کوله مگر د زړه او دماغ په مخ کې خپگان او تأثر پر دې اوړېدې را اوړېدې ځکه د شط العرب د چپو په مد و جزر کې د اسلام د مد و جزر افسانې لوستل کېدې او داسې برېښېده چې د عربو پخوانی مدنیت او تهذیب نن د اوبو په مخ د کرښې مثال لري.

په بصره کې سینماگانې او تیاترونه هم شته. سینماگانو ته ښځې او نر یو ځای درومي. عجیبه لا دا ده چې ښځې مخ پټې هم ورځي. په دغو ورځو کې په بصره او ټول عراق کې د عراق د ملکې یعنې د موجوده دوهم امیر فیصل د مور د مړینې په وجه لوی ماتم و نو ځکه تیاترونه بند وو.

مونږ په بصره کې د سعودي عربستان قونسلخانې ته د ویزې اخیستلو لپاره هم لاړو ځکه چې د «ټي ډبلیو اي» امریکایي شرکت الوتکې له بصرې نه د ظهران په لار بمبۍ ته ځي او ظهران د سعودي عربستان په خاوره کې د الوتکو میدان دی نو په دې وجه د دغه مملکت د ویزې اخیستل هم ضروري وو.

قونسل ښه اخلاقي سړی و او زمونږ سره یې درنه وضع وکړه. د ده په ځای کې د یوه مسلم لیگي سره په بحث واوښتو. ده پاکستان یو لوی اسلامي مرکز باله او د اتحاد اسلام سندرې یې ویلې. مونږ ورته وویل چې د اسلام د اتحاد مرکز جزیرة العرب او مکه معظمه کېدای شي، نه پاکستان. په پاکستان کې د اسلامي مرکزیت صفتونه نشته نو ځکه هغه د مرکز کېدو حق نه لري. په پاکستان کې د پښتنو مسلمانانو سره ډېر ظلمونه کېږي او د دوی جایز حق نه ورکول کېږي. وخت لږ و. مونږ راپاڅېدو او دی نور غلی شو.

[د هند سفر، صدیق الله رښتین، دوهم چاپ، مومند خپرندویه ټولنه، ۱۳۹۴]

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د اروابناد ربښتین د یونلیک راخیستل شوې برخه یو ځل بیا ولوله او د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. د بصرۍ په اړه کوم عمده ټکي بیان شوي دي؟

۲. د توصیفي بیان تخنیک ته په کتو سره، لیکوال د ځایونو په ښه بیانولو کې څومره بریالی دی؟

۳. د بصرۍ په اړه د لیکوال له خبرو څه معنا اخلې چې کابل او د هېواد نور ښارونه به هغه مهال په کوم وضعیت کې وو؟

۴. د دې متن تر ټولو ښکلې جمله کومه ده؟

دوهم فعالیت: که دې سفر کړی وي، د خپل سفر خاطرې دریادې کړه او فکر وکړه چې څه شی په کې متفاوت، عجیب، نوی یا په زړه پورې و. بیا یې په یوه مقاله کې بیان کړه. د توصیف، مکالمې او صحنې هغه تخنیکونه په کې وکاروه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې دې زده کړي دي. همدارنګه د مقایسې او توضیحي پراګراف لیکلو چلونو نه هم کار واخله.

دریم فعالیت: خپل لیکلی متن ولوله او دغو پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. هغه ځایونه چې ستا په متن کې معرفي شوي دي؛ د لوستونکو سترګو ته درېږي؟ د ځایونو توصیف د مخاطب مختلفو حواسو (لیدلو، اورېدلو، بویولو، څکلو، لمس کولو) ته خطاب کوي؟

۲. د اشخاصو شخیصتونه د هغوی په اعمالو کې ښودل شوي دي که په صفتونو (مېړنی، مېلمه پال، کنجوس، غوسه ناک ...) کې؟

۳. په متن کې مبهم صفتونه او ګونګ قیدونه راغلي دي؟

۴. په لیکنه کې دې د چا سپکاوی شوی دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۳. خاکه یا طرحه/ Literary Sketch

خاکه د یو کس هنري معرفي ده چې له بایوګرافي څخه متفاوته ده. په ژوندلیک یا بایوګرافي کې د یو چا له زېږېدو څخه تر دې مهاله یا د هغه تر مرګه پورې عمده ژوند پېښې، کارونه، زده کړې، کار و بار او شخصیتي ځانګړنې سپړل کېږي خو په خاکه کې د هغه د کړو وړو او شخصیت یو کُلي تصویر وړاندې کېږي چې په دې کې د لیکوال برداشت او قضاوت هم شامل وي. یعنې د خاکې لیکوال یو څوک له خپل لیدلوري راپېژني. په دې لحاظ خاکه یوازې د هغو کسانو په اړه لیکلی شو چې کافي وخت مو ورسره تېر کړی وي او د هغوی خوی بوی رامعلوم شوی وي. د خاکي د لیکلو پر مهال هم هماغه اخلاقي ټکي چې د خاطرې او یونلیک په برخه کې یاد شول، باید په پام کې ونیول شي. د توصیف، مکالمې او کرکټر کښنې تخنیکونه د خاکې د لیکلو لپاره په کارېږي. په پښتو کې تر هر چا زیاتې خاکې استاد اجمل ښکلي لیکلې دي. دلته به د هغه د خاکو له کتاب «اوبه خلک» څخه یوه خاکه رانقل کړو.

چې څومره پاس دی، دومره لاندې دی

هئ، چې ناکردې یې یادوم، ژړا راځینه. په ونه لنډ پنډ لکه د کیکر بوټی. سترګې دومره شنې چې د سړي ترې وېره وشي خو چې درمعلوم شو، زړه به دې پرې خوږ شي.

ړیره یې دومره سوچه چې په کال کې اوبه نه ورښیي چې هسې نه سوچتوب ته یې نقصان ورسېږي. په پوکي یې ساتي. یو ځل ترې کوم ماشوم یو تار ایستی و، تر اوسه یې په زړه نېغ ولاړ دی. زه خو وایم چې که د طلباوو برادرانو حکومت راغی، ده ته به په دې ړیره تقدیرنامه ورکړي چې دا دومره دیموکراسۍ لاړې راغلې خو دا لکه ونه مستقیم په خپل مقام ده.

د ثواب له نیته خو به یې خدای خبر وي خو چې ما اورېدلي سوچه ړیره یې په دې خوښه ده چې تر آخره نه سپینېږي او اننګي دې لکه د زلمي هلک همغسې ښویه وي.

ړیره خو یې څه کوي، په فکر یې هم دې ظالمې دیموکراسۍ کرښه نه ده راښکلې. همغسې وچ زیږ ملا، اوس هم سپوږمۍ ته د انسان تګ نه مني. څرنګه چې دی غنمرنګ دی او سپینې جامې اغوندي، دغسې ورته دنیا هم بلېک اینډ وایټ ښکاري. دومره وچ کلک ذهنیت لکه د الجبر کتاب. د ۲+۲ ځواب یې په کتاب کې هرو مرو ۴ دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مذهبي نظر یې دومره نېشدار دی چې پر مـوړ غونـدې پـاکو سـپېڅلو مسـلمانانو هـم شـک کوي. تر لـس کلنـو دموکراتیکـو تجربـو؟! وروسـته هـم همغسـې کټـر تبلیغـي دی. ویـس قـرني او عبدالقادر جېلاني له عبدالوهاب او طارق جمیل صاحب سره نه برابروي.

مسلک خو یې هسې زراعت دی خو ملاییت ورته خونـد ورکـوي. پـه زراعـت کـې دومـره وارد دی چې په خربړو کې هم ورته نر او ښځه معلـوم دي. څـو کتابـه یـې پـه دې اړه پـه پښـتو کـې پـه پارسي لیکلي دي. ما ته یې یو ځل د ابډېټ لپاره یو کتاب رالېږلی هم و. خـو زمـا وس پـرې بـر نـه شو او کتاب همغسې شیر و شکر پاتې شو.

یو ځل یې نیمه شپه په خوست کې یو پښتانه ډاکټر ته ټیلفون وکړ چې «ډاکټر صاحب امـی سوزن (ده ویل چې ګنې په دري کـې بـه هـم پیچکـارۍ تـه سـوزن وایـي) دیکلوپینیـک د رګ زده میشه یا د ګوش؟»

چې په ټوکو کې دې چو کړي، داسې لکۍ واله خنداره درپسې وکړي چې لـه زړه دې بوټـه ووځي خو چې درته چو شو، بیا یې نو ډزوه.

د سخاوت خوی یې جنډې ولاړې دي. چې موټر کې کرایه هم ورکوي، استخاره ورته کوي.

خو دوه کماله یې ټولو منلي. یو یې په علمیت کې خبره نه کېږي او بل پـه تقـوا کـې. دومـره عالم دی چې زه وایم که د کرنې وزیر شي، ملک بـه ګـل ګلـزار کـړي او دومـره تقـوادار دی چـې د امریکا (یو اس ایډ) په پیسو کې هم خیانت نه کوي.

استاد ستار خلیل چې هر چېرته وي، زموږ یار دی. خدای دې یې راته ژوندی ګرځندی لري.

لومړی فعالیت: پورتنی متن یو ځل بیا ولوله او دغو پوښتنو ته ځوابونه ولیکه.

۱. په خاکه کې د معرفي شوي کرکټر درې عمده ځانګړنې څه دي؟

۲. د لیکوال کومه خبره جدي ده او کومه ټوکه؟

۳. د کرکټر په ځانګړنو کې کوم شیان سره په ټکر کې دي؟

۴. د متن په کومو جملو کې د طنز مالګه وینې؟

دوهم فعالیت: داسې یو څوک دریاد کـړه چـې وخـت دې ورسره تېر کـړی وي او کـړه وړه یې درته عجیب، جالب، یا خوندور ښکاره شوي وي. د کرکټرکښنې، توصیف، مکالمې، صحنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخنیکونو ته په پام سره هغه معرفي کړه. (که دې دا تخنیکونه هېر وي، یو ځل بیا د کتاب لومړۍ برخه ولوله)

درېیم فعالیت: اوس خپله خاکه ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. کرکټر دې د لوستونکو سترګو ته درېږي؟ د هغه ظاهري بڼه دې ښه انځور کړې ده؟

۲. د کرکټر په اړه دې هر څه سم او ریښتیا ویلي دي که خبره دې کمه زیاته کړې ده؟

۳. د کرکټر خبرې دې کټ مټ راخیستې دي که ادلون بدلون دې په کې راوستی؟

۴. خاکه به دې لوستونکو ته په زړه پورې وي؟ یوه نیمه ټوکه ټکاله په کې شته که ټوله وچې خبرې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۴. ژوندلیک Biography

په ژوندلیک کې د یو چا د ژوند کیسه کېږي خو د خاکې برخلاف، د لیکوال قضاوت او نظر په کې شامل نه وي. د ځینو کسانو ژوندلیک د هغوی په ژوند کې لیکل کېږي او دا معمولاً د وخت مشهورې څېرې لکه فلمي ستوري، سندرغاړي، سیاستوال، د ورزش اتلان او نور وي. لیکوال د داسې کسانو ژوندلیک په دې لیکي چې خلک یې خوښوي خو دا چې هغوی پخپله د لیکوالۍ تجربه او مهارت نه لري نو په یوه تکړه لیکوال دا کار کوي. په هغو ملکونو کې چې کتابونه ښه خرڅېږي لیکوال د داسې کتابونو په خرڅولو سره ښې پیسې ترلاسه کوي او ورسره یې شهرت هم زیاتېږي. د ژوندیو کسانو د ژوندلیک لیکل نسبتاً آسانه په دې دي چې لیکوال ته مواد او معلومات په آسانۍ سره پیدا کېږي او که هره پوښتنه ورته پیدا شي، له هغه کس څخه یې پوښتلی شي چې دی یې ژوندلیک لیکي. د ځینو مهمو پخوانیو خلکو ژوندلیکونه بیا کلونه او ان پېړۍ وروسته لیکل کېږي. دا کار ستونزمن دی ځکه چې لیکوال مجبور وي ډېر کتابونه مطالعه کړي؛ د هاغه زمانې چې دا کس په کې اوسېده، سم تصور په ذهن کې جوړ کړي او باید ډېرې پلټنې وکړي چې د هغه کس په اړه معلومات پیدا کړي. له ډېرې هڅې سره سره، بیا هم ممکن د هغه کس د ژوند ځینې گوټونه تیاره پاتې شي. ژوندلیکونه کېدای شي لنډ او یوازې یو څو مخه وي او کېدای شي د ناول په اندازه اوږد وي. زموږ اکثره لیکوال چې د چا ژوندلیک لیکي، معلومات په کې یوستوي لیکي. پلانکی په دې نېټه په دې ځای کې وزېږېد، له دې مکتب څخه فارغ شو، دغه دغه دندې یې ترسره کړې او دغه آثار یې ولیکل او په دې کال کې مړ شو. د ژوندلیک دا بڼه لوستونکي ستړي کوي. تکړه لیکوال بیا د چا ژوندلیک له یوې جالبې پېښې یا د هغه کس په اړه له یوه په زړه پورې معلومات څخه پیلوي. دلته به د «نامتو مفکران، لیکوال او شاعران» له کتاب څخه چې کرستینه سولخ – رایس لیکلی او آغلې اناهیتا روهي ژباړلی دی، یوه نمونه راواخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایمانویل کانټ (Immanuel Kant)

هڅه وکړه چې په خپله فکر وکړې

زېږېدنه : ۲۲ـ ۴ـ ۱۷۲۴ کونیګسبېرګ (اوسنی کالینګراد)

مړینه : ۱۲ـ ۲ـ ۱۸۰۴ کونیګسبېرګ

لکه څنګه یې چې ورځنۍ ګرځېدا منظمه وه، همداسې یې د ژوند هر کار منظم او د ساعت له ثانیې او دقیقې سره برابر و. هر سهار به پوره پېنځلس کم پېنځه بجې (مارتین لمپه) د ده کوټې ته راننوت او دی به یې له خوبه راویښ کړ. مارتین د ایمانویل یوازینی خادم و. ده به دوې پیالې چای او یو سیګار د درس په خونه کې، ایمانویل او د ده یوه زده کوونکي ته تیار کړي وو. د دوی درس به پوره دوه ساعته دوام کاوه.

په اووه بجو به پوره سل تنه زده کوونکي د ایمانویل د کور په لاندني سالون کې راټولېدل. ده به دوه ساعته دوی ته په بېلابېلو موضوعاتو لکچر ورکاوه. په نهه بجو به د فکر کولو لپاره د کار کوټې ته ننوت. د دې کوټې پر دیوالونو یوازې د ژان ژاک روسو یو انځور راځوړند و چې د ده یو دوست ورته ډالۍ کړی و.

پوره پېنځلس کم یوه بجه به ایمانویل، آشپزې ته ورغږ کړ چې وخت درې پاوه اوښتی دی. د ده له غږ سره سم به د مېز پر سر ډوډۍ تیاره وه. د غرمې له ډوډۍ وروسته به ایمانویل تر څلورو بجو پورې مطالعه کوله. د مازیګر له څلور بجو څخه تر اووه بجو پورې به په خپله کوڅه کې کښته او پورته روان و. تر اووه بجو وروسته به یې د مهال وېش په لیدو یا له دوستانو سره کتل او یا به یې هم ځینو زده کوونکو ته درس ورکاوه. لس بجې به نوموړی پروفیسر په بستره کې پروت و.

ایمانویل کانت د خوب د کوټې اورسۍ د ورځې له خوا هم نه خلاصولې. یو وخت یې د تازه هوا لپاره کړکۍ خلاصه کړې وه. د شپې له خوا چې څملاست، ټول بالښت یې د ونو له وړو حشراتو ډک و. ده هماغه ځل مارتین ته ویلي وو چې دا ستا ګناه ده ځکه چې نظافت سم نه ساتې. مارتین څلوېښت کاله د ایمانویل خدمت وکړ. که هر څومره ده ایمانویل ونازوه، خو دی څنګه چې وچ کلک ډنګر و، هماغسې پاتې و. دی نه چاغ شو او نه غټ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايمانويل په يوه غريبه کورنۍ کې زېږېدلی و. مور او پلار يې يوولس اولادونه درلودل چې شپږ يې په هماغه وړکتوب کې مړه شوي وو. ايمانويل په يوولسو خويندو وروڼو کې څلورم ماشوم و چې د ۱۷۲۴ کال د اپريل په دوه ويشتمه په کونيگسبېرگ * کې وزېږېد. د ايمانويل مور (انا ريگينا) او پلار يې (گيورگ کانت) نومېده. ده له ځرمنو څخه تسمې جوړولې او د خرڅلاو له پيسو يې د خپلې کورنۍ خرڅ پوره کاوه.

ايمانويل په ۱۷۳۲ کال کې د مور، پلار او د دوی يو کشيش ملگري په ټينگار د فريدريش مذهبي جمنازيوم ته شامل شو. دا ښوونځی خورا سخت او درسونه يې ډېر وچ وو. هر سهار به درس په مذهبي مراسمو پيل کېده. د هر درسي ساعت يوه برخه به په دعاگانو تېرېده. ايمانويل د زړه په زور په دې ښوونځي کې ناست و. ده د هغه وخت خاطرې زړه بوږنوونکې بللې دي. ده د اته کلن ماشوم لپاره دومره قيودات د «ماشوم غلامي» گڼله. خو له همدې غلامۍ سره سره يې د لاتين ژبه او د بېلابېلو ليکوالو ليکنې او لکچرونه خوښېدل. په ۱۷۴۰ کال کې چې ايمانويل شپاړلس کلن و، د فلسفې، رياضي او ساينس په برخه کې يې زده کړو ته مخه کړه. د ايمانويل مور دا هڅه کوله چې زوی يې کشيش شي. خو تر دې د مخه چې ايمانويل د خپلو زده کړو لار بدله کړي، مور يې مړه شوه.

ايمانويل د خپلو لوړو زده کړو د مصارفو د پوره کولو لپاره، نورو خلکو ته درس ورکاوه. ده د بېليارد لوبه هم کوله. دی په بېليارد کې دومره تکړه و چې څوک په آسانۍ دې ته نه حاضرېدل چې له ده سره لوبه وکړي. د ايمانويل يو بد عادت دا و چې ډېر الکهول يې څښل. ځينې وخت به داسې حالت ته ورسېد چې خپل کور به يې په ستونزو پيدا کاوه.

ايمانويل په ۱۷۴۶ کال کې لوړې زده کړې پای ته ورسولې او په همدې وخت کې يې پلار هم مړ شو. د ده هيله دا وه چې په کونيگسبېرگ کې پروفيسر شي. ده د راتلونکو نهه کلونو په اوږدو کې د کونيگسبېرگ په شتمنو کورنيو کې زده کوونکو ته درس ورکړ او له دې طريقه يې خپله ډوډۍ پيدا کوله. دا چې د ده ناسته او ولاړه له شتمنو او رسېدليو کورنيو سره وه، دی هم د دوی له برکته خورا د لوړ کرکټر او عالي معاشرت خاوند شو.

ايمانويل له ونې ټيټ او له وجوده وچ و. خو د ده نيلي سترگو، منظمو جامو او عالي سليقې د ده جذابيت ډېر کړی و. دی په خپلو خبرو ډېر حاکم و. نو ځکه يې د شتمنو کورنيو په منځ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړې ځای درلود. که څه هم ایمانویل کانت له ښځو سره د خبرو په ظرافت او نزاکت ښه پوهېده، خو په خپله یې هېڅکله واده ونه کړ. ده په خپل ژوند کې یوازې یوې ښځې ته ځانګړی ځای ورکړی و چې هغه کارولینا (Carolina Charlotte Amalie Keyserling) نومېده. کارولینا د شاهي اکاډمۍ یوه فعاله غړې وه. دې په کونیګسبېرګ کې یو ډېر ښکلی کور درلود. په دې کور کې یې یتیمان او بې سرپرسته ماشومان ساتل. ایمانویل کانت دې ماشومانو ته درس ورکاوه. کله به چې کارولینا، ایمانویل ډوډۍ ته وروغوښت، نو دی به یې خپل ښی خوا ته کېناوه.

کانت په یودېرش کلنۍ کې په کورونو کې درس ورکول پرېښودل. ده د دوکتورا لپاره د میتافزیک د بنسټي پرنسیبونو په هکله او ورپسې یې په لاتین ژبه لیکنې وکړې. ده د همدې لیکنو په مرسته په یوه شخصي پوهنتون کې د استادۍ دنده ونیوه. ده ویل په ماشومتوب کې به مور راسره تر نیمو شپو ناسته وه. دې به د ستورو او آسمان په اړه خبرې راسره کولې. له هماغه وخته مې له آسمان سره مینه وه او د دوی د جوړښت په اړه به مې هر وخت فکر کاوه.

محصلینو د کانت له درسونو او لکچرونو سره مینه درلوده. دوی به په خورا لېوالتیا ورته ناست وو. کانت په هره برخه کې معلومات درلودل. ده د ریاضي، ساینس، جغرافیه، الهیات، پیداګوژي او فلسفي په برخه کې تدریس کاوه. ده به محصلین فکر کولو ته هڅول. دا خبره د ده شعار ګرځېدلې وه چې ویل به یې: «په خپله فکر وکړه!» د همدې جملې پر بنسټ یې خپل تر ټولو مشهور فلسفي اثر وکېښ. کومې پیسې چې کانت له محصلینو اخیستې، د ده د خرڅ او خوراک لپاره نه بس کېدې. بالاخره په ۱۷۶۵ کال کې چې دی یو څلوېښت کلن و، د لومړي ځل لپاره یوه رسمي دنده په کتابتون کې پیدا کړه.

که څه هم دا پیسې ډېرې لږې وې، خو د دایمي کار په توګه دی ورته خوشحاله و. کانت هېڅکله خپلې هیلې له لاسه ورنه کړې. ده تل غوښتل چې په پوهنتون کې د استاد په توګه درس ورکړي. تر پینځلس کاله انتظار وروسته کانت په دې بریالی شو چې د منطق او میتافزیک په برخه کې د کونیګسبېرګ په پوهنتون کې پروفیسور شي.

په ۱۷۸۰ کال کې کانت د اکاډمۍ غړی شو او شپږ کاله وروسته د پوهنتون د ریاست مقام ته ورسېد. په ۱۷۸۸ کال کې د دوهم ځل لپاره د ریاست مقام ته ونومول شو. دا نو هغه مهال و چې دی د شهرت پولو ته رسېدلی و. ده ځان ته کور واخیست. د ده کور ته نږدې په همدې سیمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یوه بندیخانه وه. ماښام به د بندیانو د مذهبي سندرو آوازونه رالوړ شول. کانت به شکایت کاوه چې دوی مې آرامي خرابوي.

د کانت شهرت د کونیګسبېرګ له بریدونو اوښتی و. ده په ۱۷۸۱ کال کې د «نږه منطق نقد» (په الماني Kritik der reinen Vernunft) او ورپسې د میتافزیک مورال (طریقه) ولیکل. ورپسې یې د «عملي منطق نقد» او په ۱۷۹۰کال کې «د قضا د قوې نقد» ولیکه او له سره یې د انسان د شتون، پوهې او احساس په اړه فکر کولو ته لار هواره کړه.

کانت په خپلو څېړنو کې دا په ډاګه کړه چې داسې شیان شته چې انسان یې په اړه فکر نه شی کولای. لېکن دا په دې معنا نه ده چې هغه باید رد شي او یا پکې شک وشي. نړۍ هماغه نړۍ ده خو هر انسان ورته له بېلې زاویې ګوري. هر انسان باید خپل حس تجربه او په خپل فکر او منطق سره یې تحلیل او تجزیه کړي. له دې تحلیل وروسته انسان په دې قادرېږي چې پوه شي چې زه څوک یم او څه کوم.

کانت څلور پوښتنې مطرح کړې وې، لومړۍ پوښتنه یې د میتافریک د برخې وه چې: «زه باید په څه شي پوه شم؟»؛ د اخلاقیاتو د برخې پوښتنه یې دا وه چې: «زه څه باید وکړم؟»؛ «د کومو شیانو اجازه لرم؟» دا یې د دین په برخه کې ځای کړې وه او وروستۍ پوښتنه یې چې ټولې پوښتنې په هغې پورې تړلې دي، دا وه چې «انسان څه شی دی؟» او دا یې د فلسفې برخې ته بېله کړې وه. ده ویل کله چې مو د دې پوښتنو ځوابونه پیدا کړل، پوهېږئ چې طبیعت انسان ته کوم رول ورکوي او انسان له هغه نه څنګه ګټه اخلي او له ځانه څه جوړوي.

د کانت پوښتنې د مطلق امر په شان منل شوې وې. ده د همدې پوښتنو له امله د یوه ښه ښوونکي په نوم شهرت موندلی و. ده به ویل هغه څه چې ته یې نه غواړې چې څوک یې په تا ترسره کړي، ته یې هم د کړلو لپاره بل څوک مه مجبوره وه. که څه هم کانت د شهرت وزر موندلي وو، خو ده بیا هم چېرې پرواز ونه کړ. د هماغه ځمکې پر مخ یې خپلې پښې ټینګې کړې وې. کوم وخت به چې وزګاره و، هغه وخت به یې له عامو خلکو سره په بحث تېراوه.

انګرېز جوزیف ګرین د کانت ډېر نږدې ملګری و. ده د نږه منطق نقد، تر چاپ د مخه ده ته د لوستلو لپاره ورکړی و. کانت به ځینې وخت خپل ملګري دوډۍ ته رابلل. د ده ملګري هم د ده د نظم په شان وو. هېڅکله یې له نهه نفرو څخه خپل مېلمانه نه ډېرول. له ملګرو مېلمنو سره یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې شیان په نظر کې نیول. لومړی: خبرې اترې؛ دوهم د یوې موضوع په اړه شکایت؛ او درېیم یې ټوکې! په دې درې واړو کې د هرڅه ویلو اجازه وه. یوازې په فلسفه یې بندیز لګولی و. د کانت د ډوډۍ پر وخت ټوکې خوښېدې. ده به ویل خندا نه یوازې د انسان په روح بلکې په معده او هضمي سیستم هم ډېره مثبته اغېزه لري. کانت ښه او صحي ډوډۍ خوښوله. د کونیګسبېرګ ښاروال چې د ده ملګری و، په ټوکو به یې پوښتل: «په ښه آشپزۍ د نقد کتاب دې څه وخت له چاپه راوځي؟»

کانت د آشپزۍ د نقد پر ځای په اویا کلنۍ کې «د دین او منطق تر منځ بریدونه» اثر باندې کار کاوه. درې کاله وروسته کانت له دندې ځان ګوښه کړ او په کور کې کېناست. دا د دې لپاره نه چې ده تقاعد ته ځان برابر کړی و. دا د دې لپاره چې ده خپل قوت او د حافظې تېزوالی له لاسه ورکړي وو. د کانت ځینې زده کوونکي به د ده لیدو ته کور ته ورغلل، خو بېرته به په ژړا له کوره راووتل. کانت تر دې حده خپله حافظه له لاسه ورکړې وه چې ډېر نږدې کسان یې هم نه پېژندل.

د کانت د وجود غړي یو پر بل پسې له کاره لوېدل. لومړی یې سترګې ړندې شوې. بیا یې د ذایقې حس له منځه لاړ. وروسته له خوراکه ولوېد او د ۱۸۰۴ کال د فبروري په دوولسمه د سهار په یوولس بجو یې خپل پور ادا کړ. په کونیګسبېرګ کې لا هم د ژمي سړه هوا حاکمه وه. ټوله ځمکه یخ وهلې وه. د قبر لپاره د ځمکې کیندل ناشوني وو. له همدې امله د فبروري تر آخره پورې د ده مړی وساتل شو. د میاشتې په آخر کې د کانت جسد د مومیایي په شان وچ شوی و. د ده د جنازې په مراسمو کې ډېرو خلکو ګډون کړی و چې له یوه نوموتي استاد څخه خدای پاماني واخلي.

*د ختیځې پروسیا (پخوانی المان) مرکز و. په دوهمه نړیواله جګړه کې تقریباً ټول له منځه لاړ. دا یو بندري ښار دی چې د بالتیک د جزیرې، پولنډ او د لیتوانیا تر منځ پروت دی. که څه هم دا ښار د روسیې له خاورې لرې پروت دی خو اوس په روسیې پورې حسابېږي. اوسنی نوم یې کالینینګراد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: د ایمانویل کانت ژوندلیک بیا ولوله او دغه فعالیتونه ترسره کړه:

۱. د کانت په اړه ویل شوي عمده ټکي لست کړه.

۲. هغه جملې پیدا کړه چې د طنز او ټوکې مالګه لري.

۳. د کتابچې صفحه په دوو برخو ووېشه؛ په یوه برخه کې یې د کانت په اړه لیکل شوې مثبتې خبرې او په بله برخه کې یې منفي خبرې ولیکه.

۴. که ته وغواړې د کانت ژوندلیک ولیکې، له کومه ځایه به یې پیلوې؟

دوهم فعالیت: لاندې د ابو ریحان البیروني د ژوند او علمي کارونو په اړه معلومات په څو پراګرافونو کې راغلي دي. له دې معلوماتو څخه په استفادې سره د هغه یو په زړه پورې ژوندلیک ولیکه.

- ابو ریحان محمد بیروني په ۳۶۲ قمري کال د خوارزم په «بیرون» کې زېږېدلی دی. دی چې ماشوم و، د تالندې او برېښنا په وخت کې چې نور ماشومان به کورونو ته تښتېدل، ده به ورته کتل او پوښتنه به یې کوله چې دا ولې؟ د هغه ذهن له پوښتنو ډک و. زلمکی و چې د ابو نصر منصور شاګرد شو. د هغه په مرسته یې د دربار کتابتون ته لار موندله او ډېر وخت به یې په مطالعې تېراوه. په یوولس کلنۍ کې یې د ځمکې د نصف النهار د موندلو لپاره یوه آله جوړه کړه او په دوه ویشت کلنۍ کې یې د «نقشه کشۍ» په نوم کتاب ولیکه.

- البیروني به ویل چې علم له تجربې پرته علم نه دی. یوه ورځ د شیخ عبدالرحمن په نوم یوه عالم غزنوي پادشاه ته وویل چې که انسان یا حیوان د الماس یوه وړه ټوټه هم تېره کړي، ځای پر ځای به مړ شي او د زمردو رنګ د مار سترګې ړندوي خو ابو ریحان دا خبره نه مني. پادشاه البیروني ته مخ واړاوه چې څنګه چل دی؟ بیروني وویل: خبره آسانه ده. تجربه به یې کړو. یو سپی او یو مار راولئ. ده د الماس یوه ټوټه په غوښه کې ونغښته او په سپي یې وخوړه او د پادشاه د زمردو ګوته یې د مار مخې ته ونیوه. پوره انتظار یې ورته وکړ خو نه سپی مړ شو او نه مار ړوند شو. پادشاه شیخ عبدالرحمن ته غوسه شو خو هغه عذر وکړ او ویې ویل چې ما دا خبره په پخوانو کتابونو کې لوستې وه.

- په ۱۰۱۷ میلادي کال چې سلطان محمود غزنوي خوارزم ونیوه، ابو ریحان یې هم له ځانه سره غزني ته بوت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- په ۴۴۰ قمري کال کې بیروني د ۷۷ کلونو په عمر په غزني کې وفات او هماغلته ښخ شو.

- البیروني په غزني کې په خپل لابراتوار کې د مخصوص کثافت مفهوم رامنځته کړ. هغه داسې ماشین جوړ کړ چې مخصوص کثافت یې د اعشاریې تر دریمې خانې پورې اندازه کولی شو. دغه اندازې دومره دقیقې وې چې له اوسنیو اندازو سره خورا کم توپیر لري.

- البیروني د هند په اړه په خپل زبردست کتاب الهند کې د فرهنګي بشرپوهنې (Cultural Anthropology) بنسټ کېښود. یقیناً چې تر البیروني مخکې هم د ټولنې ځیرک شاګردان شته وو. مثلاً د هیرودوت تاریخونه یا د پیلوپونیسوس د جګړې په بهیر کې د یوناني ټولنې د تکامل په اړه د توسیدیدس حیرانوونکی تحقیق. خو د هندي کلچر هغه مفصله شننه چې البیروني کړې ده، یو مخ نوی شی و. په دې اثر کې د هندیانو برم او پرتم د هغوی په ساینس، ریاضي او پخپله د دوی په کلچر کې لټول شوی دی، په تېره بیا په هندویزم کې. دا په دوو دلیلونو یو سخت چلېنج و. لومړی، دا کار د دې لرغوني، پېچلي او بدای فرهنګ او دین په اړه ژوره پوهه غوښتله. په دې اړه هېڅ کتاب نه و چې بیروني یې ولولي نو ده سانسکریت ژبه زده کړه چې د هند لرغوني اصلي کتابونه ولوستلی شي. دوهم، البیروني د هند مطالعه هاغه مهال پیل کړه چې د ده ولي نعمت، سلطان محمود غزنوي، په سومنات او نورو ځایونو کې د هندوانو معبدونه لوټل او لسګونه زره هندوان یې وژل او دا هر څه یې د اسلام په نوم کول. دا تصور سخت دی چې یو مسلمان عالم دې په دې ناوړه شرایطو کې هندي کلچر په بې طرفۍ وڅېړي او ځان سم پرې پوه کړي خو البیروني دا کار وکړ. هغه به ویل چې د بل فرهنګ د مطالعې لپاره باید خپل ټول تعصبونه یوې خوا ته پرېږدې.

- البیروني تر مدرنې زمانې پخوا، د ریاضي او منطق په یوه حیرانوونکي الوت کې، د شمالي او جنوبي امریکا د موجودیت فرضیه وړاندې کړه او ویې ویل چې دا به د هستوګنې وړ ځایونه وي. ده دغه حیرانوونکی شهکار په شاوخوا ۱۰۳۷ میلادي کال کې ترسره کړ. دغه نابغه چې تر کریستوف کولمب نیمه زریزه وړاندې یې امریکا «کشف» کړه، سمندر یې بیخي لیدلی نه و. البیروني امریکا څنګه کشف کړه؟ د هغه میتود څلور پړاوونه لرل. لومړی، کله چې هغه اسلام آباد ته نژدې په ناندانه کلا او وروسته په غزني

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې کار کاوه، د ځمکې د محیط د اندازه کولو یو میتود یې اختراع کړ چې د اوولسمې پېړۍ نه مخکې تر ټولو اخیستل شویو اندازو دقیقه اندازه وه. هغه د نصف النهار یوه درجه اندازه کړه چې یوازې 620 متره یا نیم فیصده تېروتنه په کې وه. دوهم، هغه په غزني کې د ځمکې یوه کُره جوړه کړه چې د هستوګنې د سلګونو ځایونو طول البلد او عرض البلدونه یې پرې ښودلي وو. ده دغه معلومات له هغو دقیقو اندازو څخه راټول کړي وو چې ده پخپله یا هغو کسانو چې ده ګومارلي وو، راخیستې وې. درېیم، د البیروني ورپام شو چې د افریقا له غربي څنډې څخه د آسیا تر شرقي څنډې پورې واټن د ځمکې د محیط له پنځو برخو یوازې دوه برخې رانغاړي. له دې سره ورته پوښتنه پیدا شوه چې ښه نو د ځمکې په دې درېو نورو برخو کې به څه وي. البیروني پوهېده چې ارسطو دعوا کوله چې پاتې ځمکه یوازې یو «سمندر» دی. خو طبیعت به ولې د هستوګنې وړ براعظمونه یوازې د ځمکې په دوو برخو کې جوړ کړي وي او د ځمکې پاتې درې برخې دې تشې وي؟ ده ولیدل چې هېڅ داسې فرضیه نشته چې د ځمکې په درېو نورو برخو کې د طبیعي قوانینو تعلیق تشریح کړای شي. دا هغه خبره وه چې ارسطو کړې وه. البیروني استدلال وکړ چې یوازینۍ منطقي نتیجه دا ده چې د ځمکې په هغه «بله» خوا کې هم باید د هستوګنې وړ یو یا څو براعظمونه وي. ده ان د دې لویې وچې موقعیت هم ښودلی و او اوس چې له آسیا څخه د امریکا واټن اندازه کېږي، معلومېږي چې بیروني یوازې ۱۱۷ مایله غلط شوی و.

- کله چې د محمود غزنوي پر ځای د هغه زوی مسعود پاچا شو، البیروني ته یې د اوښ یو بار طلا وړاندې کړه. یو اوښ کولی شي له 175 څخه تر 270 کیلو سره زر هر چېرته ولېږدوي. د 2018 په سپټمبر کې یوه کیلو سره زر 39121 ډالره بیه درلوده. دا په دې معنا چې سلطان مسعود البیروني ته شاوخوا 6.8 تر 10.5 میلیون ډالر ورکړي وو. خو البیروني سره زر بېرته وروسپارل او د هغه پر ځای یې له پاچا څخه وغوښتل چې دی خپل تحقیق ته پرېږدي او د ده د څېړنې په چارو کې دې مداخله نه کوي.

- له البیروني څخه ۱۱۳ علمي آثار راپاتې دي چې د ستورپوهنې، جغرافیې، تاریخ، حساب، کیمیا او نورو مسایلو په اړه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- البیروني د ځمکې شعاع او محیط اندازه کړل. ده وویل چې د ځمکې محیط ۲۴۹۰۲ مایله دی چې دا د ځمکې د محیط له واقعي اندازې څخه یوازې ۲۰۰ مایله توپیر لري.

درییم فعالیت: د کورنۍ له یوه مشر/ مشرې سره کېنه. ویې غږوه او له ماشومتوبه تر دې دمه کیسې یې واوره. یادښتونه ولیکه او بیا یې ژوندلیک برابر کړه. د ژوندلیک پیل به یې له یوې مهمې، په زړه پورې او نادرې پېښې کوې. تر څو چې دې دغه کار نه وي کړی، وړاندې مه ځه او د کتاب پاتې برخه مه لوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۱. ۵. خپل ژوندلیک Autobiography

ځینې لیکوال خپل ژوندلیکونه لیکي. تکړه لیکوال خپل ژوندلیک لکه داستان خوندور او په زړه پورې لیکي. د اروابښاد استاد سعدالدین شپون خپل ژوندلیک «و نه و یو شپون و» د هغه د ناولونو هومره په زړه پورې دی. نن سبا موږ د ډېرو مهمو او مشهورو کسانو د ژوند په اړه کافي معلومات نه لرو او ارمان کوو چې کاش دا معلومات مو لرلای. نو که څوک خپل ژوندلیک لیکي، د راتلونکو نسلونو ارمان پوره کوي. هماغسې چې د خاطرې په برخه کې مو وویل، د هر چا ژوند یو داستان دی او داسې په زړه پورې ټکي په کې شته چې په لوستلو ارزي، خو مهمه دا ده چې ښه ولیکل شي. کوم ټکي چې د خاطرې، یونلیک، او ژوندلیک په اړه وویل شول، د خپل ژوندلیک لپاره هم په کارېږي. دلته به د استاد شپون د خپل ژوندلیک څو برخې ولولې. په نښه شویو ځایونو ته یې تم شه او فکر وکړه.

- که ما دا نه انګېرلې چې په دې یادښتونو کې د لوستونکو د پاره یو څه شته، هر ګوره به مې ځان نه پرې سترې کاوه، د هغې په ځای به مې یوه خوږه کیسه ورته جوړه کړې وای. ... د لیکوال د پاره د خپل ژوند د پېښو لیکل داسې یو عجیبه چېلنج دی چې په عمر کې یو ځلې ورسره مخامخ کېږي. **لافې ووهي که حقیقت تېر کړي؟** که حقیقت تېروي، نو بیا کوم د ټولنې له عینکو مهم او د لوستلو وړ دی او کوم یو نه دی؟ **څوک کتاب په لیکوال باندې د زړه سوي د پاره نه لولي، بلکې د دې د پاره یې لولي چې کومه مهمه یا په زړه پورې تجربه یا سترګو لیدلی حال په کې بیان شوی که نه.** د قضاوت معیار، په اصل کې د هغو تجربو او پېښو اهمیت او په زړه پورې والی دی چې لیکوال بیان کړي دي. یو **بل چلېنج د پاړکو وېش دی**. د ژوند اوږده لیار فصل او باب نه لري، همداسې د خدای په حکم غزېدلې ده. د لاروي د پاره د دمې او سیالې پړاوونه نه دي په نښه شوي. نو د «خپل ژوند لیک» مؤلف د کتاب فصلونه څرنګ سره بېل کړي؟
- ما د خان آباد په لومړني ښوونځي کې سبق وایه. درسونه غونډ په پارسي وو خو ښوونکي او شاګردان په سلو کې نوي پښتانه. **اوس مې هم د هغې مقالې یوه فقره، چې په مانا یې سم نه پوهېدم، په یاد پاتې ده** چې د اعلیحضرت د راتګ په درشل کې یوه ښوونکي لیکلې وه او ما باید د یاده د باچا په حضور کې په شد و مد ویلې وای. لوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماسپښين، ټول شاګردان د سړک دواړو غاړو ته څه ناست، څه ولاړ وو، چې د باچا په راتګ سره د سپورټ د ښوونکي په شپیلکي، چې موږ ورته ويسل ويل، په «تيار سئ» او «سلام کئ» نېغ ودرېږو. بې درکه يخني وه او مور پلار نه وو خبر چې بچيان يې چېرته دي، ولې کاله ته نه دي رسېدلي. څو څو ځلې ګونګوسې شو او موږ تيارسې شوو، د ترانې د ټيم مشر- پاړسي ترانه شروع کړه، چې يوه برخه مې ياده ده، «ګريان و زاري ميکنيم، ما کودکان بيګناه، نزد خدا از حب شاه» خو بيا به مو کتل چې هسې يوه لارۍ ده چې د مالګې پسې د کندوز نه خان آباد ته راځي، هرې خوا ته يې په موږ او ښوونکو د لارې ختې چيکړې شندلې. مازيګر مهال واوره په ورېدو شوه، خو دې ته خوشاله وو چې د هوا زهر مات شوي او دومره ساړه نه دي. تياره په خورېدو وه چې د سپورټ د معلم شپېلکي بيا تيارسئ کړو او د ترانې ټيم «از حب شاه» پيل کړه. د شاهي موټرو لړۍ شروع شوه. ما ته ويل شوي وو چې درېيم تور موټر د باچا دی، وبه درېږي. ښی لاس به په سلام اوچتوې او مقاله به د ياده لولې. چې درېيم موټر رانژدې شو، نو معلم د صف نه وړاندې ټېل وهلم. ما هم په لوړ غږ او د لاس په اشارو چې معلم راښودلي وو، شروع کړه: «... هيچ وقت از شکر اين نعمت که شاه جوانبخت ما بر رعايا ارزانی فرموده بدر شده نمی توانيم ...» ما ويل اوس به موټر ودرېږي او د خدای سيوری به راکوز شي، ما به په غېږ کې ونيسي او بخشش به راکړي، خو موټر ختې چيکړې راباندې باد کړې او ګړندی رانه تېر شو. ما، **لکه سپی چې د نابلده سړي پسې تر هغې غاپي چې د کلي د ټک نه يې نه وي اړولی**، همداسې خپله مقاله باچا ته ويله او لاسونه مې په ډراماټيک دول ارتول. ايله معلم ودرولم. ترغونی ماښام، **لکه ماتې خوړلی پوځ**، معلمان مخکې، موږ ورپسې، د اومه سړک د پاسه چې په همدې سهار يې د باچا د راتګ د هرکلي د پاره هوار کړی و، په نيم زنګانه ختو کې دوه ميله لرې، د بازار چوک ته روان شوو او له هغه ځايه ټول د سپيو او پيريانو ډار په زړونو کې، خيشته، د يخ وهلو پښو او لاسونو سره، کلو ته روان شوو.

- نو يوه ورځ مور رانه وغوښتل چې خپل مشر ورور منهاج الدين ته چې په کابل کې په دارالمعلمينو کې شاګرد و، خط وليکم. **ما لوستل کولی شو خو د ځانه مې تر اوسه څه شی نه و ليکلی، نو په هماغه اول مخ، بلکې په اوله کرښه کې بند شوم.**

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مور نه مې پوښتنه وکړه چې «ارجمندم منهاج الدین جان ولیکم که منهاج الدین خـان» د هغې خوږه خندا مې تر اوسه یاده ده چې «ځوک ګرم نه دي چې تا ته ساده جان وايـي. مشر ورور ته ځوک ارجمند نه وايي او نه یې نوم لیکـي. ولیکـه چـې بـرادر بزرګـوار، جنـاب معظم ګل لالا.»

- د ابا په نزد د مکتب مضامین علوم نه بلکې فنـون وو، علـم یـوازې دینـي زده کـړه وه. په تېره په جغرافیې باندې خو د کفر فتوا وه. تر دې حده چې پخپله د جغرافیې اسـتاد به ویل، **په امتحان کې به لیکئ چې ځمکه غونډارې یا کـروي ده، خـو عقیـده بـه نـه پر کوئ**.
- لالا په کابل کې زموږ د یوه معتبر خپلوان په کور کې خوندي کـړم. د فیـروزې پـه رنګ یوه جوړه شوې دریشي یې راته په درزي وګنډله. د حبیبیې لیسې د داخلـي آزموینـه یې راباندې تېره کړه. شل روپۍ یې په جېب کې راته کېښودې، په ستنه خان آباد تـه روان شو. په کابل کې بس عاصي پاتې شو او دوزخ. پښتو توری ورته غواړم خو اوس حـاضر مـې یو انګریزي ټکی سترګو ته لر بر کېږي چې زما د هغه وخت د حـال تـرجمان کېـدای شي. دا ټکی Handicap نیمګړتیا، معیوبي او کم سیالی نه جوړ شوی ترکیب دی. زمـا هینـډې کېپ یـو نـه، بلکـې پـه لسـهاو و. اول رنـګ او کـړه وړه: لمـر سـېزلی مـخ، اوږده غـاړه چـې چنغړک په کې له ورایه ښکارېده چې د خـبرو سره جـګ و ټیـټ الـوځي. وچ، نـري کـڼکـي لاسونه چې د کالونو دوړې او خیرې یې په چاودونو کـې کنګـل شـوې وې. د پښـتنو متـل راپورې ښه لګېده چې چـاودې چـاودې پښـې، یـو مـن خـاورې پـه کـې. زمـا کوربـه زی (د کوربه زوی) هره جمعه حمام ته تلو. **کوربنه چې زموږ خپلـه وه، پـه مـا شرمېـده او لکـه چې خاوند یې هم پیغور ورکړی و چې دا څه ځناور دې کور ته راته راوستـی چـې پـه حجره کې مې د مېلمنو په مخکې شرمـوي.** هغـې خـوارکۍ یـو ځلـې د خپـل زوی سره حمام ته چې دا هم ما ته نوی و، واستولم. هلته مې په کیسې او سپنځړي (سـنګ پـای) د خدای وسې پرې وکړې، په شوکارې کولو مې وجود سور ککړ کړ خو خیرې ویلې نه شـوې. نوکان شنه، کنډوکپر، تر لاندې د لیسزو خیرې، خو زه د ځانه ناخبره وم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- کليوالو هر ښاري ته په ټيټ نظر کتل. **پس شا به يې صابون کوني بلل**. ويل به يې چې په صابون يې چې سغی ښويه کړې وي، د هغه به پښتو څه وي، غيرت به يې څه وي. د کلي ملا خو صابون منع کړی و. ويل يې چې د استنجا يو شرط دا دی چې تر هغې به يې منښې چې زيږوالی په کې پيدا شي نو چې څوک د سغی پرېولل په صابون کوي نو هغه ښويه شي، بيا د استنجا شرط نه پوره کيږي.
- په دې اوله رخصتی زه بې حده خوشحال وم چې د کابل د گندگی نه خلاص شوی وم، خو دوې هفتې پس چې ډاگي د کوربه زوی خط راکړ، **د رياضي په مضمون کې د ناکامی زېری په کې و**. ببرته يې ځيگرخون راواچاوه. ورسره دا وېره هم راسره وه چې تر اوسه خو مې بانه کوله چې د امتحان نتيجه نه وه راختلې، اوس به کورنی، په تېره گل لالا ته څه وايم؟ بده لا دا چې کتابونه او د معلم د لکچرونو نوټونه مې هم نه وو راوړي چې پټ يې ولولم. رخصتي د سترگو په رپ کې تېره شوه. د حوت تر پنځلسمې د مخه مې د يوې بوجی وريژو او يوې نوې بسترې سره ځان کابل ته ورساوه. څو ورځې پس چې د بيا امتحان د پاره لېسې ته لاړم، زما په شان ډېر مشروطان د ادارې نه بهر ليکه ولاړ و. غرمه مهال مدير راووت او **عجيبه زېری يې راکړ**. ويې ويل چې ستاسو د رياضي استاد په حق رسېدلی نو د هغه په احترام ادارې د معلمانو په مشوره فيصله کړې چې د رياضي د ټولو صنفونو مشروطان دې کامياب وگڼل شي. د خوشالی هلالا گډه شوه او يوه شاگرد خو له مينځه غږ کړ چې خدای دې د معلم صيب مرگ قبول کړي.

فعاليت: د استاد شپون د خپل ژوندليک په راخيستل شويو برخو کې په ښښه شوي ځايونه يو ځل بيا ولوله او فکر وکړه چې دا ځايونه ولې مهم دي. خپل دليلونه په کتابچه کې وليکه او بيا يې يوه ملگري ته ولوله او د هغه نظر وغواړه چې هغه هم ستا غوندې فکر کوي که بل نظر لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: خلک ګومان کوي چې لوی، مشهور او بریالي کسان به فوق العاده استعدادونه، خوی خواص او ځانګړنې ولري؛ حال دا چې داسې نه ده. حتی نابغه‌ګان هم زموږ او ستاسو په شان عادي خلک دي، خو ممکن په ژور فکر کولو یا ازمویلو او تجربې کولو کې یې تر نورو خلکو ډېر تمرکز کړی وي. نو هر څوک که بریاوې لري، خامۍ او نیمګړتیاوې هم لري. کله چې خپل ژوندلیک لیکو، باید واقعیتونه ووایو. د خپلو ناکامیو او منفي خویونو د پټولو هڅه باید ونه کړو. البته داسې کسان به بیخي کم وي چې د مهاتما ګاندي غوندې پر خپلو ګناهونو اعتراف وکړي او په خپل ژوندلیک کې دا هم ولیکي چې دوه وارې د جنسي- انحراف خوا ته ولاړم خو خدای بچ کړم. دومره زیات رښتیا ویل ډېر لوی زړه غواړه او هر څوک یې کولی نه شي، خو لوستونکی/ لوستونکې هم دا تمه درنه نه لري چې هره خبره وکړې. مهمه دا ده چې ځان یو مخ پاک سپېڅلی، ډېر لایقه، ډېر پاک نفسه، او ډېر اخلاقي انسان ونه ښیې. که دا کار و هم کړې، لوستونکی/ لوستونکې درباندې باور نه کوي. کله چې خپل ژوندلیک لیکې، داسې وګڼه چې د بل چا د ژوند کیسه لیکې او مثبت او منفي دواړه اړخونه یې بیانوې. په بله وینا، خپل ژوندلیک داسې ولیکه لکه له یوه ډېر نژدې ملګري سره چې خواله کوې.

فعالیت: په کتابچه کې د خپل ژوند په اړه چې هر څه دریادېږي، ویې لیکه: مهمې پېښې، په زړه پورې تجربې، بریاوې، ماتې، ناکامۍ، تېروتنې، ښه او بد کارونه او خندوونکې خاطرې. بیا یې د خپل ژوندلیک لپاره ترتیب کړه چې کومه خبره باید په سر کې راشي، کومه ورپسې او همداسې تر پایه او وروسته خپل ژوندلیک ولیکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. تخيلي ادبي ژانرونه

۳. ۲. ۱. ادبي ټوټه

ځينې په دې باور دي چې ادبي ټوټه مستقل ژانر نه دی بلکې په نثر د غربي شعرونو د ژباړې پيداوار دی. خو دا چې زموږ ليکوالو او شاعرانو ليکلي دي او ليکي يې او د نثر دغه ډول له نورو ژانرونو متفاوت دی نو مستقل ژانر يې بللی شو. ادبي ټوټه تخيلي ژانر دی، يعنې محتوا يې د ليکوال په خيال کې پنځول کېږي. توپير يې له لنډې کيسې هم په نثر کې دی او هم په جوړښت کې. د لنډې کيسې نثر بايد ساده او د خواله کولو نثر وي خو ادبي ټوټه په هنري نثر ليکل کېږي يعنې تشبيه، تشبيهي ترکيبونه، استعارې او سېمبولونه، تشخيص (personification) په کې زيات وي [تشخيص يا شخصيت ورکول هغه چاره ده چې ونو بوټو او غير ژوندي موجوداتو ته انساني ځانګړنې ورکول کېږي؛ مثلاً خبرې کوي، احساس لري، عاطفه لري، مينه کوي ...]. د جوړښت په لحاظ، لنډه کيسه ټکر، غوټه، اوج، او پای لري خو په ادبي ټوټه کې د دغو عنصرونو موجوديت حتمي نه وي. ځينې خلک ادبي ټوټې ته منثور شعر هم وايي ځکه چې د تخيل او هنري ژبې په لحاظ شعر ته ورته ده خو په نثر کې ليکل کېږي. د ادبي ټوټې موضوع معمولاً مينه او عاطفي پېښې دي خو کله کله ټولنيز او سياسي مسايل هم په کې بيانېږي. دلته به د ښاغلي محمد انور وفا سمندر او آغلې اناهيتا روهي ادبي ټوټې ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرم او گناه

پلار د شرم پوستکی غاړې ته راواچاوه،

پلار چې ملا او معلم ته کښېنولم، نور هم وتړل شوم،

تن او سر او زړه او آواز تړلي او ذهن ته تړلي تړلي فکرونه راباد شول، راباد شول ...

بله ورځ مې همزولو ماشومو نجونو ته په شرم شرم ورکتل.

نجونو ته به مې چې ورکتل، يو لوی قهر به لاس په ماشه راته ولاړ و.

او دا مې هره ورځ زده کول، چې دا قهر دومره تريخ، دومره تند، دومره اورلن، دومره جبار دی، چې زه حتی هغه پېژندلی نه شم؛ نو ما هم نه ورکتل.

بله ورځ پلار په پگړۍ وتړلم، بله ورځ يې له خپلو خويندو، ميندو، سياسرو، او ټولو ښځو کلک راوتړلم.

اوس نو ذهن ويل او ما يې کاڼي کاڼي خبرې د زړه پر سر تېرولې.

آسونه کال کې يو ځل نعل کېدل او زه شپږه شپږه په زړه او ذهن نعل کېدم.

بله ورځ مې کتل چې نر غوايي، نر آس، نر خر، په هېڅ نه شرمېږي او ما تر ځان کشر-ماشومان وشړل، چې څه بد شی يې زده نه شي!

د ذهن له اورگاډي يو غږ پورته و، «شرررررر...رم»، «گنااااااااه»

د ذهن حرکت به د شرم غږ کاوه او ودرېدل به يې د گناه په دوزخي تمځای کې و.

[د مينې کولو جنت، محمد انور وفا سمندر، ۱۳۹۴]

(c) ketabton.com: The Digital Library

تیږه او باران

له ازله دې غوښتونکې وم. خو تا نه درخپله کړم او نه هم له ځانه لرې. ډېر ځله په حق وې. خو دا ځل نه. دا وار ته خطا شوې. زه غلې وم خو ګیله‌منه نه. ما ستا د خپلولو لپاره خاموشي زده کوله. ها د غونډۍ په لمن کې پرته پلنه تیږه وینې؟ هغه په باران مینه ده. ورته پام شوی دې دی، کله چې باران سندرې وايي، دا څنګه ښکاري؟

تېر ځل یې زه خپلې خاموشۍ ته وربللې وم. د خلقت دې نندارې ته حیرانه وم. ما پخوا د خاموشۍ دومره ښکلا لیدلې نه وه. هسې خو زما د کوټې مخامخ دېوال هم ویل چې زما سکوت خوښ دی.

آه! د تیږې په رګونو کې خاموشي بل ډول وه. ساه مې هلته د آرامۍ پناه غوښتله. خو ناڅاپه باران راغی؛ سندرې یې پیل کړې. له سندرو یې د تیږې پر زړه پاسته پاسته څاڅکي راوورېدل. زما د وجود هره حجره یې په خپل غېږ کې لاهو کړه.

هماغه شېبه په هماغه سندریزه چوپیتا کې ته رایاد شوې. زړه مې د بې وزره مرغۍ په شان د الوتلو هڅه کوله. د تیږې رګونه مې د وجود له قفسه راتاوېدل. غوښتل مې چې په همدې وربښمینو رګونو کې وغځېږم. بیا مې پام شو چې زه به د خاموشۍ هنر زده کړم. د اور لمبو ته به ستا د سیتار په سندرو پام وکړم. د لوګي له ترخه عطره به یې وساتم. ګوندې د باران په شان یوه ورځ راباندې ببرته راوورېږې. بیا به د هماغه تیږې په زړه کې له باران سره سندرې غبرګې کړو.

د باران او تیږې مینه، زما او ستا غبرګې سندرې.

[رژېدلې سندرې، د ادبي ټوټو ناچاپه ټولګه، اناهیتا روهي]

لومړی فعالیت: «تیږه او باران» بیا ولوله او هغه ځایونه یې په نښه کړه چې له عادي نثره متفاوته دي. همدارنګه تشبیه‌ګانې او تشخیص په کې پیدا کړه.

دوهم فعالیت: تصور وکړه چې ته او معشوقه/ معشوق دې په یوه ځنګله/ د سیند یا سمندر غاړه/ ښکلي باغ/ یا هر ځای چې ستاسو خوښېږي، یئ. سترګې پټې کړه او د هغه ځای محیط، هوا، او طبیعت حس کړه. څه وینې، څه اورې، څه بویوې، څه لمس کوې، څه سره وایئ، د څه شي په اړه فکر کوئ ... دا ټول په ذهن کې مجسم کړه. بیا همدغه خبرې په یوه لنډه ادبي ټوټه کې ولیکه. نوې تشبیه‌ګانې به نه هېروې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. ۲. طنز Satire/ Irony

طنز یو انتقادي ژانر دی چې د ټوکې غوندې لوستونکي خندوي خو په عین وخت کې د ټولنې یوې مهمې ستونزې ته د لوستونکو پام ور اړوي. د طنز په اړه هم دا نظر شته چې مستقل ژانر نه دی ځکه چې طنز د لنډې کیسې په چوکاټ کې هم لیکل کېږي او په شعر/ نظم کې هم. خو زموږ په ادبیاتو کې ځکه د ژانر په سترګه ورته کتل کېږي چې که په نثر کې ولیکل شي، له لنډې کیسې ځینې توپیرونه لري او که د شعر په قالب کې هم ولیکل شي، له متعارفو شعرونو متفاوت وي. عمده توپیر یې دا دی چې طنز د کیسې او شعر په پرتله د جوړښتونو او عنصرونو پروا چندانې نه کوي. یعنې په طنز کې ټکر، غوټه، اوج، پیل او پای زیات جدي نه ګڼل کېږي. زما یو طنز به ولولو.

مینه په ټیلفون کې

یاره دا سیم کارتونه خو هماغسې قیمته ښه وو. اوس چې وګورې د هر چا په جېب کې درې- څلور سیم کارتونه پراته دي. یوه ورځ په دوکان کې ناست وم چې له نابلدې نمرې راته زنګ راغی. پلار مې په دوکان کې ناست و. هغه له مشتریانو سره لګیا و. زه کرار له دوکانه ووتم. څومره ښکلی نری غږ یې و:

_ سلام.

_ سلام، څنګه یې؟

_ ګرانه ته څنګه یې؟

_ زه ښه یم. وبخښئ تاسې مې ونه پېژندئ.

_ زه هماغه یم چې تېره هفته مې د ساري دامن جوړه درنه واخیسته. په هغه ورځ مې مور راسره وه؛ نو ما درسره خبرې نه شوې کولی.

زما دوکان ته په ورځ کې شپېته اویا ښځې او نجونې راځي؛ نو دا یوه مې ولله که په یاد وه؛ خو ما وې هسې به یې خوشاله کړم ومې ویل: ډېر ښه. امر وکئ.

_ هسې ما وې پوښتنه دې وکم چې څنګه یې؟

_ ډېره مننه. رښتیا زما د ټېلفون نمره دې له کومه کړه؟

_ ولې، تا خپل کارت نه و راکړی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ هو، رښتيا هېر مې و.

ـ ښه گرانه! اوس د خدای په امان.

ما چې هر څه په خپل ذهن باندې فشار راوړ، د هغې څېره مې رایاده نه شوه. تر مـازدیگره مې څو وارې ورته زنګ وواهه خو ټېلفون یې بند و. سبا او بلـه ورځ هـم همداسـې تېـرې شـوې. نـه پوهېدم چې ولې ټېلفون نه پورته کوي؛ خو شپږم حس مې راته ویل چې هغه به بیا زنګ ووهي.

دریمه ورځ ماښام یې بیا زنګ وواهه.

- سلام حمید جانه، څنګه یې؟

ـ نو ته وواېه څنګه به یم. دا درې ورځې چېرته وې؟

په ژړغوني غږ یې وویل: ته زما له حاله څه خبر یې؟ زړه مې درپسې چـوي. دا درې ورځـې راباندې کال تېر شو.

د هغې خبرې ډېر خوند راکړ. زړه کې مې ویل چې دا دی وللّه زه هم یـو څـوک یـم چـې د نجلۍ زړه راپسې چوي. دلاسا مې کړه: ولې، ګرانې څه خبره ده؟

ـ دا درې ورځې په کور کې وم. د مور له لاسه د باندې نه شومه وتلې.

ـ ما خو درته ډېر زنګونه وهل. تا ولې ځواب نه راکاوه؟

ـ ټېلفون مې بند کړی و. ما ته چې زنګ راشي، بیا ټول رانه پوښتنه کـوي چـې څـوك و؟ څه یې ویل؟

بیا یې ټېلفون یوه هفته بند و. ما په خیال کـې د هغـې تصـویرونه جـوړول چـې داسـې بـه وي، هسې به وي. د فلمونو هره نجلۍ مې یو یو وار په ذهن کې ګرځېده. دوکان ته چې بـه نجـونې راتلې، د هرې ښکلې په څېره کې هغه راته ښکارېده. بله هفتـه چـې یـې ټېلفـون راغـی، ویـې ویـل چې په موبایل کې یې کریډټ نه و ځکه یې راته زنګ نه و وهـلی. عاجـل مـې د پنځـو سـوو افغـانیو کارټ واخیست او په اس ام اس کې مې ورواستاوه. ورته مې وویل چې ته فقط مس کـال راکـوه، زه به درته زنګ ووهم.

ژوند راته معنا پیدا کړه. د احمد ظاهر سندرې راباندې ګرانې شـوې. د زړو هنـدي فلمونـو د سندرو په خوند پوه شوم. ټوله دنیا مې د هغې له یوې خندا او یوې خبرې سره نه برابروله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هفته کې مې د موبايل يو دوه کارتونه خامخا وراستول. يوه ورځ يې راته وويل: «تا سره ګلابي رنګ ډېر ښه ښکاري.»

زه لاړم له بوټانو رانيولې تر خولۍ پورې هر څه مې په ګلابي رنګ کې پيدا کړل او وامې خيستل. يو وار مې له ځانه سره وويل چې خلک به راپورې وخاندي خو بيا مې وويل چې هغه غټې چاروا کې چې همداسې رنګونه اغوندي، چا ورپورې خندلي دي.

نور نو يوازې د هغې خبرې زما د درد چاره نه کوله. ورته مې وويل چې خامخا بايد له ما سره وګورې. هغه به پلمې کولې چې پلار يې نه پرېږدي چې يوازې له کوره وځي. آخر ما ورته وويل چې که رانه شي؛ نو زه خپه کېږم.

آخر هغه ورځ هم راورسېده چې درې مياشتې ورته په تمه وم. د ښاروالۍ څنګ ته پياده رو کې يې راسره وعده وه. د کرزي تر عکس لاندې. وعده مو لس بجې وه؛ خو زه له نه نيمو ورته ولاړ وم. زما قسمت وګوره چې باران اوري. په زړه کې وايم که د باران له ډاره رانه شي نو بيا؟ آسمان ته په غوسه وم چې همدا د باران وخت و؟ له سره تر پښو پورې لوند خيشت وم. د ګلابي دريشۍ اوتو مې خرابه شوه. پر سړک باندې د نورو ورځو ېروبار نه وو. دا نو زما په ګټه وه چې بې غمه له هغې سره چکر ووهم. لس بجې شوې خو د هغې درك نه شو معلوم. زنګ مې ورته وواهه. ويې ويل چې د اطلاعات او فرهنګ د وزارت له مخې تېره شوې او د زېرزمينۍ خوا ته روانه ده. ما پوښتنه وکړه چې څنګه دې وپېژنم؟

ويې ويل: ګلابي رنګه ګلداره چترۍ مې په سر ده. کاوباې پتلون او کورتۍ مې اغوستې دي.

ما لاره څارله چې دا د زيرزمينۍ له زينو راپورته شوه. تاسې نو نه پوهېږئ چې ما څه حال درلود. زړه مې ټوپونه وهل. په لاس او پښو کې مې متره نه وه پاتې. څومره چې هغه رانژدې کېده، هماغومره مې د زړه ټکان زياتېده. هغه راته راورسېده؛ خو همداسې ښويه له څنګه مې تېره شوه. هك پك شوم چې دا څه چل وشو. ښايي پېژندلې يې نه وم. ورپسې روان شوم. غږ مې وکړ: ګوره! زه دلته يم.

هغې راته حيران حيران وکتل. ويې ويل: څه دې ويل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړ يې لړ بل شان و. ما وې په ټېلفون کې خو هسې هم د سړي غږ بـل رقـم راځـي. وګـوره ګلابي چترۍ، کاوبای دریشي، ټولې نښې سمې دي.

ومې ویل: هو، ما وې باران لوند کړی یم، په همدې خاطر دې ونه پېژندم.

ـ ته څوك يې؟ زه خو دې نه پېژنم.

ـ ګوره ګرانې! نور مې مه ځوروه.

ـ څه شی؟ لېونی خو به نه يې؟

ـ ستا مینې په رښتیا لېونی کړی یم.

هغه یوه کلکه څپېړه راکړه. د ښـاروالۍ لـه خـوا دوه پولیسـان راروان وو. نجلـۍ وویـل: تـه ودرېږه چې پولیس راشي...

منډه مې کړه. زېرزمینۍ ته ورکوز شوم. اوس حیران یم چې پـر کومـه خـوا وتښـتم. یـو دم مې رایاد شو چې د پارك هوټل څنګ ته د فرید دوکان دی. شا ته مې نه کتل. پـه یـوه منـډه دویـم چت ته وختم. ځان مې د هغه دوکان ته ورساوه. په دوکان کې زموږ څلور پنځه تنه نـور ملګـري هـم ولاړ وو. ټولو خندل. ما وې لکه چې زه يې لیدلی یم که څنګه. زما په ورتګ چـوپ شـول. ژر ژر مـې له ټولو سره سترې مشي وکړه او پـه دې پلمـه چـې ډېـر لونـد شـوی یـم، ځـان تـه جاکـټ لټـوم پـه کوټبندونو کې د ځوړندو کالیو منځ ته ننوتم. ما وې که پولیس راپسـې دوکـان تـه راشي چـې پیـدا مې نه کړي. شېبه وروسته د نجلۍ غږ مې واورېد: دلته دی. همدې دوکان ته ننوت.

دا وار يې غږ هماغسې و چې په ټېلفون کې يـې راسره خـبرې کـولې. وه خدایـه دا نـو څـه بیابې ده؟ لکه چې ملګرو ته مې په یوه روپۍ شوم. ساه مې پـه سـتوني کـې بنـده وه. لـه ډاره مـې ساه نه شوه ایستلی.

فرید وویل: خیریت خو به وي. څوک لټوئ؟

نجلۍ وویل: راوېې باسه. هغه لوچک ملګری دې چېرته پټ کړی؟ مـا پخپلـو سـترګو ولیـد چې ستا دوکان ته ننوت.

په زړه کې مې خدای او پیران وننګول چې له دې لانجې مې خلاص کـړي. یـو وار زمـا لـه شاوخوا د کالیو کوټبندونه پورې وهل شـول. ټـول ملګـري مـې رانـه چـاپېر شـول. فریـد د هماغـې نجلۍ په غږ وویل: ويې نیسئ! همدا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. د طنز کومو جملو وخندولې؟

۲. کله چې دې طنز لوسته، څه فکر دې کاوه چې پای به څنګه وي؟

۳. که همدا طنز تا لیکلی وای، څه به دې په کې کم یا زیات کړي وای؟

دوهم فعالیت: یوه خندوونکې خاطره درياده کړه. د پېښې ځای، کرکټرونه او جزئيات يې بدل کړه او په خيال کې يې نوي کړه. په خيال کې نورې پېښې، مکالمې او صحنې ورزياتې کړه. بيا ورنه يو طنز جوړ کړه خو داسې چې اصلي خبره يې پای ته وساتې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. ۲. ۳. لنډه کیسه Short Story

تخیلي ادبي روایتي ژانر دی. کیسه د لیکوال په ذهن کې جوړېږي او د یوه راوي له خولې بیانېږي. لنډه کیسه باید لنډه وي؛ په کیسه‌ییز نثر لیکل شوې وي؛ ښه کرکټرایزېشن، ښه توصیف، مناسبې مکالمې، مناسب او راښکونکی پیل، تلوسه، ټکر، غوټه، اوج، او خوندور پای ولري. بله موضوع چې په داستاني ادبیاتو کې مهمه ده، لیدلوری دی.

لنډه کیسه د اوږدوالي په لحاظ له څو جملو رانیولې تر زرګونو کلمو پورې وي. کیسه‌ګۍ معمولاً په دوو – پنځو جملو کې بیانېږي. لنډکۍ کیسه (Flash Fiction) معمولاً اته – نه سوه کلمې وي چې د کتاب په دوو مخونو کې ځایېږي. لنډه کیسه بیا له زرو څخه تر زرګونو کلمو پورې وي. زموږ لنډې کیسې معمولاً یونیم – دوه زره کلمې وي خو د اوسنیو غربي لیکوالو لنډې کیسې غالباً تر دوه نیم زرو زیاتې کلمې لري. د لنډو کیسو نسبتاً اوږدې بڼې هم شته چې ممکن تر لس زره کلمو پورې ورسېږي.

د کتاب په لومړۍ برخه کې مو د راوي په هکله بحث وکړ چې راویان درې ډوله دي: اول ګړی، دوهم ګړی، او درېیم ګړی. په اول ګړي روایت کې راوي د کیسې یو کرکټر او اکثراً مرکزي کرکټر وي او هر څه چې وینې، اوري، احساسوي او فکر کوي، راته وايي. د دې راوي په جملو کې د اول شخص یا متکلم خبرې اورو؛ لکه: «کور ته لاړم. جامې مې بدلې کړې. ستړې وم. سترګې مې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړم.» دوهم ګړی راوي د مخاطب په خوله خبرې کوي او لوستونکي ته خطاب کوي؛ لکه: «کور ته ولاړې. جامې دې بدلې کړې. ستړې وې. سترګې دې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړې.» د راویت دا بڼه ډېره کمه کارول کېږي. درېیم ګړی راوي بیا د نورو کیسه کوي او پخپله په پېښو کې ګډ نه وي؛ لکه: «کور ته ولاړه. جامې یې بدلې کړې. ستړې وه. سترګې یې درنې شوې. همداسې په ناسته کې خوب یووړه.»

د لنډې کیسې نثر د خلکو د خبرو غوندې وي، نه د علمي کتابونو یا د خبریالونو ژبه. راوي د یوه صمیمي ملګري غوندې خواله کوي، نه دا چې په اصطلاح «لُغت پراني» وکړي. سره له دې چې د کیسې نثر د عامو خلکو د خبرو غوندې وي خو باید په ګرامري لحاظ سم، روان او فصیح وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لنډې کیسې کرکټرونه باید ښه انځور شوي وي. څرنګه چې د کتاب په لومړۍ برخه کې مو ولوستل، د کرکټر ظاهري او باطني ځانګړنې باید وښودل شي چې د لوستونکو سترګو ته ودرېږي.

د ځایونو او منظرو توصیف هم باید دقیق وي او د مخاطب مختلفو حواسو ته خطاب وکړي. همدارنګه پېښې باید په جزئیاتو سره بیان شي.

په لنډه کیسه کې د ښې مکالمې لیکل آسانه نه دي ځکه چې د هر کرکټر خبرې باید د هغه/ هغې د پوهې، معلوماتو، تعلیمي کچې، اجتماعي موقف، او اروايي حالت سره مناسبې ولیکل شي. زموږ په ډېرو داستانونو کې د ټولو کرکټرونو خبرې یو شان وي او دا په حقیقت کې د لیکوال خبرې وي، نه د کرکټرونو.

د لنډې کیسې پیل باید داسې وي چې لوستونکي ته په زړه پورې وي او هغه د کیسې لوستلو ته وهڅوي. د شلمې پېړۍ د لومړیو لسیزو په لنډو کیسو کې به لیکوالو نسبتاً اوږده مقدمه د طبیعت یا چاپېریال په توصیف لیکله چې دغه یوستوي معلومات به د لوستونکو زړه تنګاوه. اوس لیکوال خپله کیسه له یوې جالبې خبرې، پېښې، یا مکالمې پیلوي.

په لنډه کیسه کې د ټکر موجودیت مهم دی. ټکر کېدای شي د انسان او طبیعت تر منځ وي لکه دا چې یو کس د شمالي قطب په کنګلو کې بند دی؛ بېړۍ یې خرابه ده؛ د ځان د تودولو لپاره څه نه لري او د هوا درجه هم منفي څلوېښت درجې ده. یا به ټکر د انسان او انسان تر منځ وي؛ مثلاً په یو چا باندې د غلا تور لګېدلی دی خو هغه غل نه دی. کله کله انسان له ځان سره، له خپلو فکرونو سره په ټکر کې وي؛ مثلاً نفس یې یوې ګناه ته لمسوي خو وجدان یې مخه نیسي. د ټکر په سبب غوټه پیدا کېږي. غوټه هغه اساسي ستونزه ده چې کرکټر ورسره مخ دی او باید یې چاره وکړي. لکه هغه چې په شمالي قطب کې بند پاتې دی او له طبیعت سره په ټکر کې دی. دلته غوټه د مرګ خطر دی او کرکټر باید د خلاصون لاره پیدا کړي. د همدې کشمکش په لړ کې کیسه داسې ځای ته رسېږي چې اوج یا څوکه بلل کېږي. دا د غوټې یا ستونزې انتها ده. مثلاً په قطب کې بند سړی د ځان د تودولو لپاره یو څو اخبار او کتابونه سوځوي خو دا اور هم ژر ختمېږي او نور څه نشته چې اور پرې بل کړي. له بلې خوا یې په مخابره کې بټرۍ له کاره لوېږي. ماښام رارسېږي او د قطبي یږ آواز اوري. دلته ده چې ستونزه اعظمي حد ته رسېږي. تر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته کیسه د پای خوا ته درومي او ورو ورو غوټه پرانیستل کېږي او د کیسې په پای کې ختمېږي. د کیسې پای باید له یوې خوا نابېره وي. داسې چې لوستونکي یې اټکل نه وي کړی چې همداسې به کېږي خو له بلې خوا باید منطقي وي او کله چې لوستونکی تېرې پېښې رایادوي، قانع کېږي چې هو، باید چې همداسې شوی وای. البته د کیسې پای په تصادف باید ونه شي؛ لکه په هندي فلمونو او سریالونو کې چې کرکټر له هرې خوا په تنګسه کې وي خو ناڅاپه یې یو ملګری یا پولیس یا بل څوک راورسېږي او دی وژغوري.

لیدلوری په دې معنا چې پېښو ته د چا له سترګو ګورې او د چا فکر او خیال لوستلی شي. په اول ګړي روایت کې معمولاً هر څه د راوي له لیدلوري بیانېږي یعنې څه چې راويویني، اوري، فکر کوي او احساسوي هماغسې بیانېږي او هغه څه چې د ده له سترګو یا د معلوماتو له دایرې بهر دي، پرېښودل کېږي. په دې ډول لیدلوري کې هر څه چې د راوي په ذهن کې تېرېږي، هم بیانېږي. په درېیم ګړي روایت کې څو ډوله لیدلوري کارول کېدای شي؛ مثلاً کېدای شي یو مرکزي کرکټر انتخاب شي او ټولو پېښو ته د هغه له ذهن او سترګو وکتل شي؛ یا دا چې عیني لیدلوری غوره شي او لیکوال پېښې داسې بیان کړي لکه کامره چې یې په لاس کې وي او له کرکټرونو سره یو ځای وګرځي او د پېښو فلمونه واخلي؛ یا هم د داستان بېلې برخې له متفاوتو لیدلوریو بیانېږي؛ او بالاخره د ټولو کرکټرونو له لیدلوري پېښو ته کتل کېږي چې دا تخنیک اوس چنداني نه استعمالېږي خو په پخوانو داستانونو کې نسبتاً زیات لیدل کېږي.

دلته به یوه لنډه کیسه ولولو او بیا به یې تحلیل کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډاکټر شوام

بې مطلبه نيکي مې نه منله. دا مې خپله تجربه وه، په کوچنيوالي لا په دې پوهېدم چې مور مې هله نازوي چې د دې د خوښې کارونه وکړم او خبرې يې ومنم. ما که ښه کول، د دې لپاره وو چې مور راباندې لاس تېر کړي. وروسته ملا صاحب رازده کړل چې: «صالحه اعمال د دې لپاره دي چې بنده د الله رضا خپله کړي او جنت وګټي». دا مې باور و چې هر دلبر تر خپل مطلبه دلبري کا. خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟

ډېره موده وروسته مې اي مېل خلاص کړ. د فېس بوک له خوا مسيج راغلی و: «په دې اونۍ کې دې د دغو ملګرو کاليزه ده.» د اکټوبر په اتمه نېټه د ډاکټر شوام اته دېرشمه کاليزه وه. ځان ته زهير شوم. څو مياشتې کېدې چې نه مې ورته اي مېل لېږلی، نه مې ټېليفون ورته کړی و. ژر مې د مبارکۍ اي مېل ورته وليکه. په نيم ساعت کې مې د يو څو نورو اي مېلونو ځوابونه ولېږل. اي مېل مې بند کړ؛ بېرته مې خلاص کړ؛ د شوام ځواب نه و راغلی. ځان سره مې وويل مصروف به وي. سبا به مې اي مېل بيا وګورم.

له انټر نټ کلپه راووتم. د نادرېې ليسې له څنګه تېرېدم چې درې تنه سيکهان مې مخې ته راغلل. ماشومتوب مې رایاد شو. په زاړه ښار کې مې د پلار دوکان و. د علي رضا خان د کوڅې په خوله کې يې بقالي وه. زه له پلار سره په دوکان کې کېناستم. د عاشقان و عارفان مکتب ته تلم. په صنف کې راسره يو څو تنه هندوان او سيکهان هم وو. دوی به د قران کريم په ساعت کې له صنفه وتل. کله کله به مور ځورول. سيکهـ ماشومان د سر ويښته د سر په څېرې کې لکه غونډاره ترې. نه پوهېږم چا دا خبره کړې وه چې دوی په لونګۍ کې کچالو پټوي. زما زړه ته هم لوېدلې وه چې رښتيا به وي. د دوی لونګۍ ته به مې لاس اچاوه چې راوباسه کچالو دې. دوی به رانه تښتېدل. يوه ورځ يې سر معلم ته شکايت وکړ. سر معلم په چپړاسي باندې قف پايي کړم. داسې يې ووهلم چې بيا نه پوهېدم پر ځمکه روان يم که پر سکروټو. ان بوټونه مې په پښو کې تنګ شوي وو. خو سبا بيا هغه زه وم، هغه د سردار زامن.

❃❃❃

اول ځل چې هند ته تلم نو په ټوله لاره کې مې همدغه کيسې يادېدلې. انديښنې اخيستی وم چې اوس به هندوان او سيکهان راسره څه رنګه چلند کوي. لکه څوک چې له چا سره بد کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او اوس يې مخې ته ورځي. په ډيلي کې مې ډاکټر جاوېد ملګری و. هغه يو کال د مخه تللی و. په سکارټېس روغتون کې يې کار کاوه. هغه د روغتون له مشرانو سره خبرې کړې وې او ما ته يې هم د زده کړې کار سم کړی و.

زه د زړه څانګې ته ورغلم. هلته پروګرام راته جوړ شو چې اوله مياشت به په «ايکو» برخه کې کار کوم؛ بيا به کتنځي ته ځم؛ بيا عاجل اتاق ته او همداسې نورو برخو ته. دا نو اول ځل و چې د ايکو ماشين مې وليد. زموږ خلک يې د زړه ټلويزيوني معاينه بولي. ډاکټر ورته ناست و، ناروغ يې کوت. زه يې څنګ ته ورغلم د چپې اوږې شا ته يې غلی ودرېدم. ډاکټر په تريو تندي راوکتل. ويې ويل: «لرې ودرېږه!»

په دويمه ورځ لا ډاکټر نه و راغلی چې د ايکو اتاق ته ورننوتم. چپنه مې واغوسته. د ماشين سويچونو ته مې کتل چې نومونه يې زده کړم. د کوټې ور نيم کښی و. نرسه په دهلېزه کې تېرېدله. زه يې وليدم. راغله. ويې ويل: دلته څه کوې؟

زما ځواب ته معطله نه شوه. ويې ويل: ژر کوه، چپنه دې وباسه او له کوټې ووځه.

همداسې مې وکړل. په زړه کې مې راتېر شول چې تاريخ به انتقام اخلي. تا په کوچنيوالي کې هندوان او سيکهان ځورولي دي او اوس د دوی وار دی چې تا تحقير کړي. دا مې باور و چې خدای د بدو سزا هم په دې دنيا کې ورکوي، هم په بله دنيا کې.

له ډاکټر نه به مې چې يوه نيمه پوښتنه کوله، ويل به يې: «کتاب وګوره.»

هر شپه به تر دوولسو بجو پورې د روغتون په کتابتون کې وم خو زما لپاره هر څه نوي وو او په لږ وخت کې د دومره ډېرو شيانو زده کول ګران. ځينې شيان بيا په کتابونو کې هم نه پيدا کېدل. د ډاکټر چلند دومره زهير کړی وم چې په دويمه هفته مې غوښتل هر څه پرېږدم، بېرته کابل ته راشم. خو ملګري مې پرې نه ښودم. ويل يې چې کرار کرار به بلد شم. په هماغه ورځ هغه له ډاکټر شوام سره معرفي کړم. شوام مشر ډاکټر و. راته ويې ويل: که څه مشکل دې و، ما ته راځه.

سبا د ډوډۍ په وخت کې سره مخامخ شو. د ايکو په يوه درس مې هېڅ سر نه خلاصېده. ډاکټر شوام ته مې وويل. هغه موضوع راته دومره آسانه تشريح کړه چې هماغه ګړۍ مې زده شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده رانه يو څو پوښتنې وکړې. ځوابونه مې سم وو. د ډاکټر شوام خوښ شوم. ويې ويل: بېګاه زما مېلمانه يئ.

زه او ډاکټر جاويد ورسره رسټوران ته لاړو. په ډيلي کې داسې رسټورانونه لږ دي چې غوښه پخوي. ډاکټر شوام همداسې رسټوران ته بوتلو. ده هم له موږ سره د چرګ او د غوايي غوښه وخوړه. ډوډۍ مو چې خلاصه کړه، په خپل موټر کې يې سينما ته يوړو. عجبه سينما وه. چوکۍ نرمې، مخې ته يې کشوه، تکيه يې قاتوه په کې اوږد غځېږه، د جوارو د پولۍ ډکه کاغذي کڅوړه دې په لاس کې، موټۍ ډکوه او خولې ته يې اچوه.

کرار کرار مو له شوام سره انډيوالي جوړه شوه. هره يکشنبه ماښام به په خپل سوزوکي موټر کې په موږ پسې زموږ کوټې ته راته او چکر ته به يې بيولو. په هر ځای کې به ده پيسې پرې کولې. موږ يې مصرف ته نه پرې ښودلو. ويل يې چې تاسې مسافر يئ.

د ايکو ډاکټر چې زموږ په ملګرتيا خبر شو، هغه هم راسره نرم شو. يو کال مې هلته تېر کړ. د ډاکټر شوام په برکت مې دومره څه زده کړل چې نورو ته يې څوک په دربو کلونو کې هم نه ورښيي.

د هندوستان د خلکو يو شی مې خوښ شو. هلته څوک په چا کار نه لري. مسلمان خپل مسجد ته ځي، هندو خپل مندر ته. په هندوانو کې هم زر رنګه طايفې دي خو هغه د چا خبره «عيسی به دين خود، موسی به دين خود». د يوه بګوان کاليزه وه. د روغتون نور ډاکټران يې لمانځلو ته لاړل خو شوام له موږ سره پاتې شو. هغه په هېڅ شي عقيده نه درلوده. موږ ته يې ويل: «بې عقيدې سړی په دې ښه دی چې هېڅ څوک يې بد نه ابسېږي، له هندو سره هم يار وي او له مسلم سره هم. خو دومره ده چې عقيدې والا خلک مطمين وي، ډاډه وي. خو زه داسې نه يم. که په تاسو باندې هره ټکه ولوېږي نو زغملی يې شئ، وايئ به چې د خدای له خوا همدا مقرر وو، خو زما له پاره ګرانه ده. که تاسې مړه کېږئ نو د ځنکدن په وخت به هم ډاډه ياست چې يو چېرې به ځئ؛ بېرته به ژوندي کېږئ؛ جنت به وي دوزخ به وي؛ حساب کتاب به وي؛ خو زما لپاره ډېره سخته ده. زما مرګ واقعي مرګ دی، ابدي مرګ.»

✲✲✲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبا بيا انټرنټ کلب ته ولاړم. د شوام څواب نه و راغلی. ټېليفون مې راواخيست. زنګ مې ورته وواهه. ټېليفون يې بند و. ما ويل له ناروغانو سره به مصروف وي. نيم ساعت وروسته مې بيا زنګ وواهه. خبره هماغه وه. سبا او بل سبا مې څو څو ځله ټېليفون ورته وکړ خو رخ نه شو. ما ويل ممکن بهر ته تللی وي.

بله اونۍ يې بيا ټېليفون کار نه کاوه. ډاکټر جاوېد ته مې زنګ وواهه. هغه وويل: «ته نه يې خبر؟ ډاکټر شوام غريب خو موټر وواهه، ځای په ځای مړ شو.»

ډاکټر شوام له ما سره ډېر ښه کړي وو، بې بدله ښه. ده رانه د هېڅ شي تمه نه لرله. په جنت او په دوزخ يې هم عقيده نه وه چې د خپلو ښو اجر به په بله دنيا کې ووينې. زه لا تر اوسه حيران يم چې هغه ولې راسره ښه کول؟

د کيسې تحليل

- **راوي او ليدلوری:** د کيسې راوي اول ګړی او د کيسې مرکزي کرکټر دی او ليدلوری هم د ده دی. يعنې په کيسه کې څه چې راوي ليدلي، اورېدلي، حس کړي، او څه چې د ده په ذهن کې تېر شوي دي، لولو.
- **ژبه:** د کيسې ژبه روانه، صميمي او د خلکو ژبه ده خو ګرامري اصول هم په کې مراعات شوي دي. نادر لغتونه، اوږدې او پېچلې جملې نه لري.
- **کرکټرکښنه:** اصلي کرکټرونه دوه دي. يو ډاکټر شوام او بل پخپله راوي چې هغه هم ډاکټر دی. د کرکټرونو ظاهري ښه نه ده معرفي شوې. لوستونکی هېڅ نه پوهېږي چې مثلاً ډاکټر شوام په ونه دنګ و که ټيټ؛ په رنګ سپين و که غنمرنګی؛ چاغ و که ډنګر؛ ښايسته و که بدرنګی؟ همدرانګه د راوي رنګ او ښه نه دي ښودل شوي. د کرکټرونو باطني پېژندنه د هغوی د کړو وړو او خبرو څخه معلومېږي. راوي مؤمن او معتقد انسان دی او په دې باور دی چې که څوک له چا سره ښه کوي نو يا په همدې دنيا يا په بله دنيا کې يې بدله غواړي. هغه ته خدای داسې ذات ښکاري چې د بدو سزا په دواړو جهانونو کې ورکوي او کله چې په هند کې د يوه ډاکټر او نرسې له سپک چلند سره مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، فکر کوي دا يې د هغو بدو سزا ده چې ده په کوچنيوالي کې لـه سيکهـ ماشـومانو سره کړي دي. د ده له کړنو دا هم رامعلومېږي چـې د ملگرتيـا او د ښـو خلکـو قـدر کـوي. ډاکټر شوام بيا په هېڅ دين باور نه لري. مېلمه‌پال او سخي دی. خيرمن انسان دی او بـې مطلبه ښه کوي. هغه د عقيدې په اړه فلسفي نظر لري.

• **توصيف:** په کيسه کې د کابل د نادريې ليسې سيمه، د علي رضا خان کوڅـه، د عاشقان او عارفان ليسه، او د ډيلي سکارټس روغتون، رسـټوران، او سـينما يـاد شـوي دي. خو په دې ټولو ځايونو کې يوازې د سينما توصيف هغه هم په لنډو ټکـو کـې شـوی دی او د نورو ځايونو توصيف هېڅ نشته.

• **مکالمې:** په کيسه کې مکـالمې کمـې دي. د ايکـو د ډاکټـر يـوازې دوې خـبرې «لرې ودرېږه!» او «کتاب وگوره.»؛ د نرسې دوې جملې «دلته څه کـوې؟ ژر کـوه چټـه دې وباسه او لـه کـوټې ووځـه.» لولـو. د ډاکټـر خـبرې د هغـه لـه موقـف سره مناسـبې دي. دا خبرې هغه يو مغرور او ځيږ انسان راپېژني. د نرسې خـبرې بـه هغـه مهـال نامناسـبې وای چې دا پېښه د راوي په خپل وطن کې شـوې وای ځکـه چـې نرسـه د موقـف پـه لحـاظ تـر ډاکټر ټيټه ده او داسې څه ورته نه شي ويلی. خو هغه راوي ته داسې تونـدې خـبرې ځکـه کوي چې رواي سره له دې چې ډاکټر دی خـو د يـوه غريـب ملـک ډاکټـر او هلتـه نـابللې مېلمه غوندې دی او له بلې خوا نرسه د ايکو د ماشـين د ښـه سـاتلو دنـده لـري. د ډاکټـر شوام خبرې هـم د هغـه د پـوهې لـه کچـې او شخصيت سره اړخ لگـوي نـو د دې کيسـې مکالمې مناسبې ښکاري.

• **پيل:** کيسه په دې جمله پيلېږي چې «بې مطلبه نيکي مې نه منلـه.» بيـا راوي د نېکۍ په اړه خپل باور په څو جملو کې بيانوي او لـومړی پراگـراف پـه دې جملـه ختمـوي چې «خو د ډاکټر شوام مطلب څه و؟» دغه پيل لوستونکو ته تلوسه پيـدا کـوي چـې د دې پوښتنې ځواب ولولي.

• **ټکر:** په کيسه کې راوي له خپلو فکرونو سره په ټکر کې دی. دی بـاور لـري چـې هېڅوک بې مدعا او بې مطلبه ښه نه کوي خو ويني چې ډاکټر شـوام لـه ده سره ډېـر ښـه کوي خو هېڅ تمه او مطلب هم نه لري. نه يوازې له ده څخه د خپلـو ښـو د بـدلې تمـه نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري بلکې له خدایه هم دا بدله نه غواړي ځکه چې هغه پر خدای او بله دنیا عقیده نه لري. د همدې ټکر په وجه غوټه پیدا کېږي. غوټه دا ده چې «ډاکټر شوام نو ولې دومره ښه کول؟» د کیسې اوج هغه ځای دی چې راوي د ډاکټر شوام د مرګ خبر اوري.

- **پای:** د لنډو کیسو په پای کې غوټه پرانیستل کېږي خو په دې کیسه کې غوټه هماغسې غوټه پاتې شوې ده. غوټه دا وه چې ډاکټر شوام ولې بې مطلبه ښه کول او راوي د کیسې په پای کې وايي چې «زه لا تر اوسه حیران یم چې هغه ولې راسره ښه کول؟» او ځواب یې لوستونکو ته پرېږدي چې پخپله ورباندې فکر وکړي. د کیسې دا ډول پای مخاطب فکر کولو ته هڅوي. ممکن هر لوستونکی بېل ځواب ورته ولري خو دا چې د پوښتنې ځواب پخپله په خپل ذهن کې جوړوي نو د کیسې اثر به تر ډېره وخته پورې د هغه په فکر کې پاتې شي او هر کله چې ښه کوي یا ښه ورسره کېږي، دا پوښتنه به وریادېږي.

۳. ۲. ۳. ۱. د اوږدوالي په لحاظ د لنډو کیسو ډولونه

لنډې کیسې د اوږدوالي په لحاظ په درېو ډولونو وېشلی شو: کیسه‌ګۍ، لنډکۍ کیسې، او لنډې کیسې.

الف: کیسه‌ګۍ: کیسه‌ګۍ معمولاً یو څو محدودې جملې وي چې له دوو څخه تر پنځو یا چې ډېرې شي تر لسو جملې لري. دا د مینیمالیزم د سبک محصول دی او نن سبا چې خلک لنډې لیکنې خوښوي، ډېر مینه‌وال لري. د کیسه‌ګۍ او هر بل مینیمال اثر کمال دا وي چې لوی مفهومونه او ډېرې خبرې په کمو کلمو کې کوي. په بله وینا، تر ویلو نا ویلې په کې زیاتې وي خو لوستونکی هغه ډېرې ناویلې د لږ ویلو په مرسته په خپل ذهن کې مجسم کولی شي. دا چې په دې ډول لیکنو کې لوستونکی د فکر کولو او تخیل موقع ترلاسه کوي او د کیسې ناویلې برخې په خپل ذهن کې جوړوي، نو داسې احساس کوي چې د اثر په تخلیق کې هغه هم برخه اخیستې ده او د خلاقیت تنده یې ماتېږي. د ښاغلي فضل الحق تپاند یوه کیسه‌ګۍ به ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیم

په ښار کې د ښځینه ډاکترې نشتون ناهیلي کړل. مېرمن او خاوند سترې د کور په طرف روان شول. د کور دروازه یې خلاصه کړه.

خاوند: دا لا څنګه ښار دی چې یوه ښځینه ډاکټره نه لري.

د لور سترګې یې په پلار ولګېدې. ژر یې زوړ کتاب او شلېدلې کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې کړل.

فعالیت: دغه کیسه‌ګۍ چې لولې، نورې کومې خبرې ذهن ته درځي. تر دې کیسې مخکې به څه شوي وي؟ کومې ناویلې د دې کیسه‌ګۍ په ویلو خبرو کې نغښتې دي؟ نجلۍ به ولې کتاب او کتابچه تر پلاستیکي فرش لاندې پټ کړي وي؟ د همدغو ناویلو خبرو په مټ د دې کیسه‌ګۍ په سر او منځ کې څه ورزیات کړه او لږ یې وغځوه.

ب. لنډکۍ کیسه: لنډکۍ کیسه معمولاً یو څو سوه کلمې وي. هغه بڼه یې چې فلش فیکشن بلل کېږي، باید همدومره کلمې ولري چې د کتاب په دوو مخامخ صفحو کې ځای شي، یعنې اته – نه سوه کلمې. خو تر اتو سوو کلمو کمې هم وي. په پښتو کې د ښاغلي اجمل پسرلي کیسې د لنډکیو کیسو ښې بېلګې دي چې دلته به یې یوه نمونه ولولو.

وېښته

سر یې ژر ژر خوځاوه. د نویو لنډو کړیو ویښتو څوکې یې له سره کړیو بارخوګانو سره لګېدې رالګېدې. غړۍ یې هنداري ته ورنژدې کړه. د یوې سترګې شا یې ورنګوله، د بلې یوې یې هم شنه کړه.

پر وېړو شونډو یې سور رنګ تېر بېر کړ. ورو یې یوه شونډه پر بلې لمده کړه. هنداري ته موسکۍ شوه. تک سپین غاښونه یې سره شوي وو. کاغذي دسمال یې پرې تېر کړ. د کور د بهر ور یې په ځان پسې کلک کړ. تر نورو ورځو نن د دفتر سهارنۍ غونډې ته وخته ورسېده. د غونډې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مهال يې يوه يوه ته وکتل. تر غونډې وروسته له يوه سره ودرېده، بيا له بل او بلې سره خو خبرې د دفتري کار وې.

مازديگر چې کور ته ستنه شوه، وار له واره هندارې ته تم شوه.

د بارخوگانو رنگ تللی و. سرې شونډې يې سپېرې شوې وې. د سترگو د شا رنگ هم پيکه ښکارېده. خو په ريمل کې يې لا سترگې غټې اېسېدې.

د ماسخوتن تر ډوډۍ وروسته يې ويښته په موټ کې ونيول:

«کاشکې مې نه وای کم کړي.»

د خوب کوټې ته ولاړه. سر يې پر بالښت کېښود. بالښت يې پر سر کېښود:

«ولې يوه همکار هم د ويښتو صفت ونه کړ؟!»

پښې يې له کمپلې وايستې. کمپله يې ايسته کړه. بېرته يې ځان پټ کړ:

«خپله گناه دې ده. بايد پوښتنه دې کړې وای چې ويښته مې څرنگه ښکاري.»

په اړخ واوښته، په بل اړخ شوه. د لنډو ويښتو څوکې يې ونازولې. خوب يې تښتېدلی و. پوست بالښت يې په سوک وواهه:

«ولې به مې پوښتنه کوله. دوی سترگې نه لري؟»

پښو يې سوی وکړ. يو پر بلې يې وسولوې:

«حتماً ښه نه ښکاري چې يو هم څه ونه ويل.»

ويښته يې په دواړو لاسونو جر پر کړل:

«همکاران بدنيته دي.»

«بخيلي يې کېږي، ځکه يې مبارکي نه راکوله.»

پښې يې ټولې کړې. بېرته يې ورو وغځولې. بڼوړې سترگې يې سره ولاړې. لاس يې له ويښتو وښويېده. خوب يووړه.

فعاليت: دا لنډکۍ کيسه له سره ولوله او د دې پوښتنو ځواب پيدا کړه.

۱. په کيسه کې ټکر کوم ډول دی (د انسان او طبيعت ترمنځ، د انسان او بل انسان ترمنځ، د انسان او خپل ځان ترمنځ)؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. د کیسې غوټه څه ده؟
۳. د کیسې راوي او لیدلوری کوم دي؟
۴. د کیسې کرکټره کومې ځانګړنې او څه ډول شخصیت لري؟

ج. لنډه کیسه: لنډه کیسه له زر یو نیم زر کلمو رانیولې تر لس زرو یا لا زیاتو کلمو پورې وي. دا په دې پورې اړه لري چې موضوع څومره ده او په څومره کلمو کې یې بیانولی شو. دلته به د ښاغلي نصیر احمد احمدي یوه لنډه کیسه او د ښاغلي واحد رفیعي د یوې لنډې کیسې ژباړه ولولو.

زما د وطن جګړه

لیکوال: نصیر احمد احمدي

په خاورو کې ناستې تور سترګې ماشومې له قبره راوتلې مېږی چختاړې کړ. یو سیوری ورباندې راغی:

_ ودرې! پېریان به درسره ګوري.

ماشومې ور وکتل. د دې په عمر وړه نجلۍ ولاړه وه. شنې سترګې یې درلودې. څپولې ژېړ وېښته یې نېغ ولاړ ول.

په خاورو کې ناستې ماشومې بېرته قبر ته وکتل. پر یوه مېږي یې خپله بټه ګوته کېښوده. د قبر مړه خاوره را ورغړېده. ماشومې غبرګ لاسونه ورته ونیول. خاوره یې بېرته ټوله کړه.

شنې سترګې نجلۍ وویل: ملا صېب ویل چې ژېړ مېږتانه پېریان دي.

په خاورو کې ناستې نجلۍ خپل کیڼ، لوخ، چاودې چاودې مړوند ته څپېړه ورکړه. ژېړ مېږی لاندې ولوېد. په غوسه یې وویل: بد مې ایسي! زما د ابا غوښې خوري.

شنې سترګې نجلۍ ګامونه واخیستل. یوه بل قبر ته ودرېده.

ناستې ماشومې ور غږ کړل: ابا دې دی؟

_ نه! شیرین اغا!

_ تره؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

_ نه! پلار!

د ناستې ماشومې ورېې سترګې سره تنګې شوې. په کټ کټ یې وخندل: پلار ته خو ابا وایي.

شنې سترګې نجلۍ وویل: نه! شېرین اغا وایي.

ناستې نجلۍ خپله لمنه خلاصه کړه. څو ماتې رنګارنګ شیشې یې پر قبر واچولې. ولاړې نجلۍ ته یې وکتل. شونډې یې خوځېدلې.

ناستې نجلۍ ورغبرګ کړل: څه وایې؟

_ دوعا کوم. خدایه ما وبخښې. زما مور و پلار وبخښې . ټول بوسولمانان وبخښې.

راغله. د ناستې نجلۍ تر څنګ ودرېده. ویې‌ویل: دا دعا مې شیرین اغا را زده کړې وه.

ناستې نجلۍ د ولاړې نجلۍ شکېدلو پلاستیکي څپلکو ته وکتل. ویې‌ویل: څپلکې دې ډېرې ارته (ازادي) نه دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: دا مې د ادې څپلکې دي. ویل یې سې نن د باندې نه وځم. ناجوړه یم. ته یې په پښو که.

ناستې نجلۍ خپلو لوڅو چاودو پښو ته وکتل.

_ ما ام ډېرې ښکلې څپلکې درلودې. مازې یوه پینه یې لرله. اوبو یووړې.

نرۍ بوربوکۍ راغله. ناستې نجلۍ منډه واخیسته. په دوړو کې ورکه شوه. بېرته راغله. په لاس کې نېولی زري کاغذ یې شنې سترګې نجلۍ ته ونیو. په خوند یې وویل: دا دې خوړلي دي؟

شنې سترګې نجلۍ وویل: پاپړ نو چیشی دي. شېرین اغا به مې هر وخت د شنه پاکټ ژاولې راته راوړلې.

ناستې نجلۍ کاغذ پر چپه خوا واړاوه. ژبه یې ورته راوایسته. لاړې یې تو کړې: ایق! خاورې دي.

غلې شوه. بیا یې وویل: ابا به مې نو پاپړ راته راوړل! رنګارنګ پاپړ.

یو دم یې وخندل: اخ! تر ټولو یې اغه ترخه پاپړ ښه ول. اجب خوند یې درلود.

بېرته د قبر تر څنګ کېناسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنې سترګې نجلۍ وویل: دې ما شیرین اغا دې نو نه و لیدلی. څو وارې یې په خپل موټر کې ښار ته ورسره بوتلم. ایسکریم به یې راته اخیستل.

یو دم یې خپله لمن تر پیڅکې ونیوله: ها! دې ته وګوره! د رنګکو کمیس یې ام راته اخیستی و.

د زاړه، شکېدلي کمیس لمنه یې خولې ته ور نږدې کړه. لاړې یې پرې تو کړې. پر رنګ تللیو رنګکو یې رغوی تېر کړ. تندی یې تریو شو. ویې‌ویل: اوس یې رنګکي زاړه شوي دي. که دې اول لیدلي وای، لمر پکې ښکارېده.

ناستې نجلۍ وویل: بل کمیس ام لرې؟

- نه! پیسې نشته. مور مې راته ویل چې یو څه وخت صبر وکه! د چرګې چوچونې به غټ شي. دوه به خرڅ کم. د رنګکو کمیس به درته واخلم.

ناستې نجلۍ په خوند وویل: شکر! زه خو د رنګکو یو نوی کمیس لرم.

شنې سترګې نجلۍ وویل: مور دې درته واخیست؟

_ نه! د همسایه ښځې مې مور ته خپل کمیس ورکو. ویل یې چې ډېر یې نه دی اغوستی. کوچنیانو ته کالي ترې وګنده.

غلې شوه. د پاړو زري کاغذ یې ټوټې ټوټې کړ. پر قبر یې وشینده.

شنې سترګې نجلۍ وویل: ابا دې ولې مړ شو؟

ناستي نجلۍ سوړ اسویلی وایست: ابا مې د ملک اکا دهقاني کوله! یو سهار یې په پټي کې جووې جوړولې. ټکا شوه. په منډه کور ته راغی. څو بې‌ږیرې کسان تر دېوال را واوښتل. ابا یې وډباوه. ویل یې چې دا اوږده ږېره او تور پټکی دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ یې وویشت.

غلې شوه. شنې سترګې نجلۍ ته یې وکتل. ویې‌ویل: او ستا شیرین اغا؟

_ زما شیرین اغا بیا ټکسي چلوله. یوه ورځ یې زه او مور ښار ته ورسره بوتلو. په زیارتونو یې وګرځولو! ماښام بېرته کور ته را تلو چې څو ږیرورو کسانو موټر ودراوه. شیرین اغا یې وډباوه. ویل یې چې دا سور، خرېیلی مخ او لوڅ سر دې بې څه نه دي. ډز! زما تر مخ یې وویشت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیت: دې پوښتنو ته ځواب ووایه.

۱. د کیسې راوي څوک دی؟

۲. په کیسه کې تلوسه له کومې ځایه څخه پیل شوې ده؟

۳. د کیسې مکالمې څنګه دي؟ دغه خبرې اترې د وړو، غریبو، یتیمو نجونو له حال سره مناسبې دي؟

۴. د کیسې کرکټرونه څنګه انځور شوي دي؟ ظاهري او باطني ځانګړنې یې څومره معرفي شوي دي؟

۵. د کیسې ژبه درته څنګه ښکاري؟

واورین باد

لیکوال: عبدالواحد رفیعي

ژباړه: نصیر احمد احمدي

د ژمي سړه شپه نیمایي ته نږدې وه. اسمان وریځ و. نرم باد لوخړې ونې خوځولې. په کوټه کې د څراغ کمزورې ژېړه رڼا ښکارېدله. زړه ښځه کوټې ته ورننوته. یخني لړزوله. ویې‌ویل: د لېوه انګولا راځي. نږدې دی. لکه د کلا تر شا چې ولاړ وي.

یوه ځوان سړي چې له یوې وړې نجلۍ سره یې خبرې کولې، وویل: بېچاره به وږی وی. غلی شو، بیا یې وویل: په دې ورځو کې له سپیو هم سبکه ختلې وي.

زړې ښځې وویل: له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان هم زړور شوي دي. مخکې تر دې خلکو ټوپکې درلودې. لېوان وېرېدل. ابادیو ته نه شوای را کښته کېدای.

اسمان وریځ و. د باد چونګا راتله. کوچینۍ نجلۍ د کتاب پاڼه واړوله. پلار ته یې وکتل، ویې‌ویل: ته چې هلته وې، څه دې کول؟

پلار وخندل: لورې، مکتب ته تلم.

نجلۍ له خندا شنه شوه. په ناباوري یې وویل: نو په دومره لوینې کې مکتب ته تلې؟

پلار وویل: هو لورې. په همدې لویوالي کې مکتب ته تلم.

نجلۍ په خوند وپوښتل: قران شریف دې هم وایه؟

پلار موسک شو: هو لورې، قران شریف مې هم وایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجلۍ هماغسې په خوند وویل: تاسو ته یې د دین اصول هم درښودل؟

پلار وخندل: هو لورې، د دین اصول یې هم را ښودل.

نجلۍ په خندا وویل: ښه نو، راته ووایه چې د دین اصول څو دي؟

پلار موسک شو: پنځه.

نجلۍ په خوشالۍ چکچکې کړې. په خوند یې وویل: اخ، جان! پلار مې د دین اصول نه‌پېژني.

پلار وخندل. پوښتنه یې وکړه: ته راته ووایه، څو دي؟

نجلۍ په شوق وویل: درې دي. توحید، نبوت، معاد.

پلار په زوره وخندل: سمه ده لورې. سمه ده. د دین اصول درې دي.

یوه ځوانه ښځه له دهلېزه کوټې ته راغله. سترې ښکارېده. تکو سرو لاسونو یې دا ښودله چې همدا اوس یې بېګاني لوښي پرې‌مېنځلي دي. ځوانه ښځه څراغ ته نږدې کېناسته. پرته له دې چې چا ته وګوري، ویې‌ویل: نن شپه شاید واوره ووري. د باندې د قبر غوندې تیاره ده.

نجلۍ په بیړه خپلې مور ته وکتل. ښځې وویل: نه پوهېږم. لېوه دي که شغال؟ خو انګولا یې نږدې ده. خدای دې وکړي چې څوک په دښته کې نه وي پاتې.

نجلۍ خپل پلار ته وکتل. په وارخطایي یې وپوښتل: ابا! لېوان ډېر بد دي؟

پلار د نجلۍ پر وېښتو لاس تېر کړ، ویې‌ویل: نه ګرانې، خو کله کله له ویرې په یو چا حمله کوي. هو، که وږي وي، بد دي.

- زموږ په کتابونو کې د ګیدړې عکسونه شته. ګیدړه زوروره ده که لېوه؟

- لېوه زورور دی، خو ګیدړه په اسانۍ نه شي خوړلای.

نجلۍ وویل: ولې؟

پلار وخندل: ګیدړه په خپله لکۍ لېوه دوکه کوي، له لېوه لاره غلطوي.

- نو بني‌آدم هم لاره ترې غلطولی شي؟

- نه ګرانې! بني‌آدم نه شي کولای چې لاره ترې غلطه کړي. بني‌آدم د ګیدړې غوندې تېز نه دی.

د څراغ رڼا ورو ورو کمزورې کېدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړې ښځې سړه ساه وایسته، ویې‌ویل: څراغ تېل نه لري. باید ماښام لا له تېلو ډک شوی وای.

ځوانې ښځې په خندا وویل: اوس نو ناوخته ده. باید ویده شو. سبا به یې له تېلو ډک کم.

بوډۍ څو ځله د څراغ پلیته پورته کړه، خو د څراغ زور ختلی و. په کمزورې رڼا کې یې د کوټې دېوالونه سره بخونه ښکارېدل.

چوپه چوپتیا وه. کله کله به د باد نرۍ غږ راغی. دا وخت د انګړ دروازه وټکېده. بوډۍ ورو وویل: خدایه خیر! په دې شپه کې به څوک وي؟

خپل زوی ته یې وکتل. یو ځل بیا یې د څراغ پلیته پورته کړه. په زحمت ولاړه شوه. له دهلیزه ووته. په لوړ غږ یې وویل: څوک یې؟

د دروازې له شا یو نارینه غږ راغی: ګل‌احمد په کور کې دی؟

- هو. څه یې کوې؟ ته څوک یې؟

سړي وویل: له لوی کلي راغلم. مرکه ده. حاجي شهیر صېب یې غواړي.

بوډۍ خوله خبرو ته جوړوله چې ګل‌احمد راغی. دروازه یې خلاصه کړه. دوه کسان وو. د یخني له لاسه یې پزې پټې کړې وې. یوه ګل‌احمد ته لاس ورکړ، ویې‌ویل: ورور جانه سلام. حاجي صېب شهیر را ولېږلو. که زحمت نه وي یو ځل د لوی کلي جومات ته راشه. حاجي شهیر خو به پېژنې؟

ګل‌احمد وویل: هو، پېژنم یې.

وروسته یې دواړو کسانو ته په ځیر ځیر وکتل، ویې‌ویل: خو په دې شپه کې مې څه کوي؟ سبا به درشم.

سړي چې په خپل پټو یې خوله او پزه پیچلې وو او په سختي یې غږ اورېدل کېده، په خندا یې وویل: تر لوی کلي دومره لاره نه ده. همدا اوس مجلس لري. له نورو ځایونو هم کلیوال او سپین ږیري را ټول شوي دي.

ګل‌احمد په حیراني وویل: مرکه د څه په خاطره ده؟

دوهم کس چې تر دې دمه غلی و، په بیړه یې وویل: د مکتب په باره کې خبري کوي. نوی کال له یوې موسسې نوی مکتب غواړي. د ولسوالي نماینده‌ګان هم راغلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړي سړي وویل: حاجي صیب ویل چې که ته هم یې، ښه ده.

وړه نجلۍ د بوډۍ تر څنګ ودرېده. بوډۍ د هغې پر سر لاس کېښود، ویې‌ویل: دا شپه ګوره. خو سبا ته به یې خبرې کړې وې.

ګل‌احمد زړه نازړه وویل: ښه، یوه دقیقه ماتله شئ.

ګل‌احمد کوټې ته ننوت. ځوانه ښځه ولاړه وه. ویې ویل: څه وایي؟

- وایي چې په لوی کلي کې مرکه ده، ته یې هم غوښتی یې.

- نو اوس ځې؟ ناوخته نه ده؟

ګل‌احمد وویل: وربه شم، وبه ګورم چې څه خبره ده. سبا کومه ګیله ونه‌کړې.

د ښځې له لاسه یې کوټ ور واخیست. ښځه یې له مړژواندې څراغ سره یواځې پرېښوده.

ګل‌احمد تر خولې او پزې د غاړې دسمال تاو کړ، په دوو کسانو پسې روان شو. د مور غږ یې واورېد: ودرې زویه، تیاره ده. څراغ به درته را واخلم.

په دوو کسانو کې یوه ور غږ کړل: ادې، اندېښنه مه کوه، موږ یې خپله بېرته درته راولو.

ګل‌احمد کوټې ته وکتل، له درېڅې د څراغ وروستۍ کمزورې رڼا ښکارېدله.

دوی ګړندي روان ول. کلا ته نږدې لـه ګـڼـو ونـو دوه نـور کسـان راووتـل. وسلې ور سره وې. ګل‌احمد په حیرانۍ وویل: له ولسوالۍ مرکې ته راغلي یاست؟ یوه ځواب ورکـړ: هـو، د قومانـدانـۍ نفر یو.

ټـول غـلـي روان شـول. د کـارېز پـر سر دوه لارې تـه ورسـېدل. څلـورو کسـانو لاره کـږه کـړه. ګل‌احمد ودرېد، په حیرانۍ یې وویل: لویې کلا ته خو دا لاره نه ده ده تللې.

باد تېز شو. کله کله به د ګل‌احمد پر ټنډه د واورې ساړه بخري ولګېـدل. یـوه کـس چـې تـر دې دمه غلی و، له جېبه لاسي څراغ را وایست. لـومړي یـې د ګل‌احمـد مخ تـه ور واچـاوه، بیـا یـې خپل مخ ته د څراغ رڼا سیخه کړه. ورو یې وویل: زه دې وپېژندلم؟

ګل‌احمد په ځیر ورته کتل، یو دم یې وخندل: هو، فکر کوم چې سیف الله یې. کنه؟

سیف الله په زوره وخندل، لاسي بټۍ یې مړه کړه، ویې‌ویل: هغه وختونه دې په یاد دي چې یو ځای به مکتب ته تلو؟

ګل‌احمد په ډاډه زړه وویل: هو، کله مې هېرېږي. دواړه په یوه صنف کې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیف‌الله وویل: ښه نو، ګامونه ګړندي که چې ناوخته نه شي.

غلی شو، مخ یې بېرته په پټو کې پټ کړ.

ګل‌احمد وویل: ښه، اوس چېرته روان یو؟

سیف الله چې ګل‌احمد ته نږدې روان وو، ویې‌ویل: دومره بې طاقتي مه کوه. یو بل کس هم باید ووینې. هله نو ژر ژر ځه.

باد تېزي کوله. پر ځمکه د واورې سپین ململ پروت و. کله کله به له لیرې د یوه سپي غپا راغله. سیف الله د مازار د غونډۍ خوا ته لاره چپه کړه.

ګل‌احمد ودرېد، په وراخطایی یې وویل: د مازار د غونډۍ خوا ته خو کومه ابادي نه شته، ما چېرته بیایې؟

سیف الله دوه ګامه شا ته ور وګرځېد. ګل‌احمد ته مخامخ ودرېد، ویې ویل: راځه. په خپله به پوه شې چې خبره څه ده. مه وېرېږه، که نه نو په زور دې بیایو.

یو دم یې ګل‌احمد د غاړې له دسماله ونیو. په شدت یې د ځان خوا ته ور کش کړ. ګل‌احمد څو ګامه بې‌اختیاره مخکې لاړ. ځان یې کابو کړ، ونه لوېد. نورو دریو کسانو ته یې وکتل، د ټولو سرونه ځړېدلي ول. هېڅ یې هم نه ویل.

ګل‌احمد په وېره وویل: سیفو خانه، څه خبره ده؟ زه مو چېرته را وستم؟ تاسو خو ویل...

پر ککرۍ یې یو څه ولګېدل. خبره یې پرې شوه. سر یې وګرځېد. کېناست. دوو کسانو تر متو ونیو. په زوره یې ودراوه. بل پر ملا لغته ورکړه. ټیله یې کړ.

ګل‌احمد څو ګامونه واخیستل. ودرېد. زوروره ناره یې تر خولې را ووته. وروسته یې ژبون ووهل شو. لړزې واخیست. لاسونو ته یې ټکان ورکړ. غوښتل یې چې څه ووایي، خو له خولې یې غږ نه را ووت.

سیف الله لاس ور وغځاوه، د غاړې له دسماله یې ونیو او لکه پسه څو ګامه یې په ځان پسې کش کړ.

باد تېز و. لوخې ونې پر یو بل لګېدې. وچه ټکا یې خته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد د مجبوري له مخې په دوی پسې روان شو. نه پوهېده چې چېرته او ولې روان دی. وېرې نيولی و. په ذهن کې يې رنګارنګ خبرې ور ګرځېدې: «نه نه، سيف الله خو شناخته سړی دی، همشين دی...»

د مکتب وختونه ور په زړه شول: «د سيف‌الله بوځراغ ډېر خوښېدل، ما ته تنوري کلچو خوند راکاوه، تل به مو د يو بل بکسونه تلاشي کول».

واوره تېزه شوه. سړې دانې يې پر مخ ښې نه لګېدې. په نوور پسې روان و. يو دم يې وړه لورکۍ ور په زړه شوه. «ها ها ها، د پلار مې د دين اصول نه دي زده، د پلار مې د دين اصول نه دي زده، د پلار مې ...» ټول بدن يې پړک اخيستی و. مور يې په ذهن کې ور وګرځېده: «له کومې ورځې چې دا ټک و ټوک کم شوی دی، لېوان زړور شوي دي...»

د مازار غونډۍ په لمنه کې درې نور کسان ولاړ ول، لکه کمين نيولي لېوان غلي ښکارېدل. يوه يې وويل: راغلئ.

سيف‌الله له ځوابه پرته له هغو سره يو ځای شو. له يوه سره وپسېښېد. روان شول. کله چې غونډۍ ته ورسېدل، سيف الله ګل‌احمد ته وويل: په ياد دې دي، څو کاله مخکې په وچه جلګه کې يو مړی وموندل شو؟

ګل‌احمد په حيرانۍ وويل: هو، خو په ما يې څه؟

د سيف‌الله ټنډه تروه شوه: په تا يې څه؟

ګل‌احمد په وېره وويل: جنازه په وچه جلګه کې موندل شوې وه، تاوان يې له ما غواړې؟ زه يې څه کوم؟

سيف‌الله د ګل‌احمد له د غاړې دسمال خلاص کړ، ساړه باد د ګل‌احمد ټټر ته ور ننوت. داسې احساس ورته پيدا شو لکه په ژوندوني چې پو ستکی ترې باسي، لړزې واخيست، غاښونه يې وکړپېدل، خو په دې حال کې يې پر تندي مړې خولې راماتې وې.

سيف‌الله د غاړې دسمال ته ور لوېدلې غوټه خلاصه کړه، ويې ويل: اوس دې نو غوږونه خلاص شول. ويې خندل، په ملنډو يې وويل: پوهېږې چې هغه جنازه د چا وه؟ هغه وخت ته دلته وې، مشر ورور دې هم همدلته و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد په حیرانۍ سړی ته کتل، یودم یې په وارخطایی وپوښتل: ته فکر کوې چې خدای مه کړه خیرالله مور...

سیف الله په خبره کې ور ولوېد: یا تا، یا کوم بل چا! پر مور یې فرق نشته، خو سړی ستاسو په سیمه کې وژل شوی و.

ګل‌احمد وویل: نو که داسې وي، زمونږ کسان هم په نورو سیمو کې مړه پیدا شوي دي. د شیر زوی په شګلنه دښته کې پیدا شو، د سلیم زوی د زاړه کلي په خرابه کې مړ پروت و، د ...

سیف‌الله چیغه کړه: تاسو بې‌غیرته یاست، خو ورشئ، خپل غچ ترې واخلئ.

دا یې وویل او د ګل‌احمد خولۍ یې د هغه له سره لیرې وغورځوله. سړی یې تر وېښتو ونیو، په ځان پسې یې نږدې شیلې ته ور کش کړ. ګل‌احمد په وارخطایی د سیف‌الله دواړه لاسونه له بندونو نیولي وو، هماغسې پسې څښېده. وروسته یې یو دم چیغه کړه: سیفو، څه کوې؟ وژنې مې؟

پر سر یې کلکه ضربه ولګېده، پړمخې پرېووت.

اوه کسه پرې راټول شول. د لغتو وار نه کېده. بیا یې د ټوپکو کنداغونه ورته سیخ کړل. د ګل‌احمد له تندي سرې وینې را روانې وې...

ګل‌احمد د خواست په ژبه وویل: زه نوی راغلی یم. ما څه کړي دي؟ د خدای له پاره ګناه مې څه ده؟

یوه سړي چیغه کړه: ستا ګناه دا ده چې تر اوسه لا ژوندی یې. ستاسو ګېډې چې ډکې شي، بیا د خدای بنده‌ګي نه منئ.

ګل‌احمد په سختۍ ودرېد. له هر یوه یې زړه‌سوی غوښت. زارۍ یې کولې. خو هر یوه د څپېړې یا د ټوپک د کنداغ وار پرې کاوه. دی نا امېده شو. زنګنونه یې پر ځمکه ولګېدل. د مور خبره یې په ذهن کې ورتېره شوه: «له کومې ورځې چې ټک و ټوک کم شوی، لېوان زړور شوي دي...»

سیف‌الله یو ګام مخکې راغی. ګل‌احمد یې د ټوپک پر کنداغ وواهه. د سړي له تندې وینو داره وکړه. ولوېد. سپینه واوره سره شوه. بېرته په زحمت کېناست. ټول قوت یې پښو ته ور ټول کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

منډه يې واخيسته، خو ولوېد. اوه کسيزه حلقه پرې راټوله شوه. هر يوه به د لېوانو غوندې جلا جلا خوله وراچوله... سرۍ بېرته پړ مخې پرېووت.

سيف‌الله تر وېښتو ونيو، ويې‌ويل: که ځان در باندې ګران وي او په خپلو اولادونو دې زړه خوږېږي، نو د خيرالله قاتل راوښيه. ووايه، ورور مې چا وواژه؟

غلی شو. د ګل‌احمد تشي ته يې لغته ورکړه. له خولې يې لاړې باد شوې: ووايه! يو خو دې ورور و، بل څوک و؟

ګل‌احمد وټوخل. سرې لاړې يې تو کړې. ورو يې وويل: د خدای له پاره! نه پوهېږم. خو موږ نه وو. رحم وکړئ، اخ، لورکۍ مې...

پر سر يې ضربه ولګېده. پر ځمکه هوار پرېووت. بېرته پورته شو. پر ښۍ سترګه يې وينې را ماتې شوې... هر يوه ته به يې زارۍ کولې. پښو ته په ور ولوېد، خو ګټه يې نه کوله. په سوک يا لغته به وهل کېده. ګل‌احمد چيغې وهلې: د خدای روی منئ! ما مه وژنئ!

سيف‌الله په ملنډو وويل: که دې پرېږدو، نو په دې واوره کې د کور لاره پيدا کولای شې؟

ګل‌احمد په ناباوري وروکتل. باور يې نه راته. په هيڅ شي يې باور نه راته. زړه ته يې نه لوېده چې د خيرالله ورور، سيف‌الله دې يې همداسې خوشې کړي. ده په راوتلو رډو سترګو سيفو ته کتل. په زړه کې ور تېره شوه: نه، دا زما همصنفی سيف‌الله نه دی. سيفو به ما ځنګه وژني؟ باور مې نه راځي. نه، دا زما ...

سيفو د ټوپک نلۍ د ګل‌احمد تر زنې لاندې کړه، ورو يې وويل: خپله لاره پيدا کولای شې که موږ دې تر کوره ورسوو؟

يو دم يې په زوره وخندل: وبخښه! زحمت مو درکړ. اوس نو ورځه. بوډۍ مور به دې درپسې زړه ترقه شي.

ګل‌احمد په راوتلو سترګو سيفو ته وکتل. په زحمت ولاړ شو. پر ښۍ سترګه يې لستوڼی تېر کړ. ويې‌ويل: موږ دواړه همصنفيان وو. داسې نه ده، موږ دواړه...

سيف‌الله په خبره کې ورولوېد: څه چې در باندې ناوخته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل‌احمد زانګي وانګي روان شو. په زړه کې يې مرګ ورګرځېده. لینګې يې لړزېدل. ګامونه يې له اختیاره وتلي ول. یو ځای ودرېد. د سیف‌الله ناره ورپسې راغله: ورځه نو، موږ پر تا کار نه لرو.

ګل‌احمد د خپل ټول وجود قوت خپلو پښو ته راووست. د ونو خوا ته يې منډه کړه. ټک شو، ولوېد.

اوه کسان ورغلل. سیف‌الله يې پر ټټر ور کېناست. د ګل‌احمد له تشي وینو دارې وهلې.

د ګل‌احمد له بدنه سېکه ختلې وه. د ښځې خبره يې په ذهن کې ور تېره شوه: «خدای مه کړه، که څوک په دښته کې پاتې وي...»

سیف‌الله له جېبه لوی چاقو را وایست. د ګل‌احمد سترګې رډې راختلې وې. سیف‌الله د سړي پر ستوني سوړ چاقو کېښود. د ګل‌احمد سترګو ته د هغه لور ودرېده: «پلار مې د دین اصول نه پېژني، ها ها ها...پلار مې...»

باد تیز و. ونې یو پر بل لګېدلې. چونګا يې خته...

د ګل‌احمد شونډې وخوځېدې: لا اله...

د تورو جامو سړیو د دوی چارچاپېره کړۍ جوړه کړه او په اتڼ ګډ شول.

سیف‌الله په ترنم وویل: الله اکبر الله ...

چهارشنبه وه، واوره اورېده. خو د باد زور ختلی و. پر ګل‌احمد یوه لوېشت پرته واوروه یو ځای تکه سره ښکارېدله.

لومړی فعالیت: کیسه یو ځل بیا په ځیر ولوله او د «ډاکټر شوامر» د کیسې د تحلیل په شان؛ د دې کیسې هر عنصر تحلیل کړه.

دوهم فعالیت: فکر وکړه چې د «واورین باد» په کیسه کې د کرکټرونو نومونه، عددونه، او ورځې به هسې تصادفي انتخاب شوي وي که بله معنا هم لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: په تخيلي ادبي ژانرونو کې ډرامه، سناريو، او ناول هم شامل دي خو دا چې دا ژانرونه اوږده او ډېر تخصصي دي، دلته يې نه راسپړو. همدارنګه د لنډې کيسې په اړه نورې تخنيکي خبرې هم شته چې ما نه دي راخيستې او که څوک غواړي چې د دې او نورو ادبي ژانرونو په اړه مفصل معلومات پيدا کړي، دغه کتابونه دې ولولي:

۱. د نثر ليکلو هنر؛ اسدالله غضنفر؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۹۱

۲. راځئ کيسه وليکو؛ نصير احمد احمدي؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۹۱

۳. ماشومانو ته د کيسو ليکلو چل؛ اجمل پسرلی؛ مصور بنسټ؛ ۱۳۹۰

۴. ناول به څنګه ليکو؛ سيد نظيم سيدي؛ مومند خپرندويه ټولنه؛ ۱۳۸۹

۵. پښتو لنډه کيسه او ادبي ټوټه؛ سيد نظيم سيدي؛ صميم ادبي ټولنه؛ ۱۳۸۶

٦. په ډرامه کې کرکټر کښنه، محب الرحمن محب؛ اسد دانش مطبعه؛ ۱۳۹۳

۷. نجيب محفوظ څرنګه کيسې ليکي، اجمل پسرلی، سالنګ خپرندويه ټولنه، ۱۳۸۸

۸. د کيسو کيسې، اېمل پسرلی، سروش خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورمه برخه

۴. نقد او تحلیل

د دې لپاره چې د یوه متن په اړه سم قضاوت وکړو، باید یې د تحلیل او نقد چلونه زده کړو. د متن د تحلیل لپاره لومړی انتقادي مطالعه په کار ده. په دې برخه کې به د انتقادي مطالعې، تحلیل او نقد تخنیکونه تمرین کړې.

۴. ۱. انتقادي مطالعه Critical Reading

زه غوره ګڼم چې د «انتقادي مطالعې» پر ځای د «اغېزناکې مطالعې» اصطلاح وکاروم. اغېزناکه مطالعه په دې معنا ده چې کله یو متن لولئ، پوه شئ چې «څه وایي؟»، «ولې یې وایي؟» او «څنګه یې وایي؟» اغېزناکه مطالعه په څو پړاوونه کې ترسره کېږي.

لومړی پړاو (متن څه وایي؟): د اغېزناکې مطالعې لومړی ګام پر متن پوهېدل دي. د دې لپاره چې سم پوه شو، متن باید بیا بیا ولولو. پر متن د پوهېدلو لپاره دغه کارونه کوو:

۱. پنسل را اخلو. متن یو وار لولو او هغه کلمې او اصطلاحات چې نه ورباندې پوهېږو، په نښه کوو یې. بیا یې معنا او مفهوم له قاموسونو یا انټرنټ څخه پیدا کوو.

۲. متن بیا لولو او اساسي ټکي یې په نښه کوو. معمولاً په هر پراګراف کې یو اساسي ټکی وي چې د اثبات لپاره یې څو دلیلونه، شواهد او مثالونه وړاندې شوي وي.

۳. متن په دربیم ځل لولو او بیا یې خلاصه په خپل ذهن کې جوړوو.

۴. د متن خلاصه له خپل ذهنه لیکو. البته د لیکوال جملې او عبارتونه به کټ مټ هماغسې نه لیکو.

دلته به د ارواښاد پوهاند دکتور سید بهأ الدین مجروح «د جبر او اختیار دیالکتیک» له کتاب څخه یو متن راواخلو او لومړی پړاو به په کې عملي کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبريان او قدريان

معتزله د واصل بن عطا پيروان وو. واصل په خپله د حسن بصري شاگرد و او د هجري له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژوندی و. اشاعره د مشهور متکلم ابو الحسن علي ابن اسمعيل الاشعري پيروان وو چې په ۲٦۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.

د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي. معتزله زيات د عقلي مکتب پيروان وو او اشعريانو زيات په حديث او خبر اتکاء کوله. د جبر او اختيار په مسأله کې د دوی دواړو موقفونه داسې وو:

معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلو کړو وړو کې مختار پيدا کړی دی او د بنيآدمانو په کار کې هره لحظه او دايمي مداخله نه کوي، ځکه که فرض کړو چې د انسان ټول کړه وړه د خدای په اراده پورې تړلي وي او د انسان اراده په کې هېڅ تاثير ونه لري، نو په دې صورت کې به د خلکو د هدايت له پاره د پيغمبرانو رالېږل، د آسماني کتابونو نازلول، خير او شر او ثواب او گناه، مکافات او مجازات هېڅ معنا او مفهوم ونه لري.

اشاعره استدلال کوي چې: که انسان په اعمالو کې مختار وبولو، نو د خدای مشيت، قضا او قدر، لوح محفوظ، د خدای مطلق علم او مطلق قدرت مهمل او باطل کېږي. نو ځکه انسان مختار فاعل نه دی، بلکې موجب فاعل دی. د انسان رابطه له خپلو اعمالو سره داسې ده، لکه د رنگونو رابطه له رنگينو شيانو سره. څرنگه چې رنگ په شي ولاړ دی، خو د اعمالو او د انسان دواړو خالق خدای دی، د دې مسألې د حل له پاره د «کسب» نظريې څخه استفاده کوي. په دې شان چې د اشعريانو په نظر د بندگانو کړه وړه د خدای په قدرت کې دي او د بنده قدرت په کې کوم تاثير نه لري، خدای په بنده کې قدرت ايجادوي او له دې ايجاد سره سم او «مقارن» يو فعل پيدا کوي، په دې شان هر فعل خدای ابداع او خلق کوي او بنده يې «کسبوي» او له دې کسب څخه مقصد د کړو وړو «مقارنت» دی د انسان له قدرت او ارادې سره. او بنده د فعل په ايجاد کې تاثير نه لري. لهذا انسان په خپلو اعمالو کې مجبور دی او خدای په بندگانو کې اعمال خلقوي، لکه په نورو اشياوو کې. لکه چې وايو: اوبه جاري شوې؛ لمر را وخوت؛ آسمان شين شو او نور. ..

(c) ketabton.com: The Digital Library

امربین الامرین:

د دې دوو پوړتنيو لارو په منځ کې يوې بلې فرقې منځنۍ لار نيولې ده، يعنې «امر بين الامرين» يې غوره کړې او وايي: «لاجبر ولاتفويض ولکن امر بين الامرين». غزالي د دې جملې اشخاصو څخه دی چې د اوسط لار يې غوره کړې ده. د ده په عقيده جبريان د بنده له قوت څخه انکار کوي او په دې شان د يو فزيکي حرکت او يو ارادي حرکت په منځ کې تميز نه کوي او له دې انکار سره د بنده ټول شرعي تکليفونه باطلوي. د اختيار طرفداران د خدای له قدرت څخه انکار کوي او ټول افعال د بندګانو مخلوق ګڼي او په اختراع او خلقت کې بندګان له خدای سره شريکوي. وسطه لاره به دا وي چې قدرت د خدای او بنده له دواړو څخه وګڼو. د دې منځنۍ لارې بل مشهور مثال صدرالدين شيرازي دی. دی خپله د «جبر و تفويض» رساله داسې شروع کوي: «سبحان من تنزه عن الفحشأ ولا تجری من ملکه الامايشأ» په دې عبارت کې «امر بين الامرين» ته اشاره ده او وايي چې خدای د هر ډول فساد نه پاک دی او په عالم کې هر څه د ده په اراده جاري دي. د جملې لومړۍ برخه اختيار ته اشاره کوي او دويمه برخه يې په جبر دلالت کوي. په همدې رساله کې دی وايي چې د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې د بنده فعل د جبر او اختيار کوم ترکيب دی. نه دا چې فعل له دواړو څخه خالي دی، يا ناقص جبر يا ناقص اختيار دی، بلکې څرنګه چې په خپله وايي «المرادانه مختار من حيث هو مجبور و اد مجبور من حيث هو مختار بمعنی آن اختيار بعينه اضطراره!» مراد دا دی چې بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی. د ملا صدرا دا خبره ډېره نوې او تازه بڼه لري او اوسني ديالکتيکي فکر ته ډېره ورته ده.

فعالیت: ۱) د مقالې هغه اصطلاحات او کلمې چې نه ورباندې پوهېږې، په نښه کړه. ۲) د دې کلمو او اصطلاحاتو معنا او تعريفونه پيدا کړه. ۳) مقاله له سره ولوله او عمده ټکي (main ideas) يې پيدا کړه. ۴) هر عمده ټکی په يوه جمله کې بيان کړه. ۵) دغه جملې سره يو ځای کړه او د مقالې خلاصه له خپل ذهنه وليکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم پړاو (څنګه يې وايي؟): په دې پړاو کې متن د ژبې، ګرامر، سلاست او بلاغت، او سبک له نظره ارزوو. يعنې ګورو چې متن په آسانه ژبه ليکل شوی دی، که په سخته او پېچلې ژبه؛ جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي که نه؛ متن روان لوستل کېږي که لوستونکی په کې ټکنی کېږي؛ ليکوال خپل مطلب واضح بيان کړی دی که خبرې يې ګونګې او مبهمې دي؛ او بالاخره د ليکوال سبک کومې ځانګړنې لري.

اوس به پورتنۍ مقاله په همدې ملحوظاتو ارزوو:

۱. ژبه او ګرامر: د مقالې ژبه ساده او آسانه ده خو دا چې موضوع پخپله نسبتاً سخته او انتزاعي ده نو په آسانۍ وربانديې نه شو پوهېدای. د متن ځينې جملې لنډې او ځينې اوږدې دي. د ساده جملو تر څنګ مرکبې جملې هم لري او دغه مرکبې جملې د موضوع تقاضا ده، نه دا چې ليکوال دې په لوی لاس ليکلې وي. په مقاله کې د اصطلاحاتو د پښتو کولو هڅه نه ده شوې، بلکې فارسي، عربي او انګليسي اصطلاحات هماغسې په خپل شکل راغلي دي. جملې يې په ګرامري لحاظ سمې دي، يعنې مبتدا، خبر، فاعل، مفعول، فعل، صفت او موصوف په خپلو ځايونو کې راغلي دي خو يو نيم ځای کې د پښتو پر ځای عربي/ فارسي ترکيبونه غوره شوي دي لکه «ناقض جبر» چې په پښتو کې «د جبر ناقض» کېږي. ځينې جملې يې د فارسي جملو جوړښت لري لکه: « د امر بين الامرين نه مراد دا نه دی چې ...» په فارسي کې دا جمله داسې ده: «مراد از امر بين الامرين اين است که ...» حال دا چې په پښتو کې ويل کېږي: «د امر بين الامرين مراد دا دی چې ...» يعنې دلته «د ... نه مراد» د فارسي ژبې جوړښت دی. همدارنګه په دې بله جمله کې «بنده مختار دی، له دې جهته چې مجبور دی او مجبور دی، له دې جهته چې مختار دی، يعنې د هغه اختيار عيناً اضطرار دی.» د فارسي ژبې «از اين جهت» په «له دې جهته» ژباړل شوی دی خو په پښتو کې ويلی شو: «ځکه چې/ په دې چې»، يعنې داسې يې ليکلی شو: «بنده مختار په دې دی چې مجبور دی او مجبور ځکه دی چې مختار دی.» په ځينو جمله کې سربلونه غورځېدلي دي لکه دا «د دې دوو فرقو منځ کې د اختلاف ټکي ډېر دي.» چې د «په منځ کې» پر ځای يوازې «منځ کې» راغلی دی. همدارنګه په ځينو ځايونو کې د «له» پر ځای «د» ليکل شوی دی لکه « خدای د هر ډول فساد نه پاک دی.» او په غير مستقيم نقل قول کې د شارحې «:»

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه راغلې ده لکه «معتزله وايي چې: د خلقت له شروع څخه خدای انسان په خپلو کړو وړو کې مختار پيدا کړی دی.»؛ حال دا چې دغه علامه په مستقيم نقل قول کې کارول کېږي.

۲. سلاست او بلاغت: د مقالې ژبه روانه ده او ان هغې ډېرې اوږدې جملې يې هم بې تکليفه لوستل کېږي. د بلاغت په لحاظ هم ليکوال بريالی دی او خبرې يې واضحې دي. د هرې جملې مفهوم د پوهېدو دی او مبهمه خبره په کې نشته.

۳. سبک: د ليکوال په سبک کې ځينې ځانګړنې په نښه کولی شو.

الف. د فعلونو تنوع: ليکوال هڅه کړې ده چې د متن د خوږلت په خاطر د يوه مفهوم لپاره مختلف فعلونه وکاروي. لکه «واصل له ۸۰ تر ۱۸۰ پورې ژوندی و.» او «ابو الحسن علي ... په ۲۶۰ هجري کې زېږېدلی او ۳۲۴ هجري کې وفات شوی دی.» يا «معتزله زيات د عقلي مکتب پيروان وو او اشعريانو زيات په حديث او خبر اتکاء کوله.» دا کار د متن خوند زياتوي خو د فعلونو تکرار بې خوندي جوړوي.

ب. د ژبې سوچه توب ته نه تمايل: ليکوال په متن کې عربي او فارسي اصطلاحات پښتو ته نه دي ژباړلي. که يې دا کار کړی وای، په دومره آسانۍ به پرې نه پوهېدو. له دې ښکاري چې ښاغلی مجروح د يوه استاد په حيث غوښتل چې فلسفي خبرې شاګردانو ته آسانه کړي، نه سختې.

ج: د عربي کلمو جمع: ليکوال په ځينو ځايونو کې د عربي کلمو جمع د عربي ژبې مطابق راوړي دي لکه «اعمال، اشاعره، اشياوو» او په ځينو ځايونو کې يې د پښتو ژبې له مخې جمع کړي دي لکه «اشعريان، فرقې، تکليفونه».

درېيم پړاو (ولې يې وايي؟): د دې پوښتنې د ځوابولو لپاره بايد د متن ليکوال وپېژنو چې څوک و؛ مسلک يې څه او تعليم يې څومره و؛ ايډيالوژيک تمايل يې درلود که نه؛ نړۍ ته يې په کومه سترګه کتل، نيت يې څه دی او .... دا خبرې مهمې ځکه دي چې هر ليکوال حقيقت ته له يوې خاصې زاويې ګوري او د هر چا په ليکنه کې د هغه فکري او ايډيالوژيک تمايلات څرګندېږي. هر ليکوال غواړي خپل مخاطب د خپل نړۍ‌ليد او فکري نظام خوا ته ورمات کړي نو کېدای شي د حقيقت ځينې اړخونه پټ يا تت کړي او ځينې نور اړخونه يې وځلوي. د ليکوال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصيت، تعليمي سويې، او نړۍ ليد په اړه معلومات راسره مرسته کوي چې پوه شو د هغه خبرې څومره باوري دي او کومه خبره يې ومنو، په کومه خبره يې شک وکړو او کوم نظر يې مونږ غلطې لارې ته برابرولی شي. که يو څوک فرضاً د طب متخصص نه وي خو پر يوې طبي موضوع ليکنه کوي، په خبرو يې ډېر باور نه دی په کار. همدارنګه که يو ايډيالوژيک انسان د يوې پېښې يا موضوع په اړه ليکنه کوي، هر څه ته به له خپلو ايډيالوژيکو عينکو ګوري او د واقعيت ځينې اړخونه به تحريفوي يا به يې پټوي.

راځئ وګورو چې د جبريان او قدريان ليکوال څوک و. دا ليکنه د پوهاند ډاکټر سيد بهأ الدين مجروح «د جبر او اختيار دليکتيک» له کتاب څخه راخيستل شوې ده. هغه د فلسفې، ارواپوهنې او بشري علومو تعليم په فرانسه او جرمني کې کړی و، پي ايچ ډي يې درلوده او د کابل پوهنتون استاد و. مجروح د ثور تر کودتا وروسته پېښور ته مهاجر شو او هلته يې د خلک ديموکراتيک ګوند د حکومت پر خلاف مبارزه پيل کړه. دا چې هغه غوښتل چې خلک هر څه تحليل کړي او هېڅ شی په پټو سترګو ونه مني. همدارنګه يې هڅه کوله چې په افغانو کډوالو کې د وطنپالنې او ملي روحيه غښتلې کړي او خپل خلک د ايډيالوژيو له لومو وژغوري نو د جهادي تنظيمونو او د پاکستان د حکومت نه و خوښ او هماغه و چې دی په ١٩٨٨ کې په مرموز ډول وويشتل شو او شهيد کړای شو. پوهاند مجروح «د جبر او اختيار ديالکتيک» کتاب د فلسفې محصلانو ته ليکلی و او دا چې ده په همدې برخه کې لوړې زده کړې او کافي مطالعه يې درلوده، خبرې يې بايد باوري او معلومات يې بايد دقيق وي نو باور وربانديې کولی شو. ده په دې کتاب کې له يوې خوا د فلسفې يوه مهمه موضوع «جبر او اختيار» خپلو شاګردانو ته سپړلې ده او له بلې خوا يې هڅه کړې ده چې د هغوی تحليلي ځواک او د منطقي فکر کولو قوت ورزوي نو نيت يې د خير و.

لومړی فعاليت: لاندې متن يو وار ولوله. هغه کلمې او اصطلاحات چې نه وربانديې پوهېږې، په نښه يې کړه او بيا يې په کتابچه کې وليکه. وروسته يې معنا او تعريفونه پيدا کړه. بيا متن له سره ولوله او اساسي ټکي يې په نښه او په کتابچه کې يې وليکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقو فلسفه

لیکوال: پوهاند ډاکټر سید بهاوالدین مجروح

د انسان حکمونه او قضاوتونه درې معیاره لري: (۱) یا ښکلا او بدشکلي ده چې د جمال فلسفه پرې خبرې کوي؛ یا (۲) د حقیقت او خطا ارزش دی چې د پوهې د تیوري موضوع ده؛ یا (۳) د ښه او بد (خیر او شر) مسأله ده چې د اخلاقو فلسفه پرې تحقیق کوي. په هره ساحه کې فلسفه بنیادي سوال طرحه کوي. مثلاً د جمال په باره کې دا پوښتنه کېږي چې انسان د ښکلا او بدشکلۍ حکم په څه اساس کوي؟ د پوهې په باره کې دا سوال پیدا کوي چې موږ د حقیقت او خطا تمیز څرنګه کوو؟ حقیقت څه ته وایي؟ همدارنګه د خیر او شر په مسأله کې همدا بنیادي سوال منځ ته راځي او همدا د اخلاقو د فلسفې موضوع ده.

د اخلاقو د فلسفې لنډ او ساده تعریف به دا وي: د اخلاقو فلسفه د هغه پرنسیپونو او اساساتو تحقیق او څېړنه ده، د کومو په بناء چې انسان د یو شي په باره کې د ښو او بدو حکم کوي. د دې پرنسیپونو او اساساتو څېړنه یو ضروري کار دی. هر انسان چې ځان ته انسان وایي، باید د ښو او بدو خپل معیار ځان ته معلوم کړي او په لاشعوري ډول په هر شي د ښو او بدو حکم ونه کړي.

که موږ د هغه ټولو اعمالو او کړو وړو یو لست او جدول جوړ کړو، کوم چې زموږ په نظر بد برېښي، نو له داسې یوې مطالعې څخه به موږ ته معلومه شي چې بالاخره زموږ د ښو او بدو احکامو معیار څه شی دی. مثلاً ولې یو قانون ته ښه وایو او یا بد؟ ولې یو عمل، یوه موسسه، یو کرکټر او یو عادت موږ ته ښه ښکاري یا بد؟ نو د دې پوښتنې په ځواب کې به ځینې خلک داسې ووایې چې: هر هغه عمل ښه دی چې د خدای (ج) له ارادې سره موافق وي او هغه عمل بد دی چې د خدای له ارادې سره مخالف دي. یو بل به وایي چې: بد هغه څه ته وایم چې له طبیعت سره مخالف وي، یعنې «غیر طبیعي» وي. د یو بل چا په نظر به بد هغه څه وي چې له عقلي پرنسیپ سره مخالف وي او بالاخره ځینې به داسې وایي چې: بد هغه دي چې د انسانیت د سعادت او نېکمرغۍ پر ضد وي. دلته ګورو چې د اخلاقي قضاوتونو جلا او مختلف اساسات طرحه شول او د اخلاقو فلسفه هم هېڅ کوم اخلاقي تبلیغ نه کوي او د کوم خاص قانون یا د کوم خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي په ښو او بدو بحث نه کوي، بلکې د اخلاقو د فلسفې موضوع د پورتنیو پرنسیپونو او اساساتو څېړنه او تحلیل دی.

دوهم فعالیت: متن یو ځل بیا ولوله او د دغو پوښتنو ځواب په کې پیدا کړه:

۱. متن د څه شي په اړه دی؟

۲. د متن اساسي ټکي کوم دي؟

درېیم فعالیت: د پورتني متن خلاصه له خپل ذهنه ولیکه خو د لیکوال جملې هو بهو مه تکراروه.

یادونه: حقیقت ته د لا نژدې کېدو لپاره، په عین موضوع کې د څو کسانو لیکنې باید ولولو. ممکن یوه لیکوال د موضوع یو اړخ ښه بیان کړی وي او بل لیکوال یې بل اړخ ښه راسپړلی وي. همدارنګه د عین موضوع په اړه به مختلفو لیکوالو متفاوت نظرونه ورکړي وي او موږ به د همدې مختلفو نظرونو په تحلیل سره نسبي حقیقت ته رسېدلی شو.

۴. ۲. تحلیل Analysis

انتقادي تحلیل دا معلوموي چې یوه مقاله یا یو اثر د یوې ادعا یا نظر په وړاندې کولو کې څومره بریالی دی. دغه تحلیل معمولاً د مقالو او کتابونو په اړه ترسره کېږي خو د هنري آثارو لکه فلم، داستان، تابلو ... تحلیلونه هم کېږي. د تحلیل پر مهال به هم د لیکوال/ هنرمند بلاغت ارزول کېږي چې خپله خبره یې څنګه کړې ده او هم یې د مقالې/ اثر مؤثریت ته پام کېږي. دلته به نقد او تحلیل ګام په کام زده کړې.

لومړی ګام (انتقادي مطالعه): څرنګه چې پورته مو انتقادي یا اغېزناکه مطالعه تمرین کړه، لومړی به د لیکوال/ هنرمند تیسز یا فرضیه معلوموې. وګوره چې لیکوال د څه شي په ګټه یا پر ضد بحث کوي. په علمي مقالو کې د تیسز معلومول د هنري آثارو لکه نقاشي، فلم او داستان، په نسبت آسانه وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې د بحث محتوا څه ده او لیکوال به ولې د دې بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليکلو ضرورت احساس کړی وي. که په متن کې داسې کلمې او اصطلاحات وي چې ښه ورباندې نه پوهېږې، په قاموس يا دايرة المعارف کې يې معنا ولټوه. که ټوله مقاله د يوه نوي او نا آشنا مفهوم په اړه وي نو بيا نورې داسې مقالې بايد پيدا کړې او ويې لولې چې همدغه مفهوم يې لا واضح بيان کړی وي. له ځانه پوښتنه وکړه چې ليکوال د هرې ستونزې او مسئلې له پاره چې په خپل تيسز کې يې راوړې دي، حل لارې وړاندې کړې دي، که نه. که يې وړاندې کړې وي، دغه حل لارې واقع بينانه دي، که نه. بيا د اثر اساسي ټکي لست کړئ. په علمي مقالو کې معمولاً اساسي ټکي د هر پراگراف په موضوعي جملو کې وي (موضوعي جمله د پراگراف ليکنې په برخه کې تشريح شوې ده). وروسته مقاله په خپلو کلمو او عبارتونو تشريح کړه او لنډيز يې وليکه. کله چې د متن خلاصه ليکې، يوازې يو يا دوه پراگرافه ورته بس دي. هڅه وکړه چې خلاصه په خپلو عبارتونو وليکې، نه دا چې د ليکوال خبرې کټ مټ راواخلې.

دوهم گام (د ليکنې خطاب): وگوره چې ليکنه څه شي ته خطاب کړی دی. په ليکنو کې دريو اساسي شيانو ته خطاب کېږي چې هغه عواطف، عقل، او باور دي. عواطفو ته خطاب د مخاطب احساسات او عواطف راپاروي. هغه آثار چې تفريحي او تبليغاتي بڼه لري، معمولاً عواطفو ته خطاب کوي. مثلاً شعر، داستان، ډرامه، فلم، موسيقي او نور هنري آثار ممکن تاسو ته د خوښۍ، خپگان، خواخوږۍ، مينې، کرکې، ويار، شرم، ... احساس درکړي. همدارنگه ايډيالوژيکي او سياسي شعارونه او ليکنې، او اکثره تجارتي اعلانونه عواطفو ته خطاب کوي او د مخاطب احساسات راپاروي. عقل ته خطاب په منطق او استدلال کېږي چې د لوستونکي نظر او ليدلوری بدل کړي. اقناعي مقالې (نظر، ترغيبي، استدلالي مقالې) همداسې دي. کله يې چې لولې، فکر کولو ته دې هڅوي او فکري نظام ته دې لوری ورکوي. باور ته خطاب لوستونکی هڅوي چې پر ليکوال/ ليکوالې د هغه/ هغې د شخصي-، مسلکي او علمي وړتيا په خاطر باور وکړي. البته ځينې ليکنې ممکن هم عقل او هم عواطفو ته خطاب وکړي؛ يا عقل او باور ته؛ او يا هم درې واړو ته. دلته به يې نمونې ولولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. عواطفو ته خطاب

تصويرونه، اوښکې او قاتلان

دوو تصويرونو ته به ډېرو ژړلي وي. لومړی تصوير د يوې مړژواندې نجلۍ دی چې ټپوس ورپسې دی چې کله دا مړه شي، هغه يې وخوري. دغه عکس په ۱۹۹۳ کې د سودان په دارفور کې اخيستل شوی. جګړو قحطي راوستې، وږه ماشومه خبره شوې چې هلته نږدې چېرې خواړه وېشل کېږي. دا روانه ده خو په ځنښېدو. له ډېرې لوږې او خوارځواکۍ د درېدلو او ګرځېدلو وس نه لري. ورپسې يو ټپوس روان دی. دا چې لږ شانتې ځنښېږي، ټپوس هم يو ټوپ ورپسې وهي. ټپوس دې ته ګوري چې نجلۍ به کله ساه ورکوي چې دا يې وخوري. د دې عکس عکاس ژورناليست کيوين کارټر (Kevin Carter) ته په ۱۹۹۴ کې د همدې عکس په خاطر د پوليټزر جايزه ورکړل شوه. خو هغه د جايزې تر اخيستلو څو مياشتې وروسته ځان وواژه. ده نور د خشونت هغه صحنې نه شوې زغملی چې په افريقا کې يې ليدلې وې. ده دغه عکس اخيستی او له هغه ځايه تللی و، هماغسې چې د ژورناليزم تقاضا ده، يعنې ژورناليست بايد يوازې مشاهد پاتې شي او پخپله په څه شي کې مداخله ونه کړي. دا چې په دې وږې نجلۍ څه بلا راغله، دی پرې خبر نه شو خو، د عکس تر چاپېدو وروسته نورو وربانديې نيوکه وکړه چې ته اول انسان يې، بيا ژورناليست.

ژورناليزم درته اجازه درکوي چې د دې مرګي حالې نجلۍ له څنګه تېر شې خو انسانيت درباندې حکم کوي چې ويې ژغورې. ځينو خو لا سختې خبرې ورته وکړې: «ته او هغه ټپوس سره يو شان يئ. ټپوس د ماشومې مرګ ته منتظر و چې ويې خوري او تا يې عکس د شهرت لپاره واخيست، دواړو د نجلۍ په دې وضعيت کې خپله ګټه لټوله.» ممکن همدغو خبرو کارټر ځانوژنې ته هڅولی وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم تصوير چې مور ورته اوښکې تويې کړې

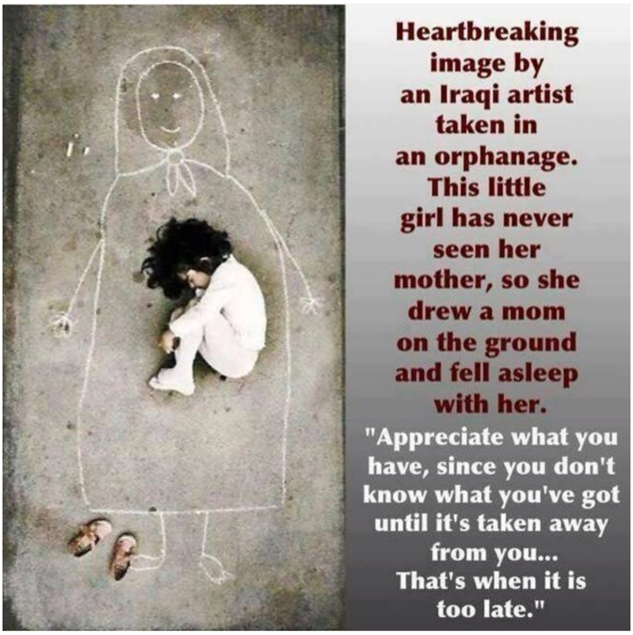

دا يوه عراقۍ ماشومه ده چې په دارالايتام کې اوسېږي. هغې خپله مور نه ده ليدلې او د مور د ليدو ارمان په خيالونو کې پوره کوي. نجلۍ پر ځمکه د مور رسم کښلی او په غېږه کې يې ويده شوې ده. ماشومې خپل بوټونه د مور د رسم له پښو سره ايستلي دي چې د هغې کالي ککړ نه کړي.

دا دوه تصويرونه د دوو بېلو سېمو، د بېلو خلکو، د بېلو رنګونو، بېلو قومونو او بېلو مذهبونو حال راته بيانوي خو دوه شيان په دواړو کې مشترک دي: يو؛ انساني درد، هغه درد چې ويده وجدانونه راويښوي. دوه؛ د دې ناخوالو علت. د دواړو دردونکو صحنو علت جګړه ده. زموږ په وطن کې هم داسې کيسې کمې نه دي. په دې څه باندې ځلوېښتو کلونو کې به لکونه داسې دردونکې صحنې واقع شوې وي.

نو، اې قاتله! مخکې تر دې چې پر ماشه ګوته ټينګه کړې؛ مخکې تر دې چې چېرته ماين پټ کړې؛ مخکې تر دې چې انتحاري واسکټ واغوندې؛ مخکې تر دې چې د چا پر کور بم وغورځوې؛ دغه تصويرونه درياد کړه. د هغو وګړو ماشومان درياد کړه چې ته يې وژنې. ته څه فکر کوې، د جنت د ګټلو بله هېڅ لاره نشته؟

ته مې ګمراه بوله خو زه ستا په لاره نه درځم
ما ډېرې ليدلې د جانان کلي ته لارې دي

يادونه: دغه ليکنه په مخاطب کې د جګړې له قربانيانو سره خواخوږي او له جګړې او جګړه مارو څخه کرکه پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. عقل ته خطاب

ښځې ناقص العقلې دي؟

لیکوال: محمد محق

ژباړه او لنډون: محب الله زغم

دا پوښتنه د ښځو په اړه د اسلام لید بیانوي. ځینو خلکو د هغه حدیث د ظاهر پر استناد چې په دې اړه راغلی دی، ښځې له کامل عقله او له سم تفکره محرومې ګڼلې دي او د هغوی له ټولنیز مقام سره یې مخالفت کړی دی. دوی ان د ښځو نظر او رایه نه شي زغملای او خپل دا دریځ د شرعي حکم او اسلامي ایډلوژۍ په بڼه تبلیغوي او بابوي یې.

ځینو نورو بیا په همدې وجه، اسلام نامترقي او داسې دین بللی چې په تبعیض قایل دی او نرسالاره طبیعت لري. دوی وایي چې دا احکام له علمي او عقلي موندنو سره اړخ نه لګوي او په همدې لحاظ پر دیني ارشاداتو نیوکه کوي.

په دې مقاله کې به د موضوع د روښانولو لپاره یو څو ټکي بیان کړو. البته د موضوع د حق د ادا کولو لپاره لا اوږده لیکنه په کار ده چې له یوې خوا پر دیني نصوصو تکیه وکړي او له بلې خوا نویو علمي منابعو ته مراجعه وکړي او د دواړو تر منځ تطبیقي پرتلنه وکړي.

لومړی ټکی چې په دې اړه باید یاد شي، دا دی چې په دې اړه راغلی حدیث د محدثانو په نظر معتبر حدیث دی او د حدیث په څو مشهورو کتابونو کې روایت شوی دی او ظاهراً که آحاد حدیث معتبر وګڼو، دې کې شک نشته چې دا تعبیر د پیغمبر (ص) له خوا صادر شوی دی.

پاتې شوه محتوا او اصلي مقصد یې او هغه احکام چې د نتیجې په توګه ورنه راوتلي شي.

بله مهمه خبره د هغې قاعدې ده چې معاصرو پوهانو د هرمنوتیک او د متنونو د تفسیر په مبحثونو کې مطرح کړې ده. قاعده دا ده چې د ویناوال او د یوه متن د پنځوونکي د مقصود د موندلو لپاره باید دا متن په هماغه فضا او چاپېریال کې کېښودل شي چې په کې صادر شوی دی.

که دا قاعده په پام کې ونه نیول شي، په غالب ګومان به هغه تعبیر چې نننی لوستونکی یې له متنه اخلي، د ویوونکي منظور نه وي. که قرینې راټولې شي او د هماغه وینا د مطرح کېدو زمینې مطالعه شي، د دې تعبیر بطلان به راښکاره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شيخ محمد غزالي (رح) همدا ټکی په څو کتابونو کې ياد کړی او په ټينګار سره يې ويلي دي چې د جعلي حديثونو او روايتونو زيان تر هغه زيانه کم دی چې د صحيح حديثونو د ناسم تعبير په وجه پيدا شوی دی.

که هغو کتابونو ته مراجعه وشي چې دا حديث يې روايت کړی او د متن سبک او سياق يې وڅيرل شي، دا به ښکاره شي چې د دې خبرې منظور د کوم شرعي حکم بيان نه دی او دا په هېڅ وجه د ښځو په اړه د اسلام ليدلوری نه څرګندوي. په وروستيو وختونو کې د دود شويو فرهنګي رواجونو په متابعت، دا ناسم تعبير هم د ښځو په اړه د ليدلوري اساس ګرځېدلی، لکه نورو غلطو مشهورونو چې يو ځل عام شي بيا څوک دا زحمت نه ګالي چې ورباندې بياکتنه وکړي.

د دې ادعا لپاره لومړی دليل دا دی چې دا خبره د نبوي رسالت په ټولو ۲۳ کلونو کې يوازې يو ځل د حضرت رسول (ص) له خولې اورېدل شوې ده. خو که دا شرعي حکم وای، د شريعت د نورو احکامو غوندې چې د نبي کريم له خوا په کراتو مطرح کېدل، بايد بيا په يو بل مناسبت کې هم مطرح شوی وای. که د دې حديث راخيستونکو کتابونو صحيح بخاري، مسلم، ترمذي، ابوداوود، ابن ماجه، مسند احمد او سنن نسايي ته مراجعه وشي، وبه ليدل شي چې ټولو دا روايت له يوه مورده او له يوې پېښې راخيستی دی. دا هغه وخت و چې مسلمانان د مدينې له ښاره د باندې په عيدګاه کې د فطر يا د اضحی اختر (راويان په دې کې شک لري) د لمانځه لپاره راغونډ شوي وو او پيغمبر (ص) د ښځو لپاره لنډه موعظه وکړه. په موعظه کې يې وغوښتل چې ښځې دې د صدقې او خيريه اعانې په ورکولو کې برخه واخلي. د موعظې په ترڅ کې دوی دا جمله هم وفرمايله چې: «ما رأيت ناقصات عقل و دين بأذهب للب صاحب لب منكن»

داسې تعبير له دې پېښې پرته، نه تر دې مخکې او نه وروسته د محمد (ص) له خولې اورېدل شوی دی. حال دا چې په کراتو او په مختلفو مناسبتونو د ښځو په اړه خبره ياده شوې او دوی د موضوع په اړه خپل ارشادات فرمايلي دي خو هېڅکله يې هغه خبره بيا نه ده کړې.

که دې خبرې د شرعي حکم حيثيت غوره کړی وای، د رسول اکرم لومړنيو مخاطبانو يعنې صحابه‌وو به همدې تعبير ته رسېدلي وای او بايد يې په ټولنيزو چارو کې له ښځو سره پر همدې اساس چلند کړی وای او د خپل دريځ د توجيه لپاره يې بايد پر همدې حديث تکيه کړې وای. حال دا چې د صحابه‌وو په وخت کې نه يوازې دا چې دا نظريه خپره نه شوه او ونه ليدل شوه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې عملاً له ښځو سره مشورې کېدې او د هغوی نیوکو او وړاندیزونو ته پام کېده او چېرې چې لازمه وه، ښځو ته اجتماعي مقامونه هم ورکړل شوي وو.

د مسلمانانو په منځ کې د فاطمه (رض) مقام، په شرعي او علمي مسایلو کې د ځینو امهات مومنینو مرجعیت، په تېره بیا د حضرت عایشې (رض)، د راشده خلافت په ټوله دوره کې د جهاد او ټولنیزو فعالیتونو په ډګرونو کې د مسلمانو ښځو شتون او داسې نور کافي دلیلونه دي چې د مسلمانانو په منځ کې د ښځو په اړه هغسې لیدلوری نه و او یاد حدیث د شرعي حکم متضمن نه ګڼل کېده.

[د استاد محق د خبرې تأیید په دې هم کېږي چې الشفا بنت عبدالله په اوومه میلادي پېړۍ کې د طب معلمه وه. د اسلام دوهم خلیفه حضرت عمر بن خطاب ورنه وغوښتل چې په مدینه او بصره کې دې پر روغتیایي چارو نظارت وکړي او ښایي دا به په تاریخ کې لومړنۍ مېرمن وي چې دغه مقام ورکړل شوی دی. ژباړن]

له دې ورهاخوا، د حضرت محمد (ص) عملي سنت له دې لیدلوري سره اړخ نه لګوي. چا نه دي لیدلي چې هغوی دې له ښځو سره پر همدې اساس چلند کړی وي، بلکې عملاً یې د ښځو خبرو ته ارزښت ورکاوه، غوښتنې یې جدي ګڼلې او د هغوی مشورې یې عملي کولې. په عبادتځایونو، د جهاد په میدانونو او په نورو ټولنیزو ډګرونو کې یې د ښځو حضور ته هرکلی وایه او د هغوی برخه اخیستل به یې هڅول.

دا به هم نه هېروو چې د اسلام د پیغمبر ټولې ویناوې د وینا د مناسبت او د کلام د صادرولو د فضا په لحاظ سره یو شان نه دي. ځینې خبرې یې وحیاني لارښوونې نه وې، بلکې د هغوی په ټولنیز مقام پورې یې اړه درلودې. ډېرو پخوانیو او اوسنیو لویو عالمانو لکه شهاب الدین قرافي، شاطبي، ابن القیم، شوکاني، شاه ولي الله دهلوي، محمود شلتوت، محمد رشید رضا، یوسف قرضاوي او ځینو نورو په دې اړه ټینګار کړی دی او په علمي او اصولي مبحثونو یې توضیح کړې دي چې د رسول اکرم (ص) ټولې خبرې د شرعي احکامو د بیان جنبه نه درلوده او ویناوې یې پر څو ډلو ویشل کېږي.

محمد (ص) خوش‌طبع و او له خلکو سره یې ښه چلند کاوه نو د دوی ځینې خبرې – البته ډېرې نه دي- د صمیمیت د ښودلو او د سالمو ټوکو په بڼه دي. مثلاً معاویه ته د «لا اشبع الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بطنه»، ابو ذر غفاري ته د «رغم انف ابی ذر»، یوه بل صحابي ته د «تربت یداک» ویل او داسې نورې بېلګې. که په دې موردونو کې د کلام د صدور فضا په پام کې ونه نیسو، فکر به وکړو چې د مخاطبانو په حق کې يې ښېرا او نفرین کړی دی. حال دا چې داسې نه ده. په همدې خاطر هېڅ مخاطب يې خپه شوی نه دی، بلکې خوشحاله شوي دي او وروسته بیا به هر یوه په فخر سره دا حکایتونه بیانول او ځانونه به يې سرلوړي ګڼل چې حضرت (ص) له دوی سره خپل محبت ثرګند کړی دی. اساساً دا پخوانی دود دی چې لویانو به کله کله خپل هغه مخاطبان چې ځان ته به يې نږدې کسان ګڼل، په همدې توګه نازول.

د «ناقصات عقل و دین» تعبیر چې په دې حدیث کې راغلی، دقیقاً له همدې ډول تعبیرونو څخه دی. ځکه چې د دې تعبیر دوهمه برخه چې د ښځو د دین نقصان یادوي، د حدیث په دوام کې توضیح شوی دی چې دا نقصان د حیض او نفاس په وخت کې د لمانځه او د روژې ترک کول دي. د ټولو عالمانو اتفاق دی چې دا نقصان هغه ډول نقصان نه دی چې د تقصیر او د شریعت د احکامو د بې پروايۍ په وجه رامنځته کېږي. د دین نقصان د کلمې په حقیقي معنا هغه کمی دی چې مکلف وګړی يې عمداً ترسره کړي لکه دا چې واجب ترک کړي یا حرام کار وکړي او دا ډول نقصان د خدای او پیغمبر له خوا رټل شوی دی او خطرناک منکر ګڼل کېږي.

خو هغه نقصان چې د ښځو په اړه ویل شوی، هېڅ عیب او د رټلو نه دی ځکه چې اختیاري کار نه دی. ان ځینو عالمانو ویلي دي چې د حیض او نفاس په ورځو کې د لمانځه او روژې ترک کول، یو ډول عبادت دی ځکه چې دا د شرعي احکامو متابعت دی. د عقل د نقصان خبره چې په حدیث کې د دین له نقصان سره جوخته یاده شوې ده، هم همداسې قیاسولی او ویلی شو چې دا به د ټوکې په بڼه ویل شوې وي، نه د شرعي حکم په بڼه.

بله خبره چې باید واضحه شي، دا ده چې په ځینو نورو مناسبتونو کې هم له هغه حضرت (ص) څخه ځینې ټوکې نقل شوې دي چې ډېر حکمتونه او درسونه په کې نغښتي دي خو دا چې د مقالې ځولۍ تنګه ده، ورنه تېرېږو. خو دومره به ووایو چې د هغوی ټوکې هسې بې ګټې نه وې او هغه مطلب به يې چې د ټوکو لپاره غوره کاوه، داسې نه و چې یوازې دې خلک وخندوي او هېڅ ډول حقیقت دې په کې نه وي پروت. د هغوی په رانقل شویو مشهورو ټوکو کې یوه يې دا ده: بوډۍ د هغوی حضور ته مشرفه شوه او هغوی د خبرو په ترڅ کې ورته وویل چې بوډۍ جنت ته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځي. سپین سرې خپه او غمجنه شوه. وروسته بیا رسول اکرم خپله خبره ورته توضیح کړه چې په قیامت کې به ټول انسانان د ځوانۍ عمر ته ستنېږي او بیا به جنت ته ځي. د دوی دا خبره د قرآن له دې آیته اخیستل شوې وه چې: «انا أنشأناهن انشاء فجعلناهن أبكارا عربا أترابا لأصحاب الیمین.» همدارنگه بل وار یوه ښځه ورغله چې د خپل مېړه په اړه څه ورته وایي. حضرت محمد (ص) وفرمایل: ستا مېړه هماغه دی چې په سترگو کې یې سپین شته؟ دا چې له دې خبرې د سپین سترگې مطلب اخیستل کېده، پر ښځې ښه ونه لگېده. خو وروسته پیغمبر (ص) یې سر خلاص کړ چې د هر انسان په سترگو کې سپین شته.

هر مورد چې د پیغمبر (ص) وینا د ټوکې په بڼه روایت شوې ده، که وځیرل شي، ښکاره به شي چې خبرې یې دوه اړخونه لري، یو د وینا ظاهري اړخ او بل یې د هغوی منظور. په دې هر مورد کې د هغوی منظور یو حقیقت رانغاړي خو په داسې بڼه افاده شوی چې مخاطب ته بل مفهوم ورکوي او وروسته چې مخاطب د هغوی په منظور پوه شوی، خوشحاله شوی دی.

یادونه: په دې مقاله کې استاد محمد محق د منطق او استدلال په کارولو سره د مخاطب عقل ته خطاب کوي او فکر کولو ته یې هڅوي.

۳. باور ته خطاب

دغه کتاب د فروید د ارواپوهنې خالصه تشریح او بیان دی. ما د فروید د تیوریو د ارزونې یا نقد اراده نه‌ده کړې او نه مې له نورو تیوري‌گانو سره په مقایسه کې د ده تیورۍ ازمویلې دي ځکه چې زما په فکر، دا به ډېر ارزښتمن وي چې **سړی مخکې له دې چې پر یو څه نقد کوي، باید ځان پرې پوه کړي**. د داسې نقدونو عامېدل چې نقاد په موضوع پوره نه‌وي پوه شوی، سړی ډاروي. داسې ښکاري چې فروید به زموږ د پېر د لویو متفکرانو په منځ کې تر هر چا زیات له داسې نقدونو څخه ځورېدلی وي. د هغه تیورۍ دومره زیاتې تحریف شوې او په ناسمه بڼه معرفي شوې دي چې د واقعیت او درواغو بېلول به یې د لوستونکو له پاره تقریباً ناممکنه وي.

د فرویدي اروا‌پوهنې تشریح او تفسیر آسانه کار نه‌دی. د فروید مفکورې او نظریې د هغه په ټولو لیکنو کې چې د 1890یمو کلونو له پیله د 1930مو کلونو تر وروستیو پورې لیکل شوې دي، تیت و پرکې دي. نو سړی باید د هغه **ټولې لیکنې** ولولي چې مطمین شي چې هېڅ اساسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکی ورنه نه‌دی پاتې شوی. پر دې سربېره، زه له دې ستونزې سره مخ وم چې د ځینو تیوریکي ټکو په باره کې د فروید د وروستي نظر په باب پرېکړه وکړم ځکه ما نه غوښتل چې دغه کتاب د فروید د نظریو تاریخي تسلسل راوسپړي. فروید به د خپلو تیوریو سمول، کره کول او پراخول جاري ساتل. هغه خپلې ځینې لومړنۍ نظریې پرې‌ایښې دي او ډېرې نظریې یې تکرار کړې دي. د دغو پرېکړو له پاره مې هڅه کړې ده چې له ټولو شواهدو او له خپل قضاوت ځخه کار واخلم. بې له شکه چې په قضاوتونو کې به تېروتنې شوې وې. کېدای شي ما د فروید په لیکنو کې هغه تعبیر موندلی وي چې زه ورپسې گرځېدم خو د تېروتنې د مخنیوي له پاره به مې دا خبره تل په خپل ذهن کې ساتله چې «ممکن تېروتلی به یم». کله چې به مې فکر کاوه چې د فروید له خبرو ځخه زما تعبیر داسې څه دي چې د ده په لیکنو کې نشته، نو **بیا به مې د هغه لیکنې له سره لوستلې**. هیله‌من یم چې نتیجه به یې هماغه څه وي چې فروید ویلي دي، نه هغه څه چې ما انگېرلي دي.

د دې کتاب په لیکلو کې مې یوازې له هغو **لومړي لاس منابعو** ځخه کار اخیستی دی چې د فروید خپرې شوې لیکنې بلل کېږي. فکر مې وکړ چې بهتره ده د دوهم لاس منابعو پر ځای، د فروید پر خپلو خبرو تکیه وکړم. هر لوستونکی کولی شي د هر فصل په پای کې راغلي ریفرنسونه وگوري او ځینې مشابه برخې په کې ولولي او په دې کتاب کې ټولې راغلې خبرې د فروید د آثارو په مجموعه کې چې له ښه مرغه په انگلیسي- کې په معیاري بڼه چاپ شوې ده، وگوري.

دغه کتاب د عامو لوستونکو او همدارنگه د ارواپوهنې د محصلانو له پاره لیکل شوی دی. د دې کتاب خاکه مې خپلو شاگردانو ته ورکړې وه چې ویې‌لولي او **ما د هغوی له عملي او نظري وړاندیزونو ځخه پرېمانه گټه اخیستې ده**. د دوی په مرسته مې خپلې خبرې داسې وکړې چې عام لوستونکي، چې د ارواپوهنې په باره کې په لږ څه پوهېږي، هم پرې پوه شي. هڅه مې کړې ده چې خپلو شاگردانو ته د دې کتاب په ډالۍ کولو سره، د هغوی مننه وکړم.

کالوین اس. هال

ویسټرن ریزرف پوهنتون

د ارواپوهنې څانگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه: دا ليکنه امريکايي ارواپوه کالوين «د فرويد ارواپوهنې» د کتاب په سريزه کې کړې ده. ټوله ليکنه يې د مخاطب باور ته خطاب کوي او لوستونکی قانع کوي چې بايد د ده پر خبرو باور وکړي. هغه عبارتونه او جملې چې بولډ شوي دي، د مخاطب د باور د راخپلولو اساسي ټکي دي.

فعاليت: لاندې د استاد محمد محق د کتاب «سترګې به پرانيزو» (چې ما ژباړلی) سريزه ولوله او بيا راغليو پوښتنو ته ځواب ووايه.

د پيل خبرې

ښنګه چې له دې ملک څخه د ښېرازۍ او د ترقۍ فرصت اخيستل شوی دی، همغسې د دې لوبې په وجه زموږ د معنوي تعالي فرصت هم له منځه تللی دی. دين کولی شول چې د خپلو اخلاقي لارښوونو په برکت د انسانانو روح او باطن تزکيه کاندي؛ خو که چېرې دين يې د قدرت او ثروت په ناولتياوو نه وای ککړ کړی. موږ له دين څخه د مينې او پخلاينې الهام اخيستی شو، نه د کرکې او خشونت.

خو زموږ د وطن واقعيتونه بل څه وايي ... ګوندې دا کرغېړنه کيسه پای نه لري چې نور د مرګونو او مصيبت، بلوا او جنايت شاهدان ونه اوسو.

درې لسيزې تېرې شوې خو لا هم د هېواد د فکر او فرهنګ په ډګر کې د بدلانه نښې نه ښکاري او لا هم د ديني بحثونو ټيکه د هغو وګړو په لاس کې ده چې ژوند ته هېڅ درناوی نه لري او آرامۍ او آبادۍ ته هېڅ اهميت نه ورکوي.

لا هم د دين په نامه بازار لګېدلی او هغه شيان په کې خرڅېږي چې د وينو بوی څنې لټېږي او له غوسې او خشونت پرته نور څه په کې نشته خو لنډ فکري او ساده‌ګان يې اخيستونکي دي.

په دې منځ کې نو د قلموالو رسالت څه دی؟ هغه کسان چې فکر خپروي، هغوی څه وظيفه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا هغه ژمنه چې خدای پاک د فکر او پوهې له خاوندانو څخه اخیستې ده، له دوی څخه دا نه غواړي چې بې له ویرې دې د جهل او جمود پردې وځیري او د مستو زنګیانو له لاسه دې وسله واخلي چې نور د چا مرۍ پرې نه شي او د چا نس څیرې نه شي؟

د دین د داسې ښکلي تفسیر وړاندې کول چې پر عقل برابر وي او پر زړه خوږ ولګي، او د افراطي مفکورو نقد کول، یو له هغو کارونو څخه دی چې د فکر خاوندان یې کولی شي.

لیکوال دا خپله وظیفه بولي چې د قلم په زور د هغو کسانو مخې ته ورودانګي چې تیاره خپروي او کرکه او تعصب زېږوي. دا مسأله تر هغې زیاته جدي ده چې سړی دې ځان ورته غلی ونیسي او خبره په کې ونه کړي؛ ځکه چې دلته د انسانانو او د هېواد د تباهۍ او د دین د بدنامۍ مسأله مطرح ده، دلته اخلاق او معنویت تباه کېږي.

لیکوال په دې هم پوهېږي چې دغه هڅې د اوبو د یوه څاڅکي په شان دي چې په یوه وچه، سوځېدلې صحرا کې څڅېږي او دا به د ټولنې له زرګونو ستونزو څخه یوه هم حل نه کړای شي؛ خو چاره څه ده؟

هغه ربړه چې موږ ورسره مخ یو، یوازې د همدې زمانې محصول نه ده. زموږ د هېواد ځینې ستونزې په تېرو لسیزو او ان تېرو پېړیو کې ریښه لري. هر نسل یوه کارنامه درلودلې ده، یا مثبت یا منفي، یا کامیاب یا ناکامه. موږ هم په خپل وار سره یو څه مسوولیت لرو. کېدای شي زموږ ننني تتې هڅې د راتلونکو نسلونو لپاره ګټورې تمامې شي، د هغو نسلونو لپاره چې پر ځان به ویاړي او د دې ټولنې د بېړۍ ماڼوګان به وي.

لیکوال په همدې باور قلم راخیستی او هڅه یې کړې ده چې له خپلې وسې سره سم، ځینې مسایل مطرح کاندي. ګوندې دا بحثونه ځینې پوښتنې راولاړې کړي او زموږ په ټولنه کې د کتاب د ځینو لوستونکو په فکر کې خوځښت راولي.

د دې کتاب مقالې او بحثونه د تېر کال په بهیر کې له هغو ترخو او غمجنو پېښو سره هم مهاله لیکل شوي دي چې زموږ په خاوره کې پېښې شوې. نو د لیکوال ذهن تر ډېره بریده هغو اندېښنو په سر اخیستی و چې د محیط له واقعیتونو سره یې اړخ لګاوه او نیت یې انتزاعي-تحقیقي اکاډیمیکه لیکنه نه وه؛ خو د اکاډیمیکو هڅو د ارزښت د راکمولو نیت یې هم نه دی لرلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کتاب ځینو مقالو د قلموالو پام ځان ته اړولی او سربېره پر دې چې ځینو خپل شخصي نظر راته څرګند کړی، څو تنو ځوانو قلموالو نقدونه او تعلیقونه یې هم ورباندې کښلي او له دې کار سره یې د انتقادي بحثونو سپرغۍ بله کړې ده او دا هغه څه دي چې زموږ د فرهنګي حوزې له اساسي اړتیاوو څخه دي. دا چې زه له دې تعلیقاتو او ملاحظاتو سره موافق یم که نه، بېله خبره ده؛ خو د دې حسنه سنت قدر کوم او د لیکوالو د مبارکو هڅو په درناوي، د هغوی مقالې مې د کتاب په پای کې راوستې دي.

د دې اثر تر خپرولو وروسته به هم لیکوال له دې باوره لرې نه شي چې د هغه لیکنې د انساني هڅې په توګه له خطا او سمو او ناسمو به خالي نه وي، په همدې وجه دی هر نقد ته په ورین تندي هرکلی وایي او هیله من دی چې په همدې پلمه دې د هېواد د قلموالو ترمنځ جدي او لا ژور بحثونه راپیدا شي او هغه فکري رکود چې پر دې وطن حاکم دی، مات شي. په دې تمه چې جدي او اغېزناک بحثونه پیل شي او دعوې دې د جګړې او خشونت له ډګره د قلم او لیکلو میدان ته انتقال شي. که داسې وشي په دې ملک کې به لوی بدلون پیل شي او ټولو ته به د ښه راتلونکې زیری ورکړي.

پوښتنې:

۱. د متن کوم ټکي ستا عقل ته خطاب کوي؟

۲. په دې متن کې داسې څه شته چې د مخاطب باور ته یې خطاب کړی وي؟

۳. کومې جملې ستا عواطفو ته خطاب کوي؟ د لیکنې د کومې جملې په لوستلو سره خوښ، خپه، یا غوسه شوې؟

دوهم فعالیت: د «ښځې ناقص العقلې دي؟» مقاله بیا ولوله او دې پوښتنو ته ځواب ووایه:

۱. مقالې ستا مفکوره بدله کړه؟

۲. ستا په نظر د لیکوال دلیلونه کافي او قانع کوونکي وو؟

۳. د لیکوال خبرې واضحې، دقیقې او سره تړلې وې؟

۴. د لیکوال خبرې باوري دي؟ د هغه پر نیت او خبرو څومره باور کولی شې او ولې؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. ۳. نقد Critique/ Review

د نقد د لیکلو دوه لومړني پړاوونه یعنې انتقادي/ اغېزناکه مطالعه او تحلیل دې پورته تمرین کړل. اوس سره پوهېدلي یو چې د یوه متن د نقدولو لپاره باید لومړی ځان ورباندې پوه کړو او بیا یې تحلیل کړو. تر دې ځایه پورې کار د متن او د لیکوال د مهارتونو ارزونه ده خو په درېیم پړاو کې یو بل شی هم په کې ورزیاتېږي او هغه د موضوع په اړه ستا نظر دی. نقد یوازې د یوه اثر د کمزوریو یادول نه دي، بلکې په نقد کې باید د اثر مثبت او منفي ټکي دواړه یاد شي او تر منځ یې انډول هم وساتل شي. د نقد د لیکلو لپاره دغه کارونه باید وکړو:

لومړی. تر لیکلو مخکې پړاو

۱. د دغو پوښتنو ځواب پیدا کوو: (۱) د لیکوال تیسز او عمده ټکي څه دي؟؛ (۲) په لیکنه کې د مخاطب عقل، عواطفو، که باور ته خطاب کوي او لیکوال په دې خطاب کې څومره بریالی دی؟؛ (۳) متن څومره منسجم او سره تړلی دی؟؛ او (۴) د معلوماتو ترتیب او تنظیم یې څنګه دی؟

۲. د اثر ښېګڼې او بد ګڼې جلا جلا لیکو او هڅه کوو چې دواړه په برابره اندازه راواخلو. که فرضاً مثبت ټکي مو ډېر راخیستي وي او منفي یې کم، نو د لیکنې په وخت کې به یې لومړی منفي ټکي یادوو. همدارنګه که منفي ټکي مو ډېر په کې موندلي وي، نو اول به یې مثبته خوا بیانوو.

۳. که لیکوال کومه لانجمنه موضوع، چې په اړه یې متضاد نظرونه وي، بیان کړې وي نو ګورو چې د مقابل لوري نظرونه یې هم راخیستي دي که نه. په داسې حالت کې باید د لیکوال د نظر مخالف نظرونه هم مطالعه کړو او د نقد په لیکلو کې ورنه کار واخلو.

۴. ګورو چې متن د لوستونکو په درد لګېږي که نه. دا لیکنه به په اوس وخت کې د لوستونکو کومه ستونزه حل کړي که نه. مطلب دا چې ولې دا لیکنه په لوستلو ارزي یا ولې نه ارزي.

۵. د نقد له پاره د لیکنې خلاصه برابروو. په دې خلاصه کې د لیکنې مهم عمده تکي باید شامل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فعالیت: لاندې «د تاریخ سبقونه» د کتاب یوه مقاله مې بیا راخیستې ده. مقاله ولوله او ورپسې د راغلیو پوښتنو ځوابونه ولیکه.

زرین وختونه

تصور کېږي چې بشر په خپل تېر ژوند کې د داسې امپراطوریو طلایي دورې هم لرلې دي چې ظلم، تبعیض او استثمار په کې نه وو. له افسانو سره سم، د دغو زرینو وختونو په زړه غوښتونکو شېبو کې نه د خلکو په منځ کې جګړې وې، نه کشمکشونه. ټول په سوله او په اتفاق کې سره اوسېدل. خواړه پریمانه وو، لوږه نه وه، بېوزلي چا نه پېژندله. نه شخصي جایدادونه وو، نه حرص او نه په کمزورو باندې د حکومت کولو شوق. طبیعت په انسان باندې مهربان و، انسان یې په سخي غېږه کې اسوده ژوند کاوه. طبیعت او انسان د یو بل مله وو.

خو، شواهد دغه افسانې او تصورات نه تاییدوي. تاریخ راته وایي چې بشر له پیله لا په اختلافونو او میرڅیو کې ایسار و او زورورو یې د کمزورو زېښښلو ته مټې رانغښتې وې. لوږه وه، کاختۍ وې او جګړې وې. خلکو د نس د مړولو لپاره حیوانات ښکارول، مېوې یې خوړې او نباتات یې ټولول. د سولې په وخت کې به زورورو په اکثرو امکاناتو خېټه اچولې وه او کمزوري به مجبور وو چې هغه ورپاتې لږ څه په خپلو کې سره ووېشي. د نامتو مفکر هابس په قول، ژوند خورا بې خونده او وحشي و.

د زرینو زمانو اسطورې شاید د دې لپاره جوړې شوې وي چې له اوسنیو مشکلاتو د خلاصون او د هاغه زرین دوران د احیا لپاره په خلکو کې سېکه او جذبه پیدا کړي. د زرین زمان د شتون مفکورې مورخانو ته دومره خوند ورکړی دی چې په تاریخ کې یې د هغې د ځایولو کوښښونه کړي دي. مثلا د مسلمانانو تاریخ د عباسي خلافت د اوج زمانې ته د زرین دوران په سترګه ګوري او فخرورباندې کوي. په دې دوران کې عربو لور په لور فتحې وکړې، ډېرې سیمې یې ونیولې او د مغلوبو ملتونو د امکاناتو په مټ یې داسې امپراطوري جوړه کړه چې د هغه وخت تر بلې هرې واکمنې پیاوړې او شانداره وه.

نوی پایتخت، بغداد، د تجارت او کلچر په مرکز بدل شو، یوناني حکمت په عربي ترجمه شو او د یو زر او یو شپې شهکار وپنځېده. د دغه زرین دوران به داسې زړه وړونکی انځور جوړ شو چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

را وروسته نسلونو د عربو د ویاړ د زمانې د بیا راتلو ارزوګانې وکړې او تر ننه پورې د یو اعلی مثال او د افتخار د وخت په سترګه ورته کتل کېږي.

په اندلس یا اوسنۍ اسپانیا باندې د مسلمانانو حکومت هم زرین دوران بلل شوی دی. ځکه په دې دوران کې له مسلمانانو، عیسویانو او یهودو جوړه شو کلتوري ټولنه په سوله کې اوسېده او د مختلفو عقیدو کسانو د یو بل د زغملو چل زده کړی و. دوی یو داسې فرهنګ ایجاد کړ چې اروپایانو ورباندې هغه د چا خبره زړه بایلود او په اندلس کې د لویو پوهانو په قلم لیکل شوي کتابونه یې په خپلو پوهنتونونو کې د لوستلو او زده کولو لپاره غوره کړل.

نورو ملتونو هم د خپلو وطنونو په تاریخ کې زرینې زمانې په نخښه کړې او ځلولې دي. د هندوانو په عقیده د راما (هندو بګوان او افسانوي پاچا، ژباړن) زمانه زرینه وه، حال دا چې نور باوري دي چې د ګوپتا د واکمنۍ په دوران کې د هندوایزم قوانین بشپړ شول او دغه دین وغوړېد. په هند کې د آشوکا امپراطورۍ ته هم د مثالي دوران په سترګه کتل کېږي، ځکه آشوکا قدرت او عظمت ته د رسېدو لپاره جګړه نامناسبه وسیله وبلله، جنګ یې وغانده او د تشدد نه کولو ایدیولوژي یې غوره کړه. د هند د مغولو په دوران کې د اکبر زمانه طلایي برخه معرفي شوې ده. په دې وخت کې د مغولو قدرت پوره ټینګ او سلطنت خورا شتمن شو. موږ د اکبر د دوران د قدرت او ثروت انعکاس د هغه د دربار په شان و شوکت او عظمت کې وینو.

دا دستور دی چې مخ په زوال ټولنه به په ماضي کې پناه اخلي او په تېر ویاړ به ځان ته تسل ورکوي. سیاستوال د زرین دوران تصورات د ځان په ګټه استعمالوي او خلکو ته وایي چې که یې دی قدرت ته ورساوه نو د سولې او عدالت هاغه له ګوتو وتلی دوران به بیا راژوندی کړي. دغسې سیاستوال په وروسته پاتې ټولنو کې ښه چلېږي.

پرمختللې ټولنه هېڅ وخت په ماضي پورې زړه نه تړي او په تېر زرین دوران پسې نه ګرځي. دوی په نن کې اوسي، د نن د بهترۍ هڅه کوي او د لا روښانه او نېکمرغې سبا فکر ورسره وي. رادیکال مفکران او انقلابیان هم د زرینې زمانې نظریه نه مني. دوی ماضي ته د ترقي په لاره کې د خنډ په سترګه ګوري او په دې عقیده دي چې د لا روښانې سبا لپاره پکار ده چې نه یوازې په پرون چلیپا راوباسو بلکې د نن ارزښتونه او دودونه هم بدل کړو. د دوی په نظر طلایي دوران په پرون کې نه، په سبا کې پټ دی او د رسېدا لاره یې دا ده چې له ظلم او استثمار سره مبارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وشي. د مارکسيستو په اند، طلايي دوران ته هغه وخت رسېدای شو چې په ټولنه کې مساوات قايم شي. ديندراه خلک په دې دنيا کې د زرينې زمانې تمه نه لري، د دوی په نظر، زرين وختونه د هغې دنيا دي او هلته به ښې شيبې د ګناهګارو نه، بلکې د متقيانو په نصيب وي.

پوښتنې:

۱. د ليکوال تيسز يا اصلي موضوع څه ده؟ ده ولې د دې مسئلې د سپړلو ضرورت احساس کړی دی؟ په مقاله کې کومې ستونزې ته اشاره شوې ده؟ دې ستونزې ته حل لاره وړاندې شوې ده؟ حل لاره يې واقع بينانه ده؟

۲. د مقالې اساسي ټکي کوم دي؟

۳. د مقالې په کومو کلمو او اصطلاحاتو سم پوه نه شوې؟

۴. د مقالې خلاصه څه ده؟ په خپل ذهن کې د مقالې خلاصه جوړه کړه.

۵. دغه مقاله د لوستونکو عواطفو ته خطاب کوي، که يې عقل يا يې باور ته؟

۶. د مقالې په لوستلو سره په تا کې کوم احساس پيدا شو؟ خوشحاله شوې، خپه شوې، که غوسه؛ د وياړ احساس درته پيدا شو که د شرم يا افسوس؟ ولې؟

۷. په مقاله کې کافي دليلونه راغلي وو چې ستا فکر بدل کړي؟

۸. د مقالې ليکوال څومره د باور وړ دی؟ ته يې پېژنې؟ د هغه د شخصيت، علمي سويې او مسلک په اړه څه معلومات لرې؟

دوهم فعاليت: مقاله بيا ولوله او بيا د کتابچې د پاڼې په منځ کې يوه عمودي کرښه وباسه. په ښي طرف کې يې د مقالې مثبت ټکي وليکه او په چپه خوا کې يې منفي اړخونه لست کړه. وروسته د ليکوال د نظرونو مخالفې نظريې پيدا او نوټ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم. د نقد د لیکلو پړاو

کله چې نقد لیکو، باید لومړی د اثر او لیکوال په اړه یې خبرې وکړو. بیا خپل تیسز وړاندې کوو او وروسته د اثر لنډیز بیانوو؛ ورپسې د اثر مثبت او منفي اړخونه راسپړو او په پای کې نتیجه او خپل وروستی قضاوت وړاندې کوو.

۱. د اثر معرفي: د اثر عنوان، ژانر، تیسز، لیکوال، د لیکوال هدف، او د اثر اهمیت بیانوو. البته دا برخه باید لنډه وي.

۲. د خپل تیسز بیان: په دې برخه کې د اثر په اړه خپل کُلي نظر وایو چې په کې د اثر ښېګڼې او بد ګڼې دواړه رانغاړل کېږي.

۳. د اثر لنډیز: په لنډه توګه وایو چې لیکوال په دې اثر کې څه ویلي دي. دلته د اثر عمده ټکي را اخلو.

۴. نقد: وروسته د اثر پر مثبتو او منفي اړخونو خپل نقد او نظر لیکو. د مقالې اصلي برخه همدا ده او د اثر له خلاصې سره په ګډه د مقالې شاوخوا ۸۰ فیصده باید وي.

۵. نتیجه او قضاوت: د مقالې په پای کې خپل وروستی قضاوت بیانوو او همدارنګه د اثر د لا بهترۍ لپاره خپل نظر لیکو چې که لیکوال داسې کړې وای، اثر به یې تر دې ښه شوی و.

اوس به د نقد بېلګه وګورو خو لومړی د «زرین وختونه» مقاله یو ځل بیا ولوله.

د «زرین وختونه» نقد او تحلیل

«زرین وختونه» د ډاکټر مبارک علي مقاله ده چې د ده د مقالو په یوه ټولګه «د تاریخ سبقونه» کې راغلې ده. دا کتاب چې اسدالله غضنفر ژباړلی دی، په جلال آباد کې مازدیګر کتاب پلورنځي په ۱۳۹۲ کال کې چاپ کړی دی. ډاکټر مبارک علي په ۱۹۴۱ میلادي کې د هند په ټونک کې زېږېدلی دی او د هند تر وېشل کېدو وروسته، له کورنۍ سره پاکستان ته مهاجر شوی دی. ده په انګلستان او جرمني کې د تاریخ په څانګه کې لوړې زده کړې کړې دي او دکتورا یې په کې اخیستې ده. دی د سندهـ پوهنتون د تاریخ دیپارتمنت مشر ـ و او تر ۵۰ زیات کتابونه یې کښلي دي. دی تاریخ په داسې ښه بیانوي چې د نن ورځې د ستونزو حل په کې وینو او درس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورنه اخيستی شو. دا مقاله يې هم ځکه ليکلې ده چې لوستونکي له ناسمو باورونو راوګرځوي او د ستونزو واقعي حل ته يې وهڅوي.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې دا مسئله راسپړي چې ځينې خلک هسې فکر کوي چې په پخوا زمانو کې داسې زرين وختونه تېر شوي دي چې ټوله دنيا په کې ګل و ګلزار وه او ټول انسانان په کې خوښ او سوکاله وو. دی د ځينو مسلمانانو باور يادوي چې د عباسي خلافت دوره د اسلامي نړۍ طلايي وختونه بولي، همدارنګه يې د هندوانو عام باورونه راوړي دي چې څوک د «راما»، څوک د «ګوپتا»، او ځينې د «آشوکا» زمانې زرينې ګڼي. ليکوال ادعا کوي چې تاريخي شواهد دا راښيي چې انسانان په هر وخت کې ستونزې درلودې، زورورو به هر وخت کمزروي ځپل، جنګونه به وو، کاختۍ به وې، لوږې او ناروغۍ به وې.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې پر زرينو وختونو د باور کولو علت دا ښيي چې وروسته پاتې ټولنې چې له اوسنيو ستونزو سره مبارزه نه کوي، د تېر تاريخ په وياړونو ځان ته تسلي ورکوي. همدارنګه سياستوال دې باور ته هوا ورکوي او خلکو ته وعدې ورکوي چې که واک ته ورسېږي نو بيا به هماغسې طلايي وختونه راولي. خو د ده په باور پرمخ تللې ټولنې بيا په تېرو وختونو ځان نه خوشحالوي، بلکې نن هلې ځلې کوي چې خپله سبا په طلايي زمانه بدله کړي.

ليکوال د زرينو وختونو نظريه ردوي او وايي چې تاريخي شواهد يې راښيي چې داسې وختونه هېڅ کله نه دي تېر شوي خو د خپلې ادعا د اثبات لپاره يې مثالونه او شواهد نه دي راوړي چې لوستونکي وربانديې زيات باور وکړي. ده دا خبره کړې ده چې مثلاً مسلمانان د اندولس اسلامي خلافت ځکه زرين دور بولي چې هاغه مهال مسلمانان، عيسويان او يهودان په سوله کې سره ګډ اوسېدل او تر منځ يې شخړې نه وې او په دې دور کې لويو پوهانو داسې کتابونه وليکل چې تر ډېره وخته پورې د اروپا په پوهنتونونو کې تدريسېدل. خو دا يې نه دي ويلي چې په هاغه زمانه کې کومې ستونزې وې او ولې بايد هاغه دور زرين وخت و نه بولو.

په مقاله کې د راديکالو مفکرانو او انقلابيانو نظر راغلی دی چې وايي د ښې راتلونکې له پاره بايد پر پرون چليپا وباسو. حال دا چې د تاريخ له مثبتو تجربو څخه ګټه اخيستلی شو. مثلاً عباسي خلافت ځکه نسبتاً ښه دور و چې هلته د فکر او نظر آزادي وه. دغه آزادي سبب شوه چې مسلمان پوهان ډېر علمي کشفونه او اختراعات وکړي. له بلې خوا د مامون رشيد په واکمنۍ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیت الحکمت جوړ شو چې سلګونه پوهان په کې د علم په تولید بوخت وو. همدارنګه په هاغه وخت کې معماري، صنعت، تجارت، او هنرونه ښه غوړېدلي وو. هاغه مهال د مخالفو نظرونو او فکرونو زغمل عام وو ځکه خو تشدد او خشونت په کې کم وو. نو که موږ غواړو چې له اوسنیو ستونزو خلاص شو، کولی شو د هاغه زمانې له تجربو څخه ګټه واخلو.

لیکوال دا ستونزه هم یاده کړې ده چې ځینې سیاستوال هسې خلک غلطوي او تشې وعدې ورکوي چې د پلانکي دور په شان به بیا د سوکالۍ او آرامۍ وختونه راولي. د دې ستونزې حل یې دا ښودلی چې د زرینو وختونو نظریه باید و نه منو. دا ستونزه داسې هم حل کېدای شي چې له سیاستوالو وغواړو چې د تشو شعارونو پر ځای دې د ښې راتلونکې له پاره خپل پلان او خپله طرحه ووایي او بیا وګورو چې طرحه یې واقع بینانه او د عملي کېدو ده، که نه.

ډاکټر مبارک علي په دې مقاله کې زموږ یوه اساسي ستونزه راسپړلې ده. پر زرینو وختونو او تېرو ویاړونو تکیه کول، انسان په لټۍ اخته کوي او له زیار او کوښښ یې یو څه راګرځوي. لیکوال د زرینو وختونو په اړه د خلکو د باورونو نمونې راوړې دي او د دې باورونو علت یې توضیح کړی دی. خو د لیکوال دلیلونه ډېر قانع کوونکي نه دي ځکه چې د زرینو وختونو د مفکورې د ردولو لپاره یې کافي شواهد نه دي وړاندې کړي. که د مقالې لیکوال د خپلې ادعا د اثبات له پاره شواهد او مثالونه راوړي وای، د مقالې اغېزه به یې لا زیاته شوې وای.

لومړی فعالیت: پورتنی نقد یو ځل بیا ولوله او بیا د دې پوښتنو ځوابونه ولیکه.

۱. د مقالې د لیکوال معرفي څنګه شوې ده؟

۲. د مقالې خلاصه او اساسي ټکي سم راخیستل شوي دي؟

۳. د مقالې کوم مثبت او کوم منفي ټکي یاد شوي دي؟

۴. تحلیلګر د مقالې د لا بهترۍ له پاره څه سپارښتنه کړې ده؟

۵. په دې نقد کې څه کمی وینې؟ د لا ښه کېدو له پاره یې څه وړاندیز لرې؟

دوهم فعالیت: اوس نو ستا وار دی چې نقد ولیکې. د استاد محمد محق له کتاب «والیل اذا عسعس» څخه دغه راخیستل شوې مقاله ولوله او د نقد لیکلو له اصولو سره سم لیکنه پرې وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاقو پيغمبر، له اخلاقو ناخبره امتيان

د اسلام د پيغمبر ص د پېژندنې لپاره بهترينه منبع قرآن مجيد دی، ځکه چې د مسلمانانو لپاره دا يوازينۍ قطعي‌الثبوته منبع ده. مذهبي روايتونه، تاريخي داستانونه او عاميانه اسطورې کافي علمي اعتبار نه‌لري چې د هغوی په وسيله د حضرت محمد ص رښتينې څېره راوښيي.

قرآن د اسلام د پيغمبر په راپېژندلو کې د هغوی پر معجزو او خارق‌العاده صفتونو ټينگار نه‌کوي، او نه د هغوی بې حد و حصره پوهه يادوي، نه يې د ليکوالۍ او وينا هنر راځلوي، نه يې د ډېر ځواک او قدرت خبره راته کوي، نه يې د برياوو او فتوحاتو او نه يې د هغو چارو کيسې کوي چې اسطوره خوښوونکي ذهنيتونه يې پالي. د پيغمبر ص د راپېژندلو لپاره، قرآن د هغوی پر اخلاقو ټينگار کوي. قرآن وايي: "و إنک لعلی خلق عظيم"... "فبما رحمة من الله لنت لهم و لو کنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولک"... "و لقد جاءکم رسول من أنفسکم، عزيز عليه ما عنتم، حريص عليکم، بالمؤمنين رئوف رحيم".. "و ما أرسلناک إلا رحمة للعالمين..."

پخپله هغوی هم چې کله د خپل رسالت جوهر او د خپل بعثت وروستی هدف بيانوي نو په ډېرو څرگندو ټکو وايي: "إنما بعثت لأتمم مکارم الأخلاق..." او د عربي ژبې د قواعدو مطابق د "إنما" کلمه، د انحصار حرف دی، يعنې زما په بعثت کې بل هېڅ هدف هغومره مهم نه‌دی لکه د ښو اخلاقو کمال ته رسول. دلته اخلاق يعنې له انسانانو سره عنايت، پر ماشومانو شفقت، د بېوزلو لاسنيوی، د کونډو پوښتنه، د تبعيض له منځه وړل، په زړونو کې د مهربانۍ د زړي کرل، له بدو فکرونو څخه د زړونو پاکول، ... او سلگونه داسې نورې چارې چې د اخلاقو په فضايلو پورې تړلې دي.

تمه خو دا کېدله چې په منځنيو پېړيو کې به د اسلامي تمدن له غوړېدا سره د اخلاقو علم او د اخلاقو فلسفه هم د خورا مهم علم او لوړ فرهنگ په توگه وغوړېږي. سره له دې چې د مسلمانانو د تاريخ په ځينو دورو کې ځينې اخلاقي فضايل لکه مدارا، خير، ترحم او ... د هاغه مهال د نورو ټولنو په نسبت ښه غوړېدلي وو خو دا هر څه د ظاهربينه فقهي معيشت تر اغېزې لاندې راغلل او هېڅکله اخلاق هغه مقام خپل نه کړ چې ظاهرپالې مناسکي ديندارۍ او فقهې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دا وروستیو پېړیو کې بیا د اسلامي تمدن له راپرځېدو سره، اخلاق تر ټولو ټیټې کچې ته راولوېدل او مسلمانې ټولنې د بداخلاقۍ او رذایلو په انبار بدلې شوې. ډېرو مسلمانانو ته د اخلاقو بل تعریف غیر له جنسي مسألې او پر ښځو د محدودیتونو له لګولو، نه و معلوم او لا هم نه دی معلوم. اکثره هغه کسان چې د مسلمانانو د وضعیت د بهترۍ لپاره لاس په کار شول، له بده مرغه ویې‌نه‌شول کولی چې جامع تیوري‌ګانې رامنځته کړي. دوی د اخلاقو د اهمیت په اړه یوازې کُلي خبرې کولې او د اخلاقي فضایلو د ترویج او تبلیغ پر ځای یې د مناسکي دینداري احیا ته ملا وتړله چې دا له اخلاقو سره هېڅ رابطه نه‌لري.

نتیجه یې دا راووته چې اوس یې د سر په سترګو وینو. هغه ملت چې ځان د اخلاقو د پیغمبر امت بولي، تر هرچا زیات بداخلاقه دی. دا بداخلاقي د ژوند له معمولي چارو لکه په نوبت کې له درېدلو څخه رانیولې بیا تر لوړترین اخلاقي کاره پورې چې د بني‌آدم انساني کرامت ته ارزښت ورکول دي، لیدلی شو.

همدا وجه ده چې په اسلامي نړۍ کې د دین په نامه داسې ډلې راڅرګندېږي چې پخپله د خورا لویو بداخلاقیو مظهر وي. په دې پېړۍ کې د دین په نامه داسې حکومتونه رامنځته شول چې د غیراخلاقي چارو لویې کارنامې لري او تر نازي او ستالیني حکومتونو وروسته، همدې حکومتونو د تاریخ د بداخلاقو حکومتونو نوم ګټلی دی. پر ځای د دې چې زموږ ټولنې د تسامح، بخښنې، لویي، ورورولي، مهرباني، فداکاري او د سالمې انساني ټولنې د نورو فضایلو مظهر وي، دلته تر هر ځای زیات دروغ ویل کېږي، چلبازي، تظاهر، ریاکاري، او بې قانوني ډېر لیدل کېږي، دلته د نورو پر خصوصي حریم تېری کېږي، دلته تعصب، تبعیض، ظلم، استبداد، خرافات، بدبیني، بدګوماني، ناروا قضاوتونه، کرکه او کینه او ډېر نور رذایل پرېمانه دي.

لا بده خو یې دا ده چې ځینې بیا غواړي د دې بداخلاقیو جبران په مناسکي نمایشي دینداري سره وکړي. دوی ګومان کوي چې که دین لري نو اخلاقو ته هېڅ اړتیا نشته. دې حال ته ژړا په کار ده. هغه دین چې سره دښمن وګړي یې سره ورونه کړل، چې خشنو خلکو ته یې د مهربانۍ او عاطفې درس ورکړ، اوس نو د همدغه دین په نوم د بني‌آدمانو وینې تویول کېږي او عزتونه یې لوټل کېږي او د زرګونو بېګناه وګړو کورونه له خاورو سره خاورې کېږي. نه پوهېږم چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ له دغسې وضعیت سره څرنګه په خپل پیغمبر پورې ځانونه تړلی شو؟ موږ په دې وضعیت کې یوازې د هغوی حیثیت ته لته ورکوو او د هغوی دین بربادوو او بس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه

۵. ژبه، املأ او انشأ

د ژبې، املأ او انشأ په هکله مې وخت نا وخته مقالې ليکلې وې. نيت مې دا و چې د دې کتاب په پای کې په پښتو متنونو کې عامې املايي – انشايي تېروتنې په نښه او بديلونه يې وړاندې کړم، خو بيا مې فکر وکړ چې ځينې مسئلې يو څه تشريح او تفصيلي بيان غواړي، نو غوره مې وګڼله چې هماغه مقالې دلته راوړم. په پښتو کتابونو کې ډېرې تېروتنې په «ی» ګانو، د کلمو تر منځ په فاصلې، د کلمو په املأ، د جملو په جوړښت، ژباړه، د سربلونو او د اضافت «د» په کارولو او ځينو نورو برخو کې ترسترګو کېږي چې په دې مقالو کې په تفصيل سره راسپړل شوې دي.

۵. ۱. په پښتو کې د «ی» ډولونه

د تلفظ او استعمال په لحاظ په پښتو کې پنځه ډوله «ی» ګانې دي:

۱. نرمه «ی» (ay) د مفردو نارينه نومونو، صفتونو او د غايب لپاره د ماضي فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکينی توری تل په زور لوستل کېږي.

نومونه: سړی، لرګی، سپېلنی، لوګی، زمری، زلمی...

صفتونه: مېړنی، وتلی، نوميالی، توريالی، جنګيالی، پوښلی...

فعلونه: احمد کتاب راکړی دی .

۲. څرګنده/ معروفه «ي» (i) د جمع نارينه نومونو او صفتونو، د نارينه نومونو په مغيره حالت کې، د غايب شخص د فعلونو او ځينو مفردو ښځينه نومونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکی توری په زېر (کسرې) لوستل کېږی.

جمع نارينه نومونه: سړي، لرګي، لوګي، زمري، زلمي...

د مفرد نارينه نومونو مغيره حالت: سړي ته، له لرګي څخه، د زمري، په/ پر زلمي...

صفتونه: مېړني، نوميالي، توريالي، جنګيالي، پوښلي...

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځینه نومونه: بیاتي،

فعلونه: دوی کار کوي. هغه ځي. اجمل خط لیکي.

۳. اوږده/ مجهوله «ې» (e) د جمع ښځینه نومونو، صفتونو، د مفرد ښځینه نومونو په مغیره او ندایي بڼه کې، د دویم شخص لپاره د حال زمانې په فعلونو کې، او په ځینو نورو ځایونو کې استعمالیږي، مثلاً:

جمعه ښځینه نومونه: ښځې، مېرمنې، دوړې، خاورې، ختې...

صفتونه: ولاړې، تیارې، تورې، سرې، سپینې، ویاړلې...

مغیره نومونه: ښځې وویل. نجیبې ته یې جزا ورکړه.

ندایي حالت: وه ښځې!، اې پېغلې!

فعلونه: څه کوې؟ چېرته ځې؟ ته ښه کار کوې.

همدارنګه په چې، مې، کې، یې، ویې، او ځینو نورو نا مستقلو کلمو کې.

۴. لنډه، زورکی واله، همزه واله یا امریه «ئ» (əy) د جمع مخاطب لپاره د امریه فعلونو په پای کې راځي، تر دې «ی» مخکې راغلی توری په زوره‌کي تلفظ کېږي؛ لکه:

تیارسئ، ولیکئ، مه ځئ، ودرېږئ...

۵. لکۍ والـه/ د تأنیـث «ۍ» د تلفـظ پـه لحـاظ د امریـه «ئ» سره یـو شـان ده خـو د مفرد مونث نومونو په پای کې راځي.

نجلۍ، کرکۍ، لورکۍ، خولۍ، نرۍ، بخارۍ ...

۵. ۲. په قتل ورسېدل، سم که نا سم؟

ډېر ځله، بلکې هره ورځ په خبرونو کې اورو او لولو چې په پلانکي ځای کې دومره کسـان پـه قتل ورسېدل یا په شهادت ورسېدل. دا جملې د پارسي د دې جملې ژباړې دي چې وایـي: «... بـه قتل - به شهادت - رسیدند.»

(c) ketabton.com: The Digital Library

«به» په پارسي کې دوې ماناوې لري: «په» او «ته». کله چې وايو «بـه تـو چـي؟» معنـا يـې ده «په تا يې څه؟» خو «به تو می گویم» يعنې «تا ته وايم». دلته «به» د «ته» معنـا لـري. همدارنگـه «بـه کابل رسېد» يعنې «کابل ته ورسېد» نه «په کابل ورسېد».

«... به قتل رسید» جمله که همداسې تحت اللفظي - خو سمه - وژباړو «... قتـل تـه ورسـېد» کېږي چې منظور يې «مرگ ته رسېدل» وي. خو دغه جمله په فارسي کې هـم بـې جنجالـه نـه ده. که د منطق په تله يې وتلو، «رسېدل» د يوه ارادي عمل نتيجه ده. سړی باید حرکت وکـړي چـې يـو چېرته ورسېږي او حرکت ارادي عمل دی؛ خو هغه کسان چې وژل کېږي، پخپلـه نـه غـواړي چـې ووژل شي. دوی په خپلو کارونو پسې روان وي چـې ځـانمرگی بريـد وشي او ووژل شي، يـا پـه کـور کې ويده وي چې الوتکې بمونه وغورځوي او دوی قتل کړي؛ يعنې وژل شوي کسان د خپـل مـرگ لپاره اراده نه وي کړې. ان پوځيان هم چې د جگړې ډگر ته ځي، په دې نيت نـه ورځـي چـې ووژل شي؛ بلکې نيت يې دا وي چې دښمن ختم کړي. په منطقي لحاظ داسې بيـان يـوازې د ځـانمرگو لپاره مناسب ښکاري؛ ځکه هغوی پخپله په خپـل مـرگ پسـې راوتـلي وي. نـو پـه فـارسي کـې هـم بهتره ده «به قتل رسانده شد.» وويل شي؛ ځکه د قتل فاعل بل څوک وي او هغوی چې وژل شـوي دي، په گرامري لحاظ مفعول دي.

البته په فارسي کې دا ډول «غلط معمولونـه» کـم نـه دي او فکـر کـوم چـې نوښـت او د نويـو جملو جوړولو ته تمايل دغه غلطۍ باب کړې دي. د ملي ټلويزيون په خبرونو کـې د يـو چـا د مـرگ خبر داسې راغلی و: «با تأسف اطلاع گرفتیم که ... به رحمت ایزدي پیوسـت.» د هغـه چـا پـه حـال تأسف په کار ده چې د خدای رحمت ورباندې شـوی وي؟ دا د بې‌ځايـه نوښـت نتيجـه ده چـې پـه ژورناليست باندې يې د معنا په لحاظ غلطې خبرې کړې دي.

خو اوس دغو تېروتنو د ژباړې په برکت پښتو تـه هـم لاره کـړې ده. زمـوږ ژبـاړونکي ډېـر ځلـه مفهوم نه ژباړي، کلمې ژباړي. دوی د بلې ژبې هرې کلمې ته کلمه لټـوي او پـه هماغـه ځـای کـې يې ږدي چې د مبدأ ژبې په جمله کې راغلې وي. دا به نه هېروو چې هره ژبه ځان ته د جملـو جـلا جوړښتونه لري. موږ همدا «به قتل رسید» يا «به شهادت رسانده شد» صـفا «ووژل شـو، شـهيد شـو» ترجمه کولی شو او «یک شخص را به قتل - شـهادت رسـاند.» پـه پښـتو کـې «يـو کـس يـې وواژه – شهيد کړ» ليکلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۳. د خبریالانو ځینې ژبنۍ تېروتنې

په ژورنالیستیکه پښتو کې نن سبا ځینې نا آشنا خبرې اورو:

- د افغانستان خلک له جګړې ستړي او سوله غواړي.
- نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ...
- د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امریکایي پوځیان ووژل شول.

لومړۍ جمله مرکبه جمله ده چې له دوو جملو څخه رغېدلې ده: «د افغانستان خلک له جګړې ستړي دي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» زموږ ژورنالیستان دا نمونه جملې سره یو ځای کوي، د لومړۍ هغې فعل غورځوي او د دوهمې جملې مبتدا لرې کوي. دوی دا کار د وینا د لنډولو لپاره او احتمالاً د فارسي او انګریزي ژبې په پېښو کوي. په فارسي کې دا جمله داسې راځي: «مردم افغانستان از جنگ خسته و خواهان صلح اند.» که سره جلا یې کړو نو داسې لیکل کېږي: «مردم افغانستان از جنگ خسته اند.» او «مردم افغانستان خواهان صلح اند.» دلته وینو چې د «اند» فعل په دواړو جملو کې مشترک دی، ځکه یې د لومړۍ جملې فعل غورځولی دی. خو په پښتو کې د دې مثال د لومړۍ جملې فعل «دي» دی او د دوهمې هغې «غواړي»، نو موږ دلته نه شو کولی یو فعل ونه لیکو او د بلې جملې فعل اولې جملې ته هم استخدام کړو. که دغه مرکبه جمله تجزیه کړو نو داسې شی ترې جوړېږي: «د افغانستان خلک له جګړې ستړي غواړي.» او «د افغانستان خلک سوله غواړي.» البته په فارسي کې هم د داسې تېروتنو مثالونه کم نه دي.

بله عامه تېروتنه د فعل زماني ته نه پام کول دي. په دوهم مثال کې لولو: «نیویارک ټایمز په خپلې پرونۍ ګڼې کې د افغانستان په اړه مقاله لیکلې ده او په یوه برخه کې یې لیکي: ...» دلته لومړۍ جمله د تېرې زمانې خبره کوي «لیکلې ده» خو دوهمه د اوس مهال «لیکي». په داسې مواردو کې، ښه به دا وي چې په دواړو جملو کې د عین زمانې فعلونه ولیکو، مثلاً په دې مثال کې باید دوهمه جمله داسې ولیکو: «په یوه برخه کې یې لیکلې ده» ښایي ژورنالیستان د فعل د تکرار د مخنیوي په خاطر، د فعلونو زماني بدلوي. لکه په دې مثال کې چې «لیکلې ده» ژر تکرار شوې ده. خو موږ د فعلونو تنوع په بله لاره هم پیدا کولی شو. د دوهمې «لیکلې ده» پر ځای «راوړې ده» به مناسب بدیل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«د درې تنه ملکي وګړو په ګډون، پنځه تنه امريکايي پوځيان ووژل شول.» دلته «په ګډون» د انګريزي ژبې د «including» ناسمه ژباړه ده چې په فارسي کې هم همداسې غلطه ترجمه کېږي. دا جمله په انګريزي کې داسې معنا ښندي چې په وژل شويو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امريکايي پوځيان شامل دي. خو «په ګډون» د جمع کولو او سره يو ځای کولو مفهوم لري. په دې جمله کې ملکي وګړي او پوځي امريکايان سره يو شان ګڼل شوي دي. د جملې سمه بڼه دا ده: «اته تنه وژل شوي چې درې يې ملکي وګړي او پنځه تنه يې امريکايي پوځيان دي.» او دغه بله بڼه يې هم ستونزه نه لري: «په وژل شويو کې درې تنه ملکي وګړي او پنځه تنه امريکايي پوځيان شامل دي.»

بله عامه تېروتنه د کلمو او عبارتونو کنايي او استعاري معنا ته له نه پام کولو څخه رازېږي. «پر لاره اچول» چې د فارسي ژبې د «به راه انداختن» ټکي په ټکي ژباړه ده، په فارسي کې د «پيلولو» استعاري معنا لري. ژباړن ته بويه چې د ژبو په دې باريکيو ځان وپوهوي.

«ولسمشر له جلال آباد څخه ليدنه وکړه.» د «رييس جمهور از جلال آباد ديدن کرد.» ناسمه ژباړه ده. په پښتو کې «له ... څخه» د راخيستلو، بېلولو، او جلا کولو مفهوم لري. دا جمله بايد داسې وليکو: «ولسمشر جلال آباد وکوت.» البته ډېر ځله د «ليدل» او «کتل» توپير هم نه کوو، حال دا چې دا دوه بېل فعلونه دي او په معنا کې يې توپير شته. «ليدل» غير ارادي عمل دی خو «کتل» ارادي او قصدي. مونږ که وغواړو يا ونه غواړو، تر هغې پورې چې مو سترګې روغې او پرانيستې دي او رڼا شته، راته مخامخ شيان وينو او «ليدل» همدې ته وايي. خو که غواړو چې پخپله اراده يو شی وګورو، دا «کتل» دي. «ډاکټر ناروغ وليد.» له «ډاکټر ناروغ وکوت.» توپير لري. په اوله جمله کې ډاکټر ويني چې هلته يو ناروغ دی خو په دوهمه جمله کې ډاکټر ناروغ معاينه کوي.

مونږ چې د نورو ژبو معلومات را اخلو او خپلې ژبې ته يې اړوو، نو بايد دې ته مو پام وي چې کلمې نه، بلکې مفاهيم ترجمه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۴. معیاري ژبه، اړتیا که هوس؟

د ځینو لیکوالو له غبرګونه داسې برېښي چې د «معیار» کلمه د هغوی په ذهن کې له نیولوګیزم سره غوټه کېږي. دوی اکثراً د غبرګون په توګه وايي: «موږ په هغه ژبه لیکنه کوو چې خپلو میندو رازده کړې ده.» کله چې ژبپوهان سپارښتنه کوي چې لیکوال دې د لهجو تر اغېز لاندې لیکنې نه کوي، ځینې ملګري داسې انګېري چې دوی د لهجو پر لغاتو بندیز لګوي. خو لکه څنګه چې د ښاغلي پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار د کتاب له سرلیکه جوتېږي د معیاري ژبې مفهوم «یوه پښتو ـ کره پښتو» دی. دوی یوازې د واحد ګرامر، لیکلار او لیك دود د کارولو غوښتونکي دي.

نن سبا، چې پښتو چاپي رسنۍ ډېرې شوي دي او هر څوک په ټولنیزو رسنیو کې لیکنې کوي، وینو چې په دې رسنیو کې څو ډوله لیکدود او ګرامر کارول کېږي. دا کار له هغو کسانو، چې پښتو ژبه د لیك لوست له لارې زده کوي، لاره ورك کوي.

د معیاري ژبې د پلویانو او مخالفانو ترمنځ ځینې مسئلې لانجمنې دي چې په سر کې یې د «ش» پر ځای د لوېدیزې لهجې د لیکوالو له خوا د «س» کارول دي. لکه د «شي، شوم، شوې» پر ځای «سي، سوم، سوې». البته دغه د اختلاف ټکي نسبتاً لږ دي او زما په نظر لویه ستونزه نه رامنځته کوي.

خو دلته زما مطلب دا دی چې هغه ګډوډۍ را په ګوته کړم چې د اختلاف خبره په کې نشته، خو زموږ لیکوالو یې په ناخبره توګه د لهجو تر اغېزې لاندې رامنځته کړې ده.

۱. د «له» سربل پرځای «د» لیکل، لکه:

ـ زه د کابل نه راغلم.

ـ زمری د احمد سره لاړ.

ـ پټی د ګلانو نه ډك دی.

ـ د ښوونکي نه یې اجازه واخیسته.

ـ زه د تاسو نه مننه کوم.

د دغو بېلګو سمې بڼې دا دي:

ـ زه له کابله راغلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ زمری له احمد سره لاړ.

ــ پټی له ګلانو ډك دی.

ــ له ښوونکي يې اجازه واخيسته.

ــ زه له تاسو مننه کوم.

«د» يوازې په اضافي يا مُلکي ترکيب کې او د تخصيص په برخه کې استعمالېږي، لکه «د احمد قلم»، «د کتاب پاڼې»، «د طب پوهنځی».

۲. بله مهمه مساله، چې استاد اسدالله غضنفر د «استادانه نثر» په مقاله کې ياده کړې ده، د «له» له سربل سره د «نه» اوستربل راوړل دي. د استاد په وينا دا کار د جملې مفهوم بدلوي. لکه دا جمله:

ــ زه له کابل نه ځم.

سړی له دې جملې هم مثبته مانا اخيستی شي او هم منفي (ځم، نه ځم). په ځينو مواردو کې سړي ته نه معلومېږي چې د ليکوال موخه څه ده، مثبته که منفي؟ استاد غضنفر وړانديز کوي چې په دې مورد کې بايد د «نه» له خيره تېر شو او پر ځای يې «ـه» وکاروو، يعنې «له کابله». په دې اړه پوهاند زيار صاحب هم ورته دريځ لري. د دوی په نظر پورته جمله داسې سمېږي:

ــ زه له کابله ځم. (مثبت)

ــ زه له کابله نه ځم. (منفي)

زما په ګومان که ځوك غواړي چې د «له» له سربل سره خامخا يو اوستربل وکاروي؛ نو «څخه» به تر «نه» مناسبه وي:

ــ زه له کابل څخه ځم.

ما ته په «څخه» کې پر فعل او يا مفعول باندې تأکيد او ټينګار هم ښکاري. لکه په دې جمله کې:

ــ زه له تا څخه خپه يم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته پر «تا» باندې ټينګار محسوسېږي. که زما خبره سمه وي، نو کولی شو چې په عادي مواردو کې د استاد غضنفر وړانديز عملي کړو او کله چې غواړو پر فعل يا پر مفعول باندې تأکيد وکړو له «څخه» څخه کار واخلو.

۳. د پرتلنې يا مقايسې په برخه کې اکثراً د «تر» پر ځای «له» او يا «د» کارول کېږي. دغه بېلګې وګورئ:

ـ زه له تا نه مشر يم.

ـ کابل د مزار نه لوی دی.

ـ اېمل له اجمل نه وروسته راورسېد.

ـ الوتکه د موټر نه ګړندۍ ځي.

که چېرې دلته «تر» وليکو، هم به د معنا د التباس مخه نيول شوې وي او هم به مو ليکنه پر معيار برابره شوې وي. استاد زيار په ليکلار ښود کتاب کې همدا خبره کوي:

ـ زه تر تا مشر يم.

ـ کابل تر مزار لوی دی.

ـ اېمل تر اجمل وروسته راورسېد.

ـ الوتکه تر موټر ګړندۍ ځي.

۴. په ختيزه لهجه کې «ږ» له «ګ» او «ښ» له «خ» سره يوځېل تلفظ لري. کله کله ان زموږ لوی ليکوال هم په ليکنه کې دغه توري سره بدلوي، لکه: د «ښخ» پر ځای «خښ» او د «نږور» پر ځای«نګور/ اينګور» ليکي.

زما په ګومان که د کومې کلمې د املا په اړه شك لرو، نو بايد له ځانه سره فکر وکړو چې کندهاريان دغه کلمه څنګه ادا کوي. څنګه چې په کندهارۍ لهجه کې هر توری په خپله اصلي بڼه ادا کېږي؛ نو دغه تېروتنه د هغوی په لهجه کې نه رامنځته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. اوسمهال اکثر ليکوال له هغو کلمو، چې «خ» او «ښ» په کې ښنګ په ښنګ راغلي وي، «خ» غورځوي، لکه: «بخښنه» چې «ښښنه» ليکل کېږي. فکر کوم چې دا بـه سـم کـار نـه وي؛ ځکـه چې د کندهاري لهجې ويونکي به يې (bashəna) ولولي په داسې حال کې چې سم تلفظ يې (bakhshəna) دی. زما په نظر سړی بايد د ليکلو پر مهال د ټولو لهجو ويونکي په پام کې ونيسي- نه يوازې د خپلې لهجې.

٦. پوهاند دوکتور مجاور احمد زيار په «ليکلار ښود» کتاب کې د کلمو د وينـګ يـا تلفـظ پـر آسانوالي ټينګار کوي او وايي چې د کلمو تلفظ بايد هم پښتنو او هم ناپښتنو ته آسانه وي؛ خو موږ وينو چې ځينې ليکوال په لوی لاس ځينو کلمو ته غبرګژبيـز تـوري ورکـوي او د اسـتاد سـعدالدين شپون خبره «ټ» او «ډ» داسې کاروي چې «د ډېر شد و مد له لاسه يې د سړي کـولمې شـلوي.» دا کار د هغو بهرنيو نومونو په برخه کېږي چې په اصلي ژبو کې يې غبرګژبيز توري هډو شـته نـه، لکـه دغه بېلګې: سوډان، د عراق ټکريټ ښار، کويټ، ولاډيمير پـوټين. حـال دا چـې پـه عـربي او روسي کې «ټ» او «ډ» نشته.

۵. ۵. ۵ د لهجو کمال

ځينې کسان د ادبي غونډو په کره کتنو کې د معياري ژبې په پلويتوب خـبرې کـوي. کـه يـو ځوك په خپل شعر يا نثر کې مثلاً د «هګۍ» پر ځای «هويه» وليکي يا د «کمـيس» پـر ځـای «خـت» وکاروي، نو دوی ورباندې نيوکه کوي چې «هويه» او «خت» معيـاري کلمـې نـه دي. داسـې بحثونـه کله کله د يوې لهجې ويونکي خوابدي کوي او ممکـن د ځوانـو ليکوالـو، شـاعرانو د بـې‌لارې کېـدو سبب هم وګرځي، دوی به ګومان وکړي چې دا نظـر سـم دی او بيـا بـه هـېڅ کلـه د خپلـې لهجـې کلمې استعمال نه کړي.

کلمې که د هرې لهجې وي، کلمې دي، معياري او نامعياري ګردسره پـه کـې نشـته. د هغـو کلمو په باب چې په اصل کې يوه وي، خو په مختلفو لهجو کې يې وينګ بېل وي، بيا يې د املا پـه برخه کې د معياري بڼې خبره کېدای شي. لکه «پښه» چې په ختيزه لهجه کې «خپه» ويـل کېـږي. دلته لازمه ده چې ټول د کلمې اصلي بڼه «پښه» وليکو، ځکه چې له يوې خوا «خپه» بيا له «خپـه = مرور» سره التباس پيدا کوي او له بلې خوا په ليکلو کې د ګډوډۍ سبب کېږي. يـا مـثلاً د خوسـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو لهجو کې واولونه سره بدلېږي، دوی «پلار» ته «پلور» وايي او «مور» «مېر» بولي. که دوی د خپلې لهجې له تلفظ سره سم ليکل وکړي، نو لويه ګډوډي به راجوړه شي.

دغه مثالونه وګورئ: «څنډ دې وکړ» ، «تر ټولو تکړه»، «يو شخوند ډوډی» دا هغه جملې او عبارتونه دي چې په لوستلو يې سړی په عذابېږي. «څنډ» پخپله هم درنه کلمه ده ځکه چې په غبرګو ساکنو آوازونو (کلسټر/cluster) باندې ختمېږي، «ن» او «ډ» دواړه په کې ساکن دي او چې بيا بل ناغږن توری «د» هم ورپسې جوخت راشي، تلفظ يې لا سختېږي. «تر ټولو تکړه» کې بيا دا غم دی چې په سر کې يې «ت» ورپسې «ټ» او وروسته بيا «ت» په کې راغلي دي. د دې فقرې تلفظ خصوصاً هغو کسانو ته سخت وي چې مورنۍ ژبه يې پښتو نه ده. په «يو شخوند ډوډی» کې په «د» پسې «ډ» ژبه درنوي چې شخوند دې وويل، مجبور يې يوه شېبه مکث وکړې، بيا ډوډی ووايې. د ښه کلام يوه ځانګړنه سلاست دی، سلاست دې ته وايي چې جملې په آسانۍ سره روانې ولوستل شي او ژبه په کې بنده نه شي. پورته مثالونه که داسې وليکو نو د سلاست ستونزه به يې له منځه لاړه شي: «ډيل دې وکړ»، «تر ګردو تکړه»، «يوه ګوله ډوډی»، «ډيل» په کونړۍ لهجه کې د «څنډ» معنا لري، په کندهارۍ لهجه کې «ټول» ته «ګرد» وايي، او د غزني او کندهار د سيمې خلك «ګوله» د «شخوند» په معنا کاروي.

مور په مختلفو لهجو کې د يوه شي لپاره ګڼ نومونه لرو. څومره چې په يوه ژبه کې مترادفې کلمې زياتې شي، هماغومره ژبه وربانديې ښکلې کېږي. ممکن په يوه جمله کې «ببره» خوند وکړي، خو په بله کې بيا «تلوار» ښه ولګېږي او ښايي بلې جملې ته به «تادي» ښه موسيقي ورکړي.

د معنا د دقيقې افادې لپاره هم په نورو لهجو کې داسې کلمې او اصطلاحات موندلی شو چې په خپله لهجه کې يې نه لرو. مور «زړه مې بدېږي» کله د «خوا مې ګرځي» په معنا کاروو او کله د «خوا مې ورته بدېږي» په معنا؛ يعنې زړه مې پرې سوځي. «کاڼی»، «تيږه»، «ډبره»، «کمر» او «ګټه/ ګاټه» د اندازې له نظره سره يو شان نه دي. «لوی»، «غټ» او «ستر» ته د کارونې بېل بېل ځايونه ټاکلی شو. هېڅکله نه وايو «خدای غټ دی». زه فکر کوم که مور هر يو د هرې لهجې اصطلاحات په خلاص مټ وکاروو، نو ژبه به مو طبيعي تکامل وکړي او هرې کلمې ته به خپل نقش ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې خبرې هم شته چې په یوه لهجه کې به نسبتاً ځېږه، خو په بله لهجه کې به یو څه نرمه وي. که یو چا ته ووایو «ته نه پوهېږې» ممکن رانه خپه شي، خو که همدا خبره ورته داسې وکړو چې «ستا سر پرې نه خلاصېږي» هغومره به پرې بده ونه لګېږي. دلته د جملو اروایي اثر هم اهمیت لري. په اوله جمله کې مخاطب ګرمووو، یعنې ګناه ستا ده، ته نه پوهېږې. خو په دویمه جمله کې ګناه د مخاطب د سر پر غاړه اچوو، «سر دې پرې نه خلاصېږي» داسې ضمني معنا هم لري چې ګناه خو ستا نه ده، ګناه دې د سر ده چې نه خلاصېږي. بني آدم تل غواړي بري الذمه وګڼل شي.

په لهجو کې ممکن د هغو شیانو لپاره هم نومونه ومومو چې فکر کوو، زموږ په ژبه کې به نه وي او د نیولوګیزم په مرسته ورته نوي نومونه جوړوو. یوه ورځ مې ښاغلي نذیر احمد سهار ته وویل چې زه خو کله کله کلانکاري کوم. هغه وویل: «زموږ په لهجه کې کلانکار ته «ستر چارى» وایي.» د نیولوګیزم یوه ستونزه دا ده چې اکثره وخت داسې ترکیبي نومونو په کې جوړېږي چې تلفظ یې آسانه نه وي او/ یا په غوږو ښه نه لګي.

نو هره لهجه داسې څه لري چې معیاري ژبې ته یې ورکولی شي. د مختلفو لهجو د کلمو او اصطلاحاتو کارول به مو نثر خوږ، ژبه غني، او د مطلب بیانول آسانه کړي.

۵. ٦. په نومونو او لوحو کې د اضافت اضافي «د»

د اضافت «د» په پښتو کې ملکیت ښیي. کله چې وایو «د سلیم کتاب» معنا دا چې کتاب د سلیم ملکیت دی. زموږ په اکثرو لوحو او مرکبو نومونو کې د اضافت «د» بې ځایه استعمالېږي. راځئ په دغو لوحو باندې غور وکړو:

- د حبیبیې عالي لیسه
- د کابل پوهنتون
- د آریانا افغان هوایي شرکت
- د افغان ملي بانک

د اکثرو نورو ګرامري تېروتنو په شان، دا ستونزه هم د پارسي عبارتونو د ناسمې ترجمې سوغات دی. په پارسي کې د ملکیت یا نسبت علامه د اضافت «کسره» ده چې لیکل کېږي نه؛ خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تلفظ کې ویل کېږي لکه: «قلمِ محمود» یعنې «د محمود قلم» خو په پارسي کې دغه «کسره» یوازې د نسبت علامه نه ده، دا د صفت او موصوف تر منځ هم راځي مثلاً «قلمِ سیاه» معنا «تور قلم» یا «انقلاب اسلامي» چې په پښتو کې «اسلامي انقلاب» کېږي. په پارسي کې صفت تر موصوف وروسته راځي نو که د دواړو تر منځ کسره نه وي تلفظ یې گرانېږي؛ خو په پښتو کې د انگریزي په شان اول صفت راځي بیا موصوف، دلته د تلفظ ستونزه نه پیدا کېږي؛ نو بل ادات یا آواز ته ضرورت نه وي. په عامیانه پارسي کې د تلفظ ستونزې ته په پام سره کله کله صفت او موصوف لکه پښتو کې چې دي، هماغسې راځي مثلاً «گل بچه»، «چپه کاکل»، «سیاه موی» ...

په پارسي لوحو کې که د چا نوم راغلی وي؛ نو کسره به یې د اضافت کسره وي لکه «گلفروشي احمد» چې دلته احمد د دوکان د څښتن نوم دی او په پښتو کې هم د اضافت «د» غواړي خو که په لوحه کې راغلی نوم یوازې د مکان یا موسسې د نومولو لپاره استعمال شوی وي؛ نو بیا کسره به یې د اضافت کسره نه وي مثلاً «گلفروشي کابل» دلته کابل یوازې د دوکان نوم دی، دا نوم دغه دوکان له نورو دوکانونو بېلوي.

په یادو لوحو کې راغلي نومونه د دغو موسسو د خاوندانو نومونه نه دي؛ بلکې د موسسو د پېژندگلوي لپاره راغلي دي. «حبیبیه» د «لیسې» څښتن نه دی، «کابل» د «پوهنتون» مالک نه دی، «آریانا افغان» د چا نوم نه دی چې «هوایي شرکت» دې یې ملکیت وي او «افغان» کوم خاص سړی نه دی چې «ملي بانک» دې د هغه وي، په دې ټولو کې «د» بې ځایه راغلی دی. د دې نومونو سمه بڼه دا ده:

- حبیبیه عالي لیسه
- کابل پوهنتون
- آریانا افغان هوایي شرکت
- افغان ملي بانک

البته کله چې داسې مرکب نومونه پخپله د مالک په توگه استعمالېږي یا یو شی یا کس وریوري ځانگړی کېږي، بیا هغه مهال به په سر کې «د» غواړي لکه «د کابل پوهنتون رییس» چې دلته «رییس» په کابل پوهنتون پورې اړه لري، یا «د آریانا افغان هوایي شرکت الوتکه» چې الوتکه د آریانا افغان هوایي شرکت ملکیت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ډېرو مواردو کې که په لوحو کې د اضافت اضافي «د» نه وي، په پارسي کې به یې اړولو ته اړتیا نه وي. «افغانستان بانک»، «آسیا مارکېټ»، «کابل ننداری»، «انصاف هوټل» په پښتو او پارسي دواړو کې عین شی راځي بلکې؛ په انګلیسي کې هم همداسې لیکل کېږي.

په دې نورو نومونو کې بیا «د» اضافي نه ښکاري:

- ✓ د کورنیو چارو وزارت
- ✓ د پاسپورټ ریاست
- ✓ د پولي تخنیک پوهنتون

«د کورنیو چارو وزارت» یوازې د وزارت نوم نه بلکې د هغه د کار ساحه هم معلوموي. موږ وایو «د طب ډاکتر»، «د راډیو انجینیر»، «د ریاضي معلم»، په دې عبارتونو کې د ډاکتر، انجینیر او معلم د کار ساحې څرګندې شوې دي. «د پاسپورټ ریاست» هم همداسې عبارت دی. کله چې وایو «د پولي تخنیک پوهنتون» دلته مو د دې پوهنتون د درسونو ساحه واضحه کړه او دغه پوهنتون مو له نورو پوهنتونونو بېل او خاص کړ؛ ځکه خو «د» ورسره لازمي دی.

۵. ۷. دقت، ګردان او ښکلا

استاد اسدالله غضنفر وایي چې کلمې لکه باري حیوان دي، که پر یوې کلمې د ډېرو معناګانو بار یوسو، ملا به یې ورماته کړو. موږ په ځینو موردونو کې دا کار کوو مثلاً د «ټاکل او ټاکنې» کلمې په دې مثال کې: «ولسمشر کرزي ښاغلی فضل احمد معنوي د ټاکنو د خپلواک کمیسیون د رییس په توګه وټاکه. ټاکل شوې ده چې دی به د ټاکنیزو ستونزو په ټاکلو کې جدي ګامونه پورته کړي.»

دلته ټاکنې د انتخاباتو لپاره، وټاکه د مقررولو یا انتصاب لپاره، ټاکل شوې ده د «قرار است یا اټکل کېږي» پر ځای، او وروستی ټاکل د تعیینولو یا معلومولو په معنا استعمال شوي دي. په دې منځ کې دوې معناوې سره متناقضې او تر یوه بریده متضادې دي. ټاکل یو ځل د انتخابولو (to elect) او بل ځای د انتصابولو (to select) په معنا راغلی دی، حال دا چې (په دې مورد کې) انتخاب د اکثریت په رایو باندې کېږي او انتصاب د شخص او چارواکي له خوا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په باور د «ټاکل» نسبتاً دقیقه معنا تعیینول یا مقررول دي او د انتخاباتو لپاره د دې کلمې استعمال په مشهورو غلطیو کې ګڼلی شو. موږ ته دا لانجه ځکه راپېښه ده چې غواړو خپله ژبه له عربي اصطلاحاتو پاکه کړو، که نه نو انتخابات عامه اصطلاح ده او ګومان کوم اړولو ته یې هېڅ اړتیا نه وه. ځینې لیکوال ګومان کوي چې د عربي کلماتو له شره په آسانه سره خلاصېدلی شو؛ خو دې ته فکر نه کوي چې له دې کار سره د ژبې دقت ته څومره تاوان رسوو. څومره چې په یوه ژبه کې د کلماتو شمېر زیات وي، هماغومره یې دقت زیات وي او دا چانس ورته برابر وي چې د ظاهراً مترادفو کلماتو باریکیو ته پام وکړي او تر ممکنه حده پورې هره کلمه یوازې د یوه مفهوم لپاره استعمال کړي. که دا حتمي وګڼو چې فرضاً د انتخاباتو پر ځای بله پښتو اصطلاح وضع کړو، نو فکر کوم چې «غوراوی» به یې نسبتاً ښه معادل وي؛ ځکه د معنا په لحاظ له انتخاب سره اړخ لګوي.

سربېره پر دې، عربي اصطلاحاتو زموږ ژبه نسبتاً بډایه کړې او ورسره یې د ژبې دقت رازیات کړی دی. عربي کلمې د تصریف یا ګردانولو پراخه تومنه لري خو اکثره پښتو انډولونه یې دغه کمال نه لري. که د انتخاباتو لپاره ټاکنې غوره اصطلاح وګڼو، د «منتخب» چاره به څنګه کوو؟ که موږ د «صفت» پر ځای «ستاینوم» ولیکو د «موصوف» لپاره به څه ولیکو او د «توصیف» او «متصف» انډول به له کومه کړو؟ له بلې خوا «ستایل» مثبت بار لري او هېڅکله په منفي معنا نه استعمالېږي، حال دا چې «صفت» ښه او بده دواړه معناوې لرلای شي. په ګرامر کې لولو چې صفت د نوم څرنګوالی بیانوي او په څرنګوالي کې ښېګنه او بد ګڼه دواړه راځي.

موږ په خپله ژبه کې زرګونو علمي اصطلاحاتو ته معادلې کلمې نه لرو، دې شي ته مو هله پام واوړي چې علمي لیکنې راژباړو؛ خو د دې پر ځای چې دغو علمي اصطلاحاتو ته په خپله ژبه کې مناسبې کلمې پیدا کړو، خپله انرژي د هغو عربي اصطلاحاتو په شړلو لګوو چې اوس مو راخپل کړي دي او پردي راته هډو ښکاري نه.

د نویو علمي اصطلاحاتو په برخه کې به هم دا لازمه نه وي چې هرې یوې ته یې انډول ولټوو. بیولوژي اوس زموږ په ژبه کې عامه اصطلاح ده او ضرور نه ده چې فرضاً «ژواک پوهنه» یې وبولو. ګومان کوم د هغو اصطلاحاتو لپاره باید معادل پیدا کړو چې یا خو یې تلفظ زموږ په ژبه کې سخت وي او یا مرکبې کلمې وي. مثلاً «پواینټ آف ویو point of view» داسې مرکبه کلمه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې استعمال يې زموږ د ژبې له جوړښت سره ټکر لري او ګردانول يې سخت دي؛ خو «لیدلوری» د دې اصطلاح مناسب معادل دی ځکه دقیقاً هماغه معنا ښندي، په غوږو ښه لګېږي او په آسانۍ سره ګردانېږي (لیدلوری، لیدلوري، لیدلوریو). همدارنګه «سایکوانالیسز» دشپږو څپو مرکبه اصطلاح ده چې په پښتو کې يې استعمال نامأنوسه ښکاري نو بهتره ده «ارواشننه» يې وبولو. په ځینو لیکنو کې د همدې اصطلاح لپاره «ارواڅېړنه» راغلې ده؛ خو فکر کوم اروا څېړنه به يې دقیق معادل ځکه نه وي چې موږ څېړنه د تحقیق (research) لپاره استعمالوو او شننه د تحلیل (analysis) لپاره. له بلې خوا «ارواشننه» په غوږو ښه لګېږي؛ خو «ارواڅېړنه» یو څه درنده ده. له دې مثالونو دا نتیجه اخیستلی شو چې د نورو ژبو اصطلاحاتو ته باید داسې معادل وضع کړو چې دقیقاً هماغه معنا ولري، ګردان یا تصریف يې آسانه وي او په غوږو ښه ولګي یعنې د کاروان صاحب خبره شرنګېدلي وي.

۵. ۸. د لیکوال سبک او د ژبې ظرفیت

د شرقي او غربي متنونو تر منځ یو عمده توپیر د ژبې په دقت کې دی. البته له شرقه منظور زموږ د سیمې هېوادونه دي، نه ټول ختیځ ځکه جاپان، چین، جنوبي کوریا او ځینې نور شرقي هېوادونه د پرمختګ په لحاظ اوس په غربي نړۍ کې حسابېږي.

ګومان کوم چې د ژبې دقت به په دوو عمده عواملو پورې اړه لري: لیکوال او د ژبې ظرفیت.

زموږ د ټولنو ځینې لیکوال معمولاً قاطع حکمونو او یو اړخیزو قضاوتونو ته تمایل لري او دغه شی د دوی پر سبک اثر کوي. دا عیب زموږ په ټولنه کې نسبتاً عام دی. موږ او تاسې روزانه په بحثونو کې اورو چې فرضاً «د افغانستان نوي فیصده دولتي چارواکي په فساد ککړ دي؛ له ښځو سره تاوتریخوالی خورا زیات شوی دی؛ د هوا د ککړتیا یوازینی علت زاړه موټرونه دي ...» زموږ کارپوهان معمولاً د خپلو دغو خبرو لپاره سند نه لري. د اداري فساد د فیصدۍ اندازه په سروې ګانو او احصاییو معلومېدلی شي؛ خو ګومان کوم داسې عمومي سروې به نه وي شوې. «خورا زیات» مبهم صفت دی او دقیق معلومات نه شي راکولی. د هوا ککړتیا ګڼ علتونه لري او زاړه موټرونه يې یوازې یو علت دی، نه یوازینی علت. د وینا همدغه طرز زموږ لیکنو ته هم لاره کړې ده؛ خو غربي لیکوال بیا معمولاً خبرې په احتیاط سره کوي او اکثراً د قاطع حکم پر ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

احتمال يادوي. مثلاً د محرقې يا لويې تبې په اړه، ممکن زموږ ډاکټر وليکي: «په لويه تبه کې د ناروغ د بدن حرارت ۴۲ درجو ته لوړېږي»؛ خو غربي ليکوال به وايي: «په محرقه کې ممکن د ناروغ تبه ۴۲ درجو ته ورسېږي.» يا مثلاً زموږ ليکوال به ليکي: «په پښتو کلاسيکو ادبياتو کې د پاراډاکس بېلګې نشته.» خو غربي څېړونکی به همدا مطلب داسې بيان کړي: «ما په معلومو پښتو کلاسيکو ادبياتو کې د پاراډاکس بېلګې نه دي موندلې.»

استاد محمد صديق روهي چې «د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات» په کښلو کې د مېرمن ساهرې شريف لارښود استاد و، د کتاب په سريزه کې وايي: «محترمه ساهره د ضرورت په اندازه په انګريزي ژبه پوهېږي، له انګريزي قاموسونو او ځينو نورو منابعو څخه استفاده کولی شي، د ښوونې او روزنې په باره کې يې کافي مطالعه کړې ده او له دې امله په خپله تخصصي څانګه کې پرابلم نه لري.»

په دې پراګراف کې استاد روهي د مناسبو صفتونو او قيدونو د استعمال او د غيرضروري هغو د نه استعمال په وسيله خپل بيان دقيق کړی دی. دی مبالغه نه کوي او نه وايي چې مېرمن ساهره شريف په انګريزي ډېره ښه پوهېږي؛ بلکې وايي «د ضرورت په اندازه» پوهېږي. دا ادعا هم نه کوي چې شاګرده يې له ټولو منابعو څخه پوره پوره استفاده کولی شي؛ بلکې احتياط کوي او وايي چې «له ځينو نورو منابعو» څخه استفاده کولی شي.

شخصي عواطف او احساسات بل عامل دی چې د بيان دقت ته زيان رسوي. استاد روهي د مېرمن ساهرې د پلار شاګرد و او ګومان کوم چې څه نوره خپلوي به هم سره لري. که د استاد روهي پر ځای بل څوک وای، ممکن ساهره شريف به يې ډېره ستايلې وای او مبالغې ته به يې لاره خلاصه کړې وای؛ خو ده خپلو عواطفو ته اجازه نه ده ورکړې چې ليکنې ته يې لاره وکړي.

د همدې سريزې په پای کې استاد محمد صديق روهي وايي: «محترمه ساهره کريمي [اوس ساهره شريف.] د دغې علمي تحقيقي پروژې په بشپړولو سره ثابته کړه چې په خپله ساحه کې اکاډميک کارونه پر مخ بيولی شي. زه د لارښود استاد په توګه د دې کار او زيار مثبت ارزيابي کوم او محترمه ساهره کريمي د معاون محقق رتبې ته د ترفيع مستحقه بولم.»

خو د کابل پوهنتون د ښوونې او روزنې د پوهنځي استاد، پوهنوال محمد نادر شاه نيکيار، په خپل تقريظ کې داسې ليکلي دي: «... ما دغه اثر (د ښوونې او روزنې عمده اصطلاحات) په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر غور او دقت سره ولوست ... په لنډه ډول ويلی شم چې محترمې ساهرې کريمـي پـه دې سـاحه کې يو ډېر مهم او ګټور علمي او اکاډميک کار تر سره کړی ...»

د استاد حبيب الله تږي په «پښتانه» کتاب کې هم سړی لـه همداسـې دقيـق نـثر سره مخ کېږي چې له مبالغې، بې ځايه ټينګار، قاطع حکمونو او نورو عيبونو پاک ښکاري.

د ژبې ظرفيت بل عامل دی چې د متن پر دقت اثر کوي. صفتونه او قيدونه د ژبـې پـه دقـت کې اساسي رول لـري؛ خـو شرط دا دی چـې پـه مناسـب ځـای کـې اسـتعمال شي او لـه بې ځايـه کارولو يې ډډه وشي. په پښتو کې سړی معمولاً د دې دوو توکو له کمی سره مخ کېـږي. مـوږ د يـوه شي د مقدار يا اندازې لپاره اکثراً مبهم صفتونه «هېڅ، خورا لږ، لږ، زيات، بيخي زيات» اسـتعمالوو. دغه صفتونه د علمي او دقيق متن په درد چنداني نه لګېږي. په علمي مـتن کـې کـه وايـو چـې پـه افغانستان کې د اوبو کچه ټيټه شوې ده، بايد اندازه يې د امکان تر بريده دقيقه وښيیو چې فرضـاً د لس کاله پخوا په نسبت اوبه نيم متر کښته شوې دي او يا دغه اندازه پـه فيصـدي وښـييو مـثلاً د اوبو کچه پنځه فيصده ټيټه شوې ده.

د پېښو د تکرر يا فريکونسۍ د ښودولو لپاره په پښتو کـې مناسـب قيدونـه پـه آسـانه نـه شـو موندلی، خو په انګليسي کې ګڼ قيدونه شته چې هر يو يې د پېښو تقريبـاً معينـه فيصـدي ښـيي. زه چې کله کله طبي متن ژباړم، حيرانېږم چې مناسب قيد ورته لـه کومـه کـړم، مجبـورېږم د عـربي «ندرتاً، بعضاً، معمولاً، غالباً، اکثراً، عمومـاً، عمـدتاً» وکـاروم؛ خـو دا قيدونـه هـم د انګليسيـ د ټولـو قيـدونو« seldom, sometimes, mainly, often, occasionally, usually, always, generally ...» ځواب نه شي ويلی. له بلې خوا، موږ داسې اجماع نه لرو چې فرضاً «غالباً» يعنې څـو فيصـده؟ يا د «معمولاً» او «عموماً» ترمنځ توپير څه دی؟ يا دا چې «عمدتاً» زياته اندازه ښيي کـه «اکـثراً»؟ نـو که غواړو چې ژبه مو د علمي ليکنـو د ليکولـو جوګـه شي، بايـد چـې د قيـدونو پـه اړه غـور وکـړو. د قيدونو په اړه زموږ د ژبې بله ستونزه دا ده چې د حالت يا څرنګوالي قيدونه مو معمولاً يوه کلمـه نـه وي؛ بلکې د درېو کلمو ترکيب وي، مثلاً: په دقيق ډول، په مناسبه توګه، پـه بـې سـاري شـکل، پـه ښکلې بڼه ، پـه دقـت سره، پـه تېـزۍ سره، ... کـه پـه مـتن کـې ډېـرو قيـدونو تـه اړتيـا وي، دا ډول ترکيبي قيدونه د نثر ښکلا ته تاوان رسوي. زما په فکر بهتره ده چې په داسې موردونو کـې يـا خـو د قيدونو عربي بڼه وليکو، مثلاً:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- «په دقيق ډول» ويلی شم چې دا کـار د طالبـانو دی. = دقيقـاً ويلـی شـم چـې دا کار د طالبانو دی.
- د بېلگې په توگه: صابون، شامپو، پوډر ... = مثلاً: صابون، شامپو، پوډر

يا دا چې د قيد پر ځای صفت وکاروو، مثلاً:

دانش خپرندويه ټولنه کتابونه په دقت سره، پـه مسـلکي توگـه او پـه ښـکلې بڼـه چـاپوي. = دانش خپرندويه ټولنه کتابونه دقيق، مسلکي او ښکلي چاپوي.

د ښوونځيو او پوهنتونونو، په تېره بيا د ښوونځيو شـاگردانو تـه معلومـات بايـد پـه دقيقـه ژبـه وليکو، گني له هغوی څخه به لاره ورکه شي. اکثرو شاگردانو ته هغه څه چې په مکتب يا احيانـاً پـه پوهنتون کې ورښودل کېږي، د کاڼي کرښې ښکاري، نو بايد څه چې ورته ليکـل کېـږي، تـر وسـې پورې دقيق وي. دقيقه ژبه سربېره پر دې چې شاگردانو ته سم معلومات رسوي، دوی هم له دقيـق بيان سره روږدي کوي او دوی چې لويان شي، بيا بـه لـه خپلـو خـبرو سره احتيـاط کـوي او زمـوږ د نسل د اکثرو وگړو په شان به هوايي خبرې نه کوي.

۵. ۹. فاصله

دغه کلمې به څنگه ولولئ: اوروم – اوپهنتيجه - اوناپايه اوبې – اوله

که دغه کلمې د جملې په منځ کې همداسې راغلې وي، ممکن تاسې يې د قرينې له مخـې سمې ولولئ خو دا تمه له مبتدي لوستونکو نه شو کولی. زوی مې په پنځم ټولگي دی. ها بلـه ورځ يې په پښتو کتاب کې يو درس لوست، پوښتنه يې وکړه چې «اوښځې» څه معنا؟ حيران شـوم چـې دا نو څه بلا ده. که گورم چې د «او» او «ښځې» تـر مـنځ فاصـله نشـته. پـه هغـه مـتن کـې چـې مـا اقتباس ځنې کړی دی، د پورتنيو کلمو او عبارتونو سمه بڼـه داسـې ده: «او روم» منظـور د روم ښـار دی، «او په نتيجه ...»، «او ناپايه او بې ...»، «او له ...»

يوه موده د يوې مجلې ايډېټر وم. لوی جنجال د ليکوالو په ليکنو کې د فاصلې نه مراعـاتول راته جوړ و. دا ستونزه په ډېرو ليکوالو او د ښوونځيو په گڼو کتابونو کې شته. کله کلـه د فاصـلې نـه ورکول يا بې ځايه فاصله د جملې مفهوم بدلوي. مثلاً د فلسفې په اړه د يوه ليکـوال پـه مقالـه کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا جمله: «د خدای رحمت محدود وي.» حال دا چې مطلب يې دا وو چې ملايان د خدای رحمت محدودوي. ده د «محدودوي» په منځ کې له بې‌ځايې فاصلې سره هماغه کار کړی و چې ملايانو غوښتل يعنې «د خدای رحمت يې محدود کړی و». په بل ځای کې يې ليکلي وو «تا ته او روم» دلته هم د «اوروم» په منځ کې، چې يوه کلمه ده، فاصله «او» «روم» جوړ کړی دی. په دې بل مثال کې بيا د فاصلې نه ورکول، معنا بدله کړې ده: «نيکي اوبدي» يعنې يو څوک نيکي د ټوکر په شان اوبدي حال دا چې منظور يې «نيکي» او «بدي» دی.

څو ورځې د مخه مې د يوې مطبعې له ډيزاينر سره پر يوه کتاب کار کاوه. ده په ډېرو ځايونو کې د اضافت «د» له ورپسې کلمې سره نښلولی و. «دافغانستان»، «دکتاب»، «ددې» ... ما ورته وويل چې تر «د» وروسته دې فاصله ورکړي. ده ويل چې «د» خو کومه معنا نه لري چې کلمه يې وګڼو او جلا يې وليکو. دا سمه ده چې د اضافت «د» او د ربط توري مستقلې کلمې نه دي خو کله چې په جمله کې راځي، بايد جلا وليکل شي که نه نو د متن لوستل به راته سخته کړي.

اکثره ليکوال تر هغو کلمو وروسته لازمه فاصله نه ورکوي چې په «ا، د، ذ، ر، ز، ژ، ږ، و» ختمې شوې وي. دا کار به ځکه کوي چې دغه توري له خپل مابعد توري سره نه نښلي. خو په کار ده چې تر هرې کلمې وروسته فاصله ورکړو.

د فاصلو په برخه کې په پښتو کې بله لانجمنه مسئله د فعلونو او مرکبو نومونو ده. «را نه غی»، «و به نه شي» «ګل مير»، «احمد جان» ... دلته که پوره فاصله ورکوو، په اصل کې واحده کلمه په څو ټوټو وېشو او که يې نه ورکوو، ګډوډې جوړوي. دا نه معلومېږي چې د چا نوم «احمد جان» دی که نوم يې «احمد» دی او مور له نازه «جان» ورسره ليکلی دی. پارسي ژبو د دې ستونزې لپاره نيم‌فاصله جوړه کړې ده او په عبارتي فعلونو او مرکبو نومونو کې يې کاروي خو په پښتو متنونو کې تر اوسه پورې د نيم‌فاصلې کارول عام شوي نه دي. که نيم‌فاصله ولرو، «را نه غی» داسې ليکلی شو «رانه‌غی» چې يوه کلمه راته وايسېږي او همدارنګه د «نرم والی = نرم‌والی، ليک دود = ليک‌دود، بې لاری = بې‌لاری ...» ستونزه حل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۱۰. د فعلونو تکرار/ د اوبو د څاڅکو څڅك

ويل کېږي چې د هټلر په زندانونو کې د شکنجې يو ډول دا و چې زنداني به يې د اوبو نل ته کېناوه. له نله څخه به په هرو څو شېبو کې يو يو څاڅکی د زنداني پر سر څڅېده. نل به د زنداني له سره پوره پورته لګېدلی و او څاڅکی به د سرې په سر لکه د څټك وار لګېده. دا خبره هم کېږي چې دا د شکنجې يو له ډېرو سختو ډولونو څخه و چې سړی به يې ان لېونی کړ. د دې شکنجې د سختوالي يوه وجه دا هم کېدای شي چې څاڅکي په کې په منظمو زماني فاصلو سره څاځي او سړی يې په هماغه شېبه کې د څڅېدو توقع لري. دغه څو شېبې چې د دوو څاڅکو د څڅېدو تر منځ تېرېږي، سړی لا ډېر ځوروي ځکه پوهېږي چې بل څاڅکې به را روان وي.

په موسيقۍ کې د طبلې او ډول درزا هم په منظمو زماني فاصلو سره اورو، خو دا غږونه زموږ په غوږونو لکه د مور د للو للو آواز خواږه لګېږي. په شعر کې قافيه او رديف همداسي دي. که په رديف کې فعل هم واقع شي، نو سره له دې چې د هر بيت په پای کې هماغه فعل تکرارېږي، بد راباندې نه لګېږي، بلکې خوند هم راکوي. خو په نثر کې که يو فعل په څو پرله پسې جملو کې يا په يوه متن کې بيا بيا تکرار شي، سړی عذابوي، دلته فعل د شکنجې د اوبو څاڅکو ته ورته وي. دغه مثال وګورئ:

د پاراګرافونو د جملو ترتيب کله د زماني منطق «په اساس وي»، کله د مکاني منطق «په اساس وي» ، کله د علت او معلول د رابطې «په اساس وي» او په هنري، ادبي اثارو کې خو د راوي د روحي حالت «په اساس هم وي».

ما قصداً په دې پاراګراف کې د «په اساس وي» ترکيبي فعل څلور ځله تکرار کړی دی. د پاراګراف اصلي بڼه داسې ده:

«د پاراګرافونو د جملو ترتيب کله د زماني منطق په اساس وي، کله مکاني منطق ته اړتيا وي، کله د علت او معلول رابطه مهمه شي او په هنري، ادبي اثارو کې خو دا هم مهمه ده چې د راوي روحي حالت څنګه دی.»

دغه پاراګراف مې د استاد اسدالله غضنفر له يوې مقالې راخيستی دی. استاد د نورو لويو ليکوالو په څېر په خپلو ليکنو کې د فعلونو تنوع ته ډېره توجه کوي، ځکه خو يې نثر خوندور وي.

په دې بل پاراګراف کې هم وينو، چې استاد څنګه رنګ رنګ فعلونه کارولي دي: «په لوستونکي باندې حسي کلمې تر انتزاعي هغو زيات **اثر شيندي**. تر دې خبرې چې هغې ښکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامې اغوستې وې، دا خبره **اغېزناکه ده** چې هغې زېړې جامې اغوستې وې، ځکه د جامو ښکلا **ذهني مفهوم دی** خو زېړوالی يې **سترګو ته دربېږي**.»

استاد غضنفر په بله مقاله کې د استاد قيام الدين خادم په نثر کې همدې ځانګړنې ته اشاره کوي: «استاد خادم په خپله يوه مقاله کې چې د ملګرو ملتونو د تاسيس د لسم کال په مناسبت يې کښلې، ليکلي دي: «د ملګرو ملتو ټولنې وکولی شول چې د اروپا د جنګ د پېښېدو مخه ونيسي. په کوريا کې جګړه محدوده او په متارکه يې بدله کاندي. د هند - چين جګړه بس او ترک کړي. د يونان، ايطاليا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي، د جرمني خبره د حل خوا ته نژدې کړي. د چين او فارموسا معضله کې د وساطت او صلحې لاسونه کار کوي. د کشمير مسله غلې ده. ايران کې نن سبا ارامي ده. مصر، سوډان لړ و ډېر په ارام شول. دا خبرې د دنيا غټې واقعې وې چې د ملګرو ملتو انجمن پکې موفق دی.» دلته وينو چې استاد د متنوع فعلونو په برکت د هغه وخت د نړۍ د بېلو بېلو ملکونو د امن و ثبات د وضعيت ترمنځ ظريف توپيرونه را ښودلي دي.»

البته د فعلونو د تنوع لپاره ليکوال څو لارې په مخ کې لري. يوه يې دا ده چې له تعصبه دې تېر شي او هغه فعلونه هم وکاروي چې له عربي، له دري او له نورو ژبو پښتو ته راغلي او عام شوي دي. بله لار يې دا ده چې د لهجې له بنده دې ځان خلاص کړي. ممکن په نورو لهجو کې د خپلې لهجې مترادفې کلمې او مترادف فعلونه ومومو. مثلاً په کندهارۍ لهجه کې «پړ» او په خوستواله لهجه کې «ګرم» سره هم معنا دي. «ګرم» بيا دغه خوبي هم لري چې د «ګرمېدل، ګرمول» په بڼه د فعل کار ورکوي، لکه په دې جملو کې: «ګرموم دې نه.»، «مه مې ګرموه.» خو «پړ» بيا صفت دی او که فعل ورنه جوړوې، بله کلمه به ورزياتوې: «مه مې پړ کوه» يا په کونړۍ لهجه کې «ځنډ» ته «ډيل» هم وايي «ډيل مه کوه». که موږ د مختلفو لهجو لغات سره شريک کړو نو په ژبه کې به مو رنګارنګي راشي. استاد خادم په خپله مقاله کې دا کار کړی دی: «کاندي» د «کړي» ښه مترادف دی. دربيمه لار بيا له استعاري او مجازي ژبې کار اخيستنه ده. په پورته اقتباس کې استاد خادم وايي: «د يونان، ايطاليا او شرقي اروپا په اورونو اوبه واچوي.» اوبه اچول د اور د وژلو لپاره کنايه ده او اور د جنګ له پاره استعاره ده.

کله چې د عين مطلب د بيان لپاره ګڼ فعلونه ولرو، بيا د فعلونو په انتخاب کې بايد داسې دقت وکړو چې ښکلا او معنا سره غاړه غړۍ شي. د جګړو د بدو عواقبو په اړه داسې جملې ليکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو: په تېرو جګړو کې د افغانانو کورونه ړنګ شول، دېوالونه ونړېدل، ونې ووهل شوې، کروندې له منځه لاړې، ښوونځي تخريب شول، پلونه په بمونو والوتل، په ښارونو چور ګډ شو او سرونه خاورې شول.

دلته د ورانۍ د بيان لپاره بېل بېل فعلونه غوره شوي دي، «کورونه ړنګ شول» کور د کورنۍ، کهول او خپلخانې معنا هم لري او ړنګ د تباه په معنا هم کارول کېږي نو دلته د کورونو ړنګېدل يوازې د کورونو فزيکي ورانېدلو ته اشاره نه کوي. «نړېدل» هغو شيانو سره ښه لګېږي چې لك ولاړ وي، لکه دېوال، لکه څلی، لکه مينار او لکه غرونه. دغه جمله چې وايي «ښوونځي تخريب شول» له دې بلې چې وايي «ښوونځي ړنګ شول» توپير لري. «ړنګېدل» او «نړېدل» تصادفي ورانېدلو ته هم ويل کېږي. الوتکه بمونه غورځوي، د پيلوټ موخه مخالفان وي، خو ورسره د خلکو کورونه هم ړنګېږي. تخريبول بيا عمدي کار دی. زموږ ښوونځي په لوی لاس تخريب شوي دي نو دلته د ورانوونکو اراده په کې شامله ده. همدارنګه د پلونو الوځول قصدي کار دی، که دلته ووايو چې «پلونه ونړېدل» دا کېدای شي هغو مواردو ته هم اشاره وکړي چې د سېلابونو او زلزلو په وجه پلونه ويجاړ شوي وي.

په مسجع نثر کې د جملې په پای کې هم قافيه او ترجيحاً هم وزنه کلمې راځي. د پير روښان د مسجع نثر دغه نمونه وګورئ: «سر سايه په نور خاته واجبه ده چې وباسي ادميان، هر څوك چې له دغه وروسته يا وړاندې وزېږي يا ومري يا شي مسلمان، سرسايه يې واجب نه شي.»

په عربي کې فعل معمولاً د جملې په سر کې واقع کېږي خو په پښتو کې د جملې په پای کې راځي. دلته وينو چې پير روښان د پښتو ژبې قاعده پرې ايښې ده. دا کار څو وجې درلودلی شي. د عربي ژبې تقليد به يې يوه وجه وي او بل دليل به يې د فعلونو له تکراره تېښته وي. فعلونه هسې هم لږ دي او که د سجع په خاطر سړی مجبور شي چې د هرې جملې په پای کې هم آوازه فعلونه راوړي نو له تکراره به يې چاره نه وي. اوس خو د خدای په فضل د مسجع نثر له شره خلاص يو، خو ځينې ليکوال په عادي نثر کې هم ځان ته د رنګارنګ فعلونو د موندلو زحمت نه ورکوي او د تکراري فعلونو په ځټك د لوستونکي ماغزه چيتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ۱۱. لیکنښې

د ټکي (.) د کارولو ځایونه

1. د بیاني جملو په پای کې

- ژانرونه له لویه سره دوه ډوله دي: تخیلي او غیر تخیلي.

2. د مخفف د توریو تر منځ

- د. ا. ا. ج. د. (د افغانستان اسلامي جمهوري دولت)
- و. ا. لینین (ولادیمیر ایلیچ لینین)

د کامې د کارولو مورودنه

1. د کلمو په لست کې

- کابل، کندهار، هرات، جلال آباد، او مزار شریف د افغانستان لوی ښارونه دي.

2. د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته

- هو، زه ورغلی وم.

3. د زمان تر قید یا د زماني ترتیب ښودونکو کلمو وروسته، البته کله چې دا کلمې د جملې په سر کې او تر فاعل مخکې راغلې وي

- ماښام، ښاپېرۍ ډېره بله کړه.
- په پای کې، عامرخان ببرته په فضایي ببړۍ کې سپرېږي.
- تر هر څه د مخه، زده‌کړه خواري غواړي.
- په نتیجه کې، ستونزه هماغسې پاتې شوه.

4. د مرکبو جملو په منځ کې

- ډېر خلک راغلي وو، خو هېڅوک پوه نه شول چې څه خبره ده.
- زه ولاړم، ځکه چې ستړی وم.
- کابل ته ډېر سیلانیان راځي، دا په دې چې کابل ښه مېله ځایونه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

5. کله چې د جملې مبتدا يوه فقره يا جمله وي، تر مبتدا وروسته

- په ورين تندي روغبړ کول، د ښو اخلاقو نښه ده.
- کله مو چې کېک له داشه راوايست، پرېږدئ چې سوړ شي.
- زما په نظر، ليکوالي ډېر رياضت غواړي.
- د بېلګې په توګه، ځينې ښوونکي استنباطي پوښتنې نه کوي.
- د جنګ او نا امنۍ په وجه، ډېر خلک مهاجر شوي دي.
- له بلې خوا، هېڅوک نه پوهېږي چې هغه چېرته ولاړ او څه يې وکړل.
- لنډه به يې درته ووايم، خوښه مې نه ده.

6. د عطف له توري يا عبارتونو وروسته، کله چې د جملې په سر کې راځي

- خو بيا هم، د کتابونو خرڅلاو بد نه دی.
- نو، سړی حيران شو چې دا څه کيسه ده.

7. په جمله کې تر مثال مخکې او وروسته

- ځينې سابه، مثلاً پالک، ډېره اوسپنه لري.
- دوه ژواکي، د بېلګې په توګه چونګښه، په وچه او اوبو دواړو کې ژوند کولی شي.

8. د فقرو او جملو تر منځ کله چې پر له پسې او د لست په بڼه وي

- زه هر سهار اودس او لمونځ کوم، منډې وهم، ورزش کوم، چای څښم، او کتاب لولم.

9. کله چې عدد د جملې په سر کې راځي، تر عددونو وروسته

- لومړی، دا خبره ولسمشر نه ده کړې. دوهم، دا خبره هېڅ بدي نه لري.
- متنونه د هدف په لحاظ درې ډوله دي: يو، معلوماتي؛ دوه، تفريحي؛ درې، اقناعي.

10. د جملې په منځ کې د اضافي شرحې يا معلوماتو د بېلولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

- مجيب الله، زما لس کلن زوی، نن يو په زړه پورې پريزنټېشن وړاندې کړ.
- نصير احمد احمدي، چې د هېواد تکړه ليکوال دی، تر هر چا زيات ناولونه يې ليکلي دي.

11. د آدرس د برخو د بېلولو لپاره

- زما آدرس دا دی: چهلستون، ۷ ناحيه، کابل ښار، کابل، افغانستان.

12. کله چې د اوږېدونکو فاعل او مفعول ځايونه د تأکيد لپاره بدل شي، تر مفعول وروسته.

- اېمل، اجمل وواهه. (دلته اېمل وهل شوی دی).

13. د مأخذ د برخو د بېلولو لپاره

- غضنفر، اسدالله، د نثر ليکلو هنر، مومند خپرندويه ټولنه، ۱۳۹۵

14. په عددونو کې د هرې طبقې (درې درې رقمه) د بېلولو لپاره

- ۱،۲۰۰،۰۰۰

د «» د کارولو موردونه

1. د مستقيم نقل قول لپاره

- اجمل وويل: «زه د هر چا په خوله نه شم کولی.»
- د اېنشتين په باور: «تخيل تر پوهې زيات مهم دی.»

2. د کتابونو، تابلوګانو، فلمونو، سندرو او نورو آثارو نومونه

- «بوډا او د لېوانو پلونه» د نصير احمد احمدي ناول دی.
- د فرهاد دريا سندره «ژوند ښکلی دی» ښايسته پيغام لري.
- «درې احمقان» فلم بايد هر ښوونکی او استاد وګوري.

3. خاص اصطلاحات، کله چې په لومړي ځل په متن کې راځي؛ هغه کلمې چې ټينګار پرې شوی وي؛ هغه عادي کلمې چې په جمله کې خاص اهميت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اينشتين « د نسبيت تيوري» په دوو برخو کې وړاندې کړه: عمومي او خاص نسبيت.
- ستونزه دا ده چې خلک «ديني تعبير» او «دين» سره يو شان ګڼي.
- د جملې په سر کې، تر «هو» او «نه» وروسته کامه راځي.

4. ځينې نا آشنا/ خارجي خاص نومونه کله چې په متن کې د لومړي ځل لپاره راځي او هغه خارجي نومونه چې زموږ د ژبې له کومې کلمې سره يو شان ليکل کېږي.

- «ليلي» د امريکا مشهوره ليکواله وه.
- مجيب الله «آيوا» ته تللی و.
- «آدم» په جلسه کې «سرکوزي» ته وويل ...

5. د نورو ژبو هغه نومونه، کلمې او اصطلاحات چې د پښتو خاص توري په کې وي.

- چيني زاير «هيوان څنګ» د هڼې په اړه وايي ...
- «مونيښ» د جرمني مهم ښار دی.

6. د جملې په منځ کې د تورو او ليکنښو د نوم يا شکل لپاره

- په پښتو کې «و» دوه ډوله دي: معروف «واو» او مجهول «واو».
- لاندې جملې ولولئ او د هرې جملې په پای کې «.» يا «؟» کېږدئ.

سيمي کولن (؛)

1. د مسلسلو جملو د جلا کولو لپاره

- د ترغيبي متن د ارزولو لپاره بايد: د ليکوال ادعا معلومه کړو؛ وګورو چې د خپلې ادعا د اثبات لپاره يې دليلونه منطقي او واقعي دي که څنګه؛ دليلونه او شواهد يې له معتبرو منابعو څخه اخيستي دي، که نه.

2. د سره تړليو کلمو او عبارتونو د ډلو د بېلولو لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځينې صفتونه د نارينه نومونو له جمعې سره نه گردانېږي خو له ښځينه نومونو سره پوره گردانېږي، لکه: ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلۍ، ښې نجونې؛ سپين کتاب، سپين کتابونه، سپينه کتابچه، سپينې کتابچې؛ لوی صندوق، لوی صندوقونه، لويه کوټه، لويې کوټې.

3. په گزارش کې د ترسره شويو کارونو د بېلولو لپاره، البته کله چې د بشپړو جملو په بڼه وي او که د عبارتونو په بڼه وي، په (،) يې بېلوو.

ما په تېره اونۍ کې دغه چارې ترسره کړې:

- له همکارانو سره مې د دوهمې ابتدايي دورې پر مفرداتو بحث وکړ؛
- د ليکلو د فعاليتونو پاتې برخه مې وژباړله؛
- د ليکنښو د کارونې سند مې برابر کړ؛ او
- د راتلونکې اونۍ لپاره مې ځان ته کاري پلان جوړ کړ.

شارحه (:)

1. په مستقيم نقل قول کې تر ويناوال وروسته

- پوليس وويل: «مجرم بايد په همدې نږدې ځايونو کې پټ شوی وي.»

2. کله چې د چا نظر نېغ په نېغه بيانوو

- د فرويد په باور :«د انسان شخصيت له درېو برخو څخه رغېدلی دی: اېډ، ايگو، او سوپر ايگو.»

3. د يوې موضوع د شرحې لپاره

- د ملکي تلفاتو عاملونه دا دي: د خلکو په کورونو کې د طالبانو پټېدل، پر ښارونو او بازارونو د طالبانو حملې، او په هوايي بريدونو کې نه دقت.

4. د مثالونو د بيان لپاره

- تروشې مېوې لکه: مالټه، نارنج، ليمو، کينو، او کيوي کافي انټي اوکسيډانټ لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ندائيه (!)

1. له احساسي او عاطفي کلمو نه وروسته
- وا وا! لوبه مو وګټله.
- اوه! نجلۍ ولاړه.
- اخ! بد رقم ولوېد.
- درېغه! چې وروستی عقل ړومبی وای.

2. د ندائي جملو/ فقرو په پای کې
- څه خوندوره هوا!
- څومره يخې اوبه!

3. له (؟) سره يو ځای د يوه شي پر ماهيت د شک کولو لپاره
- د پوهنتون يوه استاد؟! ويل چې دموکراسي کفري نظام دی.

4. د شعار په پای کې
- ژوندی دې وي افغانستان!
- علم به بريالی وي!

5. د مخاطب د پام را اړولو لپاره
- ګوره! داسې به يې نه وي ويلي.
- نسيمې! په ګلانو لاس مه وهه.
- پام! ها خوا ته به نه ځې.
- مه! مه کوه چې لاس به دې خوږ کړې.

سواليه (؟)

1. د سوالي جملو په پای کې
- څوک خبرې کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ته ښه یئ؟

2. له (!) سره یو ځای د یو شي پر ماهیت د شک ښودلو لپاره

- یو دیني عالم؟! وایي چې مسلمان په کورونا مرض نه اخته کېږي.

3. په چټ کې د «پوه نه شوم» په معنا یا د یوې خبرې د وضاحت غوښتلو لپاره

- هغه بله راغلې وه.
- ؟ (یعنې څوک؟)

یا

- د استاد خبره دې په زړه ده؟
- ؟ (یعنې کومه خبره؟)

4. کله چې پر یوې خبرې مطمین نه یو.

- چې په زړه کې دې څه عیب نه وي رحمانه/ ښکلي مخ ته په کتو کې گناه نشته (رحمان بابا؟)

سلش (/)

1. د دوو شیانو تر منځ د انتخاب لپاره او همدارنگه د مترادفو کلمو تر منځ

- کله چې د چا ژوندلیک لیکو، د هغه/ هغې د ژوند مهمې پېښې بیانوو.
- ملاتړې جملې د پراگراف د اصلي مفکورې تفصیل/ جزئیات بیانوي.

2. د «او» پر ځای

- علت/ معلول، مبتدا/ خبر،

3. د «یا» او «یعنې» پر ځای

- بهیر/ لړۍ، تېر/ ماضي، گانده/ راتلونکې

4. د «او» او «یا» تر منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شاګردان به د موضوع په اړه استنباطي پوښتنو ته شفاهي او/يا ليکني ځواب ووايي. (دلته کېدای شي شفاهي او ليکني دواړه وي، يا يوازې شفاهي يا ليکني).

5. کله چې د شعر يو يا څو بيتونه د متن په منځ کې لکه عادي کرښې ليکو، مسرې يې په (/) بېلوو.

- استاد پسرلی د بې ځايه تقليد په اړه وايي: نورو پسې تګ سړی خړ مخی کړي/ ګرد د لارې وګوره د شپون په مخ.

غبرګ سلشونه (/ /)

1. د تورو آواز يا تلفظ ښيي

- د «غ» توری درې غږونه لري: /غَـ/، /غـِ/، او /غـُ/
- ښ څلور ډوله تلفظ لري: **/x/، /ç/، /š/، /ṣ/**

2. د کلمو تلفظ په کې ليکل کېږي

- مينه/mina/ ، مېنه/mena/

هايفن (-)

1. د کلمې د څپو (سېلابونو) د بېلولو لپاره

- افـ - ـغا – نسـ - ـتان

2. د کلمې د ريښې او تاړي د بېلولو لپاره

- خپل - واکي، پانګه - وال

3. د دوو ځايونو، نېټو او عددونو تر منځ د «تر» پر ځای

- د کابل – کندهار په لويه لاره کې ټرافيکي پېښې ډېرې دي.
- په مېلمستيا کې ۲۰ – ۲۵ کسان وو.
- د کار وخت: سهار ۸ – ۱۲ بجو، ماسپښين ۱ – ۴ بجو.

4. په مکالمه کې د ويناوال د نوم د نه تکرارولو په خاطر

احمد وويل: سړی دې وليدو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نجیب ځواب ورکړ: کوم سړی؟

- هماغه دله یادوم.

- ښه، د هغې پلار ښيې. نه، نه مې دی لیدلی.

5. په مکالمه کې د ترټرېتوب د ښودلو لپاره.

- نجلۍ وویل: کا – کا – کا – کابل ته تـ - تـ - تـ - تللی دی.

6. ځینې مفاهیم چې دوه بُعدونه لري او د یوه کُل په حیث یادېږي، بعدونه یې په(ـ) سره بېلېږي.

- د خدايي خدمتگارو تحریک یو ټولنیز – فرهنگي حرکت و.
- جگړې د افغانستان پر سیاسي – اقتصادي وضعیت ناوړې اغېزې وکړې.

7. د کامې او سیمي کولن غونډې په لست کې د کلمو او عبارتونو د بېلولو لپاره

- ښه هلک، ښه هلکان، ښه نجلۍ، ښې نجونې - سپین کتاب، سپین کتابونه، سپینه کتابچه، سپینې کتابچې - لوی صندوق، لوی صندوقونه، لویه کوټه، لویې کوټې.
- کابل – کندهار – هرات - جلال آباد - او مزار شریف د افغانستان لوی ښارونه دي.
- د بولټ په حیث، کله چې معلومات په عمودي ډول لست کېږي، لکه:

د خوشحال خټک څو آثار دا دي:

- د شعرونو دېوان
- دستارنامه
- صوات نامه
- رباعیات
- بازنامه
- حالنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لینده ( )

1. د کلمې یا عبارت د معنا لپاره

- قیمتي کاڼي (قیمتي ډبرې) ناقانونه ایستل کېږي.

2. په لستونو کې تر عدد یا حرف وروسته

- تخیلي ژانرونه درې ډوله دي: ۱) داستاني، لکه: کیسه‌گۍ، لنډه کیسه، ناول؛ ۲) ډراماټیک، لکه ډرامه، سریال، فلمنامه؛ ۳) شعر.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: الف) حیوانات، ب) نباتات.
- ژوندي ساري په ټوله کې دوه ډوله دي: (الف) حیوانات، (ب) نباتات.

3. د جملې په منځ کې د اضافي معلوماتو یا معترضه جملې لپاره

- عصمت قانع (سره له دې چې ښه لیکوال دی) په فیسبوک کې هر وخت چټیات لیکي.

4. لیکنښې

- د (!) نښه په څلورو ځایونو کې کارول کېږي.

5. د مأخذ شمېره د پراگراف په پای کې په لینډیو کې راځي او د کتاب یا فصل په پای کې د هماغه شمېرې مخې ته د منبع پوره معلومات لیکل کېږي.

- البته دلته د نورو دیني جماعتونو په اړه چې د سیاسي اسلام تر چتر لاندې نه راځي، څه نه وایو، لکه: صوفیان، دیني روښانفکران او د نویو فکرونو خاوندان، غیرجهادي سلفیان، تبلیغیان او نور، ځکه چې دوی یا خو اساساً سیاست ته اهمیت نه ورکوي او یا دا چې سیاست د فرهنگي – اجتماعي مسایلو تابع گڼي چې دا د دیني اصلاح او د ټولنې د معنوي تزکیې په لومړیتوبونو کې نه راځي (۱).

لویې لیندۍ [ ]

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. کله چې ژباړن یا شرح لیکونکی/ حاشیه لیکونکی د بل چا د متن په منځ کې خپلې خبرې کوي، په همدې لیندیو کې یې لیکي چې د اصلي لیکوال له خبرو سره ګډې نه شي.

- تضمین په دوو معناوو استعمالېږي: لومړی، د یوه شي استعمال د بل شي په ضمن (ترڅ) کې، مثلاً: په ادبیاتو کې چې یو شاعر د بل شاعر یوه مصراع یا بیت د خپل شعر په ضمن کې راوړي؛ خو دا معنا زموږ له بحث سره تړاو نه لري. [زموږ په ادبیاتو کې پخوا دغه دود موجود و چې یو شاعر دې د بل شاعر پر غزل مخمس ولیکي او د مخمس د هر بند په پای کې د هماغه غزل یو بیت راوړي، دې کار ته په ادبیاتو کې تضمین وایي. ژباړن] دوهمه معنا، د یوه شي ضمانت کول او د هغه د ساتلو یا برابرولو ژمنه. لیکوال دا کلمه په همدې معنا استعمال کړې ده.

ستوری (*)

1. کله چې د یوه ټکي د توضیح لپاره په حاشیه کې اضافي معلومات ورکول کېږي، د هماغه ټکي له پاسه * لیکل کېږي.

درې ستوري (***)

1. کله چې په ډرامه کې صحنه بدلېږي یعنې د دوو صحنو تر منځ.
2. د لنډې کیسې او ناول د برخو د بېلولو لپاره کارېږي.
3. کله چې په یوه داستان کې راوي، لیدلوری، یا زمان - مکان بدلېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

درې ټکي (...)

1. کله چې د يوه متن يوه برخه اقتباس کوو او د همدې موضوع په اړه په هاغه متن کې تر را اخيستل شوې برخې وړاندې او/يا وروسته نورې خبرې هم وي، خو موږ پرې اېښې وي، کله:

پوهاند سيد بهاءالدين مجروح د واضح او مبهم سوال د مطرح کولو په اړه وايي: «... د مبهم سوال مثال به داسې وي: جهان يعنې څه؟ انسان يعنې څه؟ دا دواړه سوالونه مبهم دي، ځکه چې په هر يوه کې يو مفهوم په جلا او مجرد شکل پروت دی، بل کوم مشخص مفهوم نشته چې رابطه ورسره ټينګه کړي، ځکه: «يعنې څه» يوازې د پوښتنې علامه ده او پخپله کوم مفهوم نه دی. لومړی بايد په «يعنې څه» انتقاد وشي او پوښتنه وشي چې د «يعنې څه» څخه مراد څه دی؟ فلسفي سوال هله طرح کېږي چې په مفاهيمو کې حرکت او جنبش پيدا شي ...»

2. د عفت کلام د ساتلو لپاره د ځينو ستغو کلمو يا عبارتونو پر ځای، لکه:

- دا ... سړی نه خپل پېژني نه پردی.
- دومره غوسه و چې نوکر يې د سپي تر ... وايست.

3. د يو لست د دوام لپاره، لکه:

- په قرطايسه کې دغه شيان شامل دي: قلم، کاغذ، کتابچه، پنسل، پنسل پاک، مارکر ...

4. په مکالمه کې هله چې د کرکټر خبرې د ناڅاپي پېښې په وجه ناتمامې پاتې شوې وي

- کريم وويل: عجب وختونه ...

ګړز شو او کريم ځای پر ځای کېناست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

١. د نثر ليکلو هنر، اسدالله غضنفر، مومند خپرندويه ټولنه، ١٣٩١

٢. ليکلارښود، پوهاند ډاکتر م. ا. زيار، دانش خپرندويه ټولنه، ١٣٨٦

3. Longman Academic Writing Series, fourth edition, Alice Oshima, Ann Hogue and Jane Curtis, Pearson Education, 2014

4. Academic Writing A Handbook for International Students, Third edition, Stephen Baile, Routledge Publications, 270 Madison Avenue, New York, NY 1001, 2011

5. First Steps in Academic Writing, Second Edition, Ann Hogue, Pearson Education, 2008

6. https://pro-essay-writer.com/

7. https://www.wikihow.com/Write-a-Critical-Analysis

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library